

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE REALİST
TEORİNİN GELİŞİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yeldar Barış KALKAN

165150115

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasret ÇOMAK

İstanbul, 2017

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE
REALİST TEORİNİN GELİŞİMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan: **Yeldar Barış KALKAN**

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Realist Teorinin Gelişimi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Yeldar Barış KALKAN

Aralık 2017

ÖZET
ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE REALİST TEORİNİN
GELİŞİMİ

Yeldar Barış KALKAN

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Hasret ÇOMAK

Aralık, 2017 – 267 Sayfa

Uluslararası İlişkiler disiplini Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra "Dünyada barış nasıl sağlanabilir?" sorunsalı üzerine üretilen düşünceler ile oluşmuş bir bilim dalıdır. İdealizm ile birlikte disiplinin "Kurucu Tartışma"sının taraflarından biri olan Realizm ise, Uluslararası İlişkiler'e disipliner kimliğini kazandıran ve disiplinin gelişiminde büyük payı olan bir teoridir. Zamanla Uluslararası İlişkiler'de egemen teori konumu edinmiş, aldığı eleştirilerin de bir sonucu olarak kendi içinde bir gelişim süreci yaşamıştır. Realist teorinin revizyonu ile, Realist öze sadık kalan çeşitli teoriler de ortaya çıkmış ve Uluslararası İlişkiler disiplininde Realist teorinin gelişimi, Realist teori geleneğinin ya da Realist paradigmanın oluşması anlamına gelmiştir. Realizm, aynı zamanda disiplinin gelişiminde de entelektüel anlamda itici bir güç olmuştur. Ne var ki, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra küreselleşme süreci gibi önemli bir değişime uyum sağlamakta zorluk çeken Realist yaklaşım, gelinen süreçte dünya siyasetinin karmaşık gerçekliği karşısında yetersiz kalmıştır. Sonuç olarak, Uluslararası İlişkiler disiplininde Realist teori geleneği 21. yüzyıl dünya gerçekliğini açıklamakta ve analiz etmekte yetersiz kalmış olan bir teori geleneğidir. Bu çalışmada; oluşumu, içeriği, gelişimi, yaşadığı değişim süreçleri ve günümüzde ulaştığı paradigmatik konum ile Realist teorinin bütünlüklü bir analizinin yapılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, Realist teori eleştirel bir analize tabi tutulmuştur. Realist teorinin revizyonu ile oluşan diğer teoriler de incelenmiş, genel olarak Realist yaklaşımın dünya siyasetini algılama biçimi tartışılmış ve Realizm'in 21. yüzyıldaki paradigmatik konumu sorgulanmıştır. Realizm'in egemenliği altında 20. yüzyılı geride bırakan Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişimi, günümüzdeki durumu ve geleceğine dair görüşler de detaylı olarak aktarılmıştır. Çalışma, Uluslararası İlişkiler'de Realizm'in dünü, bugünü ve yarını konusunda kapsamlı bir eleştirel analizden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Realist Teori, Realizm, Neo-Realizm, Küreselleşme.

ABSTRACT
**THE IMPROVEMENT OF REALIST THEORY IN INTERNATIONAL
RELATIONS DISCIPLINE**

Yeldar Barış KALKAN

Master Thesis, International Relations Department

Supervisor: Prof. Dr. Hasret ÇOMAK

December, 2017 – 267 Pages

International Relations as a discipline has emerged from the opinions about the question “How can peace be provided in the world?” after The First World War. Together with Idealism, Realism is one of the sides of the “Founder Debate” of the discipline, has given the disciplinary identity to International Relations and had a great role in the development of the discipline. In time Realism obtained a dominant theory position in International Relations, also as a result of the critiques it faced with, lived an improvement process in itself. By the revision of Realist theory, various theories have also emerged which are loyal to the Realist core and the improvement of Realist theory in International Relations discipline has meant the formation of the Realist theory tradition or the Realist paradigm. At the same time Realism became an important intellectual factor in the development of the discipline. However, for Realist approach nowadays it is difficult to adapt to the changes in world politics like the end of Cold War and globalization process. So, at the present time Realist approach is anymore insufficient across the complex reality of world politics. Consequently, in International Relations discipline Realist theory tradition is no more adapting to the reality of world in the twenty first century. The main goal in this study is to totally analyse the formation, content, improvement, change processes and the present paradigmatic situation of Realist theory. In this context, Realist theory has been critically analysed. Also, the other theories which emerged by the revision of Realist theory have been researched, the perception way of Realist approach about world politics has been discussed and the paradigmatic position of Realism in the twenty first century has been examined in the study. Under the domination of Realist paradigm, International Relations has left behind the twentieth century and in this study the development, the present position and the opinions about the future of the discipline also have been scrutinized. This study is composed of a total critical analysis about the past, the present and the future of Realism in International Relations.

Key Words: International Relations, Realist Theory, Realism, Neorealism, Globalization.

ÖNSÖZ

Realizm, Uluslararası İlişkiler disiplininin “Kurucu Tartışma”sındaki taraflardan biri olarak disiplin tarihindeki en önemli teorilerden biridir. Zamanla disiplin bünyesinde egemen teori konumu edinen Realizm, rakip teori ve paradigmalara eleştirilerinin de bir sonucu olarak belirli bir gelişim süreci yaşamış ve kendi içinden Neo-Realizm, Savunmacı Realizm, Saldırgan Realizm, Neo-Klasik Realizm ve Hegemonik İstikrar Teorisi gibi çeşitli teoriler çıkarmıştır.

Realizm, sadece disiplinin kuruluşunda değil, aynı zamanda gelişiminde de çok önemli bir rol oynamıştır. Öyle ki, Uluslararası İlişkiler tarihi adeta Realizm’e yazılan reddiyeler ve şerhler tarihi görünümündedir. Herhangi bir rakip teori ya da paradigma disiplin içinde kendisini konumlandırırken Realizm’i eleştirmek ya da olumsuzlamak zorunda kalmıştır. Sonuçta, Realizm ekseninde entelektüel dinamizm gösteren teoriler ve paradigmalara nedeniyle disiplin, teorik anlamda son derece zengin bir içeriğe ulaşmıştır. Bu çalışmada; Realizm’in oluşumu, gelişimi ve günümüzde ulaştığı paradigmatik konum analiz edilmektedir.

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde bana yol gösteren ve yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Hasret Çomak’a ilgi ve desteğinden dolayı teşekkürlerimi sunuyorum. Bana karşı oldukça nazik ve kibar davranan, insani tutum ve davranışları ile moral-motivasyonumu koruyabilmem anlamında beni sürekli teşvik eden İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yöneticilerine ve çalışanlarına teşekkürü bir borç biliyorum. Ayrıca, çalışmam boyunca benden maddi-manevi desteklerini esirgemeyen aileme de sonsuz teşekkür ediyorum.

İSTANBUL - 2017

Yeldar Barış KALKAN

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AIDS: Edinilmiş Bağışıklık Yetersizliği Sendromu (Acquired Immune Deficiency Syndrome)

IMF: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)

NGO: Hükümet-Dışi Örgüt (Non-Governmental Organization)

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organization For Economic Cooperation and Development)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i	
ÖZET	ii	
ABSTRACT	iii	
ÖNSÖZ	iv	
KISALTMALAR LİSTESİ	v	
İÇİNDEKİLER	vi	
1. BÖLÜM		
GİRİŞ		1
1.1. Problemin Tespiti	2	
1.2. Çalışmanın Amacı	2	
1.3. Araştırma Metodolojisi	3	
1.4. Ünitelerin Planı	5	
2. BÖLÜM		
ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNİN TARİHÇESİ		7
2.1. Teori Kavramı ve Uluslararası İlişkiler'deki Anlamı	8	
2.2. Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu ve İdealizm	20	
2.3. Uluslararası İlişkiler Disiplininde “Büyük Tartışmalar” ve Realizm	32	
2.3.1. Disiplinin Kurucu Tartışması: İdealizm-Realizm Tartışması	34	
2.3.2. Metodolojik Devrim: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması	36	
2.3.3. Paradigmalar-Arası Tartışma ve “Neo-Neo Sentez”	39	
2.3.4. Pozitivizm-Postpozitivizm Tartışması ve Eleştirel Dönem	42	
2.3.5. Beşinci Tartışma ve Eleştirel Realizm	45	
2.4. Teorik Çeşitlilik Bağlamında Disiplinin Gelişimi ve Geleceği	48	
2.4.1. Disiplinde Kimlik Sorunsalı	48	
2.4.2. Disiplinde Teorik Çeşitlilik Olgusu	52	
2.4.3. Disiplinin Geleceğine Dair Görüşler	57	
3. BÖLÜM		
REALİST TEORİNİN OLUŞUMU		64
3.1. Realist Teorinin Tarihsel-Entelektüel Öncülleri	64	
3.1.1. Thukydides, Sun Tzu ve Kautilya: Güç, Güç Dengesi ve Savaş	64	
3.1.2. Niccolo Machiavelli: Ahlakdışı Bir Devlet Algısı	69	

3.1.3. Thomas Hobbes: “Doğa Hali” ve Uluslararası Anarşi	74
3.1.4. Carl von Clausewitz: Siyasi Bir Araç Olarak Savaş	77
3.2. Realist Düşünürler ve Realizm’in Kurucu Teorisyenleri	82
3.2.1. Edward Hallett Carr (1892-1982): Uluslararası Siyasete Eleştirel Bir Giriş.....	83
3.2.2. Hans Joachim Morgenthau (1904-1980): “Realizm’in Babası”	87
3.2.3. Reinhold Niebuhr (1892-1971): Evrensel Ahlak Karşısında Ulusal Ahlak	90
3.3. Realizm’in İlkeleri ve Temel Kavramları	91
3.3.1. Rasyonel ve Bütüncül Bir Aktör Olarak Devlet	93
3.3.2. Kendi Başının Çaresine Bakma / Kendine-Yardım	94
3.3.3. Ulusal Çıkar ve Güç	95
3.3.4. Göreli Kazanç.....	98
3.3.5. Güvenlik İkilemi.....	99
3.4. Realizm’in Kapsamı ve Metodolojisi.....	101
3.4.1. Realizm’in Metodolojisi: Pozitivizm.....	111
3.5. Realizm’in Ahlâk Algısı.....	113

4. BÖLÜM

REALİST TEORİNİN REVİZYONU VE NEO-REALİST TEORİNİN OLUŞUMU ...	122
4.1. Kenneth Neal Waltz’un Teori Anlayışı ve Neo-Realist Açılımları	122
4.2. Neo-Realizm’in Klasik Realizm’den Farklılaşan Yönleri	134
4.2.1. Kenneth Waltz’a Göre Realizm ve Neo-Realizm Arasındaki Farklar	138
4.3. Neo-Realizm’in Kapsamı.....	143
4.3.1. Uluslararası Anarşik Yapı.....	143
4.3.2. Uluslararası Sistem	149
4.3.3. Güç Kavramı ve Güç Dengesi Teorisi	151
4.3.4. Uluslararası Siyasal Değişim ve Savaş	156
4.4. Realist Teorinin Revizyonu ile Oluşan Diğer Teoriler.....	159
4.4.1. Savunmacı (Defansif) Realizm	160
4.4.2. Saldırgan (Ofansif) Realizm.....	164
4.4.3. Neo-Klasik Realizm.....	169
4.4.4. Hegemonik İstikrar Teorisi.....	174

5. BÖLÜM

21. YÜZYILDA REALİZM’İN PARADİGMATİK KONUMU VE SORUNLARI	180
5.1. Klasik Realizm’e Yapılan Eleştiriler	180
5.2. Neo-Realizm’e Yönelik Eleştiriler	189
5.3. Küreselleşmenin Uluslararası İlişkiler Disiplinine Etkileri ve Realist Paradigmanın Durumu	208
5.3.1. Küreselleşme Olgusu ve Ulus-Devletin Dönüşümü	211

5.3.2. Küreselleşme Bağlamında Uluslararası İlişkiler Disiplini ve Realist Paradigma..	218
5.4. Küresel İlişkiler Realitesi, Eleştirel Dönem ve Postmodern İddialar Karşısında Realizm'in Paradigmatik Konumu	225
6. BÖLÜM	
SONUÇ	247
KAYNAKÇA.....	255
ÖZGEÇMİŞ	267

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler disiplini, ontolojisi dünya siyaseti olmakla beraber, bünyesinde çeşitli epistemolojileri ve metodolojileri barındıran gelişmiş bir bilim dalıdır. Dünyada barışın nasıl tesis edilebileceği sorunsalı üzerine üretilen düşünceler ile başlayıp yaklaşık yüz yıllık gelişim süreci içerisinde günümüzün en popüler bilim dallarından birisi haline gelmiştir. Oluştuğu dönemden günümüze büyük bir entelektüel dinamizme ve düşünsel zenginliğe sahip olan Uluslararası İlişkiler, siyaset biliminin bir alt-disiplini olarak ortaya çıkmasına rağmen zamanla özerkleşerek bağımsız bir bilim dalı kimliği kazanmış ve bugün kapsamı itibariyle siyaset bilimini de aşmıştır.

Bir yüksek lisans tezi olan bu çalışmada, Uluslararası İlişkiler disiplininin en önemli teorilerinden biri olarak Realist teorinin oluşumu, içeriği ve gelişimi analiz edilmektedir. Disiplinin kurucu teorilerinden biri olan Realizm, dünya siyasetinin anlaşılması noktasında son derece önemli bir teoridir.

“Realizm”, gerçekçilik anlamına gelmektedir ve entelektüel hayatın çeşitli alanlarında çok farklı akım ve görüşlerin kendilerini adlandırmak için kullandığı bir kavramdır. Uluslararası İlişkiler disiplininde ise “Realizm”, ilk olarak Edward Hallett Carr, Hans Joachim Morgenthau ve Reinhold Niebuhr gibi teorisyenler tarafından ortaya koyulan bir teorik yaklaşımdır. Realizm, Uluslararası İlişkiler disiplininin gerek oluşum gerekse gelişim sürecinde entelektüel anlamda itici bir güç olmuş, disiplinin sahip olduğu entelektüel dinamizm ve teorik çeşitlilik Realizm ekseninde günümüze dek süregelmiştir. Uluslararası İlişkiler tarihi bir anlamda Realizm’in tarihidir. Uluslararası İlişkiler alanı üzerine yapılan bir çalışmanın Realizm’i göz ardı etmesi mümkün değildir. Eleştiri, şerh, olumsuzlama veya reddiye söz konusu olabilir ama Uluslararası İlişkiler disiplininin Realizm olmadan düşünmek olanaksızdır.

1.1. Problemin Tespiti

Uluslararası İlişkiler disiplini 20. yüzyılda oluşmuş bir bilim dalıdır. Disiplinin kurucu teorilerinden biri olarak Realizm ise, belirli tarihsel-entelektüel referansları da olan ama temelde 20. yüzyılın dünya siyasetini açıklamaya ayarlanmış bir yaklaşımdır. Gelişim süreci dâhilinde kendi içinden yeni teoriler de çıkarmıştır. İnsanlığın entelektüel-kültürel birikiminden yararlanarak 20. yüzyıl dünya siyasetini kendi perspektifinden açıklamaya çalışmıştır. Ancak, 21. yüzyıl dünyası insanlığın geçmiş dönemlerinden çok daha farklı bir nitelik göstermektedir.

Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişiminde ve dünya siyasetini anlamada son derece önemli olan Realist teori, geçen süreçte kendisini yenilemiş ve günümüze kadar gelmiş, ancak, günümüz dünya gerçekliğini açıklamada ve analiz etmede yetersiz kalmıştır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu doğrultuda, araştırmanın hipotezi şudur: “Soğuk Savaş sonrasında küreselleşmenin de etkisiyle Realizm, uluslararası siyaseti açıklamada/analiz etmede yetersiz kalmaktadır.” Araştırmada bu hipotez ispatlanmaya çalışılmış, bu amaçla öncelikle Realizm’in oluşumu ve gelişimi analiz edilmiş, 21. yüzyıl dünya siyasetinde yaşanan çok önemli bir değişim süreci olarak küreselleşme konusu ve Realizm’e olan etkileri detaylı biçimde incelenmiştir. Realist yaklaşıma diğer paradigmalardan yapılan eleştiriler de ayrıntılı olarak aktarılmıştır. Araştırma, bu hipotezi merkeze alarak Realist teorinin oluşumunu, içeriğini, gelişimini ve günümüzde ulaştığı paradigmatic konumu analiz etmektedir.

Çalışmada, Realist teorinin bütünlüklü bir analizinin yapılması ve günümüzde Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde ulaştığı konunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişimi, yaşadığı sorunlar ve geleceğine dair öngörüler de Realizm ile olan ilgisi göz önüne alınarak incelenmiştir. Bu tür bir çalışmanın hazırlanmasındaki en önemli motive edici unsur ise Türkiye’nin Uluslararası İlişkiler akademisinde bu konuda henüz yeterli düzeyde kapsamlı bir araştırmanın yapılmamış olmasıdır. Türkiye’deki ve Türkçe Uluslararası İlişkiler yazınına

katkı sağlama hedefi, çalışmanın hazırlanmasındaki temel motivasyonlardan biridir.

1.3. Araştırma Metodolojisi

Çalışmada analizi yapılan Realist teoriye herhangi bir teorik, paradigmatik ya da ideolojik konumdan yaklaşılmamış, teori nesnel bir biçimde analiz edilmiştir. Çalışma boyunca tanıtıcı ve nitel (kalitatif) araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışma, Uluslararası İlişkiler disiplinindeki Realist teorinin oluşumunu ve gelişimini incelemekte, Realist teoriden türeyen diğer teorileri de ele almakta, fakat Yapılanma Realizmi (Structuration Realism) olarak da adlandırılan Yapısal(cı) Realizm (Structural Realism) adlı yaklaşımı kapsamı dışında tutmaktadır. Bunun nedeni ise, söz konusu yaklaşımın, aralarında küçük nüanslar bulunmakla birlikte, birçok durumda Neo-Realizm ile aynı grubu ifade etmekte de kullanılabilmesidir. Yapılanma Realizmi / Yapısal(cı) Realizm ile Neo-Realizm arasında çok mikro düzeylerde var olan farklılıklar, kendilerini ayrı tutma eğilimlerine zemin oluşturmuş, ne var ki, rakip paradigmalara karşı birçok konuda aynı noktalarda durmuşlardır. Bu nedenle çalışma kapsamında Yapılanma Realizmi / Yapısal(cı) Realizm ile Neo-Realizm birlikte değerlendirilmiştir. Ayrıca, Uluslararası Rejim Teorisi de Liberal paradigmaya daha yakın durması nedeniyle bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Günümüzde Türkiye'nin akademi dünyasında Uluslararası İlişkiler alanında yapılan çalışmalar önemli eksiklikler ve yetersizlikler içerse de gerçekten ciddi boyutlara ulaşmıştır. Gerek Türkçe çalışmaların gerekse yabancı dillerden Türkçeye yapılan tercümelemlerin sayısında büyük bir artış söz konusudur.

Bu çalışmada Türkiye'nin Uluslararası İlişkiler akademisinde üretilmiş olan bilimsel çalışmalar temel alınmış, yanı sıra ve gerek duyulduğu ölçüde İngilizce dilinde yapılan çalışmalardan da yararlanılmıştır. Araştırma konusu olan Realist teori ile ilgili olarak öncelikle detaylı bir literatür taraması yapılmış, gerekli olan Türkçe ve İngilizce kaynaklar temin edilmiştir. Bu kaynaklar ayrıntılı bir okumaya tabi tutulmuş ve ardından tezin yazım sürecine geçilmiştir. Araştırmada temel olarak birincil kaynaklar kullanılmış olmasına

rağmen düşük düzeyde olmak üzere zaman zaman ikincil kaynaklar da kullanılmıştır. Ayrıca, Uluslararası İlişkiler literatürü dışında üretilmiş bazı kaynaklara da çalışmanın bütünselliğini bozmayacak biçimde başvurulmuştur.

Çalışma boyunca kullanılan terminolojik çerçeve genel olarak Uluslararası İlişkiler disiplini literatüründe kabul görmüş kavramlardan oluşmaktadır. Sadece Realizm'e has ya da tek bir teorinin / paradigmanın kullandığı kavramlar temel alınmamıştır. Çalışmada Uluslararası İlişkiler disiplininin ortak kavramları hâkimdir.

Bununla birlikte, çalışmanın kavramsal bir bütünlük oluşturması için, Türkçe ya da tercüme kaynaklardaki aynı anlamı karşılayan bazı farklı terimlerin kimi zaman araştırmacının tercihi doğrultusunda tek bir kelime ile ifade edildiği görülecektir. Bu durumun, Türkiye'nin Uluslararası İlişkiler akademisinde henüz kavramsal bir ortaklaşmanın oluşmamasından kaynaklandığı özellikle belirtilmelidir. Ayrıca; teori / kuram, terim / kavram ve metod / yöntem gibi Türkçede aynı anlamı karşılayan bazı kelimeler dilin akışını kuvvetlendirmek için çalışma kapsamında dönüşümlü olarak kullanılmıştır.

“Paradigma” kavramı; ortak temel varsayımları kapsayan zihinsel bir model ya da perspektif, üzerinde hemfikir olunan gelenekler bütünü, değerler dizisi veya ilkeler kümesi anlamlarına gelmektedir. Çalışma boyunca zaman zaman “Teori geleneği” kavramının yerine de kullanılmıştır. “Antropomorfizm” kavramı, insanın niteliklerinin başka bir varlığa aktarılması anlamında kullanılmıştır. Felsefenin varlık (ontoloji), bilgi (epistemoloji) ve değerden oluşan üç temel alanından üçüncüsüne tekabül eden “Aksiyoloji” kavramı; değerler üzerine çalışan, değerlerin doğasını ve ne türden şeylerin kendi içinde değer taşıdığını inceleyen bir felsefe kolu, kısaca, değerler felsefesi anlamında kullanılmıştır. “Dikotomi” kavramı, birbirini tamamlayan ve anlatmaya yarayan iki zıt kavramdan oluşan ikili anlamındadır. “Analoji” kavramı ise, benzeşim, benzeşme anlamındadır; çeşitli nesnelere belli başlı ayırt edici özelliklerinin birbirinin karşılığı olarak denk düşmesine, benzer olmasına, örtüşmesine ve uyum içinde bulunmasına refere etmektedir.

1.4. Ünitelerin Planı

Çalışmanın ikinci bölümünde Uluslararası İlişkiler disiplininin tarihçesi ele alınmıştır. Öncelikle, teori kavramı ve Uluslararası İlişkiler’deki anlamı üzerinde durulmuş, ardından, Uluslararası İlişkiler disiplininin oluşumu bağlamında İdealist teori incelenmiştir. Realizm ile olan ilgisi nedeniyle Uluslararası İlişkiler’deki “Büyük Tartışmalar” kronolojik bir sıralama dâhilinde verilmiş ve son olarak da, disiplinin kimliği ve gelişimi sahip olduğu teorik çeşitlilik bağlamında incelenmiş, Uluslararası İlişkiler’in günümüzde yaşadığı sorunlar ve geleceğine dair görüşler aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde Realist teorinin oluşumu ve içeriği incelenmiştir. Realist yaklaşıma kaynaklık eden tarihsel-entelektüel öncüller ve Realizm’in bir teori olarak ortaya çıkmasını sağlayan düşünür ve teorisyenler, görüşleri ile birlikte sunulmuştur. Realist teorinin ilkeleri, temel kavramları, kapsamı ve metodolojisi analiz edilmiş, ayrıca, Realizm’in ahlak algısı da bu bölümde incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, aldığı eleştiriler nedeniyle Realist teorinin revize edilmesinin bir sonucu olarak oluşan Neo-Realist teori analiz edilmiştir. Neo-Realizm’in kurucu teorisyeni Kenneth Neal Waltz’un teori anlayışı ve yeni bir teori ortaya koyan açıklamaları tespit edilmiştir. Neo-Realizm’in Realist teoriden farklılaşan yönleri üzerinde durulmuş ve teorik içeriği irdelenmiştir. Realist teorinin revize edilmesi ile oluşan diğer teoriler de yine bu bölümde ele alınan konular arasındadır.

Beşinci bölümde, Klasik Realizm’e ve Neo-Realizm’e yapılan eleştiriler Realist yaklaşımın yetersiz kaldığı noktaların tespit edilmesi açısından aktarılmıştır. 21. yüzyılın bir relikesi olarak küreselleşme sürecinin analizi ve gerek Uluslararası İlişkiler disiplinine gerekse Realist paradigmaya olan etkileri de bu bölümde incelenen konular arasındadır. Ayrıca, Eleştirel Dönem’de Realizm’e yönelik güçlü eleştirileri ile dikkat çeken Postmodern yaklaşımın Realizm değerlendirmeleri de bu bölümde aktarılmıştır. Beşinci bölümde temel olarak araştırma hipotezinin ispatına yönelik saptamalar yapılmıştır.

Uluslararası İlişkiler disiplinde Realist teorinin gelişim sürecine dair bir farkındalık, sadece Realizm’in dünya algısının ve 21. yüzyılda ulaştığı paradigmatik konumun tespit edilmesi açısından değil, ama aynı zamanda

Uluslararası İlişkiler disiplininin günümüzde ulaştığı disiplinler konumun da belirlenmesi açısından son derece önemlidir. Çalışma, bu doğrultuda Realist teorinin oluşum ve gelişim sürecini eleştirel bir yaklaşımla analiz etmektedir.

2. BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNİN TARİHÇESİ

Uluslararası İlişkiler disiplininin akademik bir çalışma alanı ve bir bilim dalı olarak 1919 yılında Büyük Britanya Krallığı'na bağlı Galler bölgesindeki Aberystwyth'de ilk Uluslararası İlişkiler kürsüsünün kurulması ile ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Uluslararası İlişkiler, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, insanlığın yeniden bu tür savaşlarla karşılaşmasını engellemek ve dünyada barışı egemen kılmak amacıyla oluşturulmuş bir disiplindir. Bu amaçla Uluslararası İlişkiler disiplini kapsamında birçok teori ortaya çıkmış ve disiplinin yaklaşık yüz yıllık tarihi bu teorilerin oldukça sert geçen tartışmaları ve polemikleri ile şekillenmiştir.

Teori kavramı disiplinin gerek oluşumunda gerekse gelişiminde başat önemde olmuştur. Öyle ki, Uluslararası İlişkiler'in kurucu tartışması, İdealizm ve Realizm arasında yaşanan teorik bir tartışmadır. Daha sonra yaşanan tartışmalar da ya teorik tartışmalardır ya da teorilerin epistemolojisine ve metodolojisine yönelik tartışmalardır. Bu nedenle, Uluslararası İlişkiler tarihini, dünya siyasetini analize yönelik çeşitli teorilerin tartıştıkları bir süreç olarak ele almak da mümkündür.

Uluslararası İlişkiler'de teori kavramının başat önemini tespit ettikten sonra disiplin kapsamındaki teoriler içinde Realizm'in ayrı bir önemi olduğunu da vurgulamak gerekir. Zira Realizm, disiplinin kurucu tartışmasındaki taraflardan biridir ve disiplinindeki egemen teori olarak konumunu uzun yıllar boyunca korumuştur. Dolayısıyla, disiplinin oluşum ve gelişim sürecinde teori kavramı ne kadar önemliyse, bir teori olarak Realizm'in rolü de o kadar önemlidir.

Uluslararası İlişkiler disiplinini ve bu alandaki akademik çalışmalarını dünya siyasetine dair günlük sohbetlerden ya da gazete, radyo ve televizyonlardaki politika içerikli haberlerden ayıran temel unsur elbette dünya siyasetini teorik bir çerçevede ve teorik yaklaşımlar dâhilinde inceliyor olmasıdır. Uluslararası İlişkiler'de teori kavramı başat önemdedir. Disiplin, teorik bir tartışma sonucunda kurulmuş, aynı şekilde, gelişimini de teorik

tartışmalar ile sağlamıştır. Gelinen süreçte Uluslararası İlişkiler disiplini gelişime açık olan çok güçlü bir teorik altyapı oluşturmuştur. Teorik çeşitlilik anlamında bir hayli zengin olan disiplinde farklı teori algılamaları ve sınıflandırmaları mevcuttur.

2.1. Teori Kavramı ve Uluslararası İlişkiler'deki Anlamı

Genel anlamda teori, belli bir gerçeklik alanını kavranabilir hale getirmek amacıyla yöntemli ve tutarlı bir biçimde ortaya konmuş düşünsel yapı olarak tanımlanır (Gelişim Hachette, 1993, Cilt 7: 2358). Belli bir konudaki sistemli düşünceler ve görüşler bütünü ifade eden teori, uygulamalardan bağımsız olarak ele alınan soyut bilgi ya da sistemli bir şekilde düzenlenmiş, birçok olayı açıklayan ve bir bilime temel oluşturan kurallar bütünü olarak da tanımlanabilir (Meydan Larousse, 1992, Cilt 12: 53).

“Nesnel gerçeğin insan bilincine fikrîsel olarak yansımalarının temel biçimi olan teori, sistemli olarak düzenlenmiş bir önermeler sistemi halinde, nesnel gerçeğin bir alanına ya da insanın düşünsel yaşamına ilişkin, genelleştirilmiş bilgilerden oluşur. Teorilerin kurulması, bilimsel öğrenmenin önemli bir aşamasıdır; nesnel gerçeğin yapısı, işlevi ve gelişim yasaları, genelleştirilmiş, fikrîleştirilmiş biçimde teorilerde dile getirilir ve tam olarak teoriyle formüle edilir.

Teoriler, bilimin belirleyici önem taşıyan parçalarıdır; belli bir anlamda, ampirik genel bilgi, yöntembilimsel öğeler vb. gibi bilimin diğer parçalarının, etrafında toplandıkları ‘belkemiği’dir. Bir nesne alanına ilişkin teori, bu nesne alanının olgu ve süreçlerinin açıklanmasına imkan verdiği gibi; henüz bilinmeyen, gelecekteki olgu ve süreçlere ilişkin bilimsel tahminler yapılmasını da sağlar. Burada, teoriye dayanılarak elde edilmiş bulunan kurallar ve yönergeler sistemi diyebileceğimiz yöntem de önemli bir rol oynar. Her teörinin belirli bir yapısı vardır; bu yapı, aralarında belirli bir bağıntı bulunan önermelerden ve karşı-önermelerden kurulur. Bir teörünün mantıksal yapısının kesin olarak saptanması, gelişimi için önemli bir araçtır.

Güvenilir, sınanmış, doğrulanmış bir genel-bilgi olan teori, henüz hiç doğrulanmamış ya da yetersiz doğrulanmış olan ‘varsayım’dan ayrılır. Ne var ki bu ayrım mutlaklaştırılmamalıdır; çünkü öğrenme süreci içinde varsayımlar teorilere dönüşebilecekleri gibi, gelişmiş teoriler genellikle varsayımsal öğeleri

içerir. İnsanın teorik faaliyetinin, yani nesnel dünyayı teorik olarak özümlemesinin ürünü olan teori, daima soyut-mantıksal bir karakter taşır; nesnel gerçekle doğrudan ilintisi olmayan dolaylı genel bilgidir ve nesnel gerçeğe ancak ampirik genel bilgilerle bağlanmıştır.

Teorik faaliyet, pratik faaliyete dayandığı, pratik faaliyet tarafından doğrulandığı ve desteklendiği için, toplumsal pratikle kopmaz bir bağlılık halindedir. Toplumsal pratik, teorilerin kurulmasındaki en temel dayanaktır ve teorinin itici gücüdür; aynı zamanda onun biricik doğruluk ölçütüdür. Teori ve pratik, çelişki içeren bir diyalektik birlik oluştururlar. Teori, pratik karşısında gittikçe artan göreceli bir bağımsızlık kazandığı için, aralarındaki ilişki karmaşık ve birkaç kez dolayımlanmış bir ilişkidir. Nesnel gerçeğin yansıması olan teorinin maddi içeriği, yansıtılan nesne alanı tarafından belirlenir.” (Bilimsel Felsefe Sözlüğü, 1999: 416-417)

Bir başka tanıma göre teori, en genel anlamda;

“Bir olayı ya da olguyu açıklamak için kullanılan, birbirine bağlı tezler ve düşüncelerden oluşan bir sistematik düşünme biçimidir. Böylesi bir bilimsel çerçeve içinde sunulan düşünce yapıları hem var olanı anlamak ve anlamlandırmak adına hem de geleceğe ilişkin projeksiyonlar sunabilme adına oldukça işlevsel ve bilimseldir. Ancak söz konusu sosyal bilimlerde ve Uluslararası İlişkiler olduğunda değişkenleri sabit tutmak, diğer bir anlatımla genel-geçer ilkelere ulaşmak son derece zordur. Uluslararası ilişkiler dinamik bir yapıya sahip olduğu için teorilerin de hızla değişen bu yapıyı takip etmesi ve kendini güncellemesi gerekmektedir. Bu nedenden ötürü teorinin uluslararası ilişkiler açısından taşıdığı en önemli değerini ‘düşünme biçimlerini geliştirmesi’ ve ‘ortak paydaların ortaya çıkarılması’ olduğu söylenebilir.” (Joyce P. Kaufman’dan Aktaran Karabulut, 2016: 293).

Yasa ise;

“Fiziksel evrenin belirli yönlerinin belirlenmiş koşullar altındaki davranışlarını betimleyen bir genellemedir. Lawson’a göre ise yasa, belirli koşullar altında doğaya ait bir olgu kümesindeki yapısal ve davranışsal düzenliliği özetleyen genel bir önerme olarak algılanmalıdır. Dolayısıyla yasa, ‘doğal dünyanın olgularının bazı yönlerinin, tanımlanmış belirli koşullar altında çalışma düzenliliğini ortaya koyan genellemelerdir’ şeklinde tanımlanabilir. Bilimde, sadece, yasa niteliğindeki önermelerle ifade edilen düzenlilik örüntülerini

bulmak önemli değildir; aynı zamanda, bu düzenlilik örüntülerinin neden-sonuç ilişkisini açıklamak; yeni sorular üretmek ve bilimsel eylemin hedeflerini belirlemek de önemlidir. Bu da ancak teorilerle olabilmektedir.” (Taşkın vd., 2008: 36).

Kenneth Neal Waltz’a göre, teoriler yasaları açıklamaktadır (Waltz, 2015: 13). Torbjorn L. Knutsen, teorilerin aydınlatıcı bir özelliğe sahip olduğunu belirtmiştir. “Bir teori, var olan olayların niçin bu şekilde ortaya çıktıklarının açıklanmasında yardımcı olan ilişkili önermeler dizisidir. Teori soyuttur, konjonktürelidir ya da gerçekliğin spekülâtif bir açılımına sahiptir. Teorileştirme, anlama ya da açıklama niyetiyle kuram geliştirmedir.” (Knutsen, 2015: 14).

“Teori kelimesi farklı insanlara farklı anlamlar ifade etmektedir. Hatta bazı durumlarda bu kavram aynı kişiye bile farklı anlamlar ifade edebilmektedir. Genel bir tabirle, örneğin bir durum ‘teoride’ doğru iken gerçekte, spesifik bir durumda ya da belli koşullar altında öyle olmayabilmektedir. Daha geniş kullanımında ise ‘teoride’ kavramı, ‘kural olarak’ veya ‘kavram olarak’ nosyonlarının kullanımlarına denktir.” (Viotti ve Kauppi, 2016: 4).

“(…) Teori, dünyayı veya en azından onun bazı bölümlerini daha rahat anlaşılabilir kılmamanın veya daha iyi anlamamanın basit bir yoluna refere etmektedir. Uluslararası İlişkiler ile ilintili olan teoriler de nihayetinde bu amacı gerçekleştirmek arzusunda. Olayları veya nesnelere daha anlaşılabilir kılmak ise kuşkusuz gözlemlediğimiz fenomenin daha kesin bir tanımını veya daha iyi bir açıklamasını gerekli kılmaktadır” (Viotti ve Kauppi, 2016: 5).

John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt’a göre, “sosyal gerçekliğin karmaşık bir yapıda karşımıza çıkması nedeniyledir ki farklı insan faaliyet alanlarında nelerin daha önemli olduğunu belirlemek için gerçekliğin ‘basitleştirilmiş haritalarına’ ihtiyaç duyarız. Özellikle olayları ve davranışları açıklayan nedensel mekanizmaları belirlemek için teoriler vazgeçilmezdir.” (Aktaran Kolasi, 2016: 48).

Teori ve nedensellik kavramlarının birbirleri ile olan yakından ilişkisine dikkat çeken Klevis Kolasi şöyle yazmıştır: “Nedenler yüzeyde bulunmadıkları için ve sosyal karmaşıklık içerisinde nelerin daha önemli olduğunu ortaya

çıkarabilmek için görünümlerin (olguların) eleştirel bir şekilde sorgulanmasına, yani teoriye ihtiyacımız vardır. Ancak burada belirtilmesi gerekir ki, kökleri felsefi realizme dayanan bu teori ve nedensellik anlayışının, bilimin tek meşru nesnesi olarak görünümleri yapan ampirizm veya pozitivizmin teori ve nedensellik anlayışından oldukça farklı olduğudur” (Kolasi, 2016: 48-49).

Uluslararası İlişkiler teorisyenleri arasında pozitivist metoda bağlılığı önceleyenler, teorinin mevcut fenomenleri açıklayabilmek ve bu fenomenlere dair gelecekteki sonuçları öngörebilmek açısından gerekli ve hatta kaçınılmaz olduğu konusunda oйдаşma halindedirler. Bu pozitivist anlayışa göre, teori; olayların tanımlanmasına ve yorumlanmasına, olaylar bütününden bir olayın seçilerek gözlemlenen olayın tekrarı ve sürekliliği ile ilgili açıklama ve öngörülerin yapılmasına olanak sağlayan, birbiriyle ilişkili varsayımlar ve önerme bütünlüğünden oluşan entelektüel bir yapıya tekabül etmektedir. Teorik düşünmek, genel temayülleri ortaya koymaktır. Ele aldıkları bir olayı daha genel bir kategorinin ya da olaylar bütününe bir parçası olarak gören teorisyenler teori inşası sürecinde bir bulmacayı tamamlar gibi parçaları birleştirmekte, sadece beklenen davranış modellerini değil, beklenenden farklı bir görünüm arz eden veya ilk bakışta mantıksız gelen davranışları da açıklamayı amaçlamaktadırlar (Viotti ve Kauppi, 2016: 6-7).

Torbjorn L. Knutsen’e göre, Uluslararası İlişkiler teorisi, uluslararası olayların cereyan ediş şekillerinin sebeplerini açıklamaya çalışmaktadır: “Pek çok teorisyen, egemen devletler arasındaki ilişkiler hakkında fikirler öne sürmüşlerdir; niyetleriye devletler arasındaki ve içindeki siyasi etkileşimin modellerini anlayabilmektir. Bu teorisyenlerden bazıları daha da ileri giderek geçmiş olayları açıklayabilecekleri ve gelecektekileri de öngörebilecekleri teorik modellemeler üretme ve bu modellemeler vasıtasıyla genel ilkeler - kanunlar ya da kanun benzeri ifadeler- çıkarma çabası içindedirler.” (Knutsen, 2015: 20).

Uluslararası İlişkiler disiplinindeki teoriler üzerine bir değerlendirmede bulunan Kenneth Waltz, pozitivist bir yaklaşımla, “Teoriden sonra kalan her şey onun peşinden gider” demiş ve eklemiştir: “Teori, sonuçları açıklar ve zaman zaman da sonuçları öngörür veya tahmin eder.” (Aktaran Viotti ve Kauppi, 2016: 8).

Scott Burchill ve Andrew Linklater'a göre, "tüm teorik yaklaşımlar bilinçli veya bilinçsiz şu şekilde davranırlar: Yalnızca olup biteni açıklama veya olabileceklerini önceden tahmin etme amacı gütmeyenler, insan için hangi eylem ve müdahale seçeneklerinin bulunduğunu da gösterirler; sadece elimizdeki açıklamaya yönelik imkânları değil, etik ve pratik düzlemdeki ufkumuzu da belirlerler." (Burchill ve Linklater, 2015: 15). Yapılan her teorik analiz kaçınılmaz olarak siyasi etki ve sonuçları olacaktır.

Uluslararası İlişkiler'deki farklı paradigmalara temsilcileri teorilerin amaçları konusunda da farklı algılama biçimlerine sahiptirler. Örneğin Waltz'a göre, teoriler, uluslararası siyasetin genel-geçer kanunlarını veya tekrar eden ulusal davranış kalıplarını açıklamaktadır (Aktaran Burchill ve Linklater, 2015: 25). Linklater, Rosenberg ve Teschke gibi araştırmacılara göre ise teoriler, en azından uluslararası siyasetin tekrar eden doğasına vurgu yapan argümanlara şüpheyle yaklaşılması gerektiğini ileri sürmek ve güncel olayların doğasının uzun vadeli gelişim süreci bağlamında incelenmedikçe tam anlamıyla anlaşılamayacağını gözler önüne sermek için tarih ve tarihsel sosyolojiden beslenmektedirler (Aktaran Burchill ve Linklater, 2015: 25-26). Hollis ve Smith'e göre teoriler, ya aktörlerin davranışlarını açıklama ve tahmin etme ya da aktörlerin "zihninde" nasıl bir dünya olduğunu anlama amacı güderler (Aktaran Burchill ve Linklater, 2015: 26). Wight, teorilerin güç mücadelesine odaklanmış devletlerarası ilişkiler ya da uluslararası toplumun doğası veyahut da dünya toplumu olanağı üzerine üretilmiş düşünce gelenekleri olduğunu ifade etmiştir (Aktaran Burchill ve Linklater, 2015: 26). Doyle'un yaklaşımında teoriler, mesela liberal demokratik devletlerin birbirleriyle savaşmadığı şeklinde, dünyadaki mevcut olaylar hakkında ortaya atılan hipotezleri test etmek için ampirik veriler kullanır (Aktaran Burchill ve Linklater, 2015: 26). Butterfield, Wight, Suganami ve Kurki gibi araştırmacılara göre teoriler, güçler dengesi veya nedensellik fikri gibi kavramları incelemeye ve bu kavramların kullanımına açıklık getirmeye çalışır (Aktaran Burchill ve Linklater, 2015: 26). Eleştirel teorisyenlere göre teoriler, tahakküm biçimlerini eleştirir ve sosyal olarak inşa edilmiş ve değişebilir olan şeyleri doğal ve değiştirilemez olarak gösteren bakış açılarını sorgular. Uluslararası Siyaset Teorisi veya Küresel Etik gibi yaklaşımlarda teoriler, dünyanın nasıl bir şekilde düzenlenmesi gerektiği üzerine kafa yorar ve insan

hakları veya küresel sosyal adalet gibi farklı kavramların ne şekilde inşa edildiği ve savunulduğunu inceler. Sosyal İnşacı teorisyenlere göreyse teoriler, bizzat teori inşa süreci üzerine düşünür; insanoğlunun dünyayı nasıl bildiğine odaklanan epistemolojik ve dünyanın nelerden oluştuğuna odaklanan ontolojik -mesela dünyanın egemen devletlerden mi yoksa insanlığa karşı hakları ve sorumlulukları olan bireylerden mi müteşekkil olduğu türünde- meseleleri inceler (Burchill ve Linklater, 2015: 26).

Bu konuda Burchill ve Linklater disiplinin siyasallaşmış doğasına vurgu yapmaktadırlar. Zira onlara göre, Uluslararası İlişkiler’de disiplin-içi siyaset “meşru teorik görüş”lerin sınırlarını da belirleyebilmektedir. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı’nın çıkış nedenleriyle ilgili Marksist analizler, Uluslararası İlişkiler incelemelerinin konusu olamayacağı gerekçesiyle göz ardı edilmişti. Söz konusu dönemdeki sınıf mücadelesi ve sömürgeci güçler arasında yaşanan iktisadi mücadele gibi toplumsal gerilimler disiplinde pek ciddiye alınmıyordu. Emperyalizm Teorisi disiplinde kasıtlı bir biçimde göz ardı ediliyordu; çünkü savaşın nedenini kapitalist iktisadi sistemin doğasına bağlamak direkt olarak kapitalist devletlerin toplumsal düzenine tehdit oluşturuyordu. Akademisyenler yapısal olarak böyle bir devrimci görüşü engelleyen burjuva üniversitelerinde bilimsel faaliyette bulunuyorlardı, aynı şekilde feministler, akademik örgütlenmenin eril iktidar yapısını ve ilişkilerini analiz etmeyi engelleyecek bir biçimde düzenlenmiş olduğunu iddia ediyorlar, kendilerinin ve bakış açılarının benzer bir dışlama ile karşı karşıya kaldığını öne sürüyorlardı (Burchill ve Linklater, 2015: 30-31).

Teoriler, uluslararası siyaset ile ilgilenen akademisyenlerin vazgeçilmezidir zira “gerçekliğin” yorumlanması en nihayetinde teorik bir varsayıma dayanmaktadır. Uluslararası İlişkiler disiplininin çalışma alanına düzen veren temel araçlar olarak teoriler, olayları kavramsallaştırma yaparak açıklamak için gereklidir. Esasında felsefi bir eylem olan kavramsal analiz, dünya siyasetinin anlaşılmasında ve açıklanmasında vazgeçilmez bir unsurdur. Son derece karmaşık yapıdaki birçok olay, konu ve ilişkiyi kapsayan uluslararası ilişkilerde teoriler, uygun analiz düzeyinin ve analiz biriminin seçilmesi, önemli bağlantıların ve davranış kalıplarının saptanması, sayısız olgunun yönetilebilir şekilde kategorileştirilmesi, böylece mantıksal, tutarlı ve

eleştirel düşüncenin oluşması konularında gözlemcilere yardımcı olan vazgeçilmez araçlardır (Burchill ve Linklater, 2015: 32-33).

Uluslararası İlişkiler uzmanları arasında teori ile ilgili temel tartışma konusu, teorilerin bizim dışımızdaki dünyayı mı açıkladıkları ya da açıklarken bu dünyayı “yarattıkları mı” konusudur. Pozitivist teori anlayışına göre teoriler kendileri dışındaki dünyayı açıklar. Buna “Açıklayıcı Teori” denir ve bu tür teoriler olay ve olguları meydana getiren nedensel mekanizmaları açıklar. İkinci tip teoriler ise “Kurucu Teori”lerdir ve bu tür bir teori anlayışını benimseyen teorisyenler için toplumsal dünya, sahip olduğumuz fikir ve teoriler aracılığıyla gerçeklik kazanmaktadır. Bir teoriyi savunarak toplumsal gerçekliği yeniden üretmek ya da zihinsel değişiklikler yaratarak toplumsal gerçekliği etkilemek mümkün olur. Teori, yaşadığımız dünyanın oluşumunda rolü olan bir pratiktir, dünyaya ilişkin tarafsız gözlemler olmayıp, o dünyanın inşasında bizzat taraftır. Bu anlamda Kurucu Teoriler insana yaşadığı dünyayı inşa etme ve değiştirme konusunda bir faillik gücü ve kapasitesi tanımaktadır (Yalvaç, 2016: 42-43).

Steve Smith, Açıklayıcı ve Kurucu Teoriler arasındaki farkı disiplinin en önemli Meta-Teorik konularından biri olarak görmektedir. Ona göre disiplindeki temel bölünme bu iki farklı teori algısı arasındadır (Smith, 2015: 26-27).

Robert Cox, Açıklayıcı teorileri “Problem Çözücü Teori”ler olarak adlandırmakta ve bunların tarihsel olmadığını ya da tarih-dışı olduğunu belirtmektedir, zira bu teoriler, önüne süregiden bir şimdiki zaman koymaktadır (Cox, 2013: 512-513).

Eleştirel Teori ise sadece geçmişle değil, süregiden tarihsel bir değişim süreciyle ilgili olma anlamında da tarihi kuramsallaştırmaktadır. Eleştirel Teori, dünyadaki hâkim düzene mesafe koymakta ve bu düzenin nasıl ortaya çıktığını sorgulamaktadır. Problem Çözücü Teorinin tersine; kurumları, sosyal bağları ve güç ilişkilerini kanıksamaz, kökenlerini, nasıl değişim sürecine gireceğini, değişip değişmeyeceğini sorgular, sosyal ve siyasi bileşenleri ayrı parçalar halinde ele almaz, bütüne bakar. Daha çok büyük resme odaklanarak bütünü ilgilendiren değişim sürecini anlamaya çalışır (Cox, 2013: 513).

Pozitivist anlayışta, teorisyenler analiz nesnesinden uzaktır ve bir dış dünya varsayımlarıdır. Kendilerini inceleme nesnesinden uzaklaştırarak

nesnellik sağlamaya çalışırlar. İdeolojileri, inançları ve değerleri bir kenara koymakta, olgu-değer ayrımı yapmaktadırlar. Eleştirel teorisyenler ise toplumsal düzenin nasıl olması gerektiğiyle ilgili eleştirel ve normatif bir algıya sahiptirler. Mevcut düzeni eleştirel bir temelde sorgulayıp değiştirmek hedefindedirler (Yalvaç, 2016: 43). Bu teori anlayışı Karl Marx'ın şu cümlesini hatırlatmaktadır: “Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır, oysa sorun onu değiştirmektir.” (Karl Marx'tan aktaran Yalvaç, 2016: 43).

Uluslararası İlişkiler'de farklı teori algılarına ve ayrımlarına rağmen tüm farklı teori türlerinin birbirleriyle iç içe olduğunu söylemek de mümkündür. Bir teorinin hem Açıklayıcı ya da Problem Çözücü, hem de Kurucu ya da Eleştirel teori olması mümkündür (Yalvaç, 2016: 43). Örneğin Marksizm, kapitalist sistemdeki sömürü olgusunu oluşturan nedensel mekanizmaların analizi üzerinden eleştirel bir sorgulama getirmiş ve normatif bir yaklaşımla da olması gerekene odaklanarak komünist bir dünya sistemine geçişi öngörmüştür. Dolayısıyla hem Açıklayıcı, hem Eleştirel, hem de Kurucu teori olarak nitelenebilecek bir teorik kapsama sahiptir. Uluslararası İlişkiler teorileri için de aynı değerlendirmeyi yapmak mümkündür. Bu konuda kesin bir ayırım ortaya koymak teori kavramının anlamı ve içeriği nedeniyle doğru değildir.

Martin Wight Uluslararası İlişkiler teorisindeki “gelenekleri” farklı bir biçimde sınıflandırmıştır. Wight, üçlü bir sınıflamaya giderek uluslararası kuramda gerçekçilik (realizm), akılcılık (rasyonalizm) ve devrimcilik (revolüsyonizm) olmak üzere üç ayrı gelenek olduğunu ileri sürmüştür. Wight'a göre bu gelenekler sırasıyla Makyavel, Grotius ve Kant'ın düşünceleriyle özdeşleştirilebilir (Yalvaç, 2011a: 258). Martin Wight'ın sınıflandırması uyarınca uluslararası kuramcılar Makyavelistler, Grotiusçular ve Kantçılar olarak da bilinen üç geleneğe ayrılabilir.* “Birinci grup, uluslararası siyaseti anarşik bir doğaya sahip herkesin herkese karşı potansiyel bir savaşı olarak görmüştür. İkinci grup bunu, devletler toplumunun ve davranış kurallarının da var olduğu ve gözlemlendiği karma bir çatışma ve işbirliği alanı olarak görmüştür. Üçüncü grup ise uluslararası siyaseti gerçekten

* A. Nuri Yurdusev, Realist teori geleneğini “Hobbesiyenizm” olarak tanımlamış, hem 20. yüzyıl Realizm tartışmalarına yaptığı etkinin ölçeğinden, hem de Niccolo Machiavelli'ye göre çok daha kapsamlı ve sistematik bir siyaset teorisi formülasyonu ortaya koyduğundan dolayı Thomas Hobbes'a öncelik vermiştir. (Yurdusev, 2010: 43-44).

kendisi hesabına uluslararası devletler toplumunun aşılması gerektiği insanlık ile ilgili gibi görmüştür” (Smith, 2015: 12).

Realistler uluslararası ilişkileri bir tür anarşi durumu olarak algılamaktadırlar. Egemen devletlerin varlığından kaynaklanan ve hiçbir üst otoritenin söz konusu olmadığı bu anarşi ortamında devletler arası ilişkiler çatışma ile düzenlenmekte ve bunda belirleyici faktör ise güç olmaktadır. Uluslararası ilişkiler sadece üstün bir ortak otoritenin bulunmaması anlamında değil, aynı zamanda ilişkilerin sürekli rekabet ve çatışma biçiminde olması anlamında da anarşiktir. Uluslararası ilişkiler bir savaş hali olarak görülmektedir. Bir uluslararası düzen veya uluslararası toplumdaki bahsetmek mümkün değildir. Toplum ya da devletin oluşumunu açıklamak için Thomas Hobbes’un inşa ettiği bir kavram olan “Doğa Hali” kavramı uluslararası ilişkileri açıklamak için kullanılmıştır (Yurdusev, 2010: 43-44). Dolayısıyla Realist paradigma uluslararası ilişkileri “Hobbesçu anarşi mantığı” üzerinden analiz etmektedir. Hobbesçu anarşi mantığında düşmanlık belirgindir. Herkesin kendi başının çaresine baktığı ve öldür ya da öldürül ilkesi uyarınca hareket ettiği “herkesin herkese karşı savaşı” (Wendt, 2016: 327).

Hollandalı hukukçu Hugo Grotius’un düşüncelerine dayandığı için Grotiyenizm olarak da anılan Rasyonalist paradigma, Realist paradigmanın aksine, uluslararası ilişkileri bir savaş hali olarak tasvir etmez. Rasyonalist* paradigmaya göre, çoğul egemen devletlerin varlığı ve ortak bir üst otoritenin yokluğu anlamında anarşik olan uluslararası ilişkiler, Realistlerin savunduğu gibi savaşın ve çatışmanın olması anlamında anarşik değildir. Rasyonalistler reelpolitigi kabul etmezler, onlara göre uluslararası ilişkilerde bir toplumsallık durumu vardır. Güçten çok gelenekle bir arada tutulan uluslararası toplumun bir uluslararası hukuk sistemi vardır. Bu; ortak ve genel bir hükümeti olmayan ama gelenekler ve diplomasi, güç dengesi ve ittifaklar gibi özel kurumlar tarafından yönetilen bir toplumdur (Yurdusev, 2010: 47-48).

Rasyonalistler, uluslararası ilişkileri “Lockecu anarşi mantığı” üzerinden analiz etmektedirler. Lockecu kültür Hobbesçu kültürden daha farklı bir

* Tıpkı Realizm terimi gibi Rasyonalizm terimi de çeşitli anlamlara gelebilmektedir. Martin Wight’ın sınıflandırmasının yanı sıra, ana akım kuramlarla Eleştirel Dönem’in kuramları arasındaki bir ayrıma işaret eden Rasyonalizm (Akılcılık) ve Reflektivizm (Düşünümsevicilik) şeklindeki bir sınıflandırma da mevcuttur. Rasyonalizm, aynı zamanda bir epistemolojidir ve Akılcılık anlamına gelmektedir. İktisattaki yaygın kullanımı ise hesabını bilmek anlamındadır.

mantığa sahiptir; çünkü farklı bir rol yapısına -düşmanlık yerine rekabet-dayanmaktadır (Wendt, 2016: 344). Hobbes'un aksine, Locke "doğa hali" ile "savaş hali" arasına kesin bir ayırım koymuştur. Doğa hali bir savaş hali değildir; doğa halinde iyi niyet, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma mümkündür; çünkü insan bencil, ihtiraslı ve güç peşinde koşan bir yaratık değil, genelde iyi ve ortak bir güce boyun eğmeden beraber yaşayacak kadar akıllı bir varlıktır. Hobbes gibi Locke da zamanın devletlerarası ilişkilerini bir doğa hali olarak nitelemektedir ama doğa hali sürekli bir savaş hali değildir (Yurdusev, 2010: 48).

Realistlere benzer şekilde bir doğa hali-toplum hali ikileminden yola çıkan Rasyonalistlere göre, doğa halinde insanlar her ne kadar tabii hukuk altında barış içinde yaşıyorlar ve doğal haklarını (hayat, mülkiyet, hürriyet) kullanıyorlarsa da bunların sürekliliği garanti değildir. Locke, bunun için devletin (toplumun) oluşturulduğunu öne sürmüştür (Yurdusev, 2010: 48).

Machiavelli'nin Reelpolitik yaklaşımının karşısında, ahlaki değerlere sahip bir uluslararası toplumu savunan ve bu konuda sonraki yaklaşımlara öncülük ettiği söylenen Hugo Grotius'a göre, uluslararası toplum ihtiyaçların mütekabiliyetinden doğmaktadır. Devletlerarası ilişkilerde uluslararası hukuka ve doğal hukuka içkin genel normlar ve gelenekler vardır. Devletler için bağlayıcılık oluşturan bu norm ve gelenekler ile bir uluslararası toplum oluşmuştur (Yurdusev, 2010: 48-49).

Grotius'a göre devlet de birey de aynı ahlaki kurallara ve kısıtlamalara uymak zorundadır. İnsanın sosyalliği barış için gerekli bir temel olmakla birlikte yeterli değildir. Bu nedenle ortak normlar, gelenekler, kurumlar ve mütekabiliyet ilkesi barışı koruma mekanizmaları olarak gelişmişlerdir. Grotius ancak nefsi-müdafa amaçıyla yapılan savaşı meşru görmekte ve bir kere başlasa bile savaşın belli kurallar (savaş hukuku) dâhilinde yapılması gerektiğini belirtmektedir (Yurdusev, 2010: 50).

Kısacası, modern dönemin Rasyonalist uluslararası ilişkiler anlayışı insanın sosyal (diğerlerini dışlamayan) ve akıllı (hırslarıyla hareket etmeyen) bir varlık olduğu varsayımı ile, Realizm'in ulaştığı "savaş hali" algısının aksine, bir "uluslararası toplum" algısına ulaşmıştır (Yurdusev, 2010: 50-51).

Immanuel Kant'ı temsilci olarak alan Devrimci paradigma ise "diğer iki paradigmanın aksine, modern dönemin uluslararası organizasyonunun

meşruiyetini kabul etmeyerek onun aşılmasını, yani uluslararası ilişkilerin ilgasını amaç edinmiştir. Bu haliyle, diğerleri gibi betimsel (...) olmaktan çok misyoncu bir niteliğe sahiptir.” (Yurdusev, 2010: 52).

Kant’ın mantalitesine göre, siyaset ahlakın önünde diz çökmelidir. Akıl ve özgürlük ile donanmış olan insan, son tahlilde, bunları ancak insan türünün bütününde realize edebilir. Bu doğrultuda, insanların bütün yeteneklerini ve haklarını kullanabilmeleri için, evrensel barışı getirecek olan evrensel bir toplum gerekmektedir. Ama Kant insanlığın devletlere bölünmüş olduğunun ve uluslararası ilişkilerde bir savaş hali bulunduğunun farkındadır (Yurdusev, 2010: 52). Bu durum gün gelecek aşılacak ve insanlık ortak bir topluluk altında birleşecek ve böylece bugünün anarşi ve savaş hali “Ebedi Barış”a dönüşecektir (Yurdusev, 2010: 51). Kant bu yolda tek bir devlete, bir “Dünya Cumhuriyeti”ne ihtiyaç bulunduğunu ifade etse de bunun pratikte, en azından söz konusu dönem için mümkün olmadığını da belirtmiştir. Kant, “ebedi barış” için bir “Barışçı Birlik” kurulmasını önermiştir (Yurdusev, 2010: 53).

Uluslararası ilişkileri “Kantçı anarşi mantığı” ile algılayan Devrimci paradigma evrensel bir dayanışma ve işbirliği öngörmüştür. Zira Kantçı kültür dostluğa ilişkin rol yapısına dayanmaktadır (Wendt, 2016: 365).

Bununla birlikte, Devrimci paradigmanın izlerini Immanuel Kant’ın yanı sıra Jean Jacques Rousseau ve Karl Marx’ta da bulmak mümkündür (Yurdusev, 2010: 52). Martin Wight; Realizm, Rasyonalizm ve Devrimcilik olarak yapmış olduğu üçlü sınıflamada Kant’ın görüşlerini devrimci olarak nitelmiştir. Kant devletlerarası ilişkileri değiştirecek evrensel bir barış durumunun ortaya çıkmasını öngörmüştür ama bunu, devletler sisteminde kökten bir değişiklik ile değil, demokratik sistem tarafından sağlanacağına inandığı uluslararası hak ve hukuk temellerine dayalı bir sistemin gerçekleştirilmesiyle yapmak istemiştir. Bu nedenle Faruk Yalvaç, Kant’ı, Martin Wight’ın yaptığı gibi devrimci olarak sınıflandırmanın yanlış olduğunu belirtmektedir (Yalvaç, 2011a: 269-270). Zira bu sınıflama ile ilgili dikkati çeken husus devrimcilik kategorisine Kant’ın dâhil edilip, devrimci olarak bildiğimiz en önemli toplum bilimciyi, Marx’ı dışlamasıdır. Bu, Wight’ın uluslararası ilişkilerin ne olduğuna ilişkin sınırlı yorumundan ve Marksist kuramı değerlendirme biçiminden kaynaklanmaktadır (Yalvaç, 2011a: 260). Faruk Yalvaç’a göre, eleştirel bir Uluslararası İlişkiler teorisi ve

gündeme getirdiği sorunlar Martin Wight'ın Realizm, Rasyonalizm ve Devrimcilik arasında yapmış olduğu sınıflamanın da yeniden değerlendirilmesini gündeme getirmektedir (Yalvaç, 2011a: 260).

Söz konusu üç paradigma, teorik literatürü uluslararası ilişkiler pratiğinin üç geleneksel-toplumsal bağlamı olan devletlerarası sistem, yaygın karşılıklı ilişki ve ahlaki dayanışmanın gerçekliği ile ilişkilendirmiştir. Martin Wight'ın sınıflandırması 1970'lerden itibaren yaygınlaşarak 1980'lerde popüler bir sınıflandırma olarak gündeme gelmiştir (Knutsen, 2015: 342).

Bu üç paradigmanın yaşadığı dönüşüm son derece ilginçtir. Knutsen'e göre Rasyonalist paradigma, işbirliğine dayalı teorilerle bir araya gelmiş, temellerinden koparılmış ve bir grup ekonomistin oyuncağı olmuştur (Knutsen, 2015: 362). Realist paradigma, aldığı eleştiriler nedeniyle kendi içinden Neo-Realizm, Saldırgan (Ofansif) Realizm, Savunmacı (Defansif) Realizm ve Neo-Klasik Realizm gibi farklı teoriler çıkarmış ve fakat Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte cazibesini yitirmiştir. Bunda önemli bir etken de Realist paradigmanın Soğuk Savaş'ın bitişini öngörememesi olmuştur. 1980'lerden itibaren yaşanan "Paradigmalar-Arası Tartışma" kapsamında Realizm ve Rasyonalizm arasındaki eski derli-toplu ayırım da ortadan kalkmış ve yüzyılın sonunda iki eski rakip paradigmanın temsilcileri iktisatçıların sahasında bir araya gelmiştir (Knutsen, 2015: 375). Ayrıca, Realist paradigma Eleştirel Teori başta olmak üzere birçok teorik yaklaşımın eleştirilerine maruz kalarak Uluslararası İlişkiler disiplindeki egemen konumunu büyük ölçüde yitirmiştir. Devrimci paradigma ise 1980'li yıllar boyunca dönüşüme uğramış ve bu dönüşümlerin hepsi Soğuk Savaş'ın gölgesinde yıkılıp gitmiştir. Devrimci paradigma tamamen ortadan kalkmış fakat içerdiği radikal ruh dinmemiştir; bu ruh yeni, post-endüstriyel ve post-modern şekillerde yeniden ortaya çıkmıştır (Knutsen, 2015: 368-369). Uluslararası İlişkiler araştırmalarının bu üç temel paradigması 1990'larda karışık ve muğlak bir hal almış, Soğuk Savaş sonrası gerçeklikleriyle karşılaştıklarında ise anlamlarını yitirmişlerdir. Eriyip birbirlerine doğru yayılmışlar ve bu arada diğer yaklaşımlarla karışmışlardır (Knutsen, 2015: 375).

Uluslararası İlişkiler disiplini gerek teori algılamaları gerekse teorilerin sınıflandırılması açısından büyük bir çeşitliliğe sahiptir. Bu ise disiplinin entelektüel anlamda son derece zengin bir birikimi olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada Uluslararası İlişkiler'in ana akım teorilerinden biri olan Realist teorinin oluşumu ve gelişimi analiz edilmektedir. Bir teori analizi olan çalışma kapsamında Robert Cox'un, "Teori her zaman biri için ve bir hedef içindir"(Cox, 2013: 511) önermesi bir ön kabul olarak benimsenmiş ve temel alınmıştır.

2.2. Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu ve İdealizm

Bilimsel bir çalışma alanı olarak Uluslararası İlişkiler disiplini, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında ortaya çıkmıştır. Fakat bir ilişki biçimi olarak modern uluslararası ilişkilerin başlangıcı 1648 tarihli Westfalya Antlaşması kabul edilmektedir. İlişkilerin kurucu öznesi olan devletlerin ve modern uluslararası sistemin, devletlerarası ilişkileri düzenleyen temel ilke ve prosedürlerin ortaya çıkışı Westfalya Antlaşması ile söz konusu olmuştur. Uluslararası İlişkiler disiplinindeki genel kabul bu yöndedir. "Uluslararası" kavramı ise ilk kez, Jeremy Bentham tarafından 1780'de yazılan ancak 1789 yılında yayınlanan "An Introduction to the Principles of Morals and Legislation" adlı çalışmasında kullanılmıştır. 18. yüzyılın sonundan itibaren daha ziyade uluslararası hukuk ile birlikte kullanılan kavram, 19. yüzyılın sonu ile birlikte artık uluslararası ilişkiler bağlamında da kullanılır olmuştur. Farklı birimlerin birbirleriyle etkileşimi olarak uluslararası ilişkilerin, Antik Yunan'a ve hatta daha öncesine dek uzandığı ancak, modern anlamda yaklaşık üç yüzyıllık bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir (Özlük, 2016a: 103).

Bir olgu olarak 17. yüzyılda ortaya çıkan uluslararası ilişkilerin sistematik ve bilimsel bir biçimde çalışılması, hakkında özgün kavramlar ve teoriler üretilerek yeni bir akademik disiplin olarak doğması ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir. İnsanlığın gördüğü bu ilk dünya savaşı sonrasında galip devletlerin liderleri, Avrupalı ve Amerikalı bazı entelektüel, düşünür ve siyasetçiler savaşın nedenlerini sorgulamışlardır. Devletlerin neden birbirleriyle savaştığı, bu savaşların nasıl önlenebileceği ya da devletler arasında kalıcı bir barışın nasıl sağlanabileceği gibi sorular üzerine ilk akademik görüşler iki dünya savaşı arası dönemde (1919-1939) ortaya çıkmıştır. Birçok yazar, akademisyen, entelektüel ve siyasetçi bu sorular ile

ilgili eserler yayınlamış, bir dizi fikir, öneri, plan ve proje ortaya koymuştur. İngiltere’de Sir Alfred Zimmerman, S.H. Bailey, Philip Noel-Baker ve David Mitrany, ABD’de ise Woodrow Wilson, James T. Shotwell, Pitman Potter ve Parker T. Moon gibi kişiler ileri sürdükleri fikir, önerme ve iddialar ile aslında ortak bir tema ya da “teori” etrafında birleşiyorlardı. Bu tema/teori daha sonra Uluslararası İlişkiler disiplininde İdealizm olarak adlandırılmıştı. Dünya siyasetinin barışçı bir yöntemle düzenlenmesi bağlamında iki savaş arası dönemde ortaya koyulan fikirlerin oluşturduğu bir teori olan İdealizm, Uluslararası İlişkiler disiplininin doğuşunda başrolü oynamıştı. Bir bakıma Uluslararası İlişkiler disiplini İdealist teorinin kucağına doğmuştu (Gözen, 2016: 67-68).

Uluslararası İlişkiler disiplininin doğuşu açısından bakıldığında, Birinci Dünya Savaşı çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zira bu savaştan sonra, böylesine bir felaketin tekrarlanmaması için çalışmalar yoğunlaşmış ve dersler çıkarılmıştır. Çıkarılan dersler temel olarak ülkelerin otoriter ve anti-demokratik yöntemlerle yönetilmesi ve anlaşmazlıkları giderecek uluslararası mekanizmaların yetersiz olması üzerinde duruyordu. Ulusal ve uluslararası düzeylerde reform yapılması gerekliliği gündeme gelmişti. Ulusal alanda demokratikleşmenin sağlanması ve uluslararası alanda ise “gizli diplomasi” yerine “açık diplomasi”nin geliştirilmesi gereği vurgulanıyor, uluslararası hukukun güçlendirilerek uluslararası kurumların oluşturulması düşünceleri ön plana çıkarılıyordu (Eralp, 2010: 61-62).

Birinci Dünya Savaşı sonrası gelişen bu görüşler, temellerini Aydınlanma’dan gelen “ilerleme” fikrinden ve “akıl” ilerlemeyi sağlayan en önemli araç olduğu düşüncesinden almıştı. 19. yüzyılda gelişen Liberal düşünce de insan doğasına ilişkin bakış tarzı konusunda İdealizm’e kaynaklık etmişti. Buna göre, insanlar temelde iyi ve rasyoneldirler fakat savaşlar devletlerden ve devletlerin otoriter biçimde örgütlenmesinden dolayı ortaya çıkmaktadır. John Locke, Jeremy Bentham ve John Stuart Mill’in bu yöndeki görüşleri İdealizm’in de felsefi temellerini oluşturmuştur. Grotiyan ve Kantıyan düşünceler de İdealizm’in şekillenmesinde etkili olmuştur. Hugo Grotius’un uluslararası toplum fikri, uluslararası normlar, gelenekler ve hukuk anlayışı İdealistlerin çalışmalarında rahatlıkla gözlenebilmektedir. Immanuel Kant’ın siyaseti ahlakla ilişkilendiren misyoncu ve ütopyacı tarzı ve

uluslararası ilişkileri devletler arası ilişkilerin ötesinde algılayan yaklaşımı da İdealist perspektifte belirgin biçimde görülebilmektedir (Eralp, 2010: 62).

Aydınlanma'dan gelen "ilerleme" anlayışı, Liberal, Kantiyan ve Grotiyan düşünceler çerçevesinde uluslararası alandaki sorunlara "akıl" çözüm getirmesi görüşü gündeme gelmişti. Söz konusu olan, bir anlamda, uluslararası alanın rasyonel biçimde düzenlenmesi ve bir tür global sosyal mühendislik projesiydi. Uluslararası sorunlara Aydınlanma'dan gelen "ilerleme" anlayışı ile çözüm bulunabileceği ve uluslararası ortamın "akılcı" bir biçimde düzenlenebileceği savunulmaktaydı (Eralp, 2010: 62-63).

Uluslararası İlişkiler disiplininin tarihi konusundaki genel kanı, uluslararası ilişkiler düşüncesinin tarihsel olarak çok eskilere gittiği yönündedir. Öyle ki, Thukydides tarafından yazılan "Peloponnesos Savaşları" referans verilerek uluslararası ilişkiler tarihinin MÖ 5. yüzyıla kadar uzandığı belirtilmekte, ardından Machiavelli, Hobbes, Rousseau, Kant ve Hegel gibi düşünürler uluslararası ilişkiler düşüncesi konusunda referans verilen temel kaynaklar olmaktadır. Fakat devletler arası ilişkiler 20. yüzyıla kadar hiç kimse için öncelikli bir konu olmamıştır. 20. yüzyıla kadar genellikle siyasi tarih, devlet teorileri veya toplumsal değişimler üzerine düşünce üretildiği görülmektedir. Bununla birlikte, Kant'ın uluslararası toplum fikri, Rousseau'nun daimi barış için Avrupa federasyonu önerisi ve Hugo Grotius'un devletler arası hukuk konusundaki açıklamaları uluslararası ilişkiler teorisine entelektüel bir zemin oluşturmuştur. Doğrudan doğruya uluslararası ilişkiler teorisi olarak kabul edilebilecek eserler 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır ve teorileşme süreci ile birlikte uluslararası ilişkiler disiplini de oluşmuştur.

Savaşın ardından uluslararası çatışmaların anlaşılmasına ve önlenmesine yönelik çalışmaları yürütecek yeni bir akademik disiplinin kurulmasının zaruri olduğu görüşü ortaya çıktı. Galip ülkelerde, özellikle de Britanya ve ABD'deki üniversitelerde faaliyet gösteren ilk nesil akademisyenler şu üç sorunun yeni araştırma alanlarının rotasını çizmesi gerektiği hususunda görüş birliği içerisindeydi (Burchill ve Linklater, 2015: 20):

1. Birinci Dünya Savaşı'nın başlıca nedenleri nelerdi? Eski düzen, ulusal hükümetleri milyonların canına mal olan bir savaşa nasıl sürükledi?

2. Birinci Dünya Savaşı'ndan çıkarılacak başlıca dersler nelerdi? Bu çapta bir savaşın bir daha yaşanmaması için neler yapılabilirdi?

3. Yeni uluslararası düzen hangi temeller üzerine inşa edilebilirdi? Uluslararası kurumlar, özellikle de Milletler Cemiyeti, devletlerin onların çizdiği prensiplere göre hareket etmesini nasıl sağlayabilirdi?

“Bu sorulara cevaben, ilk uluslararası ilişkiler ‘ekolü’ ya da ‘teorisi’nin birçok üyesi, savaşın kısmen ‘uluslararası anarşi’nin kısmen de yanlış anlaşılmalara ve hesaplamalara ile 1914’te bariz bir şekilde olayların kontrolünü kaybeden siyasetçilerin dikkatsizliğinin bir sonucu olduğu fikrine vardılar. ‘İdealistler’ daha barışçıl bir dünya düzeninin, dış politika elitlerinin kamuoyuna hesap verebilir hale gelmesi ve uluslararası ilişkilerin demokratikleştirilmesiyle mümkün olabileceğini iddia ettiler.” (Burchill ve Linklater, 2015: 20-21).

Uluslararası İlişkiler’in disiplin özerkliği Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünya siyasetinde uygulanan İdealist politikalar sayesinde sağlanmıştır. Bu büyük savaş felaketinin ardından devletlerarası ilişkilerin barışçıl bir biçimde düzenlenmesi sorununun çözümü amacıyla ABD Başkanı Woodrow Wilson’ın çabaları ile Milletler Cemiyeti kurulmuş, devletler arasındaki gizli diplomatik ilişkilerin açık hale getirilmesi, uluslararası ticaret ve hukuk yolu ile dünya üzerinde açık bir sistem kurulması amaçlanmıştır. Uluslararası ilişkilerin hukuk, tarih ve siyaset bilimleriyle bir arada incelenmesi tartışmaya açılmış ve Uluslararası İlişkiler münhasır bir sosyal bilim alanı olarak ortaya çıkmıştır (Ateş, 2009: 14).

19. yüzyıldan beri başta siyaset bilimi olmak üzere hukuk, diplomasi tarihi ve felsefenin epistemik katkıları, yayınlanan kitapların, üniversitelerde kurulan bölümlerin ve diğer faktörlerin katkısı ve Birinci Dünya Savaşı’nın belirleyiciliği sonucunda Uluslararası İlişkiler’e yönelik ilk kürsü 1919 yılında Galler-Aberystwyth’de University College of Wales’te kurulmuştur. Başkanlığına Alfred Zimmer’nin getirildiği bu kürsü, ABD Başkanı Woodrow Wilson adına (Wilson Chair of International Politics) atfen kurulmuştu. Ardından, ikinci bir kürsü Philip Noel-Baker’ın başkanlığında ve Montague Burton’ın finansal desteği ile 1923 yılında London School of Economics’te oluşturuldu. Bunları Oxford Üniversitesi’nde 1930 yılında kurulan kürsü takip

etti. Aynı dönemde ABD’de daha sonra University of South California School of International Relations adını alacak olan Los Angeles University of International Relations kürsüsü (1924) kuruldu (Özlük, 2009a: 247).

Kurulan üniversite kürsülerinin haricinde üniversite dışı kurumlarda da Uluslararası İlişkiler alanında yapılan çalışmalar giderek artıyordu. Birinci Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda Londra’da Royal Institute of International Affairs (1920) ya da diğer ismi ile Chatham House, New York’ta Council on Foreign Relations (1921), Cenevre’de Institut Universitaire des Hautes d’Etudes Internationales (1927) gibi kurumlar disiplinin gelişimi açısından çok önemli bir bilgi birikimi sağlıyorlardı (Yurdusev, 2010: 27). Aslında iki savaş arası dönemde Uluslararası İlişkiler alanına en önemli katkılar akademi dünyasından değil, başta Londra’daki Chatham House ve New York’taki Council on Foreign Relations olmak üzere üniversite dışı çeşitli düşünce kuruluşlarından gelmişti (Özlük, 2009a: 247).

Bir disiplinin oluşması için her şeyden önce söz konusu çalışma alanı ile ilgili sistematik çalışmaların yürütüldüğü ortamlar oluşmalıdır. Yani üniversitelerde bölümler, yanı sıra üniversite dışı düşünce kuruluşları kurulmuş olmalı, çalışma alanı ile ilgili kitaplar ve dergiler yayınlanmaya başlamış olmalıdır. Disiplinin ne ile ve hangi konular ile ilgilendiğini tespit eden ontolojisi ve ilgilendiği konularda elde edilen bilginin doğası ve kaynağı, yani epistemolojisi anlamında alanın akademisyenleri arasında az çok bir konsensüs sağlanmış olmalıdır. Disiplinin temel kavramlarının ne olacağına yönelik ortak bir terminoloji ve araştırmalarda hangi yöntemlerin kullanılacağına dair metodolojik bir uzlaşımın varlığı da son derece önemlidir. Tüm bu kıstaslar düşünüldüğünde Uluslararası İlişkiler’in Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra oluştuğu genel kabul görmektedir (Özlük, 2016a: 104).

Temel olarak “Savaşlar nasıl engellenebilir?”, “Barış nasıl korunabilir?” sorunsalı üzerine düşüncelerin üretilmesi ile ortaya çıkmış olan Uluslararası İlişkiler disiplini; ontolojik, epistemolojik, metodolojik ve terminolojik yapısını kurmuş ve disiplin özerkliğini İdealizm yaklaşımı temelinde oluşturmuş, bu alanda bilimsel faaliyet gösteren üniversite bölümlerinin ve üniversite dışı düşünce kuruluşlarının kurulması, yanı sıra bilimsel kitap ve dergilerin yayınlanması süreci dâhilinde bir bilim dalı haline gelmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplininin miladı 1919 tarihi olarak kabul edilmektedir.

İdealist yaklaşım, insanın doğası gereği “iyi bir varlık” olduğuna yönelik normatif bir bakış açısına sahiptir. İnsanın iyi olduğu önkabulünden hareketle kötülüğü “sistem düzeyinde” aramaktadır. Çatışmayı, şiddet ve savaşı sistemik düzeyde incelemekte, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler marifetiyle dünyanın daha yaşanabilir bir yer haline getirilebileceğini ileri sürmektedir. Sistemde bir “üst” iradenin oluşturulması ile alt birimler belirli standartlar dâhilinde hareket etmek zorunda kalacaklar; bireyler, toplumsal gruplar ve devletler uluslararası kural ve normlar çerçevesinde barış içinde bir arada yaşayacaklardır. İdealistler, bu anlayışları nedeniyle Realistler tarafından İdealist/Ütopycı olarak eleştirilmişlerdir. Çünkü var olan durumdan öte, olması gerekenle ilgilenmişlerdir (Karabulut, 2014: 58).

İdealizm'in kökenleri çok eski dönemlere kadar götürülebilir. Entelektüel kökenlerini John Locke, Jeremy Bentham, Jean-Jacques Rousseau, Immanuel Kant, David Hume ve John Stuart Mill gibi düşünürlerden alan İdealizm, moral değerleri öncelemekte ve olandan çok olması gerekene odaklanıp adeta fütürizm yapmakta ve normatif kalıplar içinde değerlendirilmektedir. Kökenleri Aydınlanma Çağı ve sonrasında gelişen Liberalizm akımına dayanmaktadır. Zaman zaman “Ütopycılık”, Akılcılık ya da Liberalizm kavramları ile de nitelenmektedir. Bireylerin temelde rasyonel ve iyi olduğu şeklinde bir önkabulden hareket ederek savaşları devletlerin mutlakiyetçi ve otoriter yapılanmasına bağlamakta, bu anlamda şiddet, çatışma, savaş gibi olguların sistemik hatalardan kaynaklandığını öne sürmektedir.

İdealizm'e göre savaşların önlenmesinin iki temel aracı uluslararası hukuk kurallarının geliştirilmesi ve uluslararası örgütlerin kurulmasıdır. Wilson İlkeleri'nin ilan edilmesinin uluslararası hukuk kurallarının geliştirilmesine yönelik bir açılım olduğu, Milletler Cemiyeti'nin ihdas edilmesinin ise barışın tesisine yönelik uluslararası örgütlerin kurulması anlamında pratik bir adım olduğu görülecektir.

Etik ve evrensellik gibi olgulardan hareket eden İdealistler için; açık diplomasi, uluslararası hukuk, demokrasi, uluslararası örgütler, serbest ticaret ve silahsızlanma gibi kavramlar temel önemde olmuştur.

Dünya siyasetinde barışı hedefleyen bir yaklaşım olarak İdealizm, Uluslararası İlişkiler'in disiplin özerkliğini ve bu anlamda oluşumunu sağlayan bir düşünce biçimidir ve iki savaş arası döneme damgasını vurmuştur.

İdealistler uluslararası sistemdeki anarşiyi doğal bir durum olarak görmezler. Onlara göre uluslararası işbirliğinin sağlanması ile söz konusu anarşinin de önüne geçilebilir. İdealizm, çatışmayı değil işbirliğini temel almaktadır. Devleti ise devlet içi unsurları da göz önüne alarak tahlil eden İdealizm, demokratik yapıdaki devletlerden oluşan bir dünyada barışçıl biçimde dizayn edilmiş bir uluslararası sistemin mümkün olacağını varsaymaktadır.

Demokratik devletlerin uluslararası hukuk, evrensel ahlak ve uluslararası örgütler temelinde bir araya gelerek kolektif bir irade göstermesi ile dünya barışı da mümkün olacaktır. Uluslararası ihtilafların çözümünde silahlı güce başvurulmasını olumsuzlayan İdealizm, insan aklının ve evrensel ahlakın dünya barışı konusundaki önemine vurgu yapmaktadır. İdealizm'e göre insanlık, dünya barışının sağlanması noktasında yeterli etik ve entelektüel birikime sahiptir.

Kökenleri çok daha eskilere dayanan İdealist anlayışın Uluslararası İlişkiler disipliniinde yer bulması Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra söz konusu olmuştur. Wilson İlkeleri'nin yayınlanması ve Milletler Cemiyeti'nin kurulması İdealist yaklaşımın dünya siyasetine somut yansımalarıdır. Wilson İlkeleri, İdealizm'in teorik yönünü, Milletler Cemiyeti ise pratikteki uygulanış biçimini temsil etmektedir (Karabulut, 2014: 58).

Dönemin İdealist düşünürlerinin ana iddialarını kısaca şöyle özetlemek mümkündür (Charles W. Kegley ve Eugene Wittkopf'tan Aktaran Arıboğan, 1998: 150):

- 1- İnsan tabiatı esas olarak iyi ya da fedakârdır (özgecidir) ve bu nedenle karşılıklı yardım ve işbirliği konusunda yeterlidir.
- 2- İnsanın diğerlerinin refahına olan ilgisi gelişmeyi mümkün kılmaktadır.
- 3- Kötü insan davranışı, insanın şeytanlığının bir ürünü değil fakat insanları bencil davranmaya ve diğerlerine zarar vermeye -savaşlar da dâhil- motive eden kurumların ve yapısal düzenlemelerin kötülüğünün bir sonucudur.
- 4- Savaş kaçınılmaz değildir ve onu teşvik eden kurumsal düzenlemelerin yok edilmesi ile sıklığı azaltılabilir.
- 5- Savaş onu kontrol etmek için ulusaldan ziyade kolektif ve çok taraflı çabaları gerektiren uluslararası bir problemdir.
- 6- Uluslararası toplum, savaşı mümkün hale getiren kurumları elimine edecek şekilde kendini yeniden organize etmek zorundadır.

İdealistlerin bu yaklaşımları, Woodrow Wilson'ın önerileri doğrultusunda biçimlenen Milletler Cemiyeti bünyesinde somutlaşmıştır. Tüm devletler dünya barışı için Milletler Cemiyeti'nin çok önemli katkılarda bulunabileceğine gerçekten inanmışlardır. Belirli örgütler bünyesinde geliştirilecek ortak kurallar çerçevesinde dünya barışının sağlanabileceği fikri ilk kez pratikte uygulanmış ve geniş çaplı bir örgütlenme sağlanabilmiştir (Arıboğan, 1998: 150-151).

ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın 8 Ocak 1918'de yaptığı konuşmasında barışın tesisi için açıkladığı "14 İlke" savaş sonrasında İdealizm düşüncesinin de ana belgesi olmuş, Uluslararası İlişkiler alanında İdealist geleneğin en önemli yapıtaşlarından biri olarak "14 İlke" Milletler Cemiyeti bünyesinde somutlaşmıştır (Arıboğan, 1998: 141-143).

Wilson İlkeleri'nin dünya siyasetinde somutlaştığı bir çatı örgüt olarak Milletler Cemiyeti, gerçek anlamda tarihteki ilk evrensel devletlerarası organizasyondur ve devletlerarası ilişkilerde bir devrim niteliğindedir. Devletlerarası ilişkiler alanında insan düşüncesinin ulaştığı bir üst aşamadır. Milletler Cemiyeti, bugünkü Birleşmiş Milletler Örgütü'nün de öncülüydü. Yurttaşlık, toplumsal sözleşme ve ulusal kimlik gibi kavramlar üzerinden devletler temelinde örgütlenen insanlık, Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte dünya üzerindeki örgütlenme biçimlerinden biri ve devletlerarası bir üst örgüt olarak Milletler Cemiyeti bünyesinde de bir araya gelmeye ve dayanışma göstermeye başlamıştı. Kuşkusuz bu, insan düşüncesinde olduğu kadar devletlerarası ilişkiler anlamında da devrimsel bir aşamayı temsil ediyordu ve insanlık tarihi açısından son derece önemliydi. Milletler Cemiyeti enternasyonal bir dayanışma biçimiydi.

Ne var ki, inşa etmek istediği uluslararası düzenin merkezi olarak Milletler Cemiyeti'ni görmek isteyen Woodrow Wilson, tüm çabalarına rağmen ABD'nin Milletler Cemiyeti'ne girmesini Kongre'ye kabul ettirememişti. Çünkü Kongre üyeleri ABD'nin dünya işleriyle daha aktif biçimde ilgilenmesini doğru bulmuyordu. Onlara göre, Bolşevik Devrimi'nden sonra Avrupa ile Rusya'nın bulunduğu coğrafya adeta zehir saçıyordu. Bu sonuçta bir grup senatörün Wilson'a olan kişisel düşmanlığı da önemli bir rol oynamıştı (Karabulut, 2014: 63).

Woodrow Wilson, Ocak 1917'de ABD Senatosu'nda bir konuşma yaparak büyük güçler tarafından desteklenecek bir "Barış Cemiyeti" kurulması talebini dile getirmiştir. Paris'te 18 Ocak 1919'da toplanan Barış Konferansı'nda Milletler Cemiyeti'nin kurulması konusu ana gündem maddesi olarak ele alınmış ve hazırlanan Cemiyet Sözleşmesi, Versay Antlaşması'nın bir parçası olarak 10 Ocak 1920'de yürürlüğe girmiştir. Cemiyet, uluslararası işbirliğini geliştirerek barış ve güvenliği sağlamayı amaçlıyordu. Ne var ki, ABD Cemiyet'e üye olamamıştı ve bu durum Cemiyet'in evrensellik iddiasını zayıflatıyor, saldırgan ülkelere karşı etkin tavır alınmasını da zorlaştırıyordu. Sovyetler Birliği de 1934 yılına kadar Cemiyet içinde yer alamamıştı. ABD ve Sovyetler Birliği'nin yokluğu, Cemiyet'i daha çok İngiltere ve Fransa'nın çıkarlarını koruyan bir örgüte dönüştürmüştü (Karabulut, 2014: 64).

Fakat Milletler Cemiyeti, Hitler'in yayılmacı ve saldırgan politikalarına, İtalya'nın Habeşistan'ı ve Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'yı işgaline engel olamamıştı. Örgüt, adaletli bir yapıda kurulmamıştı ve "galiplerin örgütü" olma özelliği gösteriyordu, ayrıca ironik bir biçimde, örgütün fikir babası konumundaki ABD, Senato'nun blokesi sonucu örgütün dışında kalmıştı. Örgüt bu anlamda büyük zafiyet içerisindeydi. Milletler Cemiyeti'nin başarısız bir girişim haline gelmesi ve yeni bir savaşı önleyememesi örgütün kuruluş felsefesi olan İdealist yaklaşımın sorgulanmasını da beraberinde getirmiş, bu tür bir başarısız teorik ve pratik girişim Realizm'in Uluslararası İlişkiler'deki yükselişine yol açmıştı (Karabulut, 2014: 65).

İki savaş arası döneme damgasını vuran İdealizm, uygulamada başarısız olmuş bir yaklaşımdır. İdealizm, İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına engel olamayan bir pratiğe sahiptir ve bu başarısızlık nedeniyle teorik anlamda Realizm'in eleştirilerine maruz kalmış, dünya siyaseti alanındaki düşünsel ve entelektüel pozisyonunu Realizm'e bırakmıştır.

Uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler marifetiyle dünya siyasetinin demokratizasyonu temelinde bir dünya barışının temin/tesis edilmesi düşüncesi İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması nedeniyle başarısızlığa uğradığı için, başarısız bir teori olarak İdealizm'e yöneltilen eleştiriler üzerinden kendini var eden yeni bir teori, Realizm ortaya çıkmıştır.

Aslında söz konusu dönemde kendilerini "İdealistler" şeklinde tanımlayan bir kesim yoktur. Dönemin düşünürleri uluslararası hukukun

geliştirilmesi ve uluslararası örgütlerin kurulması temelinde Birinci Dünya Savaşı gibi felaketlerin tekrarını engelleme ve barışçıl bir dünya düzeni oluşturma amacıyla hareket ediyorlardı ve bu anlamda benzer yaklaşımlara sahiptiler. İnsanlık adına bir ideal ve ütopya peşindeydiler. Fakat kendilerini “İdealistler” olarak tanımlamıyorlardı. Düşünceleri İkinci Dünya Savaşı’nın çıkması nedeniyle iflas edince bu düşünceleri eleştiren yeni bir akım ortaya çıktı. Bunlar “Realistler”di. Realistler, “İdealistler” ya da “Ütopyacılar” şeklinde kategorize ederek eleştirdikleri kesimler üzerinden kendi teorilerini oluşturdular. Dolayısıyla İdealizm, Realizm’in kendini var ederken ve teorik kimliğini kazanırken algıladığı ve tanımladığı bir “öteki”ydi.

“1920’li-1930’lu yılların dünyasında savaşın nedenleri ve bir daha ortaya çıkmaması için gerekli mekanizmalar nelerdir sorunsalı üzerine inşa edilmiş bir düşünce sistematiği hâkimdi. Böylesi bir anlayış Uluslararası İlişkiler disiplininin özerk bir alan olarak ortaya çıkması ve ‘İdealizm’ olarak nitelendirilen ilk teorik yaklaşımın doğmasına yol açmıştır. Uluslararası İlişkiler alanındaki ilk hâkim görüş olarak kabul edilen İdealizm, bir yandan dönemin siyasetinden etkilenmiş, diğer taraftan da dönemin siyasetinin şekillenmesine katkı sağlamıştır.” (Karabulut, 2014: 61).

İdealizm’in en önemli siyasi belgesi olan “Wilson İlkeleri”, dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından 8 Ocak 1918’de açıklanmıştır ve on dört maddeden oluşmaktadır:

1. Madde: Barış görüşmeleri kamuoyuna açık olarak yapılmalı ve görüşmeler sonunda varılacak antlaşmanın hükümleri de yine açık olmalıdır.
2. Madde: Denizlerin karasuları dışında kalan bölümleri, uluslararası antlaşmaların gerektirdiği özel durumlar dışında savaşta ve barışta herkesin özgür ve serbest kullanımına açık olmalıdır.
3. Madde: Ekonomik engeller olabildiğince kaldırılmalı, ticaret serbestisi ve fırsat eşitliği sağlanmalıdır.
4. Madde: Ulusların silahlanması, iç güvenliğin gerektirdiği en alt düzeylerde olmalı, bu konuda yeterli garantilerin verilmesi sağlanmalıdır.
5. Madde: Tüm sömürgecilik savları, ilgili halkların çıkarlarını ve egemenlik istemlerini dikkate alacak biçimde eşitlikçi ve hakkaniyete uygun düzenlemelere tabi tutulmalıdır.

6. Madde: İşgal altındaki Rus toprakları boşaltılarak, Ruslara kendi kurumlarını seçme hakkının tanınması sağlanmalı ve onlara istedikleri/gereksinim duydukları her türlü yardım yapılmalıdır.
7. Madde: Belçika toprakları boşaltılmalı ve bu devletin ulusal egemenliği yeniden kurulmalıdır.
8. Madde: 1871'de Almanya'ya geçen Alsace-Lorraine, Fransa'ya iade edilmelidir.
9. Madde: İtalya'nın sınırları ulusal esaslara göre yeniden çizilmelidir.
10. Madde: Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içindeki halkların özerk gelişmeleri sağlanmalıdır.
11. Madde: Romanya, Sırbistan ve Karadağ toprakları boşaltılmalı, Sırbistan'ın denize çıkışı sağlanmalıdır. Tarihsel sınırları ve ulusal bağları dikkate alınarak çizilecek sınırları içinde Balkan devletlerinin dostça ilişkiler kurmaları sağlanmalı, siyasi ve ekonomik bağımsızlıkları ile toprak bütünlükleri uluslararası güvence altına alınmalıdır.
12. Madde: Osmanlı İmparatorluğu'nun, nüfusun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölümlerinde Türk egemenliği güvence altına alınmalı; İmparatorluk sınırları içindeki diğer ulusların yaşam güvenlikleri ve özerk gelişimleri sağlanmalıdır. Çanakkale Boğazı, uluslararası güvenceler altında tüm gemilere ve ticarete sürekli olarak açık hale getirilmelidir.
13. Madde: Polonyalıların yaşadığı topraklarda, denize açılımı olan, siyasi ve ekonomik bağımsızlığı ile toprak bütünlüğü uluslararası antlaşmalarla güvence altına alınmış bir Polonya devleti kurulmalıdır.
14. Madde: Özel antlaşmalarla, küçük-büyük tüm devletlerin siyasi bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini karşılıklı olarak güvence altına alacak bir uluslar birliği kurulmalıdır.” (Aktaran Boztaş, 2014: 166-167-168-169).

Woodrow Wilson, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra dünyanın en etkin devlet adamı haline gelmişti. Batı'nın savaş yorgunu, yitlik ve akli karışık kitleleri Wilson'un Liberal görüşlerinde duygusal bir boşalma bulmuşlardı. Wilson'un ortaya koyduğu argümanlar Uluslararası İlişkiler disiplininin oluşumunda da belirleyici oldu. Dolayısıyla yeni Uluslararası İlişkiler disiplini 19. yüzyılın başlarındaki Liberal düşüncelerin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir yansıması olarak da anlaşılabilir (Knutsen, 2015: 290-292-293).

Wilson İdealizm'i, Kantiyen Liberalizme dayanmakta ve bireyin haklarının ve özgürlüklerinin genişletilmesini temel almaktadır. Piyasa ekonomisinin ve serbest ticaretin yaygınlaştırılması ile uluslararası düzeyde

işbirliği sağlanacak ve böylece uluslararası barış da korunabilecektir. Devletler arasında güvenin sağlanması ve dünya barışının korunması noktasında İdealistler, uluslararası hukuka ayrı bir önem vermişlerdir. Aynı şekilde, uluslararası örgütlerin kurularak barışa yönelik işbirliği yapılması da öngörülmektedir. İdealizm, uluslararası ilişkilerde devlet dışı aktörlerin varlığını da tanımakta ve bu aktörlere önem atfetmekte, yanı sıra devlet içi unsurları da dikkate almaktadır.

Açık diplomasi, piyasa ekonomisi, serbest ticaret, uluslararası hukuk, uluslararası örgütler ve evrensel ahlak gibi kavramlar üzerinden dünya siyasetini analiz eden İdealizm, Aydınlanma Çağı'nın değerlerinden kaynağını alan bir "ilerleme" fikri ile dünya barışının sağlanabileceğini öngörmekte ve insan doğasına iyimser bir yaklaşım getirmektedir. Bu anlamda, dünya siyasetini barışa yönelik idealize edilmiş ilkeler temelinde analiz eden bütünlüklü bir teori olarak karşımıza çıkmaktadır.

İki savaş arası dönemde üretilen fikirlerin İdealizm yerine Ütopyacılık, Wilsonculuk ve Liberalizm gibi farklı kavramlarla da tanımlandığını belirten Ramazan Gözen, başta İdealizm kavramının kendisi olmak üzere, İdealizm yerine kullanılan kavramların anlamlarının vuzuha kavuşturulması gerektiğini belirtmektedir. Ne uluslararası ilişkiler olgusunu ne de İdealizm kapsamına giren düşünceleri, Woodrow Wilson'un veya Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politika idealleri veya planları ile sınırlamanın mümkün olmadığını belirten Gözen'e göre, İdealizm'in ontolojisi ve ilgi alanı, uluslararası ilişkiler olgusunun çağlar boyunca devam eden tüm boyutlarını kapsamaktadır (Gözen, 2016: 68-69).

Uluslararası İlişkiler disiplininin kurulmasına öncülük eden bir teorik yaklaşım olarak İdealizm'in tarihsel-entelektüel kökenleri Antik Yunan filozofları Platon ve Aristo'ya kadar götürülebilir. Ayrıca İdealizm'i sadece iki dünya savaşı arasındaki dönemle sınırlı tutmak ve sadece bir savaş-barış teorisi olarak okumak da doğru değildir. Zira İdealizm, insanlığın genel sorunları ve siyasi yapılanmasıyla ilgili görüşler de ortaya koyan bir teoridir. Dünya siyasetine dair sorunlar ve çözüm arayışları devam ettikçe İdealizm de farklı isimler ve biçimler altında var olacaktır.

Atila Eralp bugünkü "eleştirel" yaklaşımların kökeninde İdealizm'in bulunduğunu belirtmiştir (Eralp, 2010: 61). Bilal Karabulut'a göre, Batılı

Ülkelerin ideolojik ve siyasi aracı haline gelmiş olan İdealizm, eğer bir araç olarak kullanılmaktan kendini kurtarabilir ve “bilimin” sınırları dışına taşmazsa geçerliliği ve açıklayıcılığı devam eden bir yaklaşım olabilecektir (Karabulut, 2014: 69-70). Etik ve evrensellik gibi olgular üzerinden tanımlanan İdealizm, bir anlamda da Batı dünyasının üstyapı değerlerini temsil etmektedir. Batılı devletlerin ulusal çıkarlarını korumak adına yürüttükleri dış politika stratejilerinin kamuflejı olması gerçeği İdealizm’in topyekn olumsuzlanmasına yol aamayacağı gibi, içerdiği ve Aydınlanma ağı’ndan kaynağını alan değerler nedeniyle İdealizm’e tümüyle ilericilik atfedilmesi de mümkün görünmemektedir. Bu noktada Batı dünyasının kendi içindeki çelişkili yapısının göz önüne alınması ve İdealizm’in bu temelde değerlendirilmesi çok daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

Uluslararası İlişkiler disiplininin oluşumu, 20. yüzyıl başında, “İdealistler” olarak tanımlanan düşünürlerin ve siyasetçilerin dünyada barışın korunması konusundaki yaklaşımları sayesinde gerçekleşmiştir. İdealizm, Uluslararası İlişkiler’in kurucu teorisidir. Bununla birlikte, kendilerini “İdealistler” olarak tanımlayan bir taraf da yoktur. İdealizm, Realist teorisyenler tarafından kategorize edilmiştir. Realistler kendi görüşlerini sistematikleştirip teorize ederken iki dünya savaşı arasındaki dönemde karşıt görüşleri “İdealizm”, “Moralizm” ve “topyacılık” kavramları ile nitelemişlerdir. Realizm, kendini bir teori olarak tanımlayıp netleştirirken bir “teki” olarak “İdealizm” kategorisini yaratmış ve bu da Realizm’in kendi teorik kimliğini oluşturma sürecinin bir parçası olmuştur (Eralp, 2010: 59-60).

2.3. Uluslararası İlişkiler Disiplininde “Büyük Tartışmalar” ve Realizm

“Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişim süreci içerisinde farklı yaklaşımlar arasında tartışmalar olmuştur. Bunlara ‘Büyük Tartışmalar’ adı verilir ve disiplinin tarihi bu tartışmalar açısından yazılır. Gerçekten de bu tartışmalar Uluslararası İlişkiler’in genel kabul görmüş yapısı ve tarihçesini belirlemiş olup farklı şekillerde bugün de devam etmekte, yerine yenileri eklenmektedir.” (Yalvaç, 2016: 44).

“Tüm sosyal bilimler gibi Uluslararası İlişkiler disiplini de tarihi boyunca pek çok konuda derin bölünmeler yaşamıştır. Bu tarihi anlatmanın yaygın bir yolu kilit meseleleri çevreleyen ‘Büyük Tartışmalar’a odaklanmaktır.” (Kurki ve Wight, 2016: 17). “Büyük Tartışmalar”ın gerçekten yaşanıp yaşanmadığı konusunda farklı görüşler olsa da yaygın kanaat bu tartışmaların yaşandığı yönündedir ve kronolojik gelişim görüşünü temel almaktadır. “Böyle bir perspektif, belirli bir kuramsal pozisyon diğer rakip görüşler üzerinde egemenlik kurduğunda, disiplinin tarihini hegemonik düşünceler arasındaki geçiş dönemlerine, ‘Büyük Tartışmalar’ın damga vurduğu aşamalara bölme eğilimi göstermiştir.” (Smith, 2015: 13-14).

Uluslararası İlişkilerin bağımsız bir disiplin olarak kimliğini kazanmasında üç gelişim aşamasından bahsedilebilir. Bunlar; 1920-30’lardaki İdealist yaklaşım, 1940’lardan itibaren egemen olan Realist paradigma ve 1950-60’larda ortaya çıkan Davranışsalcı metodolojik başkaldırı şeklinde özetlenebilir. İlk iki tartışmanın konusu olan bu gelişim aşamaları Thomas Kuhn’un paradigma konsepti üzerinden de okunabilir. Önce İdealizm’in, sonra Realizm’in ve ardından Davranışsalcılığın egemen olduğu dönemleri normal bilim dönemleri, Büyük Tartışmaları ise paradigma krizlerinin yaşandığı devrimci dönemler olarak nitelenmek mümkündür. Ne var ki, Steve Smith’e göre bu tür bir kategorizasyonun neyi ihmal ettiği sorusu da önem taşımaktadır. “İdealist/Realist/Davranışsalcı ilerleme aslında dar ve özellikle siyasi bir uluslararası kuram okumasıdır. Mesela sınıf, etnisite ya da toplumsal cinsiyet bu öz-görüntünün neresindedir? Gelişmekte olan ülkelerin sorunları bu ölçütün neresinde bulunmaktadır? Esasında bu, uluslararası kurama Batılı/Beyaz/Erkek/Muhafazakâr bir bakış açısıdır.” (Smith, 2015: 17).

Uluslararası İlişkiler disiplini, kimliğini teorik bir tartışma üzerinden kazanmıştır ve ilk ortaya çıktığı dönemden günümüze disiplin içinde birçok teorik tartışma yaşanmıştır. Bunlara “Büyük Tartışmalar” adı verilmektedir. Bir teorileşme süreci dâhilinde kendini var eden Uluslararası İlişkiler disiplini, sonraki süreçte de ciddi bir entelektüel dinamizme sahip olmuş ve yaşanan tartışmalar devam etmiştir. Bununla birlikte, “Büyük Tartışmalar”ın tamamını teorik tartışmalar olarak tanımlamak da çok doğru değildir. Bu tartışmaları teorik ya da teorilere yönelik epistemolojik ve metodolojik tartışmalar olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır. Aslında Uluslararası İlişkiler disiplininin

tarihsel analizine yönelik bir çaba, beraberinde, disiplinde teori kavramının ve teorileşme olgusunun başat önemini de ortaya koymaktadır.

Ne var ki, Nuri Yurdusev, Uluslararası İlişkiler tarihine yönelik “Ardışık Münazaralar”dan oluşan “Konvansiyonel Anlatı”nın topyekün terk edilmese bile, oldukça temkinli ve sınırlı olarak kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre, “Konvansiyonel Anlatı” birçok yönden yetersiz ve sorunludur (Yurdusev, 2005: 162-163). Yine bu konuda Mustafa Aydın ve Sinem Akgül Açıkmeşe’nin de benzer çekinceleri vardır (Aydın ve Akgül Açıkmeşe, 2015: 4-5). Ayrıca, Atlantığın Batı yakasını merkeze alan bir “Ardışık Münazaralar” anlatısının Uluslararası İlişkiler disiplininin gerçek entelektüel dinamizmini yansıtmadığı konusunda birçok akademisyen ortaklaşmaktadır. Disiplinde bir Realizm-Marksizm tartışmasının hiçbir zaman “Büyük Tartışmalar”dan biri olamadığını da (Özlük, 2017: 89) bu duruma bir örnek olarak vermek mümkündür. Zira dünya algılarındaki derin farklılığa rağmen Realistlerin ve Marksistlerin bir “Büyük Tartışma”nın tarafı olamamaları “Ardışık Münazaralar” anlatısının sorunlu yönlerinden biridir. Bununla birlikte, kronolojik anlamda bir kolaylık ve disiplin-içi bir bütünlük sağlaması nedeniyle, bu çalışmada, disiplinin tarihi “Büyük Tartışmalar” üzerinden analiz edilmektedir.

2.3.1. Disiplinin Kurucu Tartışması: İdealizm-Realizm Tartışması

“Kurucu Tartışma” olarak kabul edilen İdealizm-Realizm Tartışması, Uluslararası İlişkiler’in sosyal bilimler içinde ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkmasını, hem disiplin özerkliğinin hem de disiplinin kuramsal özerkliğinin oluşmasını sağlamıştır. Her iki yaklaşım Uluslararası İlişkiler’in oluşumuna birbirlerini tamamlayıcı biçimde katkı yapmışlardır. Ayrı bir disiplin olma niteliğinin elde edilmesinde İdealizm disiplin özerkliğinin, Realizm ise disiplinin kuramsal özerkliğinin oluşmasına katkıda bulunmuştur (Ateş, 2009: 13).

“Uluslararası İlişkilere disiplin özerkliğini kazandıran ilk çabalar Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünya siyasetinde uygulanan İdealist girişimlerden gelmiştir.” (Ateş, 2009: 14). Disiplinin hukuk, tarih ve siyaset gibi bilim dallarından ayrışması, bu anlamda disiplin özerkliğinin oluşması konusunda

İdealizm'in çok önemli bir işlevi olmuştur. İdealist politikalar dönemin iktidardaki siyasi seçkinlerince fiilen uygulanmış, buna karşın akademi bu politikalara eleştirel bir tutum alarak hem Uluslararası İlişkiler'in disiplin özerkliğinin ortaya çıkmasına hem de eleştirinin Realizm yönünde oluşmasına yol açmıştır (Ateş, 2009: 15). “Sosyal bilimler içerisinde ortaya çıkan yeni bir disiplinin oluşmasında disiplin özerkliği ilk, kuramsal özerklik ise ikinci evreyi oluşturur. Her ne kadar yeni çalışma alanının keşfi disiplin özerkliğini sağlamış olsa da, bu durum kuramsal girişimlerle desteklenmediği takdirde disiplinin çok uzun ömürlü olamayacağı açıktır.” (Ateş, 2009: 16). İşte, Uluslararası İlişkiler'e kuramsal özerklik sağlamaya dönük ilk girişimler İkinci Dünya Savaşı sırasında/sonrasında Realist düşünürlerden gelmiştir (Ateş, 2009: 16).*

İdealistler tarafından uygulanan politikaların dünya barışını sağlayamaması ve İkinci Dünya Savaşı'nı önleyememesi üzerine bunun nedenlerini açıklama yoluna giden Realistler, söz konusu çabaları dâhilinde Uluslararası İlişkiler'e dair birçok temel kavramın doğmasını, disipline dair bir terminolojinin oluşmasını da sağlamışlardır (Ateş, 2009: 17).

“Disiplinin şahitlik ettiği tartışmalardan ilki olan İdealizm-Realizm tartışması, sadece disiplinin terminolojisini yerleştirmemiş, aynı zamanda disiplinin sınırlarını da çizmiştir. Başka bir ifade ile İdealizm-Realizm tartışması disipline bağımsız bir hüviyet kazandırmıştır.” (Çalış ve Özlük, 2007: 226).

Dünya siyasetindeki “İdealist” uygulamaların Realist eleştirisi bir yönüyle disiplinin özerkliğini pekiştirirken diğer yönüyle de disiplindeki kuramsal özerkliği sağlamıştır. Bu anlamda Realizm, disiplinin oluşum ve gelişim sürecindeki itici güçtür ve bu süreçteki temel entelektüel dinamizmi ifade etmektedir. “Realistler Uluslararası İlişkiler'e İdealist yaklaşımın ‘sistematik olmamasını’ ve değer-odaklı olmasını eleştiriyorlardı.” (Kurki ve

* Aslında, yaygın görüşün aksine, İdealistleri ilk eleştirenler Realistler değil, Marksistler olmuştur. Marksizm, dünya siyasetini sınıf çatışması ve zengin-yoksul uluslar ayrımı gibi temel faktörler üzerinden analiz ediyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın nedenlerine ilişkin Marksist açıklama da Vladimir Lenin'in Emperyalizm Teorisi ile yapılmıştı; savaş, kapitalizmin kendi iç çelişkilerinden kaynaklanan bir emperyalist paylaşım olarak algılanmaktaydı. İdealist iddiaların tersine, Marksistler “demokrasi”leri özünde savaşçıl karakterli yapılar biçiminde tanımlıyordu. Fakat bir Batı disiplini olarak ortaya çıkan Uluslararası İlişkiler'de Marksizm bir “öteki” olarak algılandığı ve marjinalize edildiği için disiplinin Kurucu Tartışması da İdealizm ve Realizm arasında yaşanmış bir tartışma süreci olarak kabul edilmiştir. Bu durum, Batı paradigmasının, kendisi dışındaki paradigmaları domine ettiğinin de bir göstergesidir.

Wight, 2016: 18). Realistlere göre dünya siyasetinin analizi olması gerekene değil, olana odaklanmalıydı. Realistler etik önkabuller üzerinden yapılan bir analizi bilimsel olarak görmüyorlardı, mevcut durumun tespitinde değer-odaklı bir yaklaşım nesnel ve bilimsel olamazdı.

Birinci Dünya Savaşı gibi felaketlerin tekrar etmesini önlemek amacıyla dünya siyasetinde uygulanan politikaların entelektüel dayanağını oluşturan İdealizm, İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte düşünsel anlamda bir iflas yaşamıştır. Uygulanan politikalara kaynaklık eden yaklaşımları “İdealizm”, “Moralizm”, ya da “Ütopycılık” kavramları ile kategorize eden ve bir “öteki” olarak tanımlayıp eleştirerek kendi terminolojik çerçevesini ve teorik zeminini oluşturan Realizm, Uluslararası İlişkiler disiplininin oluşumunda itici güç olmuştur. Bu anlamda, İdealizm-Realizm tartışması Uluslararası İlişkiler disiplininin kurucu tartışmasıdır. Tartışma süreci dâhilinde Uluslararası İlişkiler'in hem disiplin özerkliği güçlenmiş hem de kuramsal özerkliği sağlanmış, Uluslararası İlişkiler yeni bir bilim dalı olarak net biçimde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, Uluslararası İlişkiler disiplininin Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İdealizm ekseninde doğduğunu ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Realizm ekseninde ivme kazandığını, geliştiğini söylemek mümkündür (Eralp, 2010: 59).

2.3.2. Metodolojik Devrim: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması

20. yüzyılın başında Amerikalı psikolog John Watson'ın psikoloji alanındaki çalışmalarıyla ortaya çıkan Davranışsalcılık, psikolojinin objektif bir bilim dalı olabilmesi için insan davranışlarının incelenmesi gerektiğini öne sürmüştür (Şen, 2014: 19). B.F. Skinner tarafından geliştirilen bu yaklaşıma göre, bilinç ve zihin durumlarının incelenmesi ile insan psikolojisine dair bilimsel yargılar geliştirilemezdi. İnsanın eylemleri, durumu ve çevresi, kısaca davranışları temel alınmalıydı. Böylece metafizik değerlerin psikoloji bilimini etkilemesi de önlenecekti (Tanrısever, 2010: 94). Diğer bilim dallarında da yankı bulan Davranışsalcı yaklaşımın Uluslararası İlişkiler'de etkili olması ise 1950'li yıllardan itibaren söz konusu olmuştur.

“Davranışsalcı Uluslararası İlişkiler yaklaşımının bilim anlayışını ve bu anlayışın başlıca uygulamalarını ortaya koyan önde gelen araştırmacıların

katıldığı, 1-4 Temmuz 1966 tarihleri arasında yapılan, ‘Uluslararası İlişkilere Yeni Yaklaşımlar’ konulu Norman Wait Harris Konferansında, Davranışsalcılığın Uluslararası İlişkiler’de nasıl bir bilim anlayışını savunduğu net bir şekilde ortaya konulmuştur.” (Tanrısever, 2010: 101). Aynı dönemde Gelenekselciliğin ve Davranışsalcılığın önde gelen temsilcileri Hedley Bull ve Morton Kaplan arasında bu konuyla ilgili ciddi bir entelektüel tartışma da yaşanmaktaydı.

“Disiplinin varsayımlarına ilişkin disiplin-içi uzlaşma, ilk büyük tartışma olan İdealizm-Realizm tartışmasında sağlanmışken, Gelenekselcilik-Davranışsalcılık tartışmasını disiplinin diğer disiplinler ve okuyucular karşısında deyim yerindeyse rüştünü ispat etme mücadelesi olarak görmek yerinde olacaktır.” (Tanrısever, 2010: 90).

Davranışsalcı Okul’un görüşlerini benimseyen Morton Kaplan ve David Singer gibi düşünürler Uluslararası İlişkiler disiplini için bilimsel araştırma yöntemleri geliştirmeye, istatistiki ve kantitatif yöntemler aracılığıyla Uluslararası İlişkiler hakkında genel yasalar bulmaya ve düzenlilikler belirlemeye çalışırken, Hedley Bull ve onun gibi düşünen Gelenekselciler kavramsal ve yorumsal yargının sistemli veri toplanmasından daha önemli olduğunu, dünya politikasının karmaşıklığını, olumsuzluğun rolünü ve her tarihsel ortamın biricik doğasını vurguluyordu. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Gelenekselciler, Davranışsalcılara yönelttikleri tüm eleştirilere rağmen kendileri de alternatif bir Uluslararası İlişkiler anlayışı ortaya koyamamıştı (Yalvaç, 2016: 46).

Uluslararası İlişkilere dair İdealist ve Realist yaklaşımları “Gelenekselcilik” kavramı altında metodolojik bir eleştiriye tabi tutan Davranışsalcılığın Uluslararası İlişkiler disiplinine uyarlanmasında etkili olan başlıca gerekçeler J.E. Dougherty ve R.L. Pfaltzgraff’a göre şu şekildedir (Aktaran Tanrısever, 2010: 95-96):

Öncelikle, o zaman dek var olan yaklaşımlar disiplinin sorunlarını tanımlayıp çözmekte yetersiz kalmışlardı. Geleneksel yöntemler kullanan araştırmacılar sorunları tanımlayabilseler bile sistematik olarak nasıl inceleneceğini ortaya koyamıyorlardı. İkincisi, geleneksel çalışmalar 19. yüzyıl sömürgecilik döneminin güçler dengesi yaklaşımına dayalı uluslararası sistemi ve değerleri veri alınarak gerçekleştiriliyor, İkinci Dünya Savaşı sonrasında

ABD önderliğinde kurulan dünya düzenini açıklamakta yeterli bir kuramsal çerçeve sunamıyordu. Üçüncüsü, kuramsal yetersizlik devletlerin karar alıcılarını kuramları göz ardı etmeye ve pragmatik tavırlar sergilemeye yöneltiyordu ve bu durum kuramsal gelişmeyi de engelliyordu. Dördüncüsü, Uluslararası İlişkiler literatürü insan doğası gibi uluslararası ilişkiler ile ilgisi olmayan ve geçerliliği sınanmamış varsayımlar veri alınarak oluşturulmuştu. Bu varsayımların geçerliliklerinin sınanması gerekiyordu. Beşincisi, disiplinin terminolojisinde bir uzlaşma yoktu ve bu da, disiplin-içi iletişimi zorlaştırıyordu. Altıncısı, ortak bir terminolojinin olmaması Uluslararası İlişkiler literatüründe ciddiye alınabilecek bir bilgi birikimi oluşmasını da güçleştiriyordu. Sonuçta, diğer disiplinlerde yaygın olarak kullanılan nicel yöntemlerin ve kuramsal çerçevelerin Uluslararası İlişkiler’de kuram oluşturma anlamında devrim niteliğinde bir etkisi olacağı düşünülüyordu.

Geleneksel Uluslararası İlişkiler araştırmalarında doğa bilimlerindeki anlamıyla bilimsel yöntemler neredeyse hiç kullanılmıyor, bu da Uluslararası İlişkiler’in gerçek bir bilim dalı olarak tanımlanmasını zorlaştırıyordu. “Örneğin, Finnegan’a göre, Davranışsalcı devrim olmadan önce Uluslararası İlişkiler yazınında bilimsel metot kullanılan çalışmaların oranı %10’a bile ulaşmamıştı.” (Aktaran Özlük, 2009b: 204).

Uluslararası İlişkiler’de Davranışsalcı devrimin 1960’lı yıllardan itibaren ortaya çıkmasının nedenlerinden biri de 1950’li yıllarda yaşanan elektronik alanındaki teknolojik gelişmelerdi. Söz konusu gelişmeler sayesinde bilgisayarlar, geniş veri tabanlarının aktif biçimde çözümlenebilmesi noktasında Davranışsalcı araştırmacılara güven vermekteydi. Yeni nesil araştırmacılar, güvenilir bilgi üretiminin gözlemlenebilir verilerin toplanması ile mümkün olduğunu düşünüyorlardı. Gözlemlenebilir verilerin toplanarak bu verilerdeki düzenliliklerin ortaya çıkarılması ile bilimsel teoriler oluşturulabilirdi. Bu tür bir teori, Realizm’de olduğu gibi önkabullere dayalı varsayımlar ile kurulamazdı. Realizm’in insan doğasına dayanan teorik çerçevesi eleştiriliyor, gözlemlenemeyecek olan hiçbir şeye yer verilmemesi gerektiği savunuluyordu. Doğa bilimlerindeki ve fizikteki gözleme dayalı araştırma yöntemlerinin Uluslararası İlişkiler’e uyarlanması düşünülmüş ve böyle bir uyarılma ile disiplinin daha bilimsel olacağı varsayılmıştı (Tanrısever, 2010: 100-101).

Davranışsalcılara göre İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin “İdealizm-Realizm” perspektifinden okunması son derece arkaik bir yaklaşımdı. Zira her iki yaklaşım da analizlerinde bilimsel yöntemler kullanmıyordu. Sözel anlatılara dayalı yorumlar üzerinden dünya siyasetini analiz etmeye çalışan bu yaklaşımlar bilimsel olmadıkları gerekçesiyle Davranışsalcılar tarafından eleştirilmişlerdir.

Davranışsalcılara göre, “nicel tekniklerin kullanımı yoluyla Uluslararası İlişkiler kuramları ideolojik, öznel ve tarihsel önermelerden çok bilimsel, nesnel ve evrensel önermelere dayanacaktı.” (Tanrısever, 2010: 102).

1950’li yılların başından itibaren Davranışsalcı devrimin fitilini ateşleyen çalışmaların yapıldığı platformların sayısı artarken, çalışmaların içerikleri de çeşitlenmeye başlamıştı. Karar alma yaklaşımından sistem teorilerine, oyun teorilerinden simülasyona, veri depolamadan çoğulcu güvenlik yaklaşımına kadar uzanan yelpazede Davranışsalcı devrimin etkileri hissedilmekteydi. Bununla birlikte, Davranışsalcılığın Uluslararası İlişkiler ve dış politika çalışmalarına yönelik en büyük katkısı “Çatışma çözümü” olarak adlandırılan konuda hayata geçirilen çalışmalarda görülmüştü (Özlük, 2008: 384-385).

Uluslararası İlişkiler disiplini İdealist ve Realist yaklaşımlar üzerinden ontolojisini ve dünya siyasetine dair temel varsayımlarını netleştirirken 1950’lerden itibaren Davranışsalcı akımın başkaldırısı ile karşılaşmış; “Gelenekselciler” olarak adlandırılan İdealist ve Realist yaklaşımların metodolojisine yönelik eleştiriler söz konusu olmuştur. Bu dönemden itibaren disiplinde yaşanan “Metodolojik Devrim” ile birlikte ampirist epistemolojiye dayalı bir metodolojik pozisyon olarak Pozitivizm, araştırmalarda izlenen bilimsel bir yöntem olarak varlığını kabul ettirmiş ve disiplinde hâkim metodoloji konumu edinmiştir. Söz konusu dönemde yaşanan “Davranışsalcı Başkaldırı” ve “Metodolojik Devrim”in anlamı Uluslararası İlişkiler’de Pozitivist metodolojinin yerleşmesi ve egemen hale gelmesidir.

2.3.3. Paradigmalar-Arası Tartışma ve “Neo-Neo Sentez”

Geleneksel olarak Uluslararası İlişkiler’e ardışık baskın paradigmalar (İdealizm / Realizm / Davranışsalcılık) damgasını vurmuş, ancak 1980’li

yıllardan itibaren hiçbir yaklaşım literatüre hâkim olamamıştı. Bunun yerine, her biri uluslararası siyasete dair nispeten tutarlı ve mantıklı bir açıklama sunan üç paradigma vardı. Söz konusu üç ana paradigma; Realizm (Neo-Realizm), Liberalizm (Neo-Liberalizm / Küreselcilik / Çoğulculuk) ve Marksizm (Neo-Marksizm / Yapısalcılık) olarak sıralanabilir (Smith, 2015: 18).

Realist, Liberal ve Marksist paradigmlar arasında yaşanan Üçüncü Büyük Tartışma, 1980’lerde disiplinin kimliğini şekillendiren temel tartışma olmuştur. Paradigmalar-Arası Tartışma olarak adlandırılan söz konusu süreç, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemin dinamiklerinin köklü biçimde değişmesi, dekolonizasyon, küreselleşme ve Petrol Krizi, Vietnam Savaşı gibi gelişmeler sonucunda ilk iki tartışmanın oluşturduğu analiz çerçevesinin yetersiz kalması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Paradigmalar-Arası Tartışma, bu gelişmeleri anlamaya yönelik yeni yaklaşımların içinde yer aldığı bir tartışma sürecidir. Söz konusu süreçte Neo-Realizm, uluslararası sistemin yapısının ve kapasite dağılımının devletlerin dış politikasını etkilediğini vurgulamış, Neo-Liberalizm devlet-dışı aktörlere ve ekonomik konuların önemine işaret etmiş, Marksizm’in disiplindeki yansıması olan Yapısalcılık ise dekolonizasyon süreci, azgelişmişlik ve kalkınma sorunları üzerinden bir kapitalizm eleştirisi yapmıştır (Özlük, 2016a: 109).

“Bu tartışmalar aslında Thomas Kuhn’un (1962) bilim felsefesine dair çığır açan çalışmasına dayanmaktaydı. Kuhn, bilimin iki ayrı aşama üzerinden geliştiğini söylüyordu. ‘Devrimci’ aşamada bilim teorik ayrışmalarla karakterize olmaktadır. Bu aşamada yeni düşünce biçimleri ortaya çıkacak ve geleneksel düşünce biçimlerine meydan okuyacaktır. Devrimci aşama teorik yenilenmeyi mümkün kılarsa da, Kuhn böylesi aşamaların kümülatif (birikerek artan) bilgi alanları bağlamında bir ilerlemeye yol açmayacağını tartışıyordu. Devrimci bir aşamada, teorik kahramanlar, enerjilerini herhangi bir konu alanını çevreleyen tüm bilgi deposunu beslemek yerine, teorik hâkimiyet kazanmaya harcamaktaydılar. Kuhn, bilginin yalnızca kendisinin normal bilim olarak adlandırdığı süreçlerde ilerleyebileceğini savunmaktaydı. Normal bilim dönemlerinde bir teorik okul ya da Kuhn’un deyimiyle bir paradigma hakim olacaktı. Böylesi süreçlerde bilgi birikebilirdi çünkü herkes seçilen paradigmanın geçerliliği konusunda bir anlaşma içerisinde olacaktı ve akademisyenler ortaklaşan yöntem ve teknikleri kullanarak belirli bir alana yoğunlaşabilecekler, bulgularını kıyaslayabileceklerdi. Thomas Kuhn’un bilimsel gelişme modeli

disiplin tarafından şevkle kabul edildi. Disiplin, başlangıcından bu yana uluslararası süreçleri çevreleyen kümülatif bir bilgi alanı oluşturmaya çalışmıştı. Ancak, onyıllardır süren çalışmalara karşın kilit meseleler hakkında çok az ortaklaşma vardı. Aralarındaki anlaşmazlıklara karşın, Realistler ve Davranışsalcılar ilerlemenin yalnızca daha bilimsel bir çalışma biçiminin uygulanmasıyla gelebileceğini söylemişlerdi. Kuhn'un modeli farklı ve daha muhafazakâr bir sonuca götürüyordu. Disiplinin araştırmalarının birbirlerine yakınsayacağı tek bir paradigmaya ihtiyacı vardı. 1970'lerin ortasında üç paradigma teorik egemenlik için mücadele ediyordu: Realizm, Marksizm ve Çoğulculuk. Soru bu teorilerin nasıl kıyaslanabileceğine dairdi. Disiplinin ilerlemesi için hangi paradigmanın kullanılması gerekiyordu? Kuhn hiçbir yanıt sağlamıyordu. Aslında, Kuhn hiçbir yanıtın olmadığını söylüyordu; paradigmalar eşölçülemezdi; çok basit bir biçimde, birbirleriyle kıyaslanamazlardı. Teori seçimi büyük oranda estetiğin ya da Kuhn eleştirilerinden birinde adlandırıldığı gibi 'kitle psikolojisi'nin meselesiydi." (Kurki ve Wight, 2016: 21).

Thomas Kuhn, paradigmalar arasında bir seçim yapmanın mümkün olmadığını çünkü her paradigmanın taraftarlarının farklı dünyalarda yaşadığını belirtmiştir. Kuhn'a göre, paradigmalar arasından birini diğerine tercih etmek olanaksız görünüyordu. Paradigmaları birbirleriyle kıyaslamak imkânsızdı. Çünkü paradigmalar eşölçülemezdi. Her biri dünyayı kendi perspektifinden analiz ediyor ve uluslararası ilişkilerin farklı bir alanına öncelik veriyordu (Yalvaç, 2016: 47-48-49). Bu anlayış, her paradigmanın diğerinin varlığını kabullenmesini gerektiriyor, paradigmalar arasında mukayese yapmanın gereksiz olduğuna işaret ediyordu. Böylece, "eşölçülemezlik" kavramı üzerinden her paradigmanın kendine özgü bir kimliği ve dolayısıyla analitik anlamda özgün bir değeri olduğu kabul edilmişti. Egemen paradigma olan Realizm karşısında diğer paradigmaların savunucularına özgüven kazandıran "Paradigmalar-Arası Tartışma" süreci ile birlikte Uluslararası İlişkiler disiplini içinde önemli alt-disiplinler de gelişti. Bunlardan iki tanesi özel dikkat gerektirecek kadar önemliydi: Dış Politika Analizi ve Uluslararası İlişkilerin Ekonomi-Politiği.

Dış Politika Analizi, karar verme kuramının uluslararası ilişkilere uygulanması ile ilgiliydi ve Realizm'in, sistemsel baskılar altında benzer dış politikalar uygulayan bütüncül aktör olarak rasyonel devletler savına bir meydan okumaydı. Devlet-içi faktörlerin de hesaba katılması gerektiğini öne

süren bir yaklaşımdı (Aydın, 1996: 95-96). Uluslararası İlişkilerin Ekonomi-Politiği ise dünya siyasetini Karşılıklı Bağımlılık temelinde ele alıyor ve dünyanın devlet-merkezli, strateji-eğilimli Realist algılanışını reddediyordu (Aydın, 1996: 98). Dünya genelindeki iktisadi ilişkilerin siyaseten incelenmesini içeren Ekonomi-Politik Uluslararası İlişkiler'in bir alt-disiplini haline gelmişti.

Paradigmalar-Arası Tartışma sürecinin sonucunda Realist paradigmanın Uluslararası İlişkiler disiplinindeki tekolci rolü sarsılmıştır (Aydın, 1996: 95). Realizm ile Liberalizm arasındaki eski derli-toplu ayırım ortadan kalkmış ve iki paradigma Ole Waever'ın "Neo-Neo Sentez" dediği duruma ulaşmıştır (Kolasi, 2013: 155). Daha çok analiz düzeyi ve anarşi sorunlarıyla ilişkilendirilmeyi tercih eden Realizm, devletçi söylemini yumuşatmış ve ekonomik öğelerin önemini kabul etmiş, Liberalizm ise Realistlerin asli önemde gördüğü uluslararası anarşi koşullarındaki ekonomik işbirliği olanaklarını araştırmaya devam etmiştir. Sonuç olarak, kapitalist iktisadi sistem temelinde iki farklı açıklama biçimi sunan Realist ve Liberal paradigmalar, varlıklarını koruyarak birbirlerine doğru yaklaşmışlar ve zihniyet olarak bir tür senteze ulaşmışlardır. Aslında burada, iki teorik kimliğin birbirine entegre olması değil, fakat temelde dünyayı kavrayış tarzları itibariyle iki teorinin benzeşmesi ya da ortaklaştıkları konuların artması söz konusudur. Paradigmalar-Arası Tartışma sonucunda tekolci rolü sarsılmış olmasına rağmen Realizm, egemen paradigma konumunu bir süre daha korumuştur.

2.3.4. Pozitivizm-Postpozitivizm Tartışması ve Eleştirel Dönem

Davranışsalcı akımın metodolojik eleştirileri sonucunda Klasik Realizm, Kenneth Waltz'un öncülüğünde Neo-Realizm'e evrilmiş ve Pozitivizm temelinde "bilimsel" bir nitelik kazanmıştır. Realizm'in tümevarımcılığından Neo-Realizm'in tümdengelimciliğine bir geçiş yaşanmış, fakat bu yönümsel eksen kayması sadece paradigma-içi bir dönüşüme neden olmuştur. Ancak, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, hegemonik teori olan Neo-Realizm ve onun Pozitivist bilim anlayışı da sorgulanmaya başlanmıştır. Eleştirel Kuramın ve Post-Pozitivist yaklaşımların Neo-Realizm'e ve Pozitivizm'e karşı öne sürdüğü anti-tezler 1980'lerde başlayan ve 1990'larda

ivme kazanarak gelişen bir paradigmlar-arası tartışma sürecine neden olmuştur. Günümüzde Eleştirel Kuramın yanına eklenen Postmodernist, Konstrüktivist, Feminist ve Normatif teoriler Neo-Realizm'in ve Pozitivizm'in bilimsel/epistemik meşruiyet temellerini sorgulamakta, eleştirmekte ve hareket serbestilerini kısıtlamakta, önlerinde ciddi birer bilimsel tehdit oluşturmaktadır (Emeklier, 2011: 159).

1980'li yılların ikinci yarısında Uluslararası İlişkiler disiplininde önemli bir dönüm noktası yaşanmıştır. Uluslararası İlişkiler kuramındaki Pozitivist yönetime ilk kez ciddi bir alternatif gündeme gelmiş ve bu, Eleştirel Yaklaşım olarak tanımlanmıştır. Eleştirel Yaklaşım; Eleştirel Teori, Gramşçıyan Eleştirel Teori, Postmodernizm, Feminizm ve Sömürge Sonrası Söylem gibi muhtelif teorilerden oluşmaktadır. Eleştirel Yaklaşımın ortaya çıkması ile birlikte Uluslararası İlişkilerin egemen paradigması olan Realizm ve onun pozitivist yöntemi ciddi bir sorgulamaya tabi tutulmuş ve bu da yeni bir Uluslararası İlişkiler vizyonu oluşturma çabasına önemli katkı sağlamıştır (Keyman, 2010: 227).

1990'larla birlikte Eleştirel Yaklaşım, Uluslararası İlişkiler disiplininde meşruluk kazanmış ve yeni bir Uluslararası İlişkiler yaklaşımı olarak ele alınmaya başlanmıştır. Nitekim Robert Keohane de, Uluslararası İlişkiler içindeki yaklaşımları “ussal” ve “eleştirel” olarak iki sınıf içinde toplamıştır. 1980'li yıllar Realizm eleştirileri temelinde “Paradigmlar-Arası Tartışma” dönemi ise 1990'lı yıllar da “Eleştirel Dönem” olarak nitelenebilir (Keyman, 2010: 227-228).

Pozitivizmin eleştirisi üzerinden başlayan dağınık anti-Pozitivist eğilim 1980'li yılların başından itibaren yeni bir paradigma altında toplanmıştır (Özlük, 2009a: 252). Pozitivist teorileri yapısöküme uğratan Postpozitivist yaklaşımlar disiplinin gündemini radikal biçimde değiştirmiş; disiplinin ontolojik, epistemolojik, metodolojik ve aksiyolojik temellerini sorgulayarak alternatif teorik yaklaşımların da önünü açmıştır.

Postpozitivizm; İdealizm'den Davranışsalcılığa, Realizm'den Marksizm'e kadar bütün yaklaşımların öz olarak aynı olduklarını ve bu yaklaşımların Pozitivist olarak tasnif edilmesi gerektiğini savunmuştur. Aydınlanma düşüncesine dayanan ortak felsefi geçmiş, siyasetin diğer tüm alanlardan özerk bir alan olduğuna ilişkin inanç, modern devleti temel analiz

birimi olarak gören bir anlayış ve “gerçeğe” tarafsız bir şekilde ulaşmayı amaçlayan bir yöntem ile Pozitivizm, dördüncü büyük tartışmada tek bir sepet içinde yer alarak Postpozitivist yaklaşımlarca eleştirilmiştir (Özlük, 2016a: 110).

“Dördüncü tartışma olarak adlandırılan tartışma 1980’lerin ortasında filizlenmiştir... Bu tartışma bariz bir biçimde Uluslararası İlişkiler’in disiplin tarihi içerisinde bilim meselesine en çok odaklanan tartışmaydı... Bu tartışmayı karakterize etmenin pek çok yolu vardır: Açıklama ve Anlama, Pozitivizm ve Postpozitivizm ya da Akılcılık ve Düşünümseleccilik arasında bir tartışma olarak adlandırılabilir.” (Kurki ve Wight, 2016: 22).

Bu tartışmayı International Studies Association’ın 1988’deki toplantısında Robert Keohane’nin Rasyonalistler ve Reflektivistler arasında yaptığı ayırım başlatmıştır. Söz konusu dönemde aynı ölçüde etkili olan bir diğer sınıflandırmayı Martin Hollis ve Steve Smith yapmıştır. Açıklama ve Anlama arasında yapılan bu ayırma göre, Açıklayıcı Teoriler nedenlerin tespiti ve bilimsel yöntemler izlenmesi açısından doğa bilimlerini takip ederken Anlama’ya ağırlık veren teoriler aktörlerin benimsediği anlamları, dili, gerekçeleri ve inançları en önemli ontolojik öğeler olarak kabul etmektedir. Hollis ve Smith Uluslararası İlişkiler’deki meta-teorik dönüşü başlatmışlar, Açıklama ve Anlama arasında yaptıkları ayırım ile, tek bir hakikat anlayışına odaklanan Pozitivizm dışında da uluslararası ilişkilerin farklı biçimlerde incelenebileceğini göstermişlerdir (Yalvaç, 2016: 49-50).

Temel olarak 1980’lerin ortasından itibaren “Pozitivizm-Postpozitivizm Tartışması” ile başlayan Eleştirel Dönem boyunca Eleştirel Teori, Postyapısalcılık, Postkolonyalizm, Feminizm, Yeşil Teori ve Postmodernizm gibi alternatif yaklaşımlar oluşmuş, ayrıca bir ara yol olarak değerlendirilen Konstrüktivizm de Uluslararası İlişkiler disiplininin teorik yelpazesindeki yerini almıştır.

Bununla birlikte, bölünmüş yapılarına rağmen Eleştirel Dönemde ortaya çıkan tüm alternatif teoriler, temel olarak Realist paradigmanın eleştirel analizine dayanmış, dolayısıyla Pozitivizmin yanı sıra Realist paradigmanın da Uluslararası İlişkiler disiplinindeki hâkim konumunu sarsmıştır.

2.3.5. Beşinci Tartışma ve Eleştirel Realizm*

Emilian Kavalski'ye göre, Uluslararası İlişkiler'de beşinci bir tartışma başlamıştır. Beşinci Büyük Tartışma, Pozitivizm'in bilim ve nedensellik anlayışını yeniden ve fakat Postpozitivist yaklaşımlardan daha farklı bir şekilde sorgulamaktadır. Aydınlanma paradigması tümüyle eleştirilmekte, toplumun işleyişini düzenli ve önceden kestirilebilen sonuçları olan bir "hesap makinası" gibi gören Pozitivist bilim anlayışı sorgulanmaktadır (Yalvaç, 2016: 53).

Uluslararası İlişkiler kuramının gündemine artan bir şekilde yerleşen bir bilim felsefesi olarak Eleştirel Realizm'in en önemli özelliği, odak noktasını epistemolojiden ontolojiye kaydırmasıdır. Eleştirel Realizm'in materyalist ontolojisi, kişilerin gözlem ve duyularından bağımsız bir gerçek olduğunu kabul eder. Gerçeği gözlemlenebilen olgular ile sınırlayan Pozitivizme olduğu kadar gerçeğin dilsel veya söylemsel olduğunu ileri süren Post-Pozitivist yaklaşımlara da alternatif bir bilim felsefesidir. Uluslararası ilişkileri farklı bir ontolojik derinliği olan bir toplumsal ilişkiler bütünüdürün parçası olarak ele almakta ve uluslararası yapıları toplumsal ilişkiler açısından tanımlamakta, yapı ve birimler arasındaki ilişkileri dönüşümsel bir toplumsal eylem modeli temelinde geliştirmekte, böylece iradeciliğin ve Neo-Realist yapısalcılığın tek yanlı determinizmine alternatif ilkeler sunmaktadır (Yalvaç, 2010a: 3).

Uluslararası İlişkilerdeki bu yeni aşamanın bilim felsefesindeki karşılığı ise Bilimsel Realizm'dir (Yalvaç, 2016: 53). "Bilimsel Realizm'in günümüzdeki bilim felsefesi tartışmaları içinde başat yaklaşımı temsil ettiği söylenebilir. 1970'li yılların ortasında Roy Bhaskar tarafından geliştirilmiş ve zamanla birçok disiplinin tartışmaları arasına girmiştir. Uluslararası İlişkiler alanında da gün geçtikçe artarak yerini bulmaktadır. Bir bilim felsefesi olarak kullanıldığında Bilimsel Realizm, toplum bilimleriyle ilgili olarak kullanıldığında ise Eleştirel Realizm kavramları ile kullanılmaktadır." (Yalvaç, 2012: 1-2).

Eleştirel Realizm, Pozitivist olmayan ama yine de bilimsel olan bir Uluslararası İlişkiler anlayışı sunmaktadır. Bilindiği gibi, her ikisi de insan odaklı olan Pozitivizm ve Postpozitivizm, gerçeğin temeli olarak insan

* "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Realist Teorinin Gelişimi" başlıklı bu çalışmada analizi yapılan Realizm, Siyasal Realizm anlamındadır. Ne var ki, bu bölümde "Beşinci Tartışma'nın tarafı olarak tanıtılan Bilimsel Realizm ve Eleştirel Realizm, Siyasal Realizm'den farklıdır.

unsuruna öncelik vermektedir. Pozitivizmde gerçek, duyular tarafından tanımlanırken Postpozitivist kuramcılar için öznel arası bir nitelik taşımakta ve dil/söylem aracılığıyla tanımlanmaktadır. Bilimsel Realizm'in temel ilkesi ise insan düşüncesinin dışında yapılmış, derinliği ve katmanları olan bir gerçeklik olduğu ve bilimin amacının bu gerçekliği ortaya çıkarmak olduğu fikridir (Yalvaç, 2016: 54).

Eleştirel Realizm'e göre, toplumsal dünya katmanlardan ve olayları ortaya çıkaran mekanizmalardan oluşmaktadır. Olaylar ile olayları ortaya çıkaran mekanizmalar ontolojik bir farklılığa işaret etmektedir. Gerçek alan (yapılar, mekanizmalar, ilişkiler), edimsel alan (fiili olaylar, eylemler) ve görgül (ampirik) alan (gözlem ve duyular aracılığıyla algılanan gerçek) arasında bir ayırım yapılmaktadır. Yapılar ve mekanizmalar, ortaya çıkardıkları olaylardan, olaylar ise gerçek ve duyumlanan ya da algılanan deneyimlerden farklıdır. Dolayısıyla mekanizmalar, olaylar ve duyular gerçeğin ontolojik derinliğini, farklı katmanlarını oluşturmaktadır (Yalvaç, 2016: 55-56).

Ampirik gerçekçiliğin en büyük yanılgısı, bilimi sadece görgül (ampirik) alanla sınırlamasıdır (Yalvaç, 2012: 11). Hâlbuki gerçeğin bilgisi ile gerçeklik arasında bir farklılık vardır (Yalvaç, 2016: 55). Şeyler biz bilmeden ya da biz algılamadan da var olabilirler (Yalvaç, 2016: 55).

“Yöntemsel olarak Bilimsel Realistler Pozitivizmin kantitatif ve Yorumalcıların kalitatif yöntemleri yerine yöntemsel bir çoğulculuk benimserler. Eleştirel Realizm'e göre, açıklanmak istenen nesneye göre bir yöntem benimsenmesi gerekir. Dünya ontolojik olarak çok karmaşıktır. Bu nedenle ne epistemolojide ne de metodolojide *a priori* bir tercih yapmamak en doğrusudur. Paul K. Feyerabend'in yöntemsel anarşi fikri Eleştirel Realizm içinde benimsenebilecek bir anlayıştır.” (Yalvaç, 2016: 56).

Eleştirel Realizm'in bilim anlayışını en iyi Karl Marx'ın şu sözü özetlemektedir: “Şeylerin dış görünüşleri ve özleri aynı olsaydı bütün bilim anlamsız olurdu.” (Aktaran Yalvaç, 2012: 36). “Realizm'in eleştirel olması bizim deneyim ve algılarımız dışında bir gerçeklik olduğu görüşüyle sıkı sıkıya bağlıdır. Dünya sadece bizim düşündüğümüz gibi olsaydı eleştiriye de gerek kalmazdı. Gerçeğin ontolojik derinliği dünya hakkındaki bilginin hiç bitmeyeceği anlamına da gelmektedir. İyi bir sosyal bilimin bu anlamda hiç bitmeyecek bir eleştirel yanı var demektir.” (Yalvaç, 2012: 36). Bhaskar'ın

ifade ettiği gibi toplum bilimlerinin eleştirel niteliği tasarrufa bağlı, “opsiyonel” bir ekstra değildir; toplum bilimlerinin açıklayıcı işlevlerine içseldir (Yalvaç, 2012: 36).

Ayrıca, bilimsel pratikler belli tarihi ve toplumsal şartlarda gerçekleştiği için genel-geçer bir bilim felsefesi olması da imkânsızdır; zira bilimsel etkinlik süreci potansiyel olarak sonsuzdur ve bu sonsuzluk içinde tarihsel ve toplumsal koşulların değişmesiyle elbette bilim felsefesi de değişecektir (Yalvaç, 2016: 55).

Toplumunu Pozitivist olmayan bir şekilde incelemesi, maddi (ekonomik) toplumsal yapı ve süreçlere odaklanması ve eleştirel niteliği nedeniyle sosyal bilimlerde Eleştirel Realizm’e en yakın toplum teorisi Marksizm’dir. Böylece, bugüne dek Uluslararası İlişkiler’de sadece bir ideoloji ve siyaset olarak değerlendirilen Marksizm’in, Eleştirel Gerçekçilik ile birlikte artık felsefesi, epistemolojisi ve metodolojisi ile de Uluslararası İlişkiler disiplininde kısmen de olsa yer bulmaya başladığı söylenebilir (Yalvaç, 2016: 58). Eleştirel Realizm, somut durumun somut tahlilinde, gerçekliği oluşturan derin yapıları ve görünmeyen çelişkileri de ortaya çıkarabilecek bir yaklaşım olarak Uluslararası İlişkiler’in gelişimine önemli katkılar sunabilir ve bu anlamda ciddi bir potansiyele sahiptir.

Dünyanın algılanmasındaki farklılıklara dayanan “Büyük Tartışmalar”, disiplinde teorik çeşitliliğe, epistemolojik ve metodolojik farklılaşmalara neden olmuştur. Disiplindeki paradigmalarda ekol-içi farklılaşmalara da neden olan “Büyük Tartışmalar”ın olumsuz bir sonucu ise disiplin-içi bölünmelere de yol açmış olmasıdır.

Bununla birlikte, disiplinin tarihini “Büyük Tartışmalar” üzerinden yazmak, disiplinin oluşum ve gelişim sürecine dair kronolojik bir çerçeve sunduğu gibi, teorik, epistemolojik ve metodolojik farklılaşmalara rağmen disiplinin kapsamı ile ilgili bir bütünsellik görünümü de oluşturmaktadır.

“Büyük Tartışmalar”ın Realist paradigma ile de doğrudan ilgisi bulunmaktadır. Kurucu Tartışma’da Realizm’in İdealizm’e yönelik eleştirileri söz konusu olmuş ve böylece disiplinin hem özerkliği pekişmiş hem de kuramsal özerkliği sağlanmıştır.

Hâkim paradigma konumu edinen Realizm, Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması’nda Davranışsalcılardan aldığı metodolojik

eleştiriler nedeniyle genel olarak Pozitivist bir yöntem benimsemiş ve zamanla Neo-Realizm'e evrilmiştir. Paradigmalar-Arası Tartışma'nın sonucunda tekelci konumunu kaybeden Neo-Realizm'in, Pozitivizm-Postpozitivizm Tartışması ile beraber disiplindeki hâkim pozisyonunun da sarsıldığı görülmektedir.

“Büyük Tartışmalar”ın başat aktörü olan Realist paradigma, gerek diğer paradigmalara yaptığı eleştiriler gerekse diğer paradigmalardan aldığı eleştiriler nedeniyle disiplinin itici gücü olan ve bu anlamda büyük entelektüel dinamizme sahip güçlü bir teorik gelenektir. Uluslararası İlişkiler'de “Büyük Tartışmalar”, merkezinde Realist paradigmanın yer aldığı bir eleştiri ve teorik gelişim süreci olarak da algılanabilir.

2.4. Teorik Çeşitlilik Bağlamında Disiplinin Gelişimi ve Geleceği

2.4.1. Disiplinde Kimlik Sorunsalı

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan Uluslararası İlişkiler disiplininin ilk yıllarında son derece dar bir ideolojik bakış söz konusuydu. Uluslararası İlişkiler öğrencileri Wilson İlkeleri ile sınırlı bir perspektife sahiptiler ve Liberal olmayan teorileri keşfetme riskine nadiren giriyorlardı. “Ütopycılığın” doğasını değerlendirmek için disiplinin Atlantik geleneğindeki Aydınlanmacı idealleri telkin eden bir “Atlantik Fenomeni” olduğunu bilmek gerekmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında Uluslararası İlişkiler'in bilimsel olarak genişleme bölgesi Kuzey Atlantik akademik kültürü ile sınırlı, dili İngilizce ve teorik geleneği de Liberalizm'di (Knutsen, 2015: 286-287).

Batı merkezli bir disiplin olarak ortaya çıkan Uluslararası İlişkiler, yine Batı dünyası içinden aldığı eleştiriler sonucunda; yani İdealizm-Realizm tartışması sürecinde Realistlerin eleştirileri ile birlikte disiplin özerkliğini pekiştirmiş ve kuramsal özerkliğini kazanmış, ayrı bir bilim dalı olarak kendi kimliğini oluşturmuştu. Dünya siyasetindeki İdealist politikaları uygulayanların yanı sıra, disiplindeki “Kurucu Tartışma”nın iki tarafı da -yani hem İdealistler hem de Realistler- Batı merkezli odaklardı ve bu durum, Uluslararası İlişkiler'in bir Batı disiplini olarak oluştuğunu teyit etmektedir.

“Uluslararası İlişkiler disiplininin Anglo-Saxon bir hüviyeti ve dilinin İngilizce olduğu tartışmasızdır” diyen Erdem Özlük, hem akademik hem de pratik düzeyde hayata geçirilen ilk çalışmaların İngiltere ve ABD’de yoğunlaştığını, Anglo-Saxon dünya dışındaki çalışmalarına ancak İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra hız kazandığını belirtmektedir. Sovyetler Birliği’nde bile Uluslararası İlişkiler alanında 1960’lara kadar önemli adımlar atılmamıştır. Özlük, disiplinin Anglo-Saxon kimliğini tartışılması gereken temel güncel sorunlardan biri olarak görmektedir (Özlük, 2016a: 106).

Disiplinde İkinci Dünya Savaşı’ndan günümüze ABD hegemonyası çok net biçimde kendisini hissettirmektedir. 1945’ten bugüne Amerikan bakış açısı, dünya siyasetini şekillendirdiği ölçüde disiplinin teorik gündemini de etkilemiştir. Teorik çalışmalarda Realizm, bölge çalışmalarındaysa Oryantalizm olarak kendini gösteren Anglo-Saxon hegemonya, alternatif yaklaşımların kısır kalmasına yol açmıştır. Bu nedenle de birçok çevre tarafından Uluslararası İlişkiler disiplini Batı dünyasını referans alan ve bu anlamda kendi kendine referans veren bir “Batı Disiplini” gibi algılanmaktadır (Özlük, 2016a: 112-113).

“Tüm Uluslararası İlişkiler teorileri, Batı dünyasındaki entelektüellerin modern (-devlet) dönem sürecinde gelişen uluslararası ilişkiler anlayışı ve algılamasına dayanır. Batı paradigması ve gücünün yaklaşık beş yüz yıllık giderek gelişen ve yayılan dünya hâkimiyeti ve bu hâkimiyete kaynaklık eden entelektüel ve felsefi paradigmalar, aynı zamanda hem pratik hem de teorik uluslararası ilişkilerin hem olgusal hem de bilimsel olarak oluşmasına kaynaklık etmiştir. Batı tarihinin ve felsefesinin tekdüze ve lineer bir özelliğe sahip olmaması, ama çok farklı trendlerin bulunması, Uluslararası İlişkiler teorilerine de yansımıştır. Aslında Uluslararası İlişkiler teorilerinin çokluğu, farklılığı, dönüşümü, Batı gücü ve paradigmasının dünya sistemine yaptığı etkilerin ve felsefi kırılmaların ve dönüşümlerin bir sonucudur diyebiliriz. Robert Cox’un, ‘Teori, daima belirli kişilere dönüktür ve belirli amaçları vardır’ (Theory is always for someone and for some purpose) görüşünün de belirttiği gibi, Uluslararası İlişkiler teorisi de aslında Batı paradigmasının ya da paradigmanın alt görüşlerinin ürettiği bir fikirler setidir. Bugün disiplinde hâkim olan 4 (ya da 5) Büyük Tartışma bu iddiayı ispat için bir delildir. Zira tüm bu tartışmalar genelde Batı hatta özelde Anglo-Sakson dünyada şekillenmiş olup, her bir tartışma bu paradigmanın alt-ekolleri olarak ortaya çıkmıştır. Her bir tartışma, büyük filozoflar/yazarlar/akademisyenler arasındaki tartışmaların bir ürünü olarak

şekillenmiştir. Büyük Tartışmaların hepsi de Batı'daki bilimsel gelişmelere paralel olarak ortaya çıkmıştır. Aslında bunları Batı bilimindeki güçlü kırılmalar olarak görmek mümkündür. Örneğin, Realizm-İdealizm Tartışması, ABD-Sovyet rekabetinin etkisi altında, Gelenekselcilik-Davranışsalcılık/Bilimselcilik Tartışması, ABD ve İngiltere kaynaklı bilim insanlarının 'bilimselliğin kriteri ve şartı' konusundaki farklı duruşlarının etkisi altında; Neo-Neo Paradigmalar Tartışması, ABD (kapitalist) ve Sovyet (sosyalist) sistemlerin dünya düzenini nasıl kurdukları ve işlettikleri üzerine çıkan modellerin etkisi altında (Neo-Realizm, Realist ABD'yi, Neoliberalizm, Liberal ABD'yi, Neomarksizm ise Marksist felsefenin yeni bir versiyonunu); Pozitivizm-Postpozitivizm Tartışması ise daha çok geleneksel ABD-İngiltere ve diğer Batı düşüncesi ile Postmodern Kıta Avrupası düşüncesi arasındaki Batı-içi tartışmanın etkisi altında gelişmiştir. Bu tartışmalardan hiçbiri, Batı-dışı bir katkıya dayanmadığı gibi, tam tersi, Batı-dışı uluslararası ilişkiler anlayışını ve teori inşasını da domine etmiştir.” (Gözen ve Özpek, 2016: 570-571).

Uluslararası İlişkiler'in Amerika Birleşik Devletleri'nde bir disiplin haline geldiğini vurgulayan Stanley H. Hoffmann ise bu olayın hem şartları hem de sebepleri itibariyle bir incelemeyi hak ettiğini yazmıştır (Hoffmann, 2013: 146). Hoffmann'a göre, diğer ülkelerden göç eden akademisyenler genel olarak Amerikan biliminin gelişmesinde büyük bir rol oynamışlardır. Bu rol özellikle sosyal bilimlerde önemliydi ve genelde dar görüşlü olan Amerikan sosyal bilimini daha evrensel bir hale getirmişti (Hoffmann, 2013: 150).

“Uluslararası İlişkiler disiplini Amerika'da doğup gelişmiştir” (Hoffmann, 2013: 164) diyen Hoffmann'a göre, Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişimi 1945 sonrasındaki dünya meselelerinde Amerika'nın rolünden ayrı olarak düşünülemez (Hoffmann, 2013: 150). Amerikan-Sovyet çatışması nedeniyle ve söz konusu olan bütün dünya olduğu için ABD'nin dünya siyasetiyle ilgili tutumu Uluslararası İlişkiler çalışmaları ile birleşmişti. Araştırma bekleyen bakir bir alan olarak Uluslararası İlişkiler, aynı zamanda büyük bir yarışma arenasıydı. Stanley Hoffmann'a göre, ABD'yi incelemek uluslararası sistemi incelemek anlamına gelmekte, uluslararası sistemi incelemek ise bizi kaçınılmaz olarak ABD'nin rolüne götürmekteydi (Hoffmann, 2013: 151).

Hoffmann, bu disiplinin dünyanın geri kalanında neden başarılı olmadığını açıklarken kullanılacak en önemli faktörün ABD'nin siyasi

üstünlüğü olduğunu vurgulamıştır (Hoffmann, 2013: 152). Ayrıca, ABD'deki üniversitelerin ve düşünce kuruluşlarının disiplinin oluşum ve gelişiminde çok önemli payı olduğunu belirten Hoffmann, ABD'de siyasi ya da bürokratik kariyer olanaklarının akademik kariyer olgusu ile olan sıkı bağına da işaret etmekte ve tüm bunları ABD'de Uluslararası İlişkiler'in gelişmesindeki kurumsal faktörler olarak ele almaktadır (Hoffmann, 2013: 153-154).

Uluslararası İlişkiler uzmanlığı mesleğinin baskın bir şekilde Amerikalı olması ve disiplinindeki Amerikan hâkimiyetinden dolayı Uluslararası İlişkiler'in Amerika'ya özgü bazı ek özellikler de aldığını öne süren Hoffmann'a göre (Hoffmann, 2013: 161), örneğin Realizm, büyük ölçüde Soğuk Savaş politikalarının akılcılaştırılmasına yarayan bir araca dönüşmüştür. ABD'li siyasetçilerin ihtiyaçları ile akademisyenlerin performansları arasında belirgin bir kronolojik çakışma söz konusudur ve Soğuk Savaş döneminde ABD'li liderlerin aradığı entelektüel pusulayı ABD'li Uluslararası İlişkiler akademisyenleri sağlamışlardır. Realizm, ABD'li siyasetçilere tam olarak gerekeni sunmuştur (Hoffmann, 2013: 151). Stanley Hoffmann, Uluslararası İlişkiler disiplinini "Bir Amerikan Sosyal Bilimi" olarak tanımlamaktadır (Hoffmann, 2013: 143-164).

Uluslararası İlişkiler'de teorileşmenin İkinci Dünya Savaşı sonrasında başladığını belirten Ole Waever, Soğuk Savaş'ın cömert fonlar anlamına geldiğini ve bu konuda ABD araştırma topluluğunun büyük bir avantaja sahip olduğunu vurgulamıştır. Amerikan dergileri Uluslararası İlişkiler alanında öncü dergiler konumundaydı ve bu dergilerde ABD dışı üniversitelerden gelen çalışmaların oranı yüzde 10'dan azdı. Dolayısıyla ABD'li akademisyenler ABD dışında yapılan çalışmaları yok sayarak domine edebiliyorlardı. Ne var ki, marjinalleştirilen bu sesler son yıllarda artan bir şekilde dikkat çekmeye başlamıştır. Buna rağmen, ABD-tarzlı Uluslararası İlişkiler'in her yerde var olduğunu da kabul etmek gerekmektedir. ABD'nin Uluslararası İlişkiler akademisi ulusal olduğu kadar küresel bir sahnedir ve diğer akademiler bu sahne ile ilişkili olsalar bile kendi mekânsal özelliklerine bağlı olarak farklı koşullarda işlemektedirler (Waever, 2016: 343-344).

Ole Waever'a göre, Uluslararası İlişkiler'in toplumsal-yapısal analizi direkt olarak ABD-merkezli olanı anlamakla ilgilidir (Waever, 2016: 344).

Bu konuda yazdığı makalesinde kapsamlı bir tartışma yürüten Steve Smith, Stanley Hoffmann'ın 1977'de ulaştığı yargıdan yaklaşık çeyrek asır sonra, 2000 yılında, Uluslararası İlişkiler'in halen bir "Amerikan Sosyal Bilimi" olarak kaldığını, uluslararası politik ve ekonomik sistemlerde ABD'nin hegemonik konumu devam ettiği sürece de öyle kalacağını, disiplinindeki Amerikan hegemonyasının süreceğini ifade etmiştir (Smith, 2000: 399). Disiplindeki Amerikan hegemonyasının aşılmasına yönelik ilk adım, bu durumun sorunsallaştırılmasıdır, dolayısıyla Uluslararası İlişkiler uzmanlarının bu konuda ciddi bir farkındalık düzeyinde oldukları söylenebilir.

2.4.2. Disiplinde Teorik Çeşitlilik Olgusu

Uluslararası İlişkiler teorisinin tarihsel bir analizini yapmaya girişen Torbjorn L. Knutsen, Uluslararası İlişkiler teorisinin (diğer toplum bilim alanları gibi), daimi sınırlılık arz eden bir konu hakkında durmadan bilgi toplayarak evrilmediğini ve zaman-mekân bağlamında çeşitlilik gösterdiğini tespit etmiştir. Ona göre, Uluslararası İlişkiler teorisinin tarihi seyrini izlemek bukalemun avlamaya benzemektedir. Girişimini bir mozaik'in tamamlanmasına yönelik bir çaba olarak niteleyen Knutsen, Batı düşüncesindeki analitik bir geleneğin izini sürdüğünü belirtmektedir (Knutsen, 2015: 20-21). Knutsen, Batı tarihini Uluslararası İlişkiler disiplini merkeze alarak analiz etmiştir.

Bu konuda benzer bir tespiti Mustafa Aydın da yapmaktadır:

"Uluslararası İlişkiler disiplini önceden belirlenmiş bir konu bütünlüğü çerçevesinde sürekli toplanan bilgilerin bir araya gelmesiyle büyüyen, gelişen bir bilim dalı değildir. Daha çok, aynı anda birbirinden farklı konuların, birbirinden daha farklı açıklamalarının sürekli bir çatışma ve çekişme içinde oldukları bir alandır. Benzer şekilde, dünya politikası ve komşu disiplinlerdeki yönelimler daha önce hem kullanışlı hem de entelektüel olarak geçerli görülen yaklaşımları geçersiz kıldığında, temel yeniden gözden geçirmelere tanık olmuş bir alandır. Bu nedenle, Uluslararası İlişkiler teorisi, geçmişten çekirdek olarak alınıp olgunluğa erişinceye kadar geçirdiği safhaların açıklandığı bir prensipler dizisi halinde sunulamaz. Yapılabilecek olan, geçmiş gözlemcilerin uluslararası politikanın doğası ve mantığını anlamak için kullandıkları farklı ve dağınık yolları ve metotları gözler önüne sermektir." (Aydın, 1996: 91).

Bir “Atlantik Fenomeni” ve “Amerikan Sosyal Bilimi” olarak değerlendirilen ve Anglo-Sakson bir kimliğe sahip olduğu belirtilen Uluslararası İlişkiler, Batı düşüncesinin ürünü olan bir bilim dalıdır ve hâkim teorik geleneği de Realizm’dir. Disiplinin gelişimi ise adeta Kenneth Waltz’un “Teoriden sonra kalan her şey onun peşinden gider” sözünü doğrulamıştır. Zira bir anlamda, Realist paradigmanın ortaya çıkması ile disiplin kimliğini kazanmış olan Uluslararası İlişkiler’de, diğer teoriler Realizm’e yazılan reddiyeler ve şerhler görünümündedir (Ersoy, 2016: 183). Bununla birlikte, Fuat Keyman’ın “Eleştirel Dönem” (Keyman, 2010: 227-228) olarak adlandırdığı 1990’lar sonrası dönemde Uluslararası İlişkiler’de teorik çeşitliliğin bir hayli arttığı ve buna bağlı olarak da Realist paradigmanın hâkim konumunun sarsıldığı görülmektedir.

Uluslararası İlişkiler’de Eleştirel Dönem, entelektüel ve kültürel hayatta “Postmodernizm” kavramının ortaya çıktığı döneme tekabül etmektedir. Fredric Jameson, Postmodernizmi, “geç kapitalizmin kültürel mantığı” olarak tanımlamıştır (Jameson, 1990: 59). Küresel kapitalizmin felsefesi olarak da tanımlayabileceğimiz Postmodernizm ile ilgili Nilüfer Göle şunları yazmıştır (Nilüfer Göle’den Aktaran Emekler, 2011: 185): “Postmodernizm halihazırda Batı modernliğinin Aydınlanma geleneğinden ayrışmasını ifade etmektedir. Ancak Postmodernizm içeriden bir bakış, Batı ürünü bir modernlik eleştirisi olması sebebiyle, modernliğe neredeyse doğal bir bağlılık, sadakat göstermektedir; hatta bir tür ‘süper-modernizm’dir diyebiliriz...”

Modernitenin Batı-ıçi eleştirisi olarak da yorumlanabilecek Postmodernizm, Batı’nın üstyapı değerlerini yapısöküme uğratan ama bu değerlerin yerine ne koyulacağı konusunda net olmayan bir geçiş döneminin felsefesidir. Bunun Uluslararası İlişkiler’e yansımaları ise egemen anlayışların sarsılması şeklinde olmuştur. Realist teori geleneğinin ve Pozitivist metodolojinin egemen konumlarının sarsılması ile birlikte disiplinde müthiş bir teorik çeşitlilik ortaya çıkmıştır.

“Eleştirel teorisyenler doğal bilimlerle sosyal bilimler arasındaki farklılığın ortaya çıkardığı sorunları giderme ve insan ile doğa arasında bağlantı oluşturarak, bilimi bir bütünsellik içerisinde inceleme arayışına girmişlerdir. Yaklaşımlarında, süregiden sosyal ve siyasal moderniteyi sorgulayan bir tavır benimseyen eleştirel teorisyenler, kendilerini Marksizm’e

yakın bulmakla beraber, Ortodoks bir Marksizm çizgisinde durmamış ve hatta ilk eleştiri alanını Marksizm'in içerisinde bulmuşlardır.” (Arıboğan, 1998: 238).

“Eleştirel Teorinin Uluslararası İlişkiler disiplini açısından anlam kazanması ise 1980’li yıllarda gündeme gelmiştir. Genellikle Kenneth Waltz’un Neo-Realizm’ine bir alternatif olarak geliştirildiği söylenen Eleştirel Uluslararası Teori, Robert Cox, Richard Ashley, Andrew Linklater gibi isimlerin öncülüğünde, son dönemlerde üzerinde en hararetli tartışmaların yapıldığı iddiaların kaynağı olmuştur.” (Arıboğan, 1998: 239). Eleştirel Teori sadece geleneksel teori geliştirme biçimlerine başkaldırmamış, aynı zamanda eleştiri-odaklı genel bir özgürleşme tahayyülü de ortaya koymuştur.

“Uluslararası İlişkiler alanında yakın dönemin en önemli metodolojik sorunlarına değinen Eleştirel Teori, disiplinin bilimselliğini kazanma sürecinde çok önemli bir yere sahip olmuştur. Gerek teori geliştirme sorunsalı, gerekse kullanılan kavramlar üzerindeki belirsizliklerin tanımlanması açısından, Uluslararası İlişkiler disiplininin ciddi bir değerlendirmesini yapan eleştirel teorisyenler, bundan sonra oluşturulacak teoriler için de bir başlama noktası oluşturmuştur.” (Arıboğan, 1998: 246).

Bilgi ve çıkar arasındaki ilişkiyi araştıran Eleştirel kuramcılara göre, bilgi arayışı doğası gereği politiktir. Bağımsız kuram oluşturmak imkânsızdır ve gerçeğe aykırıdır. Bazı eleştirel kuramcılar, birçok Pozitivist akademisyenin benimsediği görüşler itibariyle doğrularla ilgili iddialarında taraflı olduğunu ve belirli dünya düzenlerini meşrulaştırma amacına dönük küresel ideolojik planların bir parçası olabileceklerini öne sürmüştür. Eleştirel kuramcılar, egemenlik kurma amacındaki ideolojileri bilimsel kuramlar olarak gösteren bu tür aldatmacaların foyasını meydana çıkarmayı, daha derin analizlere tabi tutmayı ve kuram olarak lanse edilen bu ideolojilerin hangi sınıfa ya da elit çıkarlara hizmet ettiğini açığa çıkarmayı bir görev olarak benimsemişlerdir (Viotti ve Kauppi, 2016: 332).

Dolayısıyla, eleştirel kuramcılar ana akım Uluslararası İlişkiler ile ilgili eleştirileri, genellikle, devletlere ve devletler arası ilişkilere meşruluk tanıyan Realistlere ve Neo-Realistlere yönelik olmuştur. Bazı eleştirel kuramcılar aslında bunları kuram olarak bile görmemektedir. Bunlar devletlere, belirli

sınıflara ve onların elit çıkarlarına hizmet eden ve kendilerini kuram gibi lanse eden göstermelik hikâyelerdir (Viotti ve Kauppi, 2016: 333).

Bununla birlikte, Eleştirel Teori Postmodernizm'den ayrı tutulabilir çünkü birçok eleştirel kuramcı çalışmalarında sıkı metodolojik kriterler benimsemektedir, Pozitivizmi tamamen reddetmemişlerdir ve fakat entelektüel öncüleri ve temel varsayımları bağlamında eleştirel kuramın perspektifleri Uluslararası İlişkiler'deki Postmodern mantalite ile örtüşmektedir (Viotti ve Kauppi, 2016: 333).

Üst-anlatıları reddeden Postmodernistler ise bilgiye ulaşma yöntemi olarak Pozitivist metodolojiyi tamamen reddetmektedirler. Postmodernistler, Realist ve Liberal paradigmaların devlete öncelik tanıyan, Uluslararası İlişkiler kuramı oluşturmada devleti ontolojik bir olgu olarak sunan bakış açısına karşı çıkmaktadırlar (Viotti ve Kauppi, 2016: 335).

Ne var ki, Mustafa Aydın'a göre, özellikle Postmodern yaklaşımların uluslararası ilişkilerde giderek önem kazanması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Uluslararası İlişkiler teorisinin dünya politikasının karmaşası karşısında henüz tatmin edici bir açıklama getirememiş olması, disiplinin geleceğini giderek daha da belirsizleştirmektedir. Bir taraftan “teorileşmeyi reddeden” ve var olan teorileri yerle bir etmeye çalışan Postmodernizm'in saldırıları, öte taraftan giderek artan disiplinlerarası çalışmalar ile “sınır problemi”nin yerini “sınırın korunması” problemine bırakması sonucu artık disiplinin teorileşmemesinden değil, fakat varlığını sürdürüp sürdüremeyeceğinden endişe duymak gerekmektedir (Aydın, 1996: 113-114). Mustafa Aydın, bütün Uluslararası İlişkiler teorisyenlerinin, özellikle de Post-yapısal ve Postmodern yazarların yaptıkları tek önemli şeyin, disiplinin görünüşte sonsuz tarihsel yorumlarını ve yaklaşımlarını yeniden üretmek için Uluslararası İlişkiler'in bir bütün olarak çalışılmasını derece derece zorlaştırmak olduğunu yazmıştır. Bu karmaşa karşısında Mustafa Aydın, Uluslararası İlişkiler'de daha fazla teorileşme için bir çağrı yapmaktadır (Aydın, 1996: 114).

1966 yılında Martin Wight'ın sorduğu “Niçin Uluslararası Teori yok?” sorusunun üzerinden yarım asır geçmiştir ve bugün Uluslararası İlişkiler'de teorik bir sefaletten artık bahsedilemez. Bugün birçok farklı Uluslararası İlişkiler teorisi vardır ve bunların birçoğu Uluslararası İlişkiler'in kavramsal

yoksulluğunu aşmış olan teorilerdir (Burchill ve Linklater, 2015: 22-23-24); ayrıca, bütüncül ve homojen teorik gelenekler de değildirler, ekol-içi farklılıklara sahiptirler, kendi içlerinde alt-ekollere ayrılmışlardır. Öyle ki, bazen bu ekol-içi farklılıklar, yaklaşımın disiplindeki diğer temel yaklaşımlarla olan farklılıkları kadar büyük olabilmektedir. Bu çok da anormal bir durum değildir. Heterojenlik bu yaklaşımlara güç katmakta ve donuklaşmayı önlemektedir (Burchill ve Linklater, 2015: 36-37).

Ortaya çıkan teorik çeşitlilik sonucunda hâkim hale gelen bir eğilim de disiplini diğer alanlardan soyutlanmış durumundan kurtarmak için disiplinler-arası ve çok-disiplinliliği kucaklamak şeklindedir (Burchill ve Linklater, 2015: 43). Küreselleşme tarihindeki son aşama, düşünürleri çok-disiplinliliğe doğru atılan bu adımı daha da derinleştirmeye zorlamakta ve bu gelişmelerin neticesinde de Uluslararası İlişkiler disiplininin sınırları tartışmalı hale gelmekte, disiplin-altı birçok alanda ise sınırlar ana hatlarıyla yeniden çizilmektedir (Burchill ve Linklater, 2015: 43).

Aslında Uluslararası İlişkiler hem doğuş hem de gelişim sürecinde inter-disipliner bir karaktere sahip olmuştur. Uluslararası İlişkiler'in inter-disipliner karakteri o denli belirgindir ki, Caroline Kennedy-Pipe, Uluslararası İlişkiler'in gerçekte bir disiplin olmadığını, onun bir disipline benzemekten çok, farklı disiplinlerin bulunduğu ya da kesiştiği bir alan olduğunu ileri sürmektedir (Aktaran Özlük, 2016b: 92). Dolayısıyla, Uluslararası İlişkiler'de inter-disipliner yaklaşımların sayısının giderek artması abartılacak bir sorun da değildir. Bu, sadece Eleştirel Dönem'e has bir eğilim olmayıp, oluşumundan günümüze dek disiplinin yapısına içkin bir özelliktir ve daha ziyade disiplinin ontolojisindeki genişlikle ilgili bir konudur. Bir avantaj olarak değerlendirilebilir.

Uluslararası İlişkiler'i iktidar ilişkileriyle iç içe geçerek yapılandırılmış bir alan olarak gören Ole Wæver, disiplinin tarihinin bayrak yarışını andıran teorik tartışmalar üzerinden yazıldığını (Wæver, 2016: 335), bunun disiplinde tutarlılık ve bütünlük bir yapı oluşturduğunu belirtmekte, disiplinin yapısını oluşturan bir unsur olarak tartışmacılığın, teorilerin derin biçimde kavranması açısından da gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Temel olarak, teorilerin iktidar odakları ile olan ilişkilerinin tespit edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Wæver, 2016: 348). Disiplinin "Prens'in Danışmanlığı" gibi klasik bir araç

olarak algılanmasının doğru olmadığını vurgulayan Waever'a göre, teorik yaklaşımların dünya siyasetinde uygulanabilir olması da gerekir. Uluslararası İlişkiler çalışmaları Uluslararası İlişkiler hatırına yapılmamalı, dünya siyasetinde pratik bir karşılığı da olmalıdır. Bununla birlikte, dünya siyasetiyle doğrudan bağlantı adına teoriden vazgeçmek de doğru değildir. Disiplinde ideal olan, teori aracılığıyla ilişkilendirilmesidir (Waever, 2016: 355-356).

Ne var ki, Uluslararası İlişkilerin aslında aşırı derecede teori eğilimli olduğunu ve adeta bir teori fetişizmine saplandığını da vurgulamak gerekir (Özlük, 2016b: 96). Pratikten kopuk ve pratikte karşılığı olmayan bir teori ya da teorileşme sürecinin disiplin açısından pek bir anlam ifade etmeyeceği açıktır. Teori fetişizmi ve pratikten kopuk bir teorileşme saplantısının Uluslararası İlişkiler'de teorik parçalanmaya/ufalanmaya yol açtığı gözlenmekte, bu sorunu aşacak bir "Büyük Teori" (Grand Theory) arayışı yerine teorik rekabet körüklenmektedir (Özlük, 2016b: 97).

2.4.3. Disiplinin Geleceğine Dair Görüşler

Ole Waever, "Uluslararası İlişkiler var mıdır?" diye sormakta ve eklemektedir (Waever, 2016: 336): "Post-Enternasyonal, küreselleşmiş ya da uluslararası ilişkilerdense 'dünya politikası' ile karakterize olduğunu tartışırken bir disiplinden hangi manada bahsedebiliriz? Dahası, temel teorilerin bir dizisi Uluslararası İlişkiler etiketinin kendisini reddederken ve giderek artan oranda disiplinlerarası alandan yana saf tutarken, Uluslararası İlişkiler disiplininin kendisi neye dönüşür?"

Waever'a göre, ilk soru Uluslararası İlişkilerin hâlâ bir disiplin olup olmadığı, bir disiplin olarak kalma olasılığının bulunup bulunmadığı olmak zorundadır (Waever, 2016: 336). Bu soruyu sormak gerekir çünkü bazı teoriler Uluslararası İlişkiler kavramının kendisine bile direniş göstermektedir (Waever, 2016: 335-336). Bu paradoksal bir durumdur ve bir disiplin olarak Uluslararası İlişkiler'in bilinçli ve iradi çabalar ile yapısöküme uğratılmak istendiğini göstermektedir. Disiplindeki araştırmaların büyük oranda multi-disipliner ve inter-disipliner bir nitelik almış olması disiplinin özerkliğini tehdit etmekte ve bu da birçok uzmana göre bizzat disiplinin varlığının sorgulanmasını getirmektedir. Multi-disipliner ve inter-disipliner kuramsal çalışmaları nedeniyle bir "Şemsiye Ekol" olarak da algılanan Eleştirel Kuram;

disiplini ontolojik, epistemolojik ve metodolojik anlamda yapısöküme tabi tutmuş ve bu süreç 1990'lardan itibaren hızlanmıştır. Genel olarak Uluslararası İlişkiler'de Eleştirel Dönem adeta bir "Post-Disipliner Çalışmalar Dönemi"dir. Bu dönemde hâkim paradigma ve yaklaşımlar kadar bir disiplin olarak bizzat Uluslararası İlişkiler'in varlığı da tartışılmaya başlanmıştır. Bu, açıkça Uluslararası İlişkiler disiplininin yapısöküme uğratılması sürecidir, bilinçli ve iradi bir çabanın sonucudur. Bir memnuniyetsizliğin belirtisidir.

Ole Wæver bu temel sorun hakkında şunları yazmıştır (Wæver, 2016: 341): "Yeni teoriler tipik olarak disiplinin merkezinde değil, disiplinlerin kesişim alanlarında ortaya çıkar ancak sonrasında yeni bir alanın ortak-kurucusu olarak bir kimlik mi belirleyecekleri ya da radikal evsizliklerini mi kutlayacakları veya bir Uluslararası İlişkiler teorisi oldukları iddiasına mı tutunacakları arasında stratejik bir tercih yapmak zorunda kalacaklardır... 'Post-Uluslararası İlişkiler' olduklarını iddia etseler bile, diğerleri açısından bakıldığında bu, Uluslararası İlişkiler içerisinde bir mücadeledir."

K.J. Holsti'ye göre disiplinde teorik anlamda bir çoğulculuktan çok, bir "dağınıklık" vardır (Aktaran Özlük, 2016b: 95). P.M. Kristensen ise, Uluslararası İlişkiler'in parçalanmış ve kakafonik bir disipline dönüştüğünü belirtmektedir (Aktaran Özlük, 2016b: 96). Disiplin içindeki farklı yaklaşımların sentezine olanak sağlayacak bir diyalogdan ziyade bir monolog durumundan bahsedilmektedir (G. Hellmann'dan Aktaran Özlük, 2016b: 96). Disiplin içinde bir iletişim sorunu olduğu açıktır.

Tüm bu nedenlerle Uluslararası İlişkiler'i sorunlu bir disiplin olarak niteleyen Ken Booth, "tüm akademisyenlerin 'bölünmüş disiplini' tekrar bir araya getirme zamanı gelmiştir" şeklinde bir çağrıda bulunmaktadır (Booth, 2015: 328-329). Burada sözü edilen teorik çeşitliliğe rağmen bilgi ve düşünce anlamındaki bir yoksulluğa işaret eden Ken Booth, küresel toplumun geleceği açısından Uluslararası İlişkiler'in yeniden yaratılmasını önermekte, bunun da disiplinin ontolojisinde, epistemolojisinde ve gündeminde bir devrim gerektirdiğini ifade etmektedir (Booth, 2015: 330)

Eleştirel Dönem ile birlikte Uluslararası İlişkiler'in bir kaos yaşadığını fakat bunun "yaratıcı bir kaos" olarak değerlendirilerek geleceğe yönelik bir Uluslararası İlişkiler kuramının oluşturulmasını öneren Ken Booth, dünya siyasetini inceleyen Uluslararası İlişkiler'in siyaset biliminin bir alt-disiplini

biçiminde algılanmaması gerektiğini belirtmekte ve “tüm konuların konusu” olarak tanımladığı disiplinin aslında siyaset bilimini de kapsayan geniş bir alan olduğunu iddia etmektedir (Booth, 2015: 339-340).

Devletler arasındaki düzenin ötesinde, artık insanlar arasındaki düzen hakkında düşünülmelidir (Booth, 2015: 341). İnsan odaklı bir yaklaşımla Uluslararası İlişkiler’in yeniden ele alınmasını öneren Ken Booth, bu konudaki en mantıklı yaklaşımı, “Ütopycı Realizm” olarak tanımlamıştır. Ken Booth, Uluslararası İlişkiler teorisi konusunda şöyle yazmıştır (Booth, 2015: 347): “Uluslararası siyasal kuramın amacı bu nedenle Marx’ın bilimi ile Morgenthau’nun biliminin yakınsamasını Ütopycı Realizm sanatının içinde gerçekleştirmek yönünde anlaşılabilir: uluslararası siyasal kuramın sorunu dünyayı anlayarak değiştirmeye çalışmak ve dünyayı değiştirerek açıklamaya çalışmaktır.”

Son çeyrek asırdır Uluslararası İlişkiler disiplininin, kendisini inşa eden temellerinden pek çok noktada ayrıldığını, bazı dönüş(üm)lere ev sahipliği yaptığını; tarihsel, sosyolojik, inşacı, dilsel ve kültürel dönüşlerin paradigmatik anlamda disiplinindeki değişime yönelik girişimlerin öne çıkan göstergeleri olduğunu belirten Erdem Özlük’e göre, son dönemdeki bu dönüşler içinde, özellikle de Türkçe literatürde en az referans verilen dönüşlerden biri, “Duygusal Dönüş”tür (Özlük, 2016c: 11). Özlük, disiplinindeki hâkim (Neo) Realist bakış ve Pozitivist eğilimin aşın(l)abilmesi için, tek bir merkezden ve meta anlatılarla süslenmiş, belirli bir tarihsel süreçten beslenmeye devam eden disiplinindeki değişim için bu dönüşlere daha çok ihtiyaç olduğunu yazmıştır (Özlük, 2016c: 11).

Çünkü duygular, dünya siyasetindeki birçok olayda bir analiz parametresi olarak kullanılabilir. Rasyonaliteyi bozan bir unsur olarak görüldüğü için marjinalize edilen ve son çeyrek asırlık döneme kadar ihmal edilen duygular, ana akım yaklaşımların çıkar maksimizasyonu ve güvenlik arayışı gibi argümanlarının ötesinde çok daha geniş ve zengin anlamlar taşımakta; duygu çalışmaları sadece dış politika incelemeleri ya da uluslararası ilişkilerdeki pratik meselelerin analizi açısından değil, Uluslararası İlişkiler disiplininin geleceği açısından da olumlu etkide bulunmaktadır. Duygu çalışmaları, ana akım kuramların dar ve dışlayıcı çerçevesini genişletebilecek, Uluslararası

İlişkiler'in inter-disipliner karakterine hizmet edebilecek bir potansiyele sahiptir (Özlük, 2016c: 17).

Ne var ki, devletin insan gibi algılanması ya da devletin antropomorfik bir yapıymış gibi sunulması disiplindeki devletçiliğin en somut göstergelerinden biridir ve duygu çalışmaları da antropomorfizmin tuzağına düşme riskiyle karşı karşıyadır. Oysa disiplinin merkezinde devlet değil, insan yer almalıdır (Özlük, 2016c: 108-109). Duygu ve düşünceleri ile hareket eden insanın düşünsel yapısı kadar duygusal yapısıyla da disiplinde yer bulması, önemli değişimler yaratacak, Uluslararası İlişkiler'i daha insancıl bir karaktere sokacak ve insan merkezli bir disiplin haline getirecektir. Burada kast edilen, "devlet"e insani özellikler atfetmek değil, disiplinde bizzat "insan"ın da duyguları ile yer almasıdır.

Ken Booth'a göre; beyaz erkek Anglo-Amerikan Uluslararası İlişkiler profesörleri tarafından yapılan dünya siyaseti okuması, Afrika'nın savaş yorgunu bir parçasındaki sünnet edilmiş, doğurmaktan bitkin düşmüş, aç genç kadının anlatacaklarından bir hayli farklıdır ve hakikati arayanlar için, güçsüzlerin sessizliğinin güçlülerin bencil sözlerinden anlatacak daha fazla şeyi vardır (Booth, 2015: 333-334).

Büyük ölçüde Batılı bir ideoloji olan uluslararası siyasal kuramın (Booth, 2015: 333), insanı duyguları ile de ele alan insan-merkezli bir siyaset yapma biçimine evrilmek noktasında önemli dönüşümlere ihtiyaç duyduğu açıktır. Disiplinin yüzyıla yaklaşan geçmişinden ve bugün sahip olduğu teorik çeşitliliğe rağmen yaşadığı var oluştural sorunlardan alınacak en önemli ders belki de budur.

Disiplinin sahip olduğu teorik çeşitliliği, multi-disipliner ve inter-disipliner kuramsallaşma süreçlerini disiplinin geleceği açısından bir tehdit olarak görmeyen Burchill ve Linklater (Burchill ve Linklater, 2015: 43-44), "Doğru Teori nedir?" sorusuna tek bir doğru teorinin olamayacağı şeklinde yanıt vermekte ve Martin Wight'ın (1991) Uluslararası İlişkiler'e ilişkin gerçeğin tek bir gelenekte bulunamayacağı, aksine, gerçeğin bu gelenekler arasındaki diyalog ve tartışmalar sonucu ortaya çıkacağı görüşünü benimsemektedir (Burchill ve Linklater, 2015: 50-51). Bu, bir anlamda, diyalogu temel alan bir teorik sentez çağrısıdır.

Zira bu konuda disiplin içindeki hoşnutsuzluk had safhadadır. Örneğin, Barry Buzan ve Richard Little, 2001’de yazdıkları bir makalede Uluslararası İlişkiler disiplininin gidişatından son derece hoşnutsuz olduklarını belirterek, dışarıdan bakanlara disiplinin “bölünmüş, yönsüz ve kavgacı” gözüktüğünü vurgulamışlardır (Aktaran Şatana, 2015: 16). Farklı araştırma geleneklerinin dini hizipler ya da mezheplermiş gibi bir mücadeleye ve zıtlaşmaya girmiş olması disiplin-içi diyalogu imkânsız hale getirmektedir. Bu konuda, Ruda Sil ve Peter J. Katzenstein 2010 yılında ortaya attıkları “Analitik Uzlaştırmacılık” fikri ile, bir orta yolun bulunabileceğini, disiplin-içi bir kuramsal sentezin mümkün olduğunu öne sürmüşlerdir (Aktaran Şatana, 2015: 13-25).

David Lake de farklı Uluslararası İlişkiler çalışmalarının birbirlerini dışlamak yerine tamamlamak üzerine yoğunlaşması gerektiğini ifade etmiştir (Aktaran Şatana, 2015: 24). Nil S. Şatana ise “Analitik Uzlaştırmacılık” fikrinin metodoloji konusunda da gerekli olduğunu belirterek alet çantasındaki çeşitli aletler benzetmesi ile Uluslararası İlişkiler araştırmalarında çoklu yöntemler kullanılmasını önermiştir (Şatana, 2015: 28). Yöntem kullanımındaki ideolojikleşmenin disiplini kısırlaştırdığını ve yöntem konusuna pragmatik yaklaşılarak çoklu yöntem kullanımının Uluslararası İlişkiler’i kuramsal olarak da zenginleştireceğini belirtmiştir (Şatana, 2015: 28-29).

Uluslararası İlişkiler disiplinde yaşanan krizlerin ontolojik, epistemolojik ve metodolojik nedenlerden kaynaklandığını, ancak bir diğer önemli nedenin de aksiyolojik temellerin ihmal edilmesi olduğunu belirten Erdem Özlük, disiplinde aksiyolojik bir krizden de bahsetmekte ve Uluslararası İlişkiler’de aksiyolojinin ihmal edilmiş olmasını da bilimsel çalışmada nesnellik adına olgu-değer ayrımı yapan Pozitivist metodolojinin egemen konumuna bağlamaktadır (Özlük, 2016b: 91-106).

Pozitivist metodoloji, bir araştırma yöntemi olarak olgu-değer ayrımını benimsediği için Pozitivist kültürün egemenliği altındaki Uluslararası İlişkiler disiplini de değerlerin nasıl çalışılması gerektiği konusuna değil, değerlerin nasıl dışlanabileceği sorusuna yoğunlaşmıştır. Bu ise, Uluslararası İlişkiler’in insan-merkezli bir disiplin olmasını engellemiş, insana dair değerlerin dışlanmasını nesnellik ve bilimsellik adına bir yöntem haline getirmiştir.

Özlük’e göre bu konudaki bir başka sorun da evrensel değerler deyince akla Batı’nın Aydınlanma değerlerinin gelmesidir. Batı’nın kendi değerlerini

insanlığa dayatmış olmasının bir sonucu olan bu durum karşısında Özlük, değerlerin evrensel değil yerel, mutlak değil göreceli, sabit değil değişken, tekil değil çoğul olduğu gerçeğini merkeze alarak, disiplinin genel karakterine yansımış rasyonel, pozitivist, dışlayıcı, sessizleştirici ya da marjinalize edici kimliklerden sıyrılmanın mümkün olabileceğini ifade etmiştir (Özlük, 2016b: 102-103).

Bununla birlikte, Eleştirel yaklaşımlar yapısöküm (deconstruction), diyalog (conversation) ve yeniden inşa (reconstruction) araçlarıyla disiplinindeki aksiyolojik sessizliği sona erdirmeye çalışmaktadır (Özlük, 2016b: 100-101). Tek ve homojen bir bilgi formu üretmek yerine çoğulcu, çok sesliliğe imkân veren ve farklı bilgi formları üretmeye elveren bir zemin hazırlamış olması Eleştirel Dönem'in Uluslararası İlişkiler'e yaptığı en önemli katkılardan biridir. Çünkü hem sosyal hem de doğal dünya çok çeşitli ve melezdir ve bu çeşitliliği anlamak için tek bir bilgi formu yetersizdir (Özlük, 2016b: 101).

Günümüzde Uluslararası İlişkiler disiplininin tarihine damga vurmuş "Büyük Tartışma" silsilelerinin artık sona erdiği Uluslararası İlişkiler yazarlarının büyük kısmı tarafından benimsenen bir görüştür. Bugün en kayda değer tartışmalar kuramlar / paradigmlar arasında değil, daha ziyade aynı kuramı benimseyen yazarlar arasında sıklıkla da ampirik çalışmalar üzerinden gerçekleşmektedir. Disiplin, herhangi bir kuramın diğeri üzerinde baskın olmaya çalışmadığı, fakat aynı anda pek çok kuramı içinde barındıran çoğulcu bir yapıya bürünmeye başlamıştır. Bu durum, "Kuramsal Barış" olarak da tanımlanmaktadır (Aydın ve Akgül Açıkmeşe, 2015: 2). Aslında "Kuramsal Barış" söylemi, disiplin bünyesindeki kaotik durumun sorunsallaştırıldığını ve bu durumun aşılmasına yönelik bir özfarkındalık oluştuğunu göstermesi açısından son derece önemlidir.

Uzun yıllar boyunca Uluslararası İlişkiler teorisyenlerinin disiplininde yüksek düzeyde bir senteze ulaşmak için verimli bir diyalog kurmak yerine birbirlerini yeterince dikkate almayan bir monologu tercih etmiş olmaları (Burchill ve Linklater, 2015: 18) disiplin-içi bir bölünmeye yol açmış, fakat gelinen süreçte bu durum sorunsallaştırılmış ve birçok Uluslararası İlişkiler uzmanının bilinçli müdahalesi ile disiplinin geleceği açısından ümit vaat eden bir noktaya gelinmiştir.

Uluslararası İlişkiler'in disipliner kimliğini koruması bu yöndeki bilinçli ve iradi çabaların artmasına bağlıdır. Dünya siyaseti olarak tanımlanan bir ontolojik alan mevcut olduğu sürece Uluslararası İlişkiler disiplinine olan ihtiyaç da devam edecektir. Önemli olan, bu ontolojik alanı gerçekçi bir biçimde algılayıp tanımlamak ve paradigmatik anlamda diyaloga açık olmak, sekte davranmamaktır. Daha önemlisi, Atlantiğin doğusundaki öznelerin, olayların, olguların ve süreçlerin birer bileşen olarak kabul edilmesi, disiplinindeki Amerikan hegemonyasının kesin olarak aşılmasıdır.

3. BÖLÜM

REALİST TEORİNİN OLUŞUMU

3.1. Realist Teorinin Tarihsel-Entelektüel Öncülleri

Realizm, iki savaş arası dönemde dünya siyasetindeki İdealist politikaları eleştirip kendisini bir Uluslararası İlişkiler teorisi olarak ortaya koyarken dünya tarihinde teorik mantalitesine kaynaklık eden bazı entelektüel öncüller de bulmuştur. Antik Çağlarda yazmış olan Thukydides, Sun Tzu ve Kautilya, Rönesans ve Aydınlanma dönemleri ile sonrasında ise Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes ve Carl von Clausewitz bu entelektüel öncüllerin en önemlileridir. Realizm bu isimleri referans alarak kendisini tarihsel sürekliliğe sahip tutarlı bir düşünce tarzı olarak tanımlamıştır. Böylece, Realizm'in 20. yüzyılda icat edilmiş bir yaklaşım olmadığı, tarihi bir derinliğe, sürekliliğe ve tutarlılığa sahip köklü bir düşünce sistematiği olduğu iddia edilmektedir. Söz konusu tarihsel kişiliklerin Uluslararası İlişkiler disiplininin de tarihsel-entelektüel öncülleri olarak kabul edildiği göz önüne alındığında, Realizm'in Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde uzun yıllar egemen paradigma olma hali de daha iyi anlaşılabilir.

3.1.1. Thukydides, Sun Tzu ve Kautilya: Güç, Güç Dengesi ve Savaş

Uluslararası ilişkiler düşüncesinin tarihi, Thukydides tarafından yazılan "Peloponnesos Savaşları" adlı tarihi eser referans gösterilerek MÖ 5. yüzyıla kadar uzatılmaktadır. Niccolo Machiavelli'nin "Prens" adlı eserine kadar geçen yaklaşık 1500 yıllık süre içinde bu alanda başka bir çalışmadan bahsedilmemektedir. 17. yüzyıldan itibaren ise adeta bir düşünür enflasyonu yaşanmaktadır. Uluslararası ilişkiler düşüncesinin kendisine referans verdiği düşünürler Thomas Hobbes, Jean Jacques Rousseau, Immanuel Kant ve Friedrich Hegel ile devam ederek günümüze dek sürmektedir (Şen, 2014: 13).

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği büyük yıkımın içinde ve İdealizm görüşünün karşıtlığı temelinde ortaya çıkmış olan Realizm; Thukydides, Sun

Tzu, Thomas Hobbes, Carl von Clausewitz ve Niccolo Machiavelli gibi düşünürlerin yazdığı eski eserler ışığında modern bir Uluslararası İlişkiler teorisi haline gelmiştir (Çıtak, 2014: 30). “Realizm bir Uluslararası İlişkiler teorisi olarak ortaya çıktıktan sonra geriye dönük olarak tarih ve siyaset felsefesi konularında yazmış bazı önemli isimleri kendi öncülleri olarak tanımlamıştır. Bunlar arasında Eski Yunanlı tarihçi Thukydides (MÖ 460-MÖ 400), İtalyan tarihçi ve diplomat Niccolo Machiavelli (1469-1527) ve İngiliz filozof Thomas Hobbes (1588-1679) en fazla öne çıkan isimler olmuştur.” (Balcı, 2016: 120).

Tarihte Herodotos’tan sonra gelen ikinci tarihçi Thukydides, Yunan şehir devletleri arasındaki ilişkileri ve mücadeleyi incelemiştir. Bilimsel ve nesnel tarihçiliğin kurucu olarak görülen Thukydides, Uluslararası İlişkiler araştırmacıları açısından Herodotos’tan daha fazla ele alınmış ve Realizm’in ilk savunucusu olarak kabul edilmiştir. “Peloponnesos Savaşları” adlı kitabında Atinalılar ile Spartalılar arasında (MÖ 431-404) yaşanan savaşın nedenlerini tahlil etmeye çalışmış, savaşı kaçınılmaz hale getiren nedenin Atina’nın artan gücü ve bunun Spartalılarda oluşturduğu korku olduğunu belirtmiştir. İnsan doğasına da değinen Thukydides, insanların korku, açgözlülük, kişisel çıkar ve hırs ile motive olduğunu, savaşlara yol açan nedenin ise çıkarlar için güç kullanma arayışı olduğunu ileri sürmüştür (Arıboğan, 1998: 37-38).

Herodotos “Tarihin Babası” sıfatıyla anılmakta, Thukydides ise “Tarih Biliminin Babası” olarak kabul edilmektedir. Thukydides, Herodotos gibi kendisinden önceki tarihçilere göre tarih bilimine çok önemli yenilikler kazandırmıştır. Bunların en önemlisi tarihsel monografiyi oluşturmasıdır, yani belli bir konu üzerinde araştırma yapmasıdır. Yanı sıra, kronolojik bir sıralama ile olayların neden-sonuç ilişkilerini açıklaması ve doğa dışı güçlerin hayata olan etkilerinden hiç bahsetmemesi de Thukydides’in tarih bilimine kattığı yenilikler arasındadır.

Uluslararası ilişkiler alanının fikir babası ve Realist geleneğin ilk yazarı olduğu düşünülen Thukydides’in “Peloponnesos Savaşları” adlı eseri MÖ 5. yüzyılda Atina ile Sparta arasındaki 28 yıllık savaşın 21 yılını kaydetmektedir. Kahramanlık ve vahşet, zafer ve mağlubiyet, zekâ ve aptallık, onur ve aldatma ile dolu bir başyapıt olarak “Peloponnesos Savaşları” aslında çağlar boyu

devam eden savaşların ortak özelliklerini tespit etmiş olması itibariyle klasik bir eserdir (Viotti ve Kauppi, 2016: 42).

Peloponnesos Savaşları'nın tarihini yazarken Thukydides'in amacı, olayları basit bir biçimde aktarmaktan çok daha fazlasıydı. Sadece kendi zamanında meydana gelen olayları açıklamıyor, aslında savaşın doğası ve neden sürekli olarak tekrarlandığı ile ilgili bir şeyler söylemek istiyordu. Thukydides'e göre, geçmiş geleceğin rehberiydi. Olayların görünen nedenlerinden ziyade altta yatana nedenleri onu daha çok ilgilendiriyordu. Savaşları ortaya çıkaran derin faktörlere dikkat çeken Thukydides'in Peloponnesos Savaşları'nı ele aldığı eseri Realistler açısından bir askeri ve siyasi güç mücadelesi çalışmasıdır (Viotti ve Kauppi, 2016: 42).

Thukydides, MÖ 424'te Peloponnesos Savaşları'nın sekiz yılı boyunca Atinalı bir general olarak görevlendirilmiş, Trakya'daki görevindeyken Spartalıların bir şehri ele geçirmesini önleyemeyince yirmi yıllık sürgünle cezalandırılmıştı. Atinalılar bir generallerini kaybetmişler ama dünya bir tarihçi kazanmıştı. Atina'nın en tanınan ailelerinden birinin çocuğu olan Thukydides, savaşın geri kalan kısmında olayları gözlemlemiş, seyahat ederek savaşa katılanlar ile görüşmüştür. Savaşın taraflarının ve liderlerinin uyguladığı politikaları anlamaya öncelik vermiştir. Amacı, çalışmasını gelecekte de okuyacak devlet adamlarına tarihi dersler verebilmektir (Viotti-Kauppi, 2016: 43).

Thukydides'in adı Uluslararası İlişkiler literatüründeki klasik yazarlar arasında en çok anılanıdır ve nasıl ki Plato ve Aristo'nun eserleri siyaset teorisinin ilk klasikleri olarak kabul ediliyorsa, Thukydides'in "Peloponnesos Savaşları" adlı eseri de Uluslararası İlişkiler teorisinin ilk klasiği olarak nitelenmektedir. Uluslararası İlişkiler'de Realist ekolün ilk fikir babalarından biri olarak anılan bu Yunan tarihçi; mesafeli ve soğuk anlatımı, savaşın nedenlerine dair keskin ve çıplak tahlilleri ve savaşan taraflar arasındaki çarpıcı diyalogları aktarması ile tam anlamıyla bugünün Realizm'inin olmasa bile, Reelpolitiğin bir klasiğini sunmuştur (Yurdusev, 2010: 32-33).

"Atinalılar ve Peloponnesoslular arasında Otuz Yıl Barışı'nın bozulması savaşın başlangıcına işaret ediyordu. Gün olur da insanlar gelip bu savaşın nedenini merak ederler diye bunları anlatıyorum. Ancak hiç kimsenin itiraf etmediği asıl neden Atinalıların aşırı derecede güçlenmeleri ve Spartalıların da

onlardan çekinmeleri idi” (Thukydides, 2017: 17) şeklinde yazan Thukydides’e göre, savaşın esas nedeni güç dengesinin değişmesiydi.

Thukydides’in bu savaş analizi; silahlanma yarışı, caydırma, güçler dengesi, ittifaklar, diplomasi, strateji, itibar kaygısı, güçlü ve zayıf yönlerin algılanması gibi önemli konularda günümüz Realist teorisine ışık tutmuştur. Atina-Sparta savaşı sırasındaki diplomatik görüşmelerde Atina tarafının Meloslu yetkililere söylediği aktarılan, “Diğerinden güçlüyseniz bir sorun yoktur.... Sizler güçsüzsünüz.... Sizin çıkarınız en büyük felaketlere katlanmak, bizimki ise sizleri öldürmemektir.... Sizlerin de bildiği gibi her iki taraf birbirine eşitse adalet olur. Ancak taraflardan birisi diğerinden daha güçlüyse, zayıf olana boyun eğmek yakışıdır” (Thukydides, 2017: 275-276-277) cümleleri ile Thukydides aslında Uluslararası İlişkiler’de güç ve güç ilişkileri konusundaki Realist bir yaklaşımı çağlar öncesinden aktarmış olmaktadır. Güçler Dengesi ve Klasik Reelpolitik gibi konularda yaptığı tespitler ile bir tarihten çok daha ileri olan Thukydides’in “Peloponnesos Savaşları” adlı eseri Uluslararası İlişkiler teorisinin ilk klasiği olarak nitelenmektedir. Thukydides, Uluslararası İlişkiler alanının öncül tarihsel kişiliklerinden ve Realist ekolün de fikir babalarından biri olarak anılmakta ve Realist geleneğin ilk yazarı olduğu düşünülmektedir.

Çin’de; “insanları iyiye, güzele ve doğruya yönelik ideal sistemler yaratabilmeleri konusunda teşvik eden dinsel tavırların dışında, gerçek dünyanın ve siyasetin nasıl yapıldığını analiz eden siyasi düşünürler ve askeri kimlikler de o dönemin genel yaklaşımları arasında önemli bir yer tutmuştur. Bir asker olan ve savaş stratejileri konusunda gerçek bir Realist yöntem öngören Sun Tzu’yu (MÖ 500’ler), bu isimlerin başında saymak mümkündür. Tzu, ‘Savaş Sanatı’ adlı eserinde savaş yapma sanatının bir devlet açısından hayati önem taşıdığından söz ederken, savaşı bir hile ve aldatmaca oyunu olarak tasvir etmektedir.” (Arıboğan, 1998: 48). “Askeri eylem ulus için önem taşır çünkü bu, var olma ya da yok olma yolu, ölüm-kalım meydanıdır. O nedenle iyi incelemek gerekir” (Tzu, 2013: 53) diyen Sun Tzu’ya göre, savaş sanatının beş değişmez kuralı vardır. Bunlar; halkın önderliğin talimatlarıyla uyum içerisinde olması ve gerektiğinde ölüme bile çekinmeden gitmesini sağlayacak olan ahlak kurallarının varlığı, ortamın ve hava koşullarının elverişliliği, arazi ve savaş alanının güvenli olması, önderliğin yetenekli

olması, bilgeliği ve kararlılığı, ordunun düzenli ve disiplinli oluşu olarak özetlenebilir (Tzu, 2013: 54-55). “Başarı için hükümdara ve komutana mutlak itaati öngören Tzu’nun akıl ve kurnazlık üzerine kurulu öğütleri Realist yaklaşımlar açısından ilklerden birisi olarak kabul edilebilmektedir.” (Arıboğan, 1998: 48).

Esrarengiz bir Çinli savaşçı ve filozof olan Sun Tzu tarafından yazılan “Savaş Sanatı” dünyanın en etkili ve saygın strateji kitaplarından biridir. Yazıldığı dönemden günümüze askeri önderler ve stratejistlerce olduğu kadar çağdaş politikacılar ve yöneticiler tarafından da okunan klasik bir yapıttır. Sun Tzu’nun bu kitabında geliştirdiği stratejiler, çağdaş politikaya ve hatta iş dünyasına dâhi uygulanabilmektedir. Kişiler arasından uluslararasına dek tüm seviyelerdeki çatışmalara ışık tutan bir çalışma olarak öngördüğü amaçlar; yenilmezlik, savaşmadan zafer ve özellikle çatışmanın psikolojisini kavrayarak saldırılamayacak bir güce ulaşmaktır (Cleary, 2013a: 9).

Thomas Cleary’ye göre, savaşta hilenin asli önemine vurgu yapan Sun Tzu’nun “Savaş Sanatı” adlı eserindeki temel paradoks, savaş karşıtı oluşunda yatmaktadır. Sun Tzu aslında bir savaş aleyhtarıdır ve “Savaş Sanatı”nda savaşmadan kazanmaya dönük bir eğilim söz konusudur (Cleary, 2013b: 41-42). Thomas Cleary, gerek Batılılar için yazan Doğuluların, gerekse Batılılar için yazan Batılıların Taocu ve Budist yazını genellikle paradoksal biçimde tanımladıklarını belirtmiştir (Cleary, 2013b: 48). Dolayısıyla, Realizm’in öncüllerinden biri olarak da kabul edilen Sun Tzu’yu “Savaş Sanatı” adlı eseri bağlamında değerlendirirken olası perspektif kaymalarını ve eserin farklı koşul ve ruh durumlarında okunduğunda oldukça farklı anlamlara yol açtığını dikkate almak gerekmektedir (Cleary, 2013b: 50). Zira Sun Tzu, bu eserinde en iyisinin savaşmadan kazanmak olduğunu belirtmiştir (Cleary, 2013b: 30).

“Savaş Sanatı’nın kadim Çin’in MÖ beşinci yüzyıldan üçüncü yüzyıla dek süren Savaşan Eyaletler döneminde yazıldığı aşikârdır. Bu, beş yüzyıl önce I Ching’i kaleme alan siyasal bilgilerce kurulan Chou (Zhou) sülalesinin uzatmalı dağılıp dönemi idi. Eski düzenin çöküşü, eyaletler arası ilişkilerin istikrarsızlaşması ve durmaksızın değişen ittifak ve çatışma biçimlerinin orta yerinde hegemonyayı eline geçirmek isteyenler arasındaki bitmez tükenmez savaşla betimlenmekteydi.” (Cleary, 2013b: 38-39).

Eski Çin’de emperyal bir dünya görüşü hâkim olmasına rağmen Çin İmparatorluğu hiçbir zaman Roma İmparatorluğu kadar merkezileşmemişti ve tam anlamıyla bir siyasi birlik yoktu. Hatta bazılarına göre, MÖ 711-481 ve 480-221 yılları arasında eski Çin’in siyasi coğrafyası bugünkü Realist yaklaşımın resmettiği biçimde anarşik bir durumdaydı. Bununla birlikte, imparatorluk hep asıl birim olarak görülmüş ve imparatorun üstün otoritesi tanınmıştı (Yurdusev, 2010: 29).

Sun Tzu’nun eseri, Çin’de söz konusu dönemdeki anarşik siyasi durum karşısında savaş stratejileri ile ilgili yazılmış görüşlerden oluşmaktadır. “Savaş Sanatı”, kaotik bir ortamda çıkabilecek savaşlara dair bir rehber niteliğindedir ve bu özelliği ile Realist teorinin tarihsel-entelektüel öncüllerinden biri olarak da kabul edilebilmektedir. Ne var ki, Thomas Cleary’nin bu konudaki uyarısı da dikkate alınmalıdır.

Sun Tzu’dan yaklaşık bir yüzyıl sonra Maurya (Hint) imparatoru Chandragupta’nın bakanı Kautilya (MÖ 4. ve 3. yüzyıl) benzer söylemlerle ortaya çıkmıştır. Thukydides’in güçlenme dürtüsüyle ilgili savları Hintli Kautilya tarafından da savunulmuştur. Bu anlamda, Yunan uygarlığı ile Uzak Doğu uygarlıkları arasındaki benzerlikler dikkat çekicidir. “Arhaştra” adlı eserinde Kautilya; hukuk ilkeleri, adalet sistemi, askerlik bilimi ve toplumlar arası ilişkileri incelemiş, kutsal yasalar ile rasyonel yasaların çatıştığı durumlarda ikincisinin galip gelmesi gerektiğini belirtmiştir. Ahlaki değerlere pek fazla yer vermemiş, kralına tavsiyesi ise gücünü artırmaya yönelik bir siyaset izlemesi olmuştur. Bir kral her zaman gücünü artırmaya çabalamalıdır. Bu felsefe Maurya İmparatorluğu’nun yayılmacı amaçları ile de uyum sağlamış, bugünkü Realist yaklaşımın ilkeleri uygulanmıştır. Kautilya, aslında Realizm’in temel düşüncelerinden bahsetmekte ve dolayısıyla da bu teorinin tarihteki entelektüel öncüllerinden birisi olarak kabul edilmektedir (Arıboğan, 1998: 49-50).

3.1.2. Niccolo Machiavelli: Ahlakdışı Bir Devlet Algısı

“Tüm siyaset bilimi literatüründe ilk modern siyasal bilimci ve ilk büyük güç kuramcısı olarak nitelendirilip, Siyasal Realizm’in kurucularından birisi olarak kabul edilebilecek olan Niccolo Machiavelli (1469-1527),

Rönesans dönemine damgasını vuran en önemli kişilik olmuştur. Uluslararası İlişkiler disiplini ile ilgilenenler açısından da bir mihenk taşı olan Machiavelli, pratik siyasette yaşadığı deneyimleri teorik alana yansıtarak, yüzyıllar sonrasında bile önemini koruyan düşüncelerini bu dönemde ortaya koymuştur.” (Arıboğan, 1998: 77).

Niccolo Machiavelli, Floransalı bir devlet adamı, yazar ve siyaset kuramcısıdır. 1469-1527 yılları arasında yaşamış, “Prens” adlı başyapıtını 1513’te yazmıştır. Ölümünden sonra 1532’de yayınlanan bu kitabında, siyaset alanında devlet çıkarlarının belirleyici olması gerektiğini savunmuş ve gerçekçi siyaset kuramının öncüleri arasına girmiştir. Aslında cumhuriyetten yana olmasına rağmen söz konusu dönemde İtalya’nın parçalı jeopolitiği ve zayıf yapısı nedeniyle İtalya’yı kurtaracak yeni bir hükümdar arayışında olmuş, “Prens” adlı eserinde ise bu hükümdara yönetim konusunda yol göstermeyi amaçlamıştır.

Machiavelli döneminde İtalya, Roma İmparatorluğu’nun dağılmasından beri prenslikler ve yarı-devletlerden oluşan istikrarsız bir bölgeydi. Bölünmüş bir yapı arz ediyordu. Şehir devletleri arasında statik bir güç dengesi vardı ve bu durum İtalyan ulusal birliğinin kurulmasını zorlaştırıyordu. İtalya coğrafyası sürekli işgallere uğruyor, birliğin sağlanması zorunlu hale geliyor ve güçlü bir siyasi yapı arayışı ortaya çıkıyordu. Machiavelli de bu yönde çaba göstermişti. Güçlü bir İtalya’nın ancak güçlü bir prensin yönetimi altında birleşebileceğine inanmış; “Prens” adlı eserinde, bir hükümdarın nasıl hareket etmesi gerektiği, iktidarını nasıl sürdürebileceği ve çevre devletler ile olan ilişkilerini nasıl düzenlemesinin uygun olduğu gibi konularda tavsiyelerde bulunmuştur (Arıboğan, 1998: 78).

Hükümdarların temel amacının, sahip oldukları devletin hayatta kalması olduğunu belirten Machiavelli, bunun ahlaki ilkelere göre hareket etmekten değil, aksine, gerektiğinde kötü davranmayı da normalleştiren Reelpolitik’ten geçtiğini savunmuştur. Machiavelli’ye göre, devletler arası ilişkilerin temel mantığı nedeniyle bir devlet ne kadar iyi niyetli davransa bile uzun süre barış içinde kalamaz. Uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olduğu görüşünün öncülüğünü yapan Machiavelli, bireylerin hayatında geçerli olan ahlaki ilkeler üzerinden hareket edecek devletlerin ayakta kalamayacağını iddia etmiştir. Temel kaygı, devletin hayatta kalabilmesi olduğuna göre bir

hükümdar, olması gereken ideallere değil, olana bakıp Reelpolitik ilkelere göre hareket etmelidir (Balcı, 2016: 121-122).

“Prens” adlı eserinde Machiavelli’nin devlet ve devlet yönetimine bakışı son derece aykırıdır. Devlet kavramı özerk ve kendine yeterli bir nitelik kazanmış, Batı’nın Hıristiyan ahlakına dayalı geleneksel kavrayışından arındırılmış ve kendi içinde bir amaç haline gelmiştir. Meşruluğu bir dış gücün onayını gerektirmeyen devlet, bağımsız olduğu gibi özerktir de; o ne dindir ne ahlak ne de bilim. Bütün yabancı öğelerden arınır, kendine özgü amaç ve araçlar edinir. Böylece bir anlamda devlet bilimi de ortaya çıkmış olur. Prens’te devlet kavramı o kadar mutlaklaştırılmıştır ki gerek yönetenler gerekse yönetilenler bu kavram için adeta birer araç olarak görülmüştür. Devlet kavramı merkeze yerleştirilmiş ve ardından da tüm diğer öğeler ona göre belirlenmiştir. Machiavelli’nin yurttaş tanımı, Aristoteles’in tanımından bir hayli farklıdır. Özgür yurttaş devlet varlığının temel nedeni olarak gören Aristoteles’in tersine Machiavelli, sıradan yurttaşları basit ve önemsiz kimseler olarak görmekte, ortak bir politik hayatın kurucu öğeleri olmaktan çok, prensin iradesine bağımlı bir kitle olarak algılamaktadır. Dolayısıyla, yönetimin amacı da halkın mutluluğu değil, devletin istikrarı ve mevcut düzenin bekasıdır. İstikrarlı bir yönetimin yurttaşların desteğine dayanması gerektiğini belirtse de, Machiavelli’nin odak noktası dış güçler ve işgal tehdidinin önlenmesidir, bu doğrultuda diplomasi ve savaşa ayrıcalıklı bir işlev yüklemiştir (Atakay, 2016: 23-24).

Machiavelli, bir rekabet alanı olan siyasette rekabetin hukukla ya da güçle sürdürülebileceğini, birinci yöntemin insanlar için, ikincisinin ise hayvanlar için uygun olduğunu ancak, ilk yöntem genellikle yetersiz olduğu için iyi bir yönetici açısından ikinci yönteme başvurmanın da gerekli olduğunu öne sürmektedir. Machiavelli’nin yöneticilere önerisi şu şekildedir: “Bir prensin hayvan doğasını iyi kullanabilmesi gerektiğine göre, hayvanlardan tilki ile aslanı seçmelidir; çünkü aslan kendini tuzaklardan koruyamaz, tilki de kendini kurtlardan koruyamaz. Öyleyse, tuzakları tanımak için tilki, kurtları korkutmak için de aslan olmak gerekir.” (Machiavelli, 2016: 102).

Devlet yöneticilerine aslan gibi güçlü ama aynı zamanda tilki gibi kurnaz olmalarını salık veren Machiavelli’ye göre yöneticiler ideal olana göre değil, gerçek olana göre hareket etmelidir. Machiavelli, yöneticilerin geleneksel ahlak

ilkeleri dışında da davranabileceğini, hatta dine aykırı davranmalarının da çoğu zaman zorunlu olduğunu, devletin bekası için gerekirse kötülük de yapabileceklerini belirtmektedir. Bu son derece aykırı yaklaşımları ile Machiavelli, Realist paradigmanın devlet algısını oluşturan entelektüel öncüllerden biri olarak kabul edilmektedir.

Geleneksel ahlak ilkeleri yerine yeni bir laik etik öneren Machiavelli'nin "Prens" adlı eseri ahlaki açıdan çok eleştirilmiştir. Zira Prens'te geleneksel ahlakın aykırı gördüğü şiddet ya da ahlakdışı tutumlar, istikrarlı ve kendine yeterli bir devletin kuruluşu amacına dönükse haklı görülmektedir. Floransa Cumhuriyeti'nin diplomatik görevlisi olarak Avrupa saraylarındaki iktidar siyasetine odaklanan Machiavelli, gözlemlerinin sonucunda yeni bir laik anlayış ile, "tilki ve aslan" niteliklerine sahip bir prens tasvir etmiş, devlet yönetimini Hıristiyan ahlakından arındırarak siyaseti laik bir etik üzerinden tanımlamaya çalışmıştır (Atakay, 2016: 24).

Böylece Machiavelli, devleti önceleyen bir yönetim anlayışının yanı sıra laik bir siyaset felsefesinin de temellerini atmış oluyordu. Machiavelli'nin bu konudaki katkıları A. Nuri Yurdusev şöyle değerlendirmiştir: "Machiavelli'nin modern siyaset teorisine en büyük katkısının politikanın sekülerleşerek kamusal ve özel moralite alanlarının kesin olarak ayrılmasında ve teşkilatlanmış ve egemen bir güç olan modern devlet tanımının yerleşmesinde olduğu söylenir.... Politikanın sekülerleşerek kamusal ve özel moralite alanlarının ayrılması ve devletin, öncelikle kendisi olan bir birim olarak tanımlanması, devlet ve siyasetin kişilerarası ahlak kurallarından soyutlanıp salt politikanın gereklerine göre değerlendirilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu da, tahmin edilebileceği gibi, devletlerarası ilişkiler anlamında bir Uluslararası İlişkiler anlayışına yol açmıştır." (Yurdusev, 2010: 41-42).

Devlet yönetiminde uygulanacak yöntemlerin, sonuçları ile değerlendirilmesi gerektiğini savunan Machiavelli'ye göre, amaca giden yolda kullanılacak her tür araç geçerli olabilmektedir, yeter ki devletin bekası sağlanabilsin. Bu, adeta kutsanmış bir devlet anlayışına işaret etmektedir.

Amaç için her araç ya da yolun geçerli olduğu görüşü, kaynağını Prens'in XVIII. bölümündeki şu sözlerden almaktadır: "İnsanların eylemlerinde, özellikle de başvurulacak bir üst mahkemenin olmadığı prenslerin

eylemlerinde, sonuca bakılır. Bu yüzden, bir prens devleti ele geçirecek ve elinde tutacak şekilde hareket etsin; araçları her zaman saygıdeğer bulunacak ve herkesçe övülecektir.”(Machiavelli, 2016: 103). Fakat Machiavelli acımasızlığı veya diğer kötü tutumları, kendi adlarına asla savunmamıştır. Bunları sadece devleti korumaya yönelik tutumlar olarak savunmuştur; Machiavelli için devletin esenliği, başlı başına bir tür nihai amaçtır (Atakay, 2016: 24-25).

Devlet odaklı siyaset algısı ile Machiavelli, devletin bekasını öncelikli amaç olarak görmekte ve bunun için ahlakdışı yöntemlerin de kullanılabileceğini vurgulamaktadır. Devletin bekası adına tüm yöntemleri meşru sayan Machiavelli açısından geleneksel ahlak ve erdem gibi kavramlar tali önemde kalmaktadır. Zaten, “Prens” adlı eseri, maruz kaldığı eleştirilerin çoğunu da bu nedenle almıştır. Machiavelli, son derece cüretkâr bir yaklaşımla etik ile siyaset alanlarını birbirlerinden tamamen ayırmıştır.

Machiavelli’nin Prens’te önerdiği yöntemler, çoğu kez ahlaksız olarak nitelendirilmiştir. Zira Machiavelli’nin bazı önerileri acımasız, kötü ve vahşicedir. Önceki hükümdarın ailesini öldürme, devrim ve isyanları şiddetle bastırma gibi önerileri açıkça ahlakdışı bir yaklaşıma işaret etmektedir. Etik ve siyaset arasında yakın bir ilişki gören Eski Yunanlıların tersine Machiavelli, bu iki alanı birbirinden ayırmıştır. Machiavelli’nin yaklaşımında “erdem”, dindeki ya da ahlaktaki anlamının ötesinde bir anlama kavuşmakta, amaca ulaşmak için gerekli araçları kullanma yetisi olarak görülmektedir. Erdem kavramı güç, beceri, yetenek ve kararlılık gibi anlamları içermektedir. Devlet yararı için bir prens, dürüst olmayan ve acımasız yollara başvurabilir; cömertlik ve merhamet gibi ahlaki erdemlere sahipmiş gibi görünmeli ama sırf erdem uğruna erdemli davranarak prensliğe zarar vermemelidir. Bununla birlikte, erdem gibi erdemsiz davranışlar da kendi içinde bir amaç değil, amaca götüren birer araçtır. Prensın eylemleri, taşıdığı ahlaki değer açısından değil, devlete olan yararı temelinde değerlendirilmelidir. Machiavelli’de “erdem”, başkalarının övgüsünü kazanan şeydir (Atakay, 2016: 25-26).

Prens, yayınlandığı andan itibaren son derece hararetle tartışmalara yol açmış, özellikle İngiltere ve Fransa’da ahlakçıların saldırısına uğramıştır. Bazı din adamları kitabı “Şeytanın eseri” olarak nitelemişler, Machiavelli’yi pagan bir anlayışa sahip olmakla ve kötülük kaynağı olmakla suçlamışlardır. Bu

doğrultuda, süreç içinde Makyavelci, Makyavelcilik gibi terimler ortaya çıkmıştır. Makyavelcilik, günümüz sözlüklerinde de “her türlü ahlak yasasının hiçe sayıldığı siyaset anlayışı; dürüstlükten yoksun siyaset” veya “siyasette amaca ulaşmak için her tür aracı meşru sayan görüş” olarak tanımlanmaktadır (Atakay, 2016: 28).

Prens’i düşkün insan doğası üzerine yazılmış, umutsuzluk ve kaygı ürünü bir kitap olarak değerlendirenler olduğu gibi, Machiavelli’nin siyasete gerçekçi bir biçimde yaklaşan keskin bir gözlemci olduğunu öne sürenler de vardır. Bazılarına göre, Prens’in görünürdeki ahlakdışılığı aslında ahlaken tarafsız olmanın, siyaseti bilimsel bir gözle değerlendirmenin sonucudur. Prens’i totaliter rejimler için bir rehber olarak değerlendirenler de vardır. Örneğin, Bertrand Russell, Prens’i “gangsterlerin elkitabı” olarak eleştirmiştir (Atakay, 2016: 29).

Niccolo Machiavelli’nin düşüncesinde devlet o kadar merkezdedir ki insanlık, ahlak ve erdem gibi tüm kavramlar tali önemde kalmaktadır. Adeta devleti kutsayan Machiavelli’nin bu cüretkâr tutumu dönemin İtalya’sının olumsuz koşullarından kaynaklanmıştır. Bununla birlikte, devlet merkezli seküler siyaset anlayışı ile modern siyaset teorisine önemli katkılar yapmış olan Machiavelli, Uluslararası İlişkiler disiplindeki Realist teorinin ve teori geleneğinin de öncülerinden biri olarak kabul edilmektedir. Devlet merkezli bir teori olarak Realizm, tarihsel süreçteki entelektüel kökenlerini diğer birçok düşünürün yanı sıra Machiavelli’de de bulmaktadır.

3.1.3. Thomas Hobbes: “Doğa Hali” ve Uluslararası Anarşi

“Thomas Hobbes (1588-1679), 17. yüzyıl İngiltere’sinde iç siyasette Kraliyetçi görüşleri ile tanınmış, Thukydides’in Peloponnesos Savaşları’nı ilk defa Yunancadan İngilizceye çevirmiş, meşhur eseri ‘Leviathan’ ile İngilizcede ilk genel siyaset teorisini ortaya koymuş bir İngiliz filozofudur.” (Ersoy, 2016: 168). “Hobbes’un Modern Batı felsefesinin kurucu metinlerinden biri olan Leviathan’ı çok farklı okumalara açık olsa da, Realizm’in temel metinlerinden biri olarak kabul edilir.” (Balcı, 2016: 122).

Thomas Hobbes’un 1651’de yazdığı söz konusu eserinde, bir deniz canavarı olan Leviathan, İngiltere’nin büyüyen deniz gücünü sembolize

etmektedir. Bu canavar, yasaları yapan ve değiştiren bir otoritedir fakat kendisi bu yasalara uymakla yükümlü değildir. Kendisinden nceki Realistler gibi Hobbes da insanların öz itibariyle saldırgan ve g arzusu ile rekabet ederek çatışan yaratıklar olduğuna inanmakta, Leviathan'ın sembolize ettiği otoriteyi ise insanları saldırı ve haksızlıklardan koruyacak bir egemen güç biçiminde değerlendirmekte, bu otoritenin düzeni ve insanların gelişmesini sağlayacağını öngörmektedir (Arıboğan, 1998: 84).

Hobbes'un bu eserindeki temel varsayımları şunlardır (Hobbes, 2017: 99-100-101):

1- İnsanlar doğuştan eşittir.

2- Eşitlikten güvensizlik, güvensizlikten savaş doğar.

3- İnsan doğasındaki rekabet, güvensizlik ve şan-şeref gibi unsurlar üç temel kavga nedenidir.

Hobbes'a göre, bu üç koşulun birleşmesiyle ve devletin olmadığı bir durumda herkes herkese karşı daima savaş halindedir. (Hobbes, 2017: 99-100-101).

Hobbes, insanlığın "doğal durumu"nu şöyle tanımlar: "Hepsinden kötüsü, hep şiddetli ölüm korkusu ve tehlikesi vardır; ve insan hayatı yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa sürer." (Hobbes, 2017: 101). İnsanlığın "doğal durumu" kavramını varsayımsal olarak tanımlayan Hobbes, iddialarını şu şekilde sürdürmüştür:

"Böyle bir savaş zamanı veya durumunun hiç var olmadığı belki düşünülebilir; ve ben de, dünyanın her yerinde durumun hep böyle olduğuna inanmıyorum: ancak, günümüzde bile, dünyada insanların böyle bir durumda yaşadığı pek çok yerler vardır. Amerika'nın birçok yerlerindeki vahşiler, doğal istekler sayesinde bir arada yaşayan küçük ailelerin yönetimi dışında, hiçbir yönetim şekline sahip değildirler; ve bugün bile, daha önce belirttiğim o vahşi durumda yaşarlar. Korkulacak genel bir g olmasaydı hayatın nasıl olacağı, önceden barışçı bir yönetim altında yaşamış olan insanların bir iç savaş durumunda içine düştükleri hayata bakarak anlaşılabilir." (Hobbes, 2017: 102).

Hobbes'un düşüncesinde, insan doğası değiştirilebilir değildir, ancak daha üst bir egemen gle yani devlet mekanizması ile dizginlenebilen bir özelliğe sahiptir. Devletin temel işlevi, insan doğasından kaynaklanan arzuları

bastırmak ve ertelemektir, bu şekilde insanın insana karşı savaşı engellenebilecektir. Doğa durumundaki insanın insana karşı sonsuz savaşı insanların güç yolu ile egemenlik altına alınmasıyla önlenebileceği için devlet olgusu oluşmuştur. Devletin olmaması, insanın insana karşı sonsuz savaşının olması demektir. Devlet; doğru ve yanlış, adalet ve adaletsizlik gibi kavramları tanımlayıp anlamlı hale getirmekte, bunları herkes için aynı kılacak yasa ve kuralların uygulanmasını sağlamaktadır (Balcı, 2016: 122-123).

Bununla birlikte, Hobbes devletlerin kendi egemenlik yetkilerini bir üst otoriteye, bir dünya devletine devretmelerinin imkânsız olduğunu öne sürmüştür. Çünkü bu durumda devletlerin kendi varlıklarını sona erdirmeleri gibi bir sonuç ortaya çıkacaktır ve hiçbir devlet bunu istemez. Devletlerin kendi aralarındaki sürekli rekabet hali vatandaşlarının daha iyiye ulaştırılması noktasında devletleri motive ettiğinden Hobbes da bir dünya devleti önermemektedir. Doğa durumunun özelliklerini yansıtan uluslararası sistemdeki sorunları bir dünya devleti kurarak çözmek Hobbes'un anlayışında mümkün görülmemektedir (Balcı, 2016: 123).

“Hobbes, bir toplumun üstün bir otorite olmaksızın neye benzeyeceğini gösterme niyetiyle tabii hali kabaca tanımlamıştır. Anarşi ya da savaştan - herkesin herkese karşı olduğu bir savaş- kaynaklanan bir şiddet koşulunu tasvir etmiştir. Üstün bir otoritenin bulunmaması durumundaki uluslararası ilişkileri tanımlayan ve böylece uluslararası politikayı bir anarşi toplumundaki etkileşim olarak gören uluslararası ilişkiler teorisyenleri, uluslararası sistemin önemli bir analogisi olarak sık sık Hobbes'un tabii haline atıfta bulunmaktadırlar.” (Knutsen, 2015: 143). Zira Hobbes'un yaklaşımına göre, uluslararası ilişkiler bir “doğa hali” niteliği arz etmektedir (Yurdusev, 2010: 44).

Odak noktası iç politika olan Hobbes, dış politika alanında şu tespitte bulunmuştur: “Rastgele insanların bir diğerine karşı savaş durumunda buldukları bir dönem hiç olmamasına rağmen; bütün dönemlerde, krallar ve hükümlerlik sahibi kişiler, bağımsız oluşları nedeniyle, sürekli kıskançlık içinde olup birbirlerine silahlarını doğrultmuş ve gözlerini dikmiş gladyatörler gibidirler; yani, krallıklarının sınırlarına kalelerini, ordularını ve topraklarını dikmişler ve komşularına sürekli casuslar göndermişlerdir; bu bir savaş duruşudur.” (Hobbes, 2017: 102).

Hobbes, Leviathan'da yerel toplumlara odaklanmış olsa da gözlemleri uluslararası politika ile de ilgilidir. Devletleri doğal durumdaki bireyler gibi gören Hobbes'un değerlendirmeleri Uluslararası İlişkiler'deki Realist yaklaşım üzerinde büyük etki yapmıştır. Merkezi bir egemen otoritenin yokluğunda Hobbes, oldukça kasvetli bir anarşik dünya tasvir etmiştir. Realizm'deki anarşi olgusu, Hobbes'un doğa durumunun bir benzeridir. Devletler güç kullanmakta, başı çeken bir egemen otoritenin olmadığı durumda çatışma ve savaş kaçınılmaz hale gelmektedir. Uluslararası politikanın Machiavelli'de olduğu gibi Hobbes'un anlayışında da bulunan bu olumsuz görüntüsü Realist düşüncenin merkezinde yer almaktadır (Viotti ve Kauppi, 2016: 48).

Kendisini “korkunun ikizi” olarak gördüğünü belirten Thomas Hobbes'un depresif görüşlerinin kaynağı yaşadığı hayattaki ve sosyal-politik ortamdaki olumsuzluklarla ilgilidir. İngiltere İç Savaşları'na ve Otuz Yıl Savaşları'na şahit olan Hobbes, şiddet, güvensizlik ve korku atmosferinde yaşadığı için, hakeza kendi hayatındaki kişisel olumsuzluklar nedeniyle insan yaşamını yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa olarak niteliyordu. Psikolojisi entelektüel üretimine de yansımıştı. Örneğin, ürettiği varsayımsal “doğa hali” kavramı onun depresif psikolojisinden ve hayatı algılama biçiminden kaynaklanmıştı. Hobbes, “doğa hali” kavramı ile günümüz Realist geleneğindeki “uluslararası anarşi” kavramının da temellerini atıyordu. Realist ekole olan yatkınlığı 1629 yılında Thukydides'in “Peloponnesos Savaşları” adlı eserini Yunancadan İngilizceye tercüme etmiş olmasında da görülmektedir.

3.1.4. Carl von Clausewitz: Siyasi Bir Araç Olarak Savaş

“Prusya ordusunda generalliğe kadar yükselen ve Napolyon Savaşları'nda (1803-1815) görev alan bir Alman subayı olan Carl von Clausewitz'in tamamlayamadığı eseri ‘Savaş Üzerine’, savaşın tabiatı, teorisi ve unsurları üzerine ayrıntılı, sistematik ve aynı zamanda felsefi bir incelemedir ve modern stratejik çalışmalar disiplininin kurucu metinlerinden biridir.” (Ersoy, 2016: 169). “Clausewitz'in çoğu yazısı 1815'te Napolyon'un mağlup olması ve Clausewitz'in 1830'da Doğu Prusya'da görev yapması için yeniden askere çağırılması arasındaki savaş döneminde kaleme alınmıştır. Clausewitz, başyapıtı olan ‘Savaş Üzerine’yi tamamlayamadan 1831'de ölmüş

fakat onun mirası, karısının onun el yazısını yayımlamak için başarılı çabaları sayesinde Realist okullarda temel bir kaynak olarak kalmıştır.” (Viotti ve Kauppi, 2016: 49).

“Napolyon Savaşları’nda görev almış ve general rütbesine ulaşmış Prusyalı bir subay olan Carl von Clausewitz (1780-1831), Niccolo Machiavelli’nin savaş üzerine yazıları ile aynı doğrultuda olarak, savaşın ‘politikanın başka yollarla devamı’ olduğunu savunmuştur. Savaş ya da zor kullanma, politikacıların devletlerinin amaçlarını gerçekleştirmek için mantıklıca seçebileceği bir vasıta. Şüphesiz son olmayacaktır. Bu görüş Realist güç ve gücün kullanımı kavramlarıyla yansıtılmaktadır.... Askeriyenin politik bir araç olduğu düşüncesi kadar önemli olan bir şey de ulusal kapasitelerin toplumsal (sosyal ve ekonomik dâhil) yönü yorumuydu. Aynı zamanda, onun ulusal güvenlik problemleri üzerinde durması onu günümüz Realist düşüncesinin merkezine koymaktadır.” (Viotti ve Kauppi, 2016: 49-50).

Clausewitz, savaşın sadece politik ilişkilerin bir bölümü olduğunu, dolayısıyla politik ilişkilerden hiçbir şekilde bağımsız olmadığını savunmaktadır: “(...) Savaş hiçbir zaman politik ilişkiden ayrılamaz ve incelemenin herhangi bir yerinde böyle bir şey yapılırsa ilişkilerin bütün bağları bir ölçüde kopmuş olur ve ortaya anlamsız, mantıksız bir şey çıkar.... O halde savaş, kendine özgü kanunlara tabi olmayan, aksine başka bir bütünün parçası olarak kabul edilmesi gereken bir şeydir ve bu bütün de politikadır.” (Clausewitz, 2015: 720-721).

“Savaşlar, nasıl olurlarsa olsunlar, politikanın tezahürlerinden başka bir şey değildirler” diyen Clausewitz’e göre, “Savaşı, politika meydana getirmiştir, politika beyindir ama savaş sadece araçtır.” (Clausewitz, 2015: 723). “Savaş politikanın bir aracıdır; ister istemez politikanın karakterini taşımak zorundadır; her şeyi politikanın ölçüleriyle ölçmelidir; bu nedenle ana hatlarıyla savaşın sevk ve idaresi, kalem yerine eline kılıcı almış, ama yine de kendi kanunlarına göre düşünen politikanın ta kendisidir.” (Clausewitz, 2015: 727).

Clausewitz, diğer çalışmalarında da aynı yönde görüşler ortaya koymuştur:

“Savaş, kendi başına buyruk, bağımsız bir olgu değil, politikanın başka araçlarla sürdürülmesidir. Bu nedenle, her büyük stratejik planın ana hatları, doğası gereği büyük ölçüde politiktir ve söz konusu plan tüm savaşı ve tüm devleti kapsadığı ölçüde bu ana hatların politik karakteri öne çıkar. Savaş planı, doğrudan muharip devletlerin siyasi koşullarından ve bu devletlerin diğer güçlerle ilişkilerinden kaynaklanır.... Savaş, politikanın başka araçlarla sürdürülmesinden başka bir şey değildir... Siyasi amaç ve ona ermek için elde bulunan araçlar askeri amacı doğurur.... Savaşı, tamamıyla özerk olmayan bir siyasi hareket ve kendi başına işlemeyen, başka bir şey, idari bir el tarafından kumanda edilen hakiki bir siyasi araç olarak görmek zorundayız.” (Clausewitz, 2017: 87-88-89-90).

Faruk Yalvaç’a göre, “Clausewitz’in ‘Savaş siyasetin bir başka şeklidir’ ifadesi devlet egemenliğinin mutlaklaştığı, siyasal alanın en keskin bir şekilde bağımsızlığının oluştuğu, bir başka deyişle kapitalist sistemin tamamen yerleşip ekonomiyle politika arasındaki ayrılığın kapitalizmin bir meşruiyet sistemi olarak kendini sağlamlaştırdığı dönemlere aittir ve bu süreç hâkim egemen devlet söyleminin oluşumunu çok iyi özetlemektedir. Ortodoks Uluslararası İlişkiler kuramı da temel varsayımlarını devletler sisteminin bu jeopolitik ve anarşik yapısı üzerine inşa etmiştir.” (Yalvaç, 2011a: 262).

Savaşı siyasetin dışında bir olgu değil, bizzat siyasetin içinde bir araç olarak değerlendiren Carl von Clausewitz, amaca giden yolda savaşı meşru bir araç olarak görmekte ve böylece bir gerçeklik olarak savaşa olumlu bir yaklaşım getirmektedir. Clausewitz’in savaşa ilgili bu yaklaşımı bir hayli aykırı olmasına rağmen, askeri konulara “Yüksek siyaset” kavramı ile büyük önem atfeden Realist paradigma açısından son derece önemlidir. Clausewitz, Realist ekolün savaş konusundaki tarihsel-entelektüel öncüllerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Burada isimleri sayılan ve düşünceleri özetlenen altı tarihsel kişilik, Realist paradigmanın entelektüel öncülleri olarak kabul edilmektedir. Genel olarak siyasi ilişkilerde ahlaki değerlerin önemini yadsıyan ve olması gerekenden ziyade olana odaklanan bu isimler, kendilerince mevcut durumun tespitini yapmışlar ve siyasi ilişkilere dair yorumlarda bulunmuşlardır. 20. yüzyılda iki savaş arası dönemde ve özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan Realist paradigma bu isimlerin düşünceleri ışığında kuramsallaşmıştır.

Sahip olduğu tarihsel derinlik MÖ 5. yüzyıla kadar uzanan Realizm, o dönemden günümüze dünyadaki siyasi ilişkilerin benzer şekilde süregeldiğini kabul etmekte ve moral değerlerin siyasette pek bir etkisinin olmadığını öne sürmektedir. Etik-ahlaki ilkeler üzerinden yapılacak bir dünya siyaseti analizi gerçekleri yansıtmayacaktır. Bilimsel analiz, olması gerekene değil, olana, mevcut duruma odaklanmalıdır. Zira dünya tarihi bu tür bir realitenin sürekliliği doğrultusunda gelişmiş, ahlaki kuralların siyaset üzerinde herhangi bir belirleyiciliği olmamıştır.

Nitekim Thukydides, güçlülerin her istediklerini yapabileceklerini, zayıflarınsa çekmek zorunda olduklarını çekeceklerini belirterek siyasi ilişkilerde gücün önemini belirtmiştir. Peloponnesos Savaşları'nın nedenini Atinalıların güçlenmesinin Spartalılarda yarattığı korku olarak ifade eden Thukydides, Realizm'deki "Güç Dengesi" kuramının öngördüğü savları daha MÖ 5. yüzyılda ortaya koymuştur.

Tarih boyunca güç dengesindeki değişiklikler hep savaşlara yol açmıştır ve bu anlamda güç dengesi bir kararsız denge durumu olarak tarihsel süreçte sürekliliğe sahip bir olgudur. Realist ekolün ilk mensubu ve fikir babalarından biri olan Thukydides, güç kavramına büyük önem atfetmiş ve tarihte Reelpolitik yaklaşımın ilk örneğini ortaya koymuştur.

Benzer şekilde Sun Tzu da, savaş ve hile arasındaki bağlantıya dikkat çekerek savaş koşullarında hile yapılmasına meşruiyet atfetmektedir. Sun Tzu, hile ve casusluk gibi konuları normalleştiren bir yaklaşım ortaya koymuş olmaktadır.

Savaşı bir siyaset yapma biçimi olarak değerlendiren Carl von Clausewitz ise, bir anlamıyla insanlığı savaş gerçekliği ile yüzleştirmektedir. Savaş insana dair bir gerçeklik olduğu kadar aynı zamanda siyasetin de bir aracıdır. Siyasi çatışmaların aldığı bir üst biçimdir, insan çatışmasının en üst görünümüdür.

Bir diğer entelektüel öncül olarak Niccolo Machiavelli ise devlet yönetiminde ahlak olgusunun farklı bir biçimde algılanması gerektiğini öne sürmüştür. Bireysel ahlak ile devlet ahlakı arasında bir ayrıma giden Machiavelli, geleneksel ve dini değerlerin hâkim olduğu bireysel ahlak ilkeleri ile devlet yönetiminin başarılı bir sonuca ulaşamayacağını iddia etmiştir. Başarılı bir devlet yönetiminde hâkim olacak ahlak, devletin varlığını koruması

ve geliştirmesi noktasında yararlı olacak bir ahlaktır ve dolayısıyla bireysel ahlakın olumsuzladığı birçok anlayış, devlet yönetimi açısından doğru olabilmektedir. Böylece Machiavelli, devletin bekası için gerekli yeni bir yönetim anlayışı ortaya koymaktadır. Özel alan ile kamusal alanın moralite anlamında ayrıştırıldığı seküler bir anlayış söz konusudur.

Machiavelli böylece, Realist paradigmaya kaynaklık edecek bir devlet anlayışının temellerini de atmış olmaktadır. Devlet merkezli bir paradigma olarak Realizm, Machiavelli'nin düşüncelerinde devletin bekasına, yönetimine ve yönetim ilkelerine dair birçok ortak yön bulmuş, Machiavelli'nin özel ve kamusal alanların moralite değerleri anlamında ayrıştırılması esasıyla ortaya koyduğu yönetim felsefesini benimsemiş ve kuramsallaştırmıştır.

Thomas Hobbes ise temel olarak, kullandığı “doğa hali” kavramı ile Realist paradigmanın bir önkabulü olan “uluslararası anarşi” olgusunun öncülüdür. Devlet yapısında egemen bir üst otoritenin söz konusu olduğunu, dolayısıyla bireylerin yetki ve iradelerini “Leviathan” adını verdiği bir üst otoriteye devrettiğini, böylece “doğa hali”nin son bulduğunu iddia eden Hobbes'a göre devletlerarası sistemde bu tür bir yetki ve irade devri mümkün değildir. Dolayısıyla devletlerarası sistem sürekli bir savaş halinden oluşmaktadır. Bu düşüncenin günümüzdeki yansıması ise Realizm'in “uluslararası anarşi” fikri olmaktadır.

Thukydides'te, Sun Tzu'da Kautilya'da güç, güçler dengesi ve savaş, Carl von Clausewitz'te savaşın politik karakteri, Niccolo Machiavelli'de devlet ve ahlak, Thomas Hobbes'ta ise uluslararası anarşi gibi konuların izleri bulunabilmektedir. Tüm bunlar Realizm'in kendisini teorize ederken kullandığı tarihsel-entelektüel kaynaklardır ve söz konusu isimler Realizm'in tarihteki öncül entelektüel şahsiyetleridir.

Bu isimlerin ürettiği düşünceler, Realizm'in 20. yüzyılda bir teori olarak kendisini Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde konumlandırırken kullandığı tarihsel-entelektüel kaynaklardır. Realizm, bu isimleri referans olarak aynı zamanda kendisini tutarlı bir tarihsel geçmişe sahip köklü bir paradigma olarak tanımlamakta, analizini yaptığı dünya siyasetini ise “ezelden ebede” giden ve tarihsel sürekliliğe sahip değişmez bir sistem olarak yorumlamaktadır. Böylece kendi teorik açılımına tarihsel bir bütünlük ve tutarlılığın yanı sıra süreklilik de sağlamış olmaktadır.

3.2. Realist Düşünürler ve Realizm'in Kurucu Teorisyenleri

Realizm, Soğuk Savaş'ın getirdiği siyasal ortamla da uyumlu olarak, onunla aynı dönemde ya da ondan sonra Edward Hallett Carr, Hans Joachim Morgenthau, Reinhold Niebuhr, John H. Herz, Raymond Aron, Hedley Bull, Walter Lippmann, Arnold Wolfers, George F. Kennan, Henry Kissenger, Nicholas Spykman ve Winston Churchill gibi siyasetçi, düşünür ve teorisyenler tarafından savunulmuş, İdealizm akımına karşı bariz bir üstünlük sağlamıştır. Dünya siyasetine “ütopyacı” yaklaşım yerine gerçekliğin nesnel analizini savunan Realistler, uluslararası anarşi ortamında belirleyici etkenin güç ve güç ilişkileri olduğunu öne sürmüşlerdir (Arıboğan, 1998: 170).

Realizm'in iki önemli siyasetçisi ABD'den George F. Kennan, Birleşik Krallık'tan ise Winston Churchill'dir. George Kennan, dünya siyasetinde düzenin uluslararası antlaşmalar ve örgütler vasıtasıyla tesis edilebileceği düşüncesini eleştirmiştir (Arıboğan, 1998: 170-171). George Kennan, ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı 1950'lerde uyguladığı “Çevreleme Politikası”nın yaratıcılarından ve Realizm'in siyaset alanındaki önemli temsilcilerinden biridir. Uluslararası hukukun ve uluslararası örgütlerin önemini yadsıyan ve bu anlamda dünya siyasetine İdealist yaklaşımları eleştiren George Kennan'a göre mevcut durum güç ilişkilerine dayalı bir sisteme işaret etmekteydi, dolayısıyla politikalar da bu temelde geliştirilmeliydi (Arıboğan, 1998: 171).

Uluslararası siyasetteki “ütopyacı” yaklaşıma en önemli eleştirilerden biri de Winston S. Churchill tarafından yapılmıştı. Churchill, Milletler Cemiyeti'ni savunan iyi niyetli kimselerin en önemli özelliğini, onların bitmek tükenmek bilmeyen ahmaklıkları olduğunu düşünüyordu. Bununla birlikte, Churchill, uluslararası siyasete dair yaklaşımını teorik bağlamda yorumlamamıştı. Realist bir devlet adamı ve siyasetçiydi, görüşleri daha çok bir asker ve devlet adamı olarak başından geçen tecrübelerle dayanıyordu. Ona göre uluslararası ilişkiler savaşın sık ve kaçınılmaz olduğu bir mücadeleydi. Realist yaklaşımı ile Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında dünya siyasetinde önemli etkilere sahip olmuştu (Knutsen, 2015: 295-296).

3.2.1. Edward Hallett Carr (1892-1982): Uluslararası Siyasete Eleştirel Bir Giriş

İngiliz diplomat ve tarihçi Edward Hallett Carr, “The Twenty Years’ Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations” (1939) adlı çalışması ile dünya siyasetindeki İdealist uygulamaları eleştirerek hem Uluslararası İlişkiler disiplininin kurucu tartışmasını başlatmış hem de Realist teorinin temellerini atmıştır. Kitabına uluslararası siyaset biliminin henüz bebeklik döneminde olduğunu belirterek başlayan Carr, dünya siyasetinde gizli anlaşmalar yerine açık diplomasinin savunulmasının uluslararası siyasetin halka yayılması talebinin ilk belirtisi olduğunu ve aynı zamanda bunun yeni bir bilimin doğuşunu müjdelediğini ifade etmiştir (Carr, 2015: 52).

Edward Carr’a göre, diğer bilimlerin modelini izleyen uluslararası siyaset bilimi de, bu anlamda bir halk talebine karşılık olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, amaçların düşünceden önce geldiğini ve onu koşulladığını, insan zihni yeni bir alanda kullanılmaya başladığında, dilek ve amacın belirgin bir şekilde güçlü olduğu, olguları ve araçları analiz etme eğiliminin zayıf olduğu veya hiç olmadığı bir başlangıç aşamasının ortaya çıktığını belirtmiştir (Carr, 2015: 54). Carr’a göre;

“Aynı şey siyaset biliminin ilkel veya ‘ütopyacı’ aşaması için de bariz bir biçimde geçerli görünecektir. Bu aşamada araştırmacılar mevcut ‘olgular’a veya sebep-etki analizine çok az ilgi gösterecek, kendilerini tüm kalpleriyle akıllarındaki sonuçlara ulaşma amacı taşıyan hayalperest projelerin, basitlikleri ve kusursuzlukları nedeniyle kolayca ve evrensel bir cazibe kazanan projelerin hazırlanmasına adayacaklardır. Ancak bu projeler çöktüğünde ve dilekle amacın arzulanan sonuçları elde etmek için tek başına yeterli olmadığı gösterildiğinde, araştırmacılar gönülsüzce analizi yardıma çağırarak ve ütopyacı bebeklik döneminde çıkan çalışma, bir bilim olarak görülme iddiasını ortaya atacaktır.” (Carr, 2015: 54-55).

Uluslararası İlişkiler’de de dileklerin ve amaçların belirgin olduğu bir başlangıç aşaması söz konusu olmuştur ve disiplinin olgunlaşması için ütopyacılıktan arınarak gerçekçi bilimsel analizlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Carr, bu konuda sosyalizmin bir bilim haline gelme sürecini örnek vermiştir. Fransa’da Saint-Simon ve Fourier, İngiltere’de Robert Owen gibi kişiler daha sonraları “ütöpik sosyalistler” olarak adlandırılmışlardı zira sosyalizm hedefine giden yol ve yöntemleri somut biçimde analiz etmemişlerdi. Hayali, ideal bir sosyalizm ütopyasına sahip olmalarına rağmen, onların önerdiği çözüm kapitalizm sorununu yaratan koşullarla mantıksal bir bağ içermiyor ve çözüm önerileri bir analizin değil, bir özlemin ürünü olarak ortaya çıkıyordu. Çabaları elbette kıymetliydi ancak sosyalizmi bir bilim haline getirenler Karl Marx ve Friedrich Engels olmuştu. Bu iki teorisyen dileklerin, özlemlerin ve hayallerin aşıldığı, ideallerin, ütopyaların ve amaçların bilimsel analize tabi kılındığı bir entelektüel üretim süreci sonunda sosyalizmi bir bilim haline getirdiler. Marx ve Engels elbette kapitalist sistemi ortadan kaldırma amacından ilham almışlardı ancak onların çabalarını anlamlı ve bu denli etkili kılan, ideallerinin gerçekçi ve bilimsel bir analiz üzerinde temellenmiş olmasıydı. Somut durumun somut tahlili üzerinden bir ütopyayı gerçekleştirme amacındaydılar. Edward Carr, aynı sürecin uluslararası siyaset bilimi için de geçerli olduğunu yazıyordu. Ütopyacı aşamadan gerçekçi aşamaya geçiş, Uluslararası İlişkiler’i bilim haline getirecekti. İdeallere giden yol ve yöntemler nesnel ve gerçekçi analizlere dayanmalıydı (Carr, 2015: 56-57).

“Dilek, düşüncenin babasıdır. Teleoloji analizden önce gelir” diyen Carr, Uluslararası İlişkiler’in başlangıç aşamasındaki ütopyacı özelliklere dikkat çekerek şunları yazmıştı (Carr, 2015: 57):

“Uluslararası siyaset biliminin teleolojik yanı, başından itibaren dikkat çekmektedir. Kökenlerini büyük ve feci bir savaştan almıştır ve bu yeni bilimin öncülerine ilham veren ve onların düşüncelerine hâkim olan amaç, uluslararası siyasi topluluğun bu hastalığının tekrarlanmasının önüne geçmektir. Savaş engellemeye yönelik bu tutkulu arzu, çalışmanın başlangıçtaki yönünü tamamen belirlemiştir. Emekleme aşamasındaki diğer bilimlerde olduğu gibi, uluslararası siyaset bilimi de çarpıcı ve açık bir şekilde ütöpiktir. Dileklerin düşüncenin önüne geçtiği, genellemelerin gözlemin önüne geçtiği ve mevcut olguların ve eldeki amaçların eleştirel bir analizi için pek çaba gösterilmeyen başlangıç aşamasındadır. Bu aşamada, ilgi neredeyse tamamen ulaşılacak sonuca yoğunlaşmıştır. Sonuç o kadar önemli görünür ki önerilen araçlara getirilen analitik eleştiriler çoğu zaman ya yıkıcı olarak ya da faydasız olarak yaftalanmaktadır.”

“Hem fiziki hem de siyasi bilimlerde, eninde sonunda başlangıçtaki dileme aşamasının, katı ve acımasız bir analiz aşaması tarafından takip edilmesi gereken bir noktaya ulaşılır. Fark şudur ki siyasi bilimler asla kendilerini tamamen ütopyacılıktan kurtaramazlar ve siyaset bilimci, fiziki bilimciden daha uzun bir süreliğine başlangıçtaki ütopyik gelişme aşamasında oyalanma eğilimindedir” ve Carr’a göre bu tamamen doğaldır (Carr, 2015: 58).

“Ne var ki, bir bilimin gelişiminde başlangıçtaki hayalperest projelerin dağılmasını izleyen ve ütopyik aşamanın sona erdiğini gösteren, düşüncenin dilek üzerinde etkili olmaya başladığı sürece genellikle gerçekçilik adı verilir. Başlangıç aşamasındaki hayallere karşı bir tepkiyi temsil eden gerçekçilik, eleştirel ve biraz sinik bir özellik göstermek eğilimindedir. Düşünce alanında olguların kabulüne ve neden ile sonuçlarının analizine vurgu yapar. Amacın rolünü değersizleştirme ve açıkça ya da örtük olarak düşüncenin işlevinin, etkileme veya değiştirme gücüne sahip olmadığı bir olaylar dizisini incelemek olduğunu iddia etme eğilimindedir.” (Carr, 2015: 59).

Bununla birlikte, Carr amacın önemini de tamamen göz ardı etmemiştir. “(...) Gerçekçiliğin, ütopyacılığın coşkusunu ıslah etmek için gerekli bir aşama olduğu gibi, başka dönemlerde de ütopyacılık, gerçekçiliğin verimsizliğini dengelemek için kullanılmalıdır. Ham düşünce genelde amaçsal ve ütopyiktir. Amacı bütünüyle reddeden düşünce de yaşlılık düşüncesidir. Olgun düşünce amacı gözlem ve analizle birleştirir. Ütopya ve gerçeklik bu yüzden siyaset biliminin iki yüzüdür. Sağlıklı siyasi düşünce ve sağlıklı siyasi yaşam ancak ikisinin de bulunduğu yerlerde görülecektir.” (Carr, 2015: 59).

Carr’a göre, “ütopya ve gerçeklik antitezi (daima denge ile dengesizlik arasında salınan ve asla tam anlamıyla dengeye ulaşmayan bir muvazene) kendisini düşüncenin pek çok biçiminde ortaya çıkaran temel bir antitezdir. İki yaklaşım yöntemi, yani olması gerekeni düşünürken olmuş olanı ve şu an olanı göz ardı etme eğilimi ve olması gerekeni olmuş olandan ve şu an olandan çıkarsama eğilimi, her siyasi sorun konusunda karşıt tavırları belirler.” (Carr, 2015: 61).

Carr, söz konusu antitezi detaylandırarak kendi düşünce sistematığında bazı dikotomiler de oluşturmuştur. Ütopya ve gerçeklik arasındaki karşıtlık

Carr'ın düşüncesinde özgür irade-belirlenimcilik, teori-pratik, entelektüel-bürokrat, sol-sağ ve etik-siyaset gibi bazı dikotomiler yaratmıştır. İradecilerin, teorinin, entelektüellerin, solcuların ve etiğin ütopyacılığa; belirlenimcilerin, pratiğin, bürokratların, sağcılarının ve siyasetin ise gerçekçiliğe daha uygun/yatkın olduğunu belirten Carr (Carr, 2015: 61-70), bu dikotomiler üzerinden oluşturduğu yaklaşım ile bir anlamda Realist geleneğin hitap edeceği kesimleri de önceden bildirmiş olmaktadır.

Edward Carr'ın 1939 yılında yayınlanan "The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations" başlıklı kitabı, "Ütopyacılık" olarak tanımladığı İdealizm'in en ciddi eleştirisi ve bu tartışma içinde de Realizm'in kuramsallaştırılmasının güzel bir örneği olmuştur. Carr bu kitabında 19. yüzyıl Liberalizm'inin meşhur "Çıkarların Uyumunu" doktrinini eleştirmektedir. Çıkarların uyumu doktrini bireysel çıkarlar ile toplumsal çıkarlar arasında doğal bir uyum olduğunu, kendi çıkarının peşinde koşan bireyin, toplum çıkarlarını da ilerlettiğini öne sürmektedir. İdealist teori de buna benzer şekilde uluslararası ilişkilerde de çıkarlar arasında uyum olabileceğini öngörmektedir. Oysa, Carr'a göre, "biyolojik ve ekonomik açılardan çıkarların uyumu doktrini sadece kurtuluşu olmayan veya öteki dünyada bugünün dengesinin kurulacağı vaat edilen zayıfların çıkarlarını dışarıda bırakınca uygulanabilir oluyordu." (Carr, 2015: 99).

Carr, dünya siyasetindeki derin bunalımı İdealizm'in çöküşü olarak yorumluyordu. Ütopyacılığın temel varsayımı yıkılmış ve başkalarına zarar vererek fayda sağlanamayacağı şeklindeki 19. yüzyıl klişesinin anlamsızlığı ortaya çıkmıştı. Bir buçuk yüzyıldır siyasete ve iktisada hâkim olan ahlak anlayışı iflas etmişti. Her devletin tüm dünyanın çıkarlarının peşinde koşarak kendi vatandaşlarının da çıkarını takip edebileceğine veya bunun tersine inanmak imkânsızdı. Çıkarların uyumu kavramına dayanan ütopyacılık çökmüştü ve 19. yüzyıl Liberalizm'inin öngördüğü şekliyle bir akıl-ahlak sentezi pratikte mümkün değildi. Yeni kuşaklar temelleri yeniden inşa etmek zorundaydı ve bunun yolu da ütopyacı varsayımların gerçekçi eleştirisini yapmaktan geçiyordu (Carr, 2015: 109).

Edward Hallett Carr, 1939 yılında yayınlanan ve Uluslararası İlişkiler'e dair "Bir bilimin başlangıçları" ifadesini kullandığı "The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations" adlı kitabı

ile Uluslararası İlişkiler kuramının bugünkü anlamda ilk akademik temelini oluşturuyordu. Kitabının bir diğer önemli özelliği Uluslararası İlişkiler disiplininin kurucu tartışması olan İdealizm-Realizm Tartışması'nı da başlatmış olmasıydı. Böylece Edward Hallett Carr, dünya siyasetinde “ütopyacılık” olarak adlandırdığı politikaları eleştirerek Realist kuramın da temellerini atmıştı.

3.2.2. Hans Joachim Morgenthau (1904-1980): “Realizm’in Babası”

“Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace” (1948) adlı kitabına, “Bu kitap, uluslararası politika alanında bir kuram ortaya koyma amacıyla kaleme alınmıştır” (Morgenthau, 1970: 1) cümlesi ile başlayan Hans Joachim Morgenthau, Edward Hallett Carr’ın yaptığı eleştirel girişten sonra dünya siyasetine dair teorik bir yaklaşım geliştirmiştir. Aslında böylece, Carr’ın İdealizm’e yönelik eleştirel analizi üzerinde Realizm, net ve sistematik bir biçimde kuramsallaştırılmış olmaktadır. Disiplin özerkliğini pekiştiren “Kurucu Tartışma” olarak İdealizm-Realizm Tartışması’nı Edward Carr’ın eleştirel girişi başlatmış, süreç Hans Morgenthau’nun net ve sistematik kuramsallaştırması ile devam ederek disiplinin kuramsal özerkliği de temin edilmiştir. “Realizm’in Babası” olarak nitelendirilen Hans Morgenthau, Realizm’in ilkelerini, temel kavramlarını ve kapsamını tespit ederek Uluslararası İlişkiler disiplininin uzun yıllar hâkim paradigması olan Realizm’in oluşumunu sağlamıştır.

Almanya’da doğan Hans J. Morgenthau, Naziler iktidara gelince ABD’ye göç etmiş, Chicago Üniversitesi’nde profesör iken “Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace” (1948) adlı kitabını yayınlamıştır. En etkili Uluslararası İlişkiler teorisyenlerinden biri olarak bilinen Morgenthau’nun bu eseri, kendisinden sonra gelen Klasik Realistlere örnek teşkil etmiş ve İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde Amerikan devlet adamları için de bir öğretici olarak değerlendirilmiştir (Viotti ve Kauppi, 2016: 51).

“Almanya’dan kaçıp Amerika Birleşik Devletleri’ne göç etmiş bir Musevi olan Morgenthau tarafından başlatılan Realizm akımı, Uluslararası İlişkiler disiplininin kurucu prensiplerinin de bir özeti olmuştur. Morgenthau, kendisinden önceki tüm Realistlerin görüşlerini Uluslararası İlişkiler alanına

uyarlayarak, Uluslararası İlişkiler disiplininin temel taşlarını ortaya koymuştur.” (Arıboğan, 1998: 167). “Hans Morgenthau, 1948 yılında yayımlanan “Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace” adlı eseri ile sadece Klasik Realizm’in esaslarını değil, aynı zamanda dönemin uluslararası ilişkiler yaklaşımını da tanımlamıştır.” (Demir ve Varlık, 2013: 72).

Klasik Realizm’in en etkili ve meşhur temsilcisi olan Hans J. Morgenthau, 1904 yılında Almanya’da doğmuş ve Avrupa’da uluslararası hukuk alanında uzmanlaşmış, Yahudilere yönelik baskıların şiddetlenmesi nedeniyle 1937’de ABD’ye göç etmiş ve Chicago Üniversitesi’nde uzun yıllar boyunca ders vermiştir. Uluslararası siyaseti, siyasetin bir parçası, siyaseti ise hayatın bir parçası olarak gören ve siyasetin evrensel olduğunu düşünen Morgenthau, “Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace” adlı kitabında, kendi ifadesi ile, “Uluslararası siyasetin Realist bir teorisini” ortaya koymuştur (Ersoy, 2016: 170-171).

İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri’nde Realizm’in gelişmesi ve Uluslararası İlişkiler disiplininin şekillenmesinde Hans J. Morgenthau’nun çok özel bir konumu vardır. Dönemin önde gelen Realistlerinden John H. Herz bu durumu şöyle anlatır (Aktaran Eralp, 2010: 72): “İkinci Dünya Savaşı sırasında veya biraz sonra bazılarımız Hans Morgenthau’nun entelektüel liderliğinde dünya meselelerine daha Realist bir yaklaşımı savunmaya başladık. Bunu temelde, George Kennan’ın ‘legalizm’ ve ‘moralizm’ diye damgaladığı düşünceye karşı yaptık, bu ki özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde Uluslararası İlişkiler çalışmaları yerine geçiyordu.”

Morgenthau’nun bu liderliği, 1948 yılında yayınlanan “Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace” adlı kitabının uzun yıllar boyunca Uluslararası İlişkiler derslerinde temel kitap olarak okutulmasından da anlaşılabilir (Eralp, 2010: 72).

Morgenthau, İdealizm’in karşısında Realizm’in netleşmesi ve sistematikleştirilmesi sürecinde öncü bir rol oynamış, Realizm’in temel ilkelerini ortaya koymuştur. Morgenthau’nun ortaya koyduğu ilkeler, insan doğası ile ilgili “özcü” bir bakışa dayanmaktadır. Morgenthau, insanları özünde bencil, çıkarıcı, güç ve iktidar hırsıyla hareket eden varlıklar olarak görmüş ve eleştirdiği İdealizm’de olduğu gibi insan doğasına ilişkin “özcü” bir bakışa

sahip olmuştur. İdealizm’de insanlar özünde iyi ve barışsever olarak değerlendirilirken Morgenthau ve Realizm’de ise bencil ve çıkarıcı varlıklar olarak görülmektedir (Eralp, 2010: 72-73).

Dönemin İdealizm’e muhalif birçok düşünür ve siyasetçisi, uluslararası siyasete Edward Carr’ın yaptığı eleştirel girişten sonra Hans Morgenthau’nun kuramsallaştırmasını dünya siyasetiyle ilgili yeni bir teorik yaklaşımın ortaya çıkması anlamında coşkuyla karşılamışlardı. Uluslararası İlişkiler’e yönelik “gerçekçi” bir perspektif kuramsallaşıyor, yeni bir teori ortaya çıkıyordu. “Realizm’in Babası” olarak nitelendirilen Hans Morgenthau, sadece yeni bir teori ortaya koymuyor, aynı zamanda, bir anlamda Uluslararası İlişkiler disiplininin kapsamını da belirlemiş oluyordu. Realizm, uzun yıllar boyunca Morgenthau’nun belirlediği ilkeler ve temel kavramlar doğrultusunda Uluslararası İlişkiler’in egemen paradigması olacaktı.

Bununla birlikte, Realizm’in öncü teorisyenleri metodoloji konusuna yeterince eğilmemişlerdi. Aslında metodoloji ile ilgili fazla derinlikleri de yoktu. Teorinin metodoloji konusundaki eksikliği, Uluslararası İlişkiler’in ikinci büyük tartışması olan “Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması”nın da nedenlerinden biri olmuştu.

Morgenthau, Uluslararası İlişkiler disiplininin çalışma alanını belirlemiş ve yöntem sorunuyla ilgili olarak ise normatif yaklaşımlara karşı çıkmış, olması gerekenin değil, var olanın incelenmesi gerektiğini savunmuştur. İlk önemli eserinde, siyasetin bilim olarak görülmesine itiraz eden ve ancak sanat olabileceğini savunan Morgenthau, Pozitivist bir eğilime sahip olmakla birlikte bu konuda net bir tutum ortaya koymamıştır. Fakat Morgenthau, ABD’de sosyal bilimler alanında hızla yaygınlaşan Pozitivist metodolojiden etkilenmiş ve zamanla görüşlerini bu yönde şekillendirmiştir. Morgenthau ve onu izleyen diğer Realistler, İdealizm’in normatifiğine karşı Pozitivizmi savunuyorlardı ancak metodoloji konusunda fazla derinlikleri yoktu. Bu nedenle de, Pozitivizm konusunda daha sistemli bir yaklaşıma sahip olan Davranışsalcılar tarafından “Gelenekselciler” olarak nitelendirilmişlerdi (Eralp, 2010: 76-77).

3.2.3. Reinhold Niebuhr (1892-1971): Evrensel Ahlak Karşısında Ulusal Ahlak

Amerikalı Protestan bir teolog olan Reinhold Niebuhr ise temel olarak ahlak üzerine çalışmalar yapmıştır. İnsan doğasından yola çıkarak uluslararası siyasete kötümser yaklaşan Niebuhr, devletleri üniter yapılar ve uluslararası siyasetin temel aktörü olarak algılamakta, uluslararası ilişkileri ise güç ve çıkar mücadelesi olarak görmektedir.

Uluslararası siyasetin evrensel ahlâk ilkelerine göre değil, güç ve çıkar ilişkilerine göre oluştuğunu öne süren Reinhold Niebuhr, “Moral Man and Immoral Society: A Study in Ethics and Politics” (1932) adlı kitabında, Uluslararası İlişkiler çalışmalarına, yanlış değerlendirilmiş moralizm temelli yaklaşan naif İdealistlerce hâkim olduğu uyarısında bulunmuştu. Niebuhr, bu “ütopyacılar”ın dikkate değer derecede ahlâki ve politik karışıklığa yol açtıklarını çünkü onların, adalet için yaptıkları saf çabalarda siyasal gerçeklikleri tam anlamıyla göz ardı ettiklerini ileri sürüyordu (Aktaran Knutsen, 2015: 295).

Önceleri liberal düşüncenin bir temsilcisi olarak görülen Reinhold Niebuhr, ardından Marksist ideolojiye sempati duymaya başlamış, fakat en sonunda Uluslararası İlişkiler’e dair Realist bir bakış açısına sahip olmuştur (Arıboğan, 1998: 159-160).

Uluslararası siyasette ulusal çıkar ve ulusal güç olgularının göz ardı edilemeyeceğini savunan Niebuhr, uluslararası ahlâkın ulusal birimler üzerinde belirleyici olmadığını vurgulamış, moral ilkeler üzerine yaptığı çalışmalar Realist ekolün birçok üyesini etkilemiş ve onu Realizm’in önde gelen düşünürlerinden biri haline getirmiştir. İdeolojik anlamda birkaç kez saf değiştirmiş olması nedeniyle önceleri etkisi sınırlı kalmış olmasına rağmen ahlâk konusuna Realist yaklaşımı ve moral ilkeler üzerine yaptığı analizler ile Realizm’in ahlâk anlayışını yansıtan öncü teorisyenlerden biri olmuştur. Reinhold Niebuhr, bir anlamda, Realist ekolün ahlak teorisyenidir.

3.3. Realizm'in İlkeleri ve Temel Kavramları

İdealizm'e yönelik eleştirilerin öncülüğünü Edward H. Carr yapmış olmasına rağmen İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Realist teoriye en büyük entelektüel destek, daha sonraları "Realist Okulun Babası" olarak da anılacak olan Hans J. Morgenthau'dan gelmiştir. Morgenthau, "Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace" adlı kitabı ile tek başına Uluslararası İlişkiler'de Realist paradigmanın egemenliğini sağlamıştır (Aydın, 2004: 46).

Bu kitabında, kendi ifadesiyle "uluslararası siyasetin Realist bir teorisini" ortaya koyan Morgenthau, "Siyasal Realizm'in Altı İlkesi"ni belirlemiştir. Morgenthau'nun belirlediği bu altı ilkeye göre, öncelikle; siyasi Realizm, genel olarak toplum gibi siyasetin de kökleri insan doğasında bulunan objektif yasalarca yönetildiğine inanır. Tıpkı insan davranışları gibi uluslararası siyasetteki politik davranışlar da belli bir rasyonalite çerçevesinde ortaya çıkarlar. Uluslararası siyaset alanındaki gerçek ve olguları anlama kavuşturacak ve bir siyaset kuramını mümkün kılacak olan da işte bu rasyonalite varsayımı olmaktadır (Morgenthau, 1970: 2-3-4).

İkinci olarak, uluslararası siyaset denen geniş alanda siyasi Realizm'e yolunu bulmakta yardım eden en önemli "nirengi noktası" ise güç açısından tanımlanan çıkar kavramıdır:

"Uluslararası siyaseti kavrayıp anlamaya çalışan akıl ile anlaşılması gereken gerçekler arasındaki bağlantıyı bu kavram sağlamaktadır. Çıkar kavramı siyaseti, ekonomi, ahlak, estetik ve din gibi konulardan ayrı ve bağımsız bir eylem ve anlayış konusu ve alanı olarak ele alır. Böyle bir kavram olmaksızın, uluslararası veya ulusal, hiçbir siyaset kuramı kurulması hiçbir şekilde mümkün olamazdı. Zira böyle bir kavram ve anlayış olmaksızın ne siyasi olan gerçek ve olgularla siyasi-olmayanları ayırabilmemiz, ne de politika alanına sistematik bir düzen verecek tek bir ölçü tesis edebilmemiz mümkün olabilirdi.... Güç şeklinde tanımlanan çıkar kavramı ve anlayışı gözlemcinin entelektüel bir disiplin taşımasını, siyasete konu olan şeyleri rasyonel bir düzen içinde ele almasını, böylece, siyaseti kuramsal olarak anlaşılabilir kılmasını gerektirir. Siyasetin gözlemcisi değil de, aktörü durumunda bulunanlar açısından ise, gene aynı anlayış eylemlerde rasyonel bir disiplin sağlar ve Amerikan, İngiliz veya Rus dış politikasının farklı güdülere, farklı tercihlere ve birbirlerini izleyen farklı devlet

adamlarının entelektüel ve moral nitelik farklarına rağmen akıl yoluyla anlaşılabilir, rasyonel bir devamlılığa sahip, şu veya bu ölçüde kendi içinde tutarlı bir olgu özelliği kazanmasını temin eder.” (Morgenthau, 1970: 4-5).

Üçüncü olarak, “siyasal Realizm çıkar kavramının evrensel olarak geçerli nesnel bir kategori olduğunu varsayar, ancak bu kavramı hiç değişmeyen ve sabit anlam içinde hapsetmez, böyle bir görüş taşımaz. Çıkar fikri gerçekten de politikanın özüdür, zaman ve mekâna bağlı değildir, onlardan etkilenmez.... Ancak tarihin belli bir döneminde siyasal eylemi belirleyen çıkar türü dış politikanın formüle edildiği siyasal ve kültürel içeriğe bağlıdır.” (Morgenthau, 1970: 9-10). Aynı şekilde, güç kavramının da siyasetin özünde evrensel olarak mevcut olduğu ama anlamının siyasi ve kültürel şartlara göre değişebileceği belirtilir (Ersoy, 2016: 171).

Dördüncü olarak;

“Siyasal Realizm, politik eylemin ahlaki öneminin farkındadır fakat çoğu zaman başarılı bir politikanın gerekleriyle ahlakın emirleri arasında giderilmesi güç bir gerilim olduğunu da gözden kaçırmaz.... Siyasal Realizm, evrensel moral ilkelerin, evrensel soyut formüller biçimi içinde, devletlerin eylemlerine uygulanamayacağı görüşündedir ve bu ilkelerin zaman ve mekân konusundaki somut şartlara göre ayıklanması gerektiğine inanır.... Her siyasi ahlakilik, ahlaki görünen bir eylemin siyasal sonuçlarını hesaba katmak zorundadır.” (Morgenthau, 1970: 11-12).

Beşinci olarak, Siyasal Realizm, belli bir ulusun ahlaki hareket edip etmediğini belirleyip anlamakta dünya çapındaki moral yasaların ölçüt olarak alınması görüşünü kabul etmez (Morgenthau, 1970: 12). Evrensel ahlak ile tek tek ulusların ahlakı farklı şeylerdir, özdeşleştirilemezler. Ulusların davranışları evrensel ahlak ilkeleri ile yargılanamaz.

Altıncı olarak, “entelektüel açıdan, Siyasal Realistler iktisatçıların, hukukçuların ve ahlakçıların kendi konularında yaptıkları gibi, siyasi alanın da kendi başına ve bağımsız bir alan olduğuna inanırlar.” (Morgenthau, 1970: 14). Özellikle iktisat ve hukuktan farklı olmak üzere, siyasi alanın özerkliği vardır.

“Bu genel ilkeler ışığında, İkinci Dünya Savaşı’ni yeni tecrübe etmiş bulunan dünya kamuoyuna uluslararası ilişkilerin geçmişini, mevcut durumunu

ve gelecekte alacağı hali anlatmada en etkili olacak teori olarak Realizm kendini göstermiştir; çünkü mücadele ve savaş durumunu en iyi şekilde açıklayan öneriler Realizm bünyesinde bulunmaktaydı.” (Çıtak, 2014: 33).

Realizm bir teori olarak ortaya çıkarken kendi terminolojisini de oluşturmuştur. Realizm’in kavramsal çerçevesini beş başlık altında ele almak mümkündür.

3.3.1. Rasyonel ve Bütüncül Bir Aktör Olarak Devlet

Realizm, rasyonel hareket eden bütüncül bir yapı olarak algıladığı devleti, uluslararası ilişkilerin temel aktörü kabul etmektedir. Realizm’de hâkim olan bu devlet anlayışının temel varsayımları; devletin egemen olma özelliği, yurttaşlık esasına dayanan siyasi kimlik anlayışı, iç toplum/dış toplum ayrımı ve devletin ulusal çıkarı temsil ettiği varsayımdır (Yalvaç, 2011b: 20-23).

Realizm’de uluslararası ilişkilerin en temel ve en etkin aktörü olarak kabul edilen devlet, egemenlik sahibi olması nedeniyle diğer aktörlerden ayrılmaktadır. Uluslararası örgütler, ticari şirketler ve sivil toplum kuruluşları gibi oluşumlar da uluslararası siyasette etkinlik gösteren birimler olmasına rağmen devlet gibi otonom, bağımsız ve egemen aktörler olmadıkları için ikincil önemde görülmüşlerdir. Yine Realizm’e göre, uluslararası sistemin temel aktörü olan devlet, bünyesindeki çeşitli siyasi partiler ve çıkar grupları gibi unsurları dikkate almadan işlemektedir. Devletler tıpkı bilardo topları gibi iç yapıları önem arz etmeyen bütüncül birimler olarak algılanmışlardır. Bu anlamda, Realizm’in devlet anlayışı iki ayırt edici özelliğe sahiptir: Uluslararası sistemde devletlerin dışında başka egemen aktör yoktur ve devletler rasyonel hareket eden bütüncül birimlerdir (Balcı, 2016: 124-125).

Realist perspektifte devlet, bütüncül bir aktördür. “Analitik açıdan Realizm, devleti metaforik bir zarla çevrelenmiş bir varlık olarak ele alır. Yani Realist devlet, dış dünyaya karşı birleşmiş-bütünleşmiş tek bir birim gibi davranır. Bu analizde, Realist düşüncenin dayandığı temel varsayım bir ülkenin içindeki farklılıkların eninde sonunda devleti dış dünyaya karşı temsil eden hükümetin tüm devlet adına tek bir ağızdan konuşabilmesine olanak

sağlayacak şekilde çözümlendiği ve devletin (ya da onun adına hareket eden hükümetin) buna yetkisi olduğudur.” (Aydın, 2004: 40).

Realizm’in söz konusu devlet anlayışı bilardo topu ya da kara kutu benzetmeleri ile de ifade edilebilmektedir. Bütüncül bir aktör olan devlet dışarıya karşı tek bir politikayla çıkmaktadır. Ayrıca, devletler rasyonel hareket eden aktörlerdir. Devletlerin dış politika oluşturma süreci rasyoneldir. Devlet, farklı alternatifler arasından rasyonel seçimler yapar ve fayda maksimizasyonu sağlayacak şekilde dış politikalarını oluşturur (Viotti ve Kauppi, 2016: 40).

Devletlerin diğer bir ortak özelliği, uluslararası arenada karşılaştıkları sorunlar hiyerarşisinde ulusal güvenliğin en tepede yer almasıdır. Devlet, varlığını sürdürebilmek için ulusal güvenliği birincil öneme sahip bir mesele olarak algılamaktadır (Viotti ve Kauppi, 2016: 40).

Realistlere göre güvenlikle ilgili ya da stratejik meseleler bazen “Yüksek Siyaset” olarak görülürken, ekonomik ve sosyal meseleler genellikle daha önemsiz ya da “Alçak Siyaset” olarak değerlendirilir. Aslında, güvenliğin ve stratejik meselelerin, sosyal ve ekonomik meselelerin meydana geldiği çevre üzerinde hâkim olduğu düşünülür (Viotti ve Kauppi, 2016: 40).

Bununla birlikte, bilardo topu ya da kara kutu benzetmeleri ile ifade edilebilen söz konusu devlet anlayışı, Realizm’de bir devlet kuramının olmadığı şeklinde eleştiriler almaktadır. Realizm, bir devlet analizine ihtiyaç duymamıştır. Devletlerin davranışları konusunda iç yapılarına hiç önem verilmemiş ve uluslararası anarşi ortamında benzer davranışlar sergileyecekleri varsayılmıştır. Uluslararası İlişkiler’in temel aktörü olarak kabul edilen devletlerin iç yapılarının analiz edilmemesi ve bir devlet kuramının da bulunmaması gerçekten de Realizm’in eksikliklerinden biri olarak dikkat çekmektedir.

3.3.2. Kendi Başının Çaresine Bakma / Kendine-Yardım

İngilizcedeki “self-help” kavramı Türkçeye “kendine-yardım” biçiminde de tercüme edilebilir ancak anlamını tam olarak karşılayacak ifade, “kendi başının çaresine bakma”dır. Tüm tarafların anlaşmalara uymasını sağlayacak bir üst otoritenin bulunmadığı uluslararası ortamda her devlet kendi güvenliğini sağlama ve varlığını sürdürme çabasıdadır, bu nedenle de temel

olarak kendi gücüne ve kaynaklarına güvenmelidir. Bu durum “Kendine-Yardım” (Self-Help) ya da “Kendi Başının Çaresine Bakma” kavramı ile ifade edilmiştir.

Bu anlamda, “askeri güç sahibi olmanın temel motivasyonu, acil durumda başvurulabilecek bir üst otoritenin bulunmadığı uluslararası sistemde devletlerin kendi güvenlikleri konusunda ancak kendilerine güvenebilecek olmalarıdır. Diğer bir ifadeyle, hayatta kalmak isteyen devletler kendi başlarının çaresine bakmak amacıyla askeri güçlerini artırırılar.” (Balcı, 2016: 126).

İttifak stratejileri de devletlerin bekasını sağlayabilecek bir seçenek gibi görünse de, kendi başının çaresine bakma ile kıyaslandığında iki nedenden dolayı akılcı bir tercih değildir. İlk olarak, muhtemel bir savaş halinde müttefik ülkenin yardım edeceğinin garantisi yoktur. İkincisi, bugün müttefik olan bir ülke yarın düşman da olabilir. Dolayısıyla, devletler hayatta kalabilmek için, bekalarını sağlayabilmek için kendi başlarının çaresine bakmak durumdadırlar (Balcı, 2016: 126). Kendi başının çaresine bakma, devletler açısından hayatta kalabilmenin en temel ve garantili yoludur.

Bu noktada kritik bir soru, kendi başının çaresine bakmak için devletlere ne kadar gücün yeterli olacaktır. Güç ilişkilerinden oluşan bir uluslararası sistemde güç artırmak tek başına yeterli olmamakta, diğer devletler de sürekli güç artırdıkları için onların ne kadar güç artırdığı ile de ilgilenmek gerekmektedir. Bu durumda kendi başının çaresine bakma iki unsurun bir araya gelmesiyle mümkün olmaktadır: Güç artırmak ama aynı zamanda diğer devletlerin gücünü de dikkate almak. Kısacası, kendi başının çaresine bakma siyasetinin devletleri karşı karşıya bıraktığı realite şudur: Güç ancak göreceli olarak diğer devletlerden fazla olursa güvenlik sağlayabilecektir (Balcı, 2016: 126).

3.3.3. Ulusal Çıkar ve Güç

Uluslararası İlişkiler disiplininin ilk yıllarında Edward Carr ve Reinhold Niebuhr gibi düşünürler gücün önemini vurgulamışlar ancak sadece Hans Morgenthau gücü doğası, kullanımları ve sınırları ile birlikte geniş biçimde ele

almıştır. Zaten Morgenthau, disiplinin önde gelen kurucuları arasındaki siyaset bilimi kökenli tek akademisyendi (Tanrısever, 2011: 55).

Morgenthau'ya göre, “uluslararası politika, bütün politikalar gibi bir güç ve iktidar mücadelesidir. Uluslararası politikanın nihai amacı ne olursa olsun, güç her zaman için acil bir amaçtır.” (Morgenthau, 1970: 30). “Güç elde etmek tutkusu, uluslararası politika da bütün politikalar gibi güç siyaseti ihtiyacına dayandığı için, uluslararası politikanın en belirgin özgedir.” (Morgenthau, 1970: 36).

Realist teoride güç, temel bir kavramdır. Bununla birlikte, “Realistler arasında bile güç terimini nasıl açıklayacakları hakkında açık bir mutabakat olmaması oldukça ironiktir. Bazı Realistler, gücün askeri, ekonomik, teknolojik, diplomatik ve devletin bünyesindeki diğer kapasitelerin özeti olduğunu varsayar. Bazıları ise gücü her bir ülkenin sanki tek başınaymış gibi belirlediği bazı mutlak değerler değil, diğer devletlerin kapasiteleri ile alakalı kapasiteler olarak görür.” (Viotti ve Kauppi, 2016: 52).

Realistler açısından güç, uluslararası ilişkilerde merkezi bir kavram olmasına rağmen, tanımlanması ve ölçülmesi zor bir kavramdır. “Genellikle güç, başka bir aktöre, aksi takdirde yapmayacağı bir şeyi yaptırabilme (ya da yapacağı bir şeyi yaptırmama) yeteneği olarak tanımlanır. Bu düşüncenin bir versiyonu da aktörlerin, başkalarını, onlardan etkilendiklerinden daha fazla etkilediği oranda güçlü olduğunu ifade eder. Bu tanımlar, gücü etki olarak ele alır. Eğer istediklerinin çoğunu yapabiliyorlarsa o aktörler güçlü demektir.” (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 87-88). Bir başka tanıma göre güç, “etkinin kendisi değil, başkalarını etkileme potansiyeli ya da yeteneğidir. Uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin çoğu, bu tür bir potansiyelin, devletlerin spesifik niteliklerine (maddi veya manevi) ya da sahip oldukları şeylere (büyüklük, gelir düzeyi, silahlı kuvvetler gibi) bağlı olduğunu düşünür. Bu da, yetenek olarak güçtür.” (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 88). Etki olarak güç anlayışı genellikle Klasik Realizm'den sonra ortaya çıkan Realist yaklaşımlarda belirgindir.

Klasik Realist teoriye göre, insan doğasındaki olumsuz özellikler devletlerin davranış biçimlerini de belirlemektedir. Uluslararası ortamın kaotik/anarşik yapısında temel belirleyici faktör ise “güç” kavramıdır. İnsan doğasında olduğu varsayılan güçlenme, yönetme ve egemen olma gibi dürtüler

devletlerarası ilişkilere yansıtılmış, hırslı ve açgözlü insanlar gibi devletlerin de kaos ortamında varlıklarını sürdürebilmek amacıyla daimi bir güç mücadelesi içinde olacakları öne sürülmüştür. Bu güç mücadelesinin ise devletler arasında bir güç dengesi yaratacağı ve uluslararası ortamdaki kaotik durumu sonlandıracağı savunulmuştur (Demir ve Varlık, 2013: 70-71).

Mevcut statükoyu sürdürmek ya da değiştirmek isteyen devletlerin güçlenme arzusu nedeniyle ortaya zorunlu olarak Güç Dengesi durumu çıkmaktadır. Kendiliğinden oluşan bir mekanizma olarak Güç Dengesi, Realizm'e göre, uluslararası siyasette istikrarı sağlayan bir faktördür (Morgenthau, 1970: 217-218). Bununla birlikte, Güç Dengesi kavramı bir mikro-teori olarak daha derin bir biçimde Neo-Realizm kapsamında kuramsallaştırılmıştır.

Morgenthau'ya göre ulusal güç, nicel ve nitel unsurlardan oluşmaktadır. Coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi ve nüfus ulusal gücü oluşturan nicel unsurlardır. Ulusal karakter, ulusal moral, diplomasinin niteliği ve hükümetin niteliği ise ulusal gücün nitel unsurları olmaktadır (Morgenthau, 1970: 140-194).

İç veya dış siyasette bütün politikaların üç ana biçim içinde görülebildiğini belirten Morgenthau'ya göre; statüko politikası, güç elde ederek bu gücü korumak, emperyalizm politikası, elde edilen güç ve iktidarı artırmak, prestij politikası ise elde edilen güç ve iktidarı göstermek ve açığa vurmaya anlamına gelmektedir (Morgenthau, 1970: 46-109)

Realizm'in ikinci ilkesine göre, güç açısından tanımlanan çıkar kavramı uluslararası siyaseti anlamak konusunda kilit önemdedir. Güç, ulusal çıkarın bir fonksiyonudur. Devletler, varlıklarını korumak ve ulusal çıkarlarını maksimize etmek için güç kullanırlar. Ulusal çıkarlarını bir şekilde tanımlayan devlet, bu çıkarları elde edebilmek için güçlenmekte ya da güç kullanmaktadır.

Birçok Realist, gücü kendi içinde bir amaç olarak görürken, diğer bazı Realistler ise gücü devletlerin amaçları ile uluslararası siyasal sonuçlar arasındaki nedensel faktör olarak algılamışlardır. Bu anlamda güç, ulusal çıkarları elde etmek için gerekli olan bir araçtır. Bununla birlikte, Klasik Realizm'deki genel algı, gücün kendi içinde bir amaç olduğu yönündedir, Morgenthau'nun perspektifi bu şekildedir. Klasik Realizm'de güç hem

amaçların gerçekleştirilmesi için bir araç hem de bu yüzden kendi içinde bir amaç olarak algılanmıştır.

Klasik Realizm, uluslararası politikaların bütünüyle güç kavramı ekseninde oluştuğunu öne sürmekte ve güç mücadelesi dışındaki konuları çalışma alanına almamaktadır (Çıtak, 2014: 38).

3.3.4. Göreli Kazanç

Güç kavramına merkezi bir önem atfeden ve uluslararası ilişkileri bir güç mücadelesi olarak algılayan Realizm, devletlerin güç maksimizasyonu esasıyla hareket ettiklerini, bunun, beka ve güvenliklerini sağlamak için gerekli olduğunu öne sürmüş ve gücü ulusal çıkarın bir fonksiyonu olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte, “güç ilişkisel bir kavram olduğu için, devletler yalnızca diğer devletlerin gücüyle karşılaştırıldığında güce sahip olabilir. Göreli güç, iki devletin birbirlerine karşı uygulayabildiği gücün oranıdır. Devletin yeteneklerinin mutlak olarak artıyor ya da azalıyor olmasının Realistler açısından pek önemi yoktur, asıl önemli olan rakip devletlerin gerisine düşülüp düşülmediği veya yeteneklerinin aşılp aşılmadığıdır.” (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 89).

Kendine-yardım esasıyla işleyen devletlerarası sistemde bir devlet, güvenliğini sağlayabilmek için diğer devletler karşısında göreli olarak güçlü olmalıdır. Devletler, bütün siyasetlerini diğer devletlere oranla daha fazla kazanç elde etmek üzerine oluştururlar. Yani devletler dikkatlerini kendi kazandıkları ile diğer devletlerin kazandıkları arasındaki farka verirler. Daha az kazansa bile, diğer devletin kaybettiği bir durum kendi gücünü göreli olarak artıracığı için bir devlet, toplamda daha az ama göreli olarak getirisi daha fazla olan kazançları tercih etmektedir (Balcı, 2016: 127).

Devletlerin mutlak kazanç yerine göreli kazancı ön plana almasının temel nedeni gelecekte ne olacağına yönelik belirsizliktir (Balcı, 2016: 127). Zira bugün dost olan devletler bile gelecekte düşman haline gelebilmektedir. Her devletin hayatta kalabilmek ve güvenliğini korumak zorunda olduğu rekabete dayalı anarşik bir uluslararası ortamda göreli kazanç elde ederek devletler, kendilerini diğer devletler karşısında teminat altına almak isterler. Realizm, bu anlamda, devletlerin mutlak kazanç yerine göreli kazanç anlayışıyla hareket

etmelerini öngörmektedir. Önemli olan güçlenmek değil, diğerlerine göre daha güçlü olabilmektir.

3.3.5. Güvenlik İkilemi

Güvenlik İkilemi, John Herz (1908-2005) tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. Kendi güvenlik koşullarını yükseltmeye çalışan bir devletin, bu eylemi ile diğer devletlerin güvenlik koşullarını riske attığında ortaya çıkan paradokstur. Güvenlik İkilemi, anarşik bir sistemde birbirlerinin niyetleri hakkında her zaman en kötüsünü farz etmek zorunda olan birimlerin güç yarışı durumunu tanımlamak için kullanılmıştır (Bilgiç, 2011: 125).

John Herz'in "Güvenlik İkilemi" tanımı şu şekildedir: Anarşik bir uluslararası sistemde diğer birimlerin (devletlerin) saldırmasından endişelenen bir devlet savunma amaçlı güvenlik çabalarını artırır ve güçlenmeye çalışır. Bu ise diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanır ve onlar da güvenliklerini koruma amacıyla güçlerini artırır. Çünkü devletler, birbirlerinin niyeti hakkında hiçbir zaman emin olamazlar ve her zaman en kötüsünü farz etmek zorundadırlar (Herz, 1950: 157). Bu durum paradoksal biçimde bir güçlenme yarışına yol açmaktadır.

Gleen Snyder ise kavramı şu şekilde tanımlamıştır: "Karşı tarafın niyetine ilişkin giderilmesi imkânsız belirsizlik göz önüne alındığında, bir aktörün aldığı güvenlik önlemleri diğer aktörler tarafından tehdit olarak algılanır; buna karşılık diğer aktörler kendilerini koruma noktasında bir adım atarlar; bu adımlar ilk aktör tarafından diğer aktörlerin aslında tehlikeli olduğu varsayımını güçlendirir; böylelikle bir asılsız korkular ve gereksiz savunma adımları döngüsü başlar." (Aktaran Balcı, 2016: 131-132).

"Güvenlik İkilemi, bir devletin attığı güvenlik yönündeki herhangi bir adımın, onun gerçek niyeti veya gelecekteki etkileri bilinemeyeceği için, diğer devlet ya da devletler tarafından bir tehdit olarak algılanması durumunu ifade eder. Söz konusu emin olma imkânsızlığı nedeniyle devletler bütün riskleri bertaraf etmek için diğer devletlerin adımlarına aynı oranda karşılık verirler ve bu döngü durmaksızın devam eder." (Balcı, 2016: 132).

Bekasını ve güvenliğini sağlamak zorunda olan bir devlet; siyasi, ekonomik ve askeri gücünü en üst seviyeye ulaştırmak isteyecektir. Fakat

devletin gücünü artırması diğer devletleri korkutmakta ve tehdit olarak algılanabilmektedir. Tehdit algısı hisseden devletler de doğal olarak güçlerini artırma yoluna gidecekler ve böylece uluslararası sistemde bir güç yarışı ve “Güvenlik İkilemi” meydana gelecektir (Çıtak, 2014: 42). Bu, Realist perspektife göre, uluslararası ilişkilerdeki temel bir paradokstur. Kendiliğinden ortaya çıkarak bir kısır döngü halinde devam eden söz konusu güvenlik açmazı, uluslararası siyasetin temel paradokslarından biri olarak tanımlanmış bir güçlenme yarışına işaret etmektedir.

Kendine-yardım ilkesinin hâkim olduğu uluslararası sistemde devletlerin en kötü olasılığa karşı hazırlıklı olmaları gerekir. Ne var ki, devletlerin, kendi güvenliklerini güvence altına almak için giriştikleri eylemler, diğer devletlerin güvenliğini tehdit etmekte ve bu da Güvenlik İkilemi yaratmaktadır. Realistler, uluslararası sistemdeki anarşinin olumsuz bir sonucu olan Güvenlik İkilemi’nin çözülemez olduğunu düşünmektedirler (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 94).

Realist akımlar, başta analiz seviyesi olmak üzere birçok noktada birbirlerinden farklılaşsa da beş soruya verdikleri müşterek cevaplar ile Realist teori geleneğini oluşturmaktadırlar: Uluslararası ilişkilerin tabiatı nedir? Uluslararası ilişkilerin cereyan ettiği ortamın başlıca özelliği nedir? Uluslararası ilişkilerin temel aktörü kimdir? Uluslararası ilişkilerin temel aktörünün öncelikli amacı nedir? Uluslararası ilişkilerde temel aktörün amaçlarına ulaşmak için kullandığı başlıca araç nedir? (Ersoy, 2016: 160-161).

İlk soruya Realistlerin cevabı, uluslararası ilişkilerin tabiatının mücadele ve rekabet olmasıdır. Uluslararası sistemde daimi bir rekabet ve mücadele vardır (Ersoy, 2016: 161). İkinci soruya cevap olarak, Realistler için, uluslararası ilişkilerin cereyan ettiği ortamın başlıca özelliği anarşidir. Uluslararası ortamın bu temel vasfını bu anlamda ilk defa G. Lowes Dickinson (1862-1932) tanımlamıştır. Realist teori geleneğinde anarşi olgusunu teorik yaklaşımının merkezine ilk yerleştiren ise Thomas Hobbes (1588-1679) olmuştur (Ersoy, 2016: 161).

Üçüncü soruya cevap olarak, Realistler, Uluslararası İlişkiler’in temel aktörünün devlet olduğu ve Uluslararası İlişkiler’in esas itibarıyla devletlerarası ilişkiler tarafından belirlendiği iddiasındadırlar (Ersoy, 2016: 162). Dördüncü soruya cevap olarak, Realistler, Uluslararası İlişkiler’in temel

aktörü olan devlet için öncelikli amacın, anarşik ortamda hayatta kalmak olduğu fikrindedirler (Ersoy, 2016: 163).

Beşinci soruya cevap olarak, Realistler için, Uluslararası İlişkiler’de devletlerin amaçlarına ulaşmak için kullandığı başlıca araç güçtür. Bununla birlikte, Morgenthau ve Mearsheimer gibi bir kısım Realistler tarafından gücün devletler için bizatihi bir amaç olduğu ileri sürülmüş, Waltz gibi bazı Realistler ise gücü, devletlerin başta güvenlik olmak üzere amaçlarına ulaşmak için kullandıkları bir araç olarak algılamışlardır. Uluslararası ilişkilerin “geçer akçesinin” güç olduğu noktasında hemfikir olsalar da, Realistler, gücün tarifi ve tasnifi konusunda farklı düşünceler ortaya koymuşlardır (Ersoy, 2016: 164).

Böylece Realizm, ilkeleri ve temel kavramları ile bir teori olarak tanımlanabileceği gibi, muhtelif konularda farklılaşsa da ortak kabulleri olan bir teori geleneği ve paradigma olarak da tanımlanabilmektedir. İlkeleri, temel kavramları ve ortak kabulleri doğrultusunda süreç dâhilinde entelektüel bir gelişim yaşayan Realizm, kendi içinden çıkardığı diğer teoriler ile birlikte bir paradigma ve teori geleneği haline gelmiştir.

3.4. Realizm’in Kapsamı ve Metodolojisi

İlkeleri ve temel kavramları önceki bölümde açıklanan Realist teorinin dünya siyasetini açıklama biçimi çok daha geniş bir içeriğe sahiptir. İnsan doğasına pesimistik bir yaklaşım gösteren Realizm, insanı doğası itibarıyla kötü ve bencil bir varlık olarak görmekte, başkaları üzerinde egemenlik kurma arzusunun güçlenme eğilimine neden olduğunu varsaymaktadır. Realizm, modern uluslararası ilişkilerin başlangıcı olarak Westfalyen devletler sisteminin kuruluşunu esas almakta, devleti temelde ulus-devlet olarak algılamakta, devletlerin dış politika ve eylemlerinin uluslararası anarşi koşullarında gerçekleştiğini kabul etmekte, siyaseti “yüksek siyaset” ve “alçak siyaset” şeklinde kategorize etmekte ve dünya siyasetinde uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlerin rolünü ikinci plana atan bir yaklaşım sergilemektedir. Gerek ilkeleri ve temel kavramları gerekse içeriğini oluşturan diğer unsurlar ile Realizm, dünya siyasetine dair kendine özgü bir yaklaşım geliştirmekte,

dünyayı algılama biçimindeki özgünlüğü ile kendisini müstakil bir Uluslararası İlişkiler teorisi olarak konumlandırmaktadır.

Realizm, insan doğasını kötümser bir biçimde değerlendirmektedir. Bireyler doğaları gereği sadece kendilerini düşünen egoist varlıklardır ve “doğa hali”nden kurtulmak için bir araya gelip oluşturdukları devletler de sadece kendi çıkarlarını düşünmektedirler (Aydın, 2004: 38).

Realist teoriye göre, insanlar doğaları gereği bitmek bilmeyen bir güç arayışındadır ve diğer insanları kontrol etme isteği tüm insanlarda olan baskın bir istektir. Devletleri de insanlar oluşturduğu için insan doğası devlet davranışlarına yansımaktadır. Aslında insan doğasında iyi ve kötü özellikler bir arada bulunmakta, İdealizm ile Realizm arasındaki en büyük ayrışma noktasını da bu konu oluşturmaktadır. İki teori de insan doğasında tanrısal ve hayvansal özellikler olduğunu kabul etmekte ancak, hangi özelliklerin daha baskın olduğu konusunda farklılaşmaktadırlar. İdealistler, insan doğasının iyi ve gelişmeye açık olduğunu ileri sürerken Realistler, insanın karanlık, bencil ve açgözlü yönünün daha etkin olduğunu varsaymaktadırlar. Realistler, insanların yaratılıştan kötü olduğu inancı ile politikaların da kötü insan dürtülerinin dışa yansımaları olduğu görüşünü benimsemişlerdir. İnsanların yaratılışından kaynaklanan hırs, rekabet ve mücadele gibi dürtüler nasıl ki toplumda huzursuzluk yaratıyorsa, devletlerin yapısına da işleyen bu olumsuz özellikler uluslararası alanda soğuk ve sıcak savaşlara yol açmaktadır (Çıtak, 2014: 35-36).

Realizm’e göre, insanda egemen olan objektif yasalar anlaşılmadan uluslararası siyasetin anlaşılması olanaksızdır, insan unsurunun uluslararası siyasete yönelik de önemli sonuçları olduğu iddia edilmektedir. İnsana yönelik değerlendirmesi son derece olumsuz olan Realizm, insanın doğuştan kötü, açgözlü ve hırslı olduğunu, bu nedenle bireyler arasında güç ve çıkara dayalı rekabet ilişkilerinin egemen olduğunu öne sürmektedir. Aynı şekilde, devletler de dış siyasette güç ve çıkar peşindedirler, sürekli kapasitelerini artırma güdüsüyle hareket ederler ve imkânları ölçüsünde diğer devletleri egemenlikleri altına almaya çalışırlar. Bu tür bir yapıda savaş ve çatışmalar olağan hale gelmektedir (Arı, 2011: 160).

Devlet adamını korku, kuşku, güvensizlik, üne kavuşma, prestij ve çıkar gibi unsurlar yönlendirmektedir. Özellikle de korku unsuru Güvenlik

İkilemi'ne yol açarak devletleri savaşa zorlayan nedenlerin başında gelmektedir. Potansiyel bir düşmanın güçlenmesine seyirci kalmaktansa onu engellemek için savaşa başvurmak meşru sayılmaktadır. Ulusal çıkarların korunması için de eğer gerekliyse savaşa başvurulabilir. Realizm'de emperyalizme dâhi meşruluk tanınmaktadır (Arı, 2011: 160-161).

Uluslararası İlişkiler alanında genel kabul görmüş, disiplinin üzerine inşa edildiği bazı aksiyomlar, genel kabuller, ortodoksiler vardır. 1648 tarihli Westfalya Barış Antlaşması bunların en önemlisidir. “Bir ortodoksi olarak Westfalya akademi genelinde kabul gören, Uluslararası İlişkiler'in başladığı ‘an’ kabul edilen, klasik egemenliğin başlangıç tarihi olarak kayda geçen bir dönüm noktasıdır.” (Çelik, 2017: 112).

Genel olarak Uluslararası İlişkiler alanında, egemen devletlerden oluşan modern uluslararası sistemin 1648 tarihli Westfalya Antlaşmaları ile başladığı kabul edilmiş; söz konusu süreç Westfalya Barışı, Westfalyen Sistem, Westfalyen Paradigma, Westfalyen Rejim olarak da adlandırılmıştır. Bu ortodoksiye göre, dünya tarihinin ve uluslararası siyasetin en önemli dönüm noktalarından biri olan Westfalya ile bir çağ kapanıp yeni bir çağ açılmış, hiyerarşik siyasi yapıların yerine bağımsız ve otonom siyasi yapılar (devletler) ortaya çıkmış, sisteme egemen olan üstün bir otoriter yapı yerine aktörlerin birbirleriyle eşit olduğu yeni bir sistem başlamıştır (Çelik, 2017: 104).

“Westfalya Barış Antlaşması, Avrupa diplomasi tarihinin ilk büyük konferansı olarak kabul edilmektedir.” (Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, 2010a: 700). “Otuz Yıl Savaşları'nı bitiren 1648 Westfalya Barış Antlaşması sonrası, Orta Çağ'a damgasını vuran feodalizm olgusunun yerini modern devletler sistemine geçiş süreci almıştır. Esasen, feodalizmin çözülüş sürecine girmesi çok daha önceleri başlamış olmasına rağmen, bu antlaşma ilk defa mutlak monarkların tek egemen güç olarak uluslararası düzeyde bir araya gelmesine ve Avrupa'nın yeni düzenini ilan etmesine yol açmıştır.” (Arıboğan, 1998: 92).

Fransız Devrim Savaşları öncesinde Avrupa'da yaşanan en büyük savaş olarak Otuz Yıl Savaşları'nda Protestanlar zafer kazanmış ve bu savaş 1648 tarihli Westfalya Barışı ile sonuçlanmıştır. Westfalya Barışı'nı hazırlayacak olan konferans, Avrupa'nın en büyük ilk konferansıdır ve en önemli özelliği, devlet, savaş ve iktidar sorunlarının tartışıldığı laik bir konferans olmasıdır. Westfalya Barışı sonrasında Avrupa'da kendi yasalarına göre hareket ederek

kendi politik ve ekonomik çıkarlarını izleyen, serbest bir biçimde ittifaklar kuran ya da bozan, güç dengesi kurallarına göre savaş ile barış arasında durum değiştiren, elçi gönderen ve kabul eden devletlerin oluşturduğu yeni bir sistem ortaya çıkmıştır. Özgür ve bağımsız devletlerden meydana gelen uluslararası sistem, bugünkü anlamıyla Westfalya Barışı ile oluşmuştur (Sander, 2001: 100-101).

Otuz Yıl Savaşları'nı bitiren 1648 tarihli Münster ve Osnabrück Antlaşmaları, genel adıyla Westfalya Antlaşmaları'nda belirlenen ilkeler, "Westfalyen Düzen" olarak adlandırılan, modern devletler sisteminin temel mimarisini oluşturmuştur. Bu tarihten itibaren Ortaçağ Avrupa'sı ülkesel ve egemen devletlere doğru evrilmeye başlamış; modern uluslararası ilişkilerin temel kuralları olan toprak bütünlüğü, sınırların ihlal edilmezliği, egemen eşitlik ve iç işlerine karışmazlık gibi ilkeler ilk kez tarih sahnesine çıkmıştır. Westfalyen düzen; ülkesel olarak örgütlenmiş, bağımsız ve kendi siyasal geleceğini belirleme konusunda hiçbir alternatif iç ya da dış otorite kabul etmeyen tam egemen devletlerden oluşmuş düzen demektir. Bu düzen, zamanla tüm dünyaya yayılmıştır (Karabulut, 2016: 363). Westfalya Antlaşmaları ile ortaya çıkan düzenin temel özelliği egemen ve laik ülkesel devletlerden oluşmasıdır.

Westfalyen Sistem, "önceleri dar anlamda Avrupa'ya ait veya Avrupa'nın yeni sistemi olarak kabul edilmekte iken, sonradan devletler arası ilişkileri uluslararası hukuk ve güç dengesi ilkeleri üzerine inşa etmesi ile geniş bir yorumla evrensel ölçekte de kabul edilmeye başlamıştır. Böylece Westfalya, devletlerin iç işlerinde mutlak egemen, dış işlerinde ise bağımsız oldukları modern uluslararası sistemi izah etmek için kullanılmaya başlanmıştır." (Çelik, 2017: 119).

Westfalya Barışı ile "modern siyaset" anlayışına dayalı bir "devlet" yapısı ve bu devletler arasında herhangi bir üstün otoritenin olmadığı anarşik bir ortamda çıkar ve güce dayalı bir ilişki biçimi ortaya çıkmış ve "uluslararası ilişkiler" olgusu ancak Westfalya Antlaşmaları'nın bir ürünü olan egemen ülkesel devletin doğmasıyla mümkün olmuştur (Kurubaş, 2016: 20).

Protestan ve Katolik devletler arasında eşitlikçi bir uzlaşma sağlayan Westfalya Antlaşmaları ile Kilise, uluslararası siyasal alanın dışına itilmiş, siyaset laikleşmiş ve devlet, Avrupa sisteminin meşru ve temel aktörü haline

gelmiştir. Egemen, bağımsız, ülkesel devletlerden oluşan modern devletler sistemi ve dolayısıyla Avrupa çapında gerçek anlamda “uluslararası ilişkiler”in prototipi ortaya çıkmıştır (Kurubaş, 2016: 20-21).

Uluslararası ilişkiler düşüncesi Westfalya’ya büyük önem atfetmekte, ama özellikle Realizm, uluslararası ilişkileri “Westfalyen gözlükle” okumaktadır. Realizm, Westfalya’nın egemen devlet merkezli doğasını teorik önermelerinde esas almıştır. İç işlerinde mutlak egemen, dış işlerinde ise bağımsız olan devletin uluslararası sistemdeki en önemli aktör olması, anarşik uluslararası sistemin güç dengesi kurallarına göre işlemesi gibi Realist ilkeler Westfalyen izler taşımaktadır. Bu anlamda Westfalya, Realist teori açısından son derece önemlidir (Çelik, 2017: 120-121).

Bununla birlikte, dünya siyasetinin tarihsel gelişiminde en az Westfalya Antlaşması kadar önemli olan bir diğer olay da Fransız Devrimi’dir. “Modern devletin ve modern dünyanın tam olarak kurulabilmesi ve tekâmül etmesi için egemenliğin bir dönüşüm daha yaşamasını, bunun için de 1789’u, yani Fransız Devrimi’ni beklemek gerekmişti.” (Kurubaş, 2016: 22). Fransız Devrimi, egemenliği ulusal egemenlik denilen biçime dönüştürmüştür. Fransız Devrimi ile birlikte ulusçuluk ideolojisi ortaya çıkmış, bu ideoloji belirli bir coğrafyada yaşayan insan topluluğunu “ulus” a ve üzerinde yaşanan toprağı uğrunda ölünecek “vatan” a dönüştürmüş, egemenliği de kesin olarak bu ulusa mal etmiştir. Böylece devlet de “ulus-devlet” olmuştur. 1648’de doğan ülkesel devlet, düşünsel evrimini tamamlamış, ulusu da arkasına alıp ulus-devlete dönüşmüş, yani Fransız Devrimi ile yeni bir devlet modeli ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıl boyunca devam eden bu değişim süreci sonucunda, 20. yüzyılın başında hemen hemen bütün Avrupa ulus-devletlerden oluşan bir coğrafya haline gelmiştir (Kurubaş, 2016: 23-24).

“Devletin toplumuyla, toplumun devletiyle uyum içinde olduğu varsayımı devletin ulusallık etrafında eklemlenmiş homojen bir bütün olarak görülmesini sağlar. Devlet ulusal devlet, ekonomi ulusal ekonomi, toplum ulusal toplumdur. Tarihsel olarak ulusçuluk ideolojisi toplumun homojen bir bütün olduğu, bütün toplum tarafından benimsenen değerler ve ortak çıkarlar bulunduğu fikrinin yayılmasındaki en önemli etken olmuştur.” (Yalvaç, 2011b: 22-23).

Avrupa jeopolitiğinde ulus-devlet olgusunun konsolidasyonu dünyanın Avrupa merkezli uluslararası ilişkilerin varsayımsal ilkelerine göre şekillenmesini de beraberinde getirmiştir. Model aktör olarak ulus-devletler ve bunlar arasındaki ilişki biçimleri tüm dünyaya yayılmış, “Westfalyen devletçi düşünceler” ve ulusçuluk ideolojisi genel kabul görmüştür. Westfalyen devletler sistemi altında ulusçuluk, dünyadaki siyasal birimlerin uluslaşan ve bu ekseninde devletleşen toplumlar temelinde, kabileden daha büyük, evrenselden daha küçük bir ölçekte biçimlenmesine esas teşkil etmiştir (Kurubaş, 2016: 24-25).

Westfalya Barışı ile Avrupa’da ortaya çıkan düzenin temel ilkesi, siyasi coğrafyanın ülkesel devletlerden oluşmasıdır. Kilise’nin egemenliğinden kurtulan prenslikler egemen birer ülkesel devlet haline dönüşmüş, bu da, modern devletler sistemini meydana getirmiştir. “Ülkesel devlet” olgusu, dünyanın jeopolitik anlamda aldığı biçime işaret etmektedir. Fransız Devrimi ise ulusçuluk ideolojisini ortaya koymuş, devleti ulusa bağlayarak meşruiyetini ulustan alan “ulus-devlet” kavramını yaratmıştır. Böylece, jeopolitik dizaynı “ülkesel devlet” üzerinden oluşan devletlerarası sistemde, temel aktörler olarak görülen devletlerin meşruiyeti de “ulus” kavramına bağlanmış, modern uluslararası ilişkiler ilkesel olarak “ulus-devlet”lerden oluşur hale gelmiştir. Westfalya Barışı ve Fransız Devrimi ile gelişimini tamamlayan Avrupa devletler sistemi, Batı’nın yayılcı siyaseti nedeniyle zamanla tüm dünyada egemen olmuştur.

“Dünyadaki yeni siyasal durumun bu kurucu varsayımlara dayandırılması, bundan sonra ancak bu varsayımlara uyanların dünya politikasında yer alabilecekleri anlamına da gelecektir. Bu durumda, bir yandan Batı dışı halklar bu yeni dünya politikasına katılabilmek için bu anlayışlar doğrultusunda harekete geçerek bu modeli taklit etmeye başlayacaklar, öte yandan bu modeli üreten Avrupalılar dünyayı kendi kontrollerine alacak düzeyde diğerlerini bu niteliklere uygun hale getirmek için çaba harcayacaklardır. Gerçekten de bundan sonra, adeta bu idealize edilen ilkeleri teyit edercesine dünya, gerçekte ya da kurgusal olarak ulus-devletlere bölünmeye başlamış ve uluslararası ilişkiler bu çerçevede görüntüde evrensel, gerçekte Batı merkezli bir olguya dönüşmüştür. Özellikle Batılılar doğrudan kontrol ettikleri sömürgelerini kaybetmeye başladıklarında, onları kendi aktör niteliklerine ve ilişki biçimlerine uymaya zorlamış ve bunları uluslararası ilişkilere katılmanın bir önkoşulu haline getirmişlerdir. Bu durumda

öteki halklar da bu modeli taklit etmek zorunda kalmış ve sonuçta tüm dünyaya yayılan Avrupa tarzı aktör ve ilişki biçimleri Batı merkezli bir dünya doğmasına yol açmıştır.” (Kurubaş, 2016: 25-26).

Westfalya Barışı'nı modern uluslararası ilişkiler olgusunun miladı olarak algılayan disiplinin literatüründe “anarşi” kavramı ise, düzen sağlayan ve davranışları şekillendiren kurallara uyumu denetleyen bir üst otoritenin yokluğunu ifade etmektedir. Anarşi, kaos ya da düzensizlikle karıştırılmamalıdır; sadece basit alt-üst ilişkisi çerçevesinde hiyerarşik bir siyasi düzenin yokluğu anlamına gelmektedir (Aydın, 2004: 38).

Uluslararası sistemde devletlerin bekası ve güvenliği hiçbir zaman garanti altında değildir çünkü güç kullanımı ve savaşlar meşru bir davranış olarak kabul edilmektedir. Devletler arasında güç kullanımını sınırlandıracak, saldırıya uğrayan devleti koruyacak ve haksız güç kullananları cezalandıracak herhangi bir merkez yoktur, bu da uluslararası sistemin anarşik bir yapıdan oluşmasına yol açmaktadır. Ne var ki, anarşik bir sistemin varlığı, devletlerin bir kaos ortamında hareket ettikleri anlamına gelmemektedir (Çıtak, 2014: 40).

Realizm, devletleri sabit bir anarşik ortamda çıkarlarının peşinde giderek olabildiğince güç toplayan ve varlıklarını her tür saldırıya karşı koruyabilecek akılcı politikalar izleyen aktörler olarak tanımlamaktadır (Çıtak, 2014: 41). Anarşi, egemen devletlerin etkileşim içinde bulunduğu çevrenin tanımlayıcı özelliğidir. Bununla birlikte, Realistler otorite ve gücü birbirinden ayırmaktadır. Anarşi kavramı, uluslararası sistemdeki herhangi bir yasal otorite hiyerarşisinin olmamasını ifade etmektedir. Uluslararası siyasette güç hiyerarşisi vardır fakat otorite hiyerarşisi yoktur. Bazı devletler diğerlerinden daha güçlüdür ama herhangi bir devletin otoritesinin üstünde tanımlanmış hukuki bir otorite bulunmamaktadır (Viotti ve Kauppi, 2016: 56). Bu durum, devletlerin “egemen eşitliği” kavramı ile tanımlanmıştır.

Realistler, uluslararası sistemin anarşi durumunda olduğunu varsayarlar, fakat bu, bir kaos ortamını, yapı ve kurallardan yoksunluğu ifade etmez. Söz konusu olan, kuralların uygulanmasını sağlayacak merkezi bir otoritenin yokluğudur. İç siyaset alanında hükümetler yasa ve kuralları uygular, ihlal edenleri caydırır ve bir hukuk sistemini yürütmek için şiddet tekeline kullanırken uluslararası ortamda böyle bir merkezi otorite yoktur. Bir devletin

gücüne yalnızca diğer devletlerin gücü ile karşı koyulabilmektedir. Dolayısıyla, bu tür bir anarşik ortamda devletler kendi başlarının çaresine bakmak zorundadır (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 92).

Morgenthau'ya göre, devlet iktidarının dışarıdan sınırlandırılmaması 20. yüzyılın ortasında uluslararası politikanın tanımlayıcı tek özelliğiydi (Aktaran Lebow, 2016: 76). Bu durum, “egemenlik” kavramı ile ifade ediliyordu. En genel anlamı ile egemenlik, “devletin ülke toprakları üzerinde siyasi yönetim yetkisini kullanma hakkıdır. Birbirleri ile iç içe geçmiş hukuki ve siyasi anlamlara sahip olan egemenlik kavramı, içsel ve dışsal egemenlik olarak iki şekilde incelenebilmektedir. İçsel egemenlik, bir devletin kendi ülkesi üzerindeki her şey ve herkes üzerinde yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kullanabilmesidir. Dışsal egemenlik ise, devletin davranışları üzerinde kendi rızası dışında hiçbir etkiyi ve sınırlamayı tanımaması anlamını taşımaktadır.” (Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, 2010b: 247).

Devletler, egemenlik hakkına sahip birimler olarak tanımlanıyor ve devletlerin egemen eşitliği, uluslararası sistemi anarşik yapıya sahip bir ortam haline getiriyordu. Ne var ki, “her ne kadar anarşi kavramı Morgenthau'da ve Klasik Realizm'de de kısmen yer almaktaysa da anarşi kavramına dış politikayı açıklamada bir işlev yüklenmemekte; neden-sonuç ilişkisi açısından ele alınmamaktadır. Klasik Realizm'de anarşi, uluslararası alanda devletlerin diğerleri üzerinde hâkimiyet kurma çabalarına engel olacak bir üst otoritenin bulunmaması anlamına gelmekte; güç mücadelesinin nedeni ise başka faktörlere dayandırılmaktadır.” (Arı, 2011: 194). Anarşi, Klasik Realizm'de yapısal ve nedensel bir faktör olarak ele alınmamıştır. İnsan doğasında bulunan objektif yasalar uyarınca ortaya çıkan devlet davranışları, uluslararası alanda bir güç mücadelesine yol açmakta, güç hiyerarşisinin olduğu ve fakat otorite hiyerarşisinin olmadığı devletlerarası sistemde bir anarşi durumu ortaya çıkmaktadır. Ancak, bu anarşi durumu devlet davranışlarını belirleyen ya da kısıtlayan bir yapısal faktör biçiminde değerlendirilmemiştir.

Klasik Realizm'de bir anarşi varsayımı söz konusudur ancak bu, dış politikayı belirleyen bir etken olarak, yani nedensel açıdan ele alınmamıştır. Morgenthau'nun bakışında, devletlerin güç mücadelesi içinde ya da üstünlük peşinde olması anarşinin bir sonucu değildir. Bunlar insan doğasından kaynaklanmaktadır. Hırs, bencillik, güçlenme ve üstün gelme isteği gibi insan

doğasındaki özellikler devlet davranışlarına yansımakta ve devletlerarası ortamda bir anarşi durumu ortaya çıkmaktadır. Morgenthau'ya göre, güç dengesi mekanizmasının dışında devlet davranışlarını sınırlandıran bir faktör (örneğin merkezi bir otorite) bulunmamaktadır (Arı, 2011: 194).

Kökene insan doğasında bulunan objektif yasalar doğrultusunda hareket eden devletler, güç ilişkilerinden oluşan anarşik bir uluslararası ortamda varlıklarını koruma hedefindedirler ve bu nedenle Realistlere göre, uluslararası ilişkilerin ana gündemini ulusal güvenlik konuları oluşturmaktadır. Siyasi ve askeri konuları en önemli konular olarak gören Realistler, devletlerin varlıklarını sürdürmeye ilişkin ulusal güvenlik konusunu “Yüksek Siyaset” olarak; ticari, mali, parasal ve sağlıkla ilgili konuları ise “Alçak Siyaset” olarak kavramsallaştırmışlardır (Arı, 2011: 163).

Devletin karşı karşıya kaldığı sorunlar hiyerarşisinde ulusal ya da uluslararası güvenliğin genellikle en üst sırada yer aldığı düşünülür. Askeri ve ilgili siyasi meseleler dünya politikasına hükmetmektedir. Güvenlik ya da stratejik meseleler “Yüksek Siyaset” olarak görülürken ekonomik ve sosyal meselelerin daha önemsiz olduğu düşünülmekte ve bunlar “Alçak Siyaset” olarak değerlendirilmektedir. Güvenliğin ve stratejik meselelerin, meydana geldikleri çevre üzerinde hâkim oldukları düşünülmektedir (Viotti ve Kauppi, 2016: 40).

Soğuk Savaş döneminde Uluslararası İlişkiler'in hâkim teorisi olan Realizm, “Yüksek Siyaset” unsuru olan askeri güç üzerine yoğunlaşmış, “Alçak Siyaset” olarak tanımlanan ekonomik, kültürel, sosyal ve ekolojik unsurları ihmal etmiştir (Demir ve Varlık, 2013: 72).

Devletlerarası sistemin anarşik doğasına vurgu yapan Realistler, dünya siyasetini temel olarak güç ilişkileri biçiminde algılamışlardır. Güvenliklerini sağlamak, varlıklarını sürdürmek ve ulusal çıkarlarını elde etmek isteyen devletler, bu doğrultuda ulusal güç ve kapasitelerini artıracaklardır. Bununla birlikte, Realizm, uluslararası hukuku, ulusal gücün sınırlanmasına neden olan bir faktör olarak değerlendirmiştir. Hans Morgenthau, uluslararası hukukun varlığını tamamen reddetmeyi ya da önemini abartmayı doğru bulmamıştır. Morgenthau bu konuda şöyle bir tespit yapmıştır: “Sayıları gitgide artan yazarlar, uluslararası hukuk diye bir şeyin olmadığı görüşünü öne sürmektedirler. Sayıları azalmakta olan kimi gözlemciler de, uluslararası

hukukun, gereği gibi kodlaştırılması ve devletlerin siyasal ilişkilerini düzenleyecek şekilde yaygınlaştırılması şartıyla, uluslararası alanda, iktidar mücadelesinin yerini alması bile, kendi iç gücüyle, hiç olmazsa bu mücadeleyi ölçülü sınırlar içinde tutacak bir etki yapabileceğini öne sürmektedirler.” (Morgenthau, 1970: 357).

Morgenthau’ya göre, devletlerin karşılıklı hak ve görevlerini tespit eden hukuk kuralları 15. ve 16. yüzyıllarda oluşmaya başlamış, 1648 tarihli Westfalya Antlaşması ile pekişmiştir. Hugo Grotius’un 1628’de yayınlanan “Barış ve Savaş Hukuku” adlı kitabı bu konudaki ilk çalışmadır. Hugo Grotius’un kurduğu temel üzerinde oldukça güçlü bir yapı yükselmiş ve tarihsel gelişim sürecinde uluslararası hukuk en küçük ayrıntısına kadar düzenlenmiştir (Morgenthau, 1970: 359).

Bununla birlikte, uluslararası hukukun varlığını kabul etmek, bu hukukun ulusal hukuk sistemleri gibi etkili olduğu anlamına gelmemektedir zira Morgenthau’ya göre, “devletler hukuku, (...) ilkel bir hukuktur. İlkeldir, çünkü hemen hemen tüm olarak ‘merkezleşmemiş’ bir hukuktur. Devletler hukukunun bu merkezleşmemiş niteliği, uluslararası toplumun merkezleşmemiş yapısının kaçınılmaz bir sonucudur. İç hukuk örgütlenmiş devlet gücü tekeli elinde tutan grupça zorla uygulanabilmektedir. Uluslararası toplumun başlıca özelliği şudur: uluslararası toplum, tanımı gereğince de, her biri kendi ülkesinde en yüce hukuki otorite olan egemen devletlerden meydana gelmiştir ve böyle bir toplumda, devlet toplumunda olduğu gibi, merkezi bir hukuk koyucu ve hukuk uygulayıcı otorite yoktur.” (Morgenthau, 1970: 360-361).

İç hukuk çok istisnai durumlarda, herhangi bir yasanın ihlalden zarar gören kişilere kendi başının çaresine bakma ve meşru savunma biçimlerinde yasayı saldırgana karşı uygulama hakkı vermektedir. Ne var ki, iç hukukta istisna olan bu durum, uluslararası hukukta bir hukuk uygulama ilkesi haline gelmektedir. Uluslararası hukukta, hukukun çiğnenmesinden zarar gören birim, sadece bu birim hukuku saldırgana karşı uygulama hakkına sahiptir ve dolayısıyla, uluslararası hukuk bir hukuk uygulama sistemi olarak son derece ilkel ve zayıftır (Morgenthau, 1970: 381).

Realist teoride ulusal gücü sınırlayan bir faktör olarak algılanan uluslararası hukuk, devletlerin kendi inisiyatifleri ile uyacakları ya da

uymayacakları tali önemde bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Realistlerin, uluslararası ahlak ile birlikte kuşkuyla yaklaştıkları ve önemini yadsıma eğiliminde oldukları bir olgudur. Çünkü Realizm, uluslararası ilişkileri bir güç mücadelesi olarak algılamakta, dolayısıyla hukuk ve ahlak kurallarını tali önemde görmektedir. Benzer şekilde, Realist teoriye göre, uluslararası örgütler aracılığıyla devletler arasındaki güç mücadelesine çözüm bulmak mümkün değildir. Güçlenme güdüsüne sahip olan insan doğası değiştirilemeyeceği gibi, devletlerarası anarşik ortamdaki güç mücadelesinin uluslararası örgütler marifeti ile dönüştürülmesi de mümkün görülmemektedir. Uluslararası örgütler güçlü devletlerin çıkarlarını koruyan ve politikalarını uygulayan araçlar olarak algılanmakta, bir uluslararası örgütün başarısının hegemon bir aktörün varlığına bağlı olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, Realistlere göre, uluslararası örgütler güçlü devletlerin araçlarıdır ve güçlü devletlerin çıkarlarını yansıtmaktadırlar. Herhangi bir uluslararası örgütün karar verme mekanizması, en güçlü ve ayrıcalıklı devletlerin çıkarlarını daha fazla koruyacak şekilde düzenlenmektedir (Çakmak, 2016: 458).

Dünya siyasetini bir güç mücadelesi olarak algılayan ve tüm içeriğini de bu temelde oluşturan Realist teori, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlerin rolü konusunda bir hayli marjinal kalmış ve ayrıca evrensel ahlak olgusunun önemini yadsıyan bir yaklaşım göstermiştir.

3.4.1. Realizm'in Metodolojisi: Pozitivizm

Siyaset biliminden özerkleşerek zamanla müstakil bir bilim dalı haline gelen Uluslararası İlişkiler disiplininin ontolojisi “dünya siyaseti”nden oluşmaktadır. Uluslararası İlişkiler disiplini bu ontoloji çerçevesinde, birçok teori ve paradigmanın yanı sıra bünyesinde çeşitli epistemolojileri ve metodolojileri de barındırmaktadır. Uluslararası İlişkiler'in kurucu paradigmalarından biri ve uzun yıllar hâkim paradigması olan Realizm ise ontolojik olarak, uluslararası siyasal ilişkileri analiz etmektedir. Realist paradigma için asli önemdeki konu, devletler arasındaki siyasal ilişkiler olmaktadır. Realizm'de başat aktör olarak değerlendirilen devlet ise ilkesel olarak ulus-devlettir.

Bilindiği gibi, Batı dünyasında devlet, 1648 Westfalya Antlaşması ile “ülkesel devlet” haline gelmiş, 1789 Fransız Devrimi ile de “ulus-devlet” formuna dönüşmüştür. Batılı mantaliteye göre her devlet meşruiyetini bir ulustan almalıdır. Batı’nın ilkesel tutumu budur, dolayısıyla Batı düşüncesinin bir ürünü olan Realizm de temel aktör olarak ele aldığı devleti prensipte ulus-devlet şeklinde algılamaktadır.

Sosyal bilimlerin üç ana epistemolojisi; Rasyonalizm, Ampirizm ve Normativizm olarak bilinmektedir. Epistemoloji, bilgi kuramı anlamına gelir ve bir alandaki bilginin nasıl elde edildiği ile ilgilidir. Metodoloji ise yöntembilim olarak tanımlanmakta ve bilimsel araştırmalarda izlenen yönteme refere etmektedir. Bu anlamda, Realizm’in metodolojisi olan Pozitivizmi, ampirist epistemolojiye dayalı bir metodolojik pozisyon olarak tanımlamak mümkündür (Emeklier, 2011: 147).

“Genellikle Pozitivizmin veya ‘Pozitif felsefe’nin kurucusu olarak Auguste Comte (1798-1857) kabul edilmektedir. Comte’un esas düşünsel ve siyasal projesi, doğal bilim yöntemlerinin toplumun incelenmesine aktarılması, yani bilimsel ‘sosyoloji’nin kurulmasıydı. Comte’un bilimsel yöntem anlayışı, evrimci ve ampiristti. Her bilgi dalı üç zorunlu tarihsel aşamadan geçer: Teolojik, Metafizik ve nihayet ‘Pozitif’ ya da ‘Bilimsel’ aşama. Bu son aşamada fenomenlerin nihai (sonul) veya gözlemlenemez nedenlere atıfta bulunarak açıklanması terk edilerek, gözlemlenen fenomenler arasında yasa benzeri düzenlilikler aranmaktadır.” (Marksist Düşünce Sözlüğü, 2012: 466).

“(…) Bir öğretinin adı olarak Pozitivizm, Auguste Comte ile birlikte ortaya çıkmıştır. Comte, matematik bilgisini ve toplumsal reformculuk hevesini bir araya getirmiş, siyasete bilimsel bir karakter kazandırmayı denemiş ve aynı zamanda, bilimin siyasetin hizmetinde olması gerektiğini savunmuştur. Gençlik döneminin en önemli eserlerinden birinin ismi anlamlıdır: ‘Toplumu Yeniden Örgütlemek İçin Gerekli Bilimsel Çalışmaların Planı’ (1822). Başlıca eserleri, ‘Pozitif Felsefe Dersleri’ (1830-1842) ve ‘Pozitif Politika Sistemi’ (1851-1854)’dir.” (Marksizm Sözlüğü, 2012: 768).

Comte’un düşüncesinde söz konusu olan, bilimsel bilgilerin bir sentezini oluşturmayı denemek ve bu sentezin yardımıyla, toplumsal altüst oluşları yönlendirmek ve önceden tahmin etmektir (Marksizm Sözlüğü, s.768). Comte’a

göre, sanayi toplumunun yeni laik dini bilim olmalıydı (Marksist Düşünce Sözlüğü, 2012: 467).

İlk olarak Auguste Comte tarafından ortaya konulan ve tarihsel süreçte kendi içinde bir gelişim yaşayan Pozitivist metodolojinin temel parametreleri şu şekilde özetlenebilir: Katı bir olgu-değer ayrıştırması yapılır; bilgi *a posteriori*'dir, yani sonradan öğrenilir; çünkü insan aklı "boş bir levha"dır; bu nedenle deney ve gözlem çok önemlidir; bilimsel bilginin nesnel ve evrensel olması gerektiği savlanır; toplum bilimlerinde Pozitivizm ile yaşanacak ilerlemenin sosyal olgulara ve toplumlara da yansıtacağı varsayılır (Emekler, 2011: 151).

Realizm, "Kurucu Tartışma"dan itibaren disiplinin hâkim paradigması konumu edinmiş, Davranışsalcılık-Gelenekselcilik Tartışması'ndan sonra ise genel olarak Pozitivist metodolojiyi benimsemiştir. Realist paradigma, günümüze dek aldığı eleştirilerin birçoğunu da benimsediği Pozitivist metodoloji nedeniyle almıştır. Olgu-değer ayrımı nedeniyle gerek Normatif kuramların gerekse Post-Pozitivistlerin ve Post-Modernistlerin eleştirilerine maruz kalan Realizm, bilimsel bilginin evrensel olması gerektiği iddiası nedeniyle de tarih-dışı olmakla eleştirilmektedir. Ampirik bilgiye verilen abartılı önem, Eleştirel Realistlerin, gerçekliği oluşturan derin yapıların ve nedensel mekanizmaların göz ardı edildiği şeklindeki eleştirilerine de neden olmuştur. Benzer şekilde, evrensel ahlakın tali önemde görülmesi de yine Realizm'in bir ölçüde olgu-değer ayrımına dayalı metodolojisinden kaynaklanan bir sorun olarak eleştirilmiştir.

Genel olarak Realist paradigma kapsamındaki teorilerin ortak metodolojisi olan Pozitivizm, Realizm'in dünyayı algılama biçimi ile de son derece uyumlu bir bilimsel araştırma yöntemidir.

3.5. Realizm'in Ahlâk Algısı

Temel olarak insan ilişkilerinden oluşan ve Aleksander Wendt'in kuramsallaştırmasındaki şekliyle bir "Sosyal inşa" olarak düşünülebilecek Uluslararası İlişkiler'de ahlak olgusunun tamamen reddedilmesi dünya siyasetini mekanik işleyişe sahip bir alan haline getirecektir. Dolayısıyla

disiplinin kurucu teorilerinden biri olan Realizm'in uluslararası ahlak konusuna yaklaşımı özellikle önem arz etmektedir. Dünya siyasetini olgu-değer ayırımına dayalı Pozitivist metodoloji üzerinden analiz eden ve Uluslararası İlişkiler'i de temelde güç ilişkileri olarak algılayan Realizm, aldığı eleştirilerin önemli bir kısmını ahlak konusuna yaklaşımı nedeniyle almıştır.

Mevcut durumun tespiti üzerinden teorilerini oluşturan Realist düşünürler, ahlak konusunda benzer yaklaşımlar sergilemişlerdir. Örneğin, güç ve ahlâkı uluslararası siyasette rol oynayan başlıca iki faktör olarak tanımlayan Edward Carr'a göre siyaset, bir bakıma daima güç siyasetidir (Carr, 2015: 146-147).

Gücü siyasetin temel unsuru olarak gören Carr'a göre güç, vazgeçilmez bir yönetim aracıdır; yönetimi uluslararasılaştırmak, gücü uluslararasılaştırmak anlamına gelmektedir ve uluslararası yönetim, pratikte yönetme amacı için gerekli gücü sağlayan devletin yönetimi olmaktadır (Carr, 2015: 151).

Uluslararası ilişkileri güç ilişkileri şeklinde değerlendiren Carr'ın bakış açısına göre, "uluslararası siyasette ahlâkın yeri, tüm uluslararası çalışmalar içinde en muğlak ve zor sorundur" (Carr, 2015: 185). Uluslararası ahlâkın bireylerin ahlâkından farklı olduğunu savunan Carr, uluslararası ahlâkı devletlerin ahlâkı olarak değerlendirmektedir (Carr, 2015: 187-189).

Hiçbir ahlaki yükümlülüğün devletleri bağlamadığı şeklindeki gerçekçi görüş ile devletlerin bireyler ile aynı ahlaki yükümlülüklerle tabi olduğu şeklindeki ütopyacı görüş Carr'ın yaklaşımında doğru bulunmamaktadır. Uluslararası ahlâkı, kendine has standartları olan başka bir kategori olarak tanımlayan Carr, bireyler tarafından gerçekleştirildiğinde ahlaksız olarak görülebilecek eylemlerin grup kişi adına icra edildiğinde erdem haline gelebileceğini belirtmiştir. Devletlere hiçbir ahlaki standardın uygulanamayacağı görüşü de, devlet davranışlarının bireysel ahlak ile değerlendirilmesi gerektiği görüşü de mevcut hâkim inanıştan uzaktır ve doğru değildir (Carr, 2015: 192-194-195-197).

"Devletlerden daha yüksek bir ahlâk standardı beklenmemesinin nedenlerinden birisi, devletlerin aslında sık sık ahlâki davranmamaları ve onları ahlâki davranmaya mecbur kılmanın hiçbir yolunun olmamasıdır" (Carr, 2015: 198-199) şeklinde yazan Carr'a göre, "dünya toplumu başlıca iki şekilde yetersiz kalmaktadır: 1) Dünya toplumunda, toplumun üyeleri arasındaki eşitlik

ilkesi uygulanmamaktadır ve aslında kolayca da uygulanamaz; 2) Bütünleşmiş her toplumun temel aksiyomlarından olan bütünün iyiliği, parçanın iyiliğinden önce gelir ilkesi genel kabul görmemektedir.” (Carr, 2015: 200).

“Gücün mütemadiyen veya potansiyel olarak mevzubahis olması, uluslararası toplumun üyeleri arasında herhangi bir eşitlik anlayışını neredeyse anlamsız kılmaktadır.” (Carr, 2015: 202). Bununla birlikte, “bir dünya toplumuna duyulan sadakat henüz hayati önemdeki ulusal çıkarları arka planda bırakacak bir uluslararası ahlâk yaratacak kadar güçlü değildir. Ama bir toplum kavramı, üyelerinin teşvik etme yükümlülüğü altında bulunduğu bir iyiliği olduğunun tanınması anlamına gelir ve ahlâk anlayışı da evrensel bağlayıcılığa sahip ilkelerin tanınmasını ima eder. Bütünün öncelik iddiasını tanımayı tamamen reddedersek, herhangi bir dünya toplumunun veya uluslararası ahlâkın varlığından bahsedilebilir mi?” diye soran Carr’a göre bu, uluslararası ahlâkın temel ikilemidir (Carr, 2015: 203).

Edward Carr, durum tespitini şöyle sürdürmüştür: “Bir yandan uluslararası bir topluma veya bir bütün olarak insanlığa karşı bir yükümlülük algısı barındıran bir uluslararası ahlâkın neredeyse evrensel olarak tanındığını görmekteyiz. Diğer yandan, bu uluslararası toplumda parçanın (yani kendi ülkemizin) iyiliğinin, bütünün iyiliğinden daha az önemli olabileceğini kabul etmeye karşı neredeyse aynı derecede evrensel bir isteksizlik görmekteyiz.” (Carr, 2015: 203).

Carr’a göre, söz konusu ikilem pratikte iki farklı şekilde çözülmektedir. Hitler’in Darwinci ekolden aldığı ilk yöntem, bütünün iyiliğini en güçlüünün iyiliği ile özdeşleştirmektedir. İkinci yöntem ise Neo-Liberal “Çıkarların Uyumunu” doktrinidir. Woodrow Wilson, Lord Cecil ve Profesör Toynbee’nin temsilcileri olarak anıldığı bu doktrin, bütünün iyiliğini sahip olanların güvenliği ile özdeşleştirmektedir. Oysa Woodrow Wilson, Amerikan ilkelerinin insanlığın ilkeleri olduğunu ilan ettiğinde ya da Profesör Toynbee, Britanya İmparatorluğu’nun güvenliğinin “tüm dünyanın en büyük çıkarı” olduğunu ifade ettiğinde, aslında Hitler’in, Almanların “daha yüksek bir ahlâkın taşıyıcıları” olduğu iddiasının aynısında bulunuyorlardı. Uluslararası toplumun iyiliği ile parçanın iyiliğini özdeşleştirmek aynı neticeyi vermektedir. Her iki yöntem de bir uluslararası ahlak anlayışı için eşit derecede ölümcül olmaktadır (Carr, 2015: 203-204).

“Uluslararası düzende gücün rolü daha fazla, ahlâkınsı ise daha azdır” diyen Carr’a göre, “her uluslararası ahlâk düzeni bir tür güç hegemonyasına dayanmak zorundadır.” (Carr, 2015: 204-205). Bununla birlikte Carr, “uluslararası ahlâk için izlenecek en zararlı yol, Alman halkının daha yüksek bir ahlâkın taşıyıcısı olduğunu veya Amerikan ilkelerinin insanlığın ilkeleri olduğunu ya da Büyük Britanya’nın güvenliğinin dünyanın en büyük iyiliğine olduğunu ve böylece kendi ulusumuzun hiçbir fedakârlıkta bulunması gerekmediğini varsaymaktır” (Carr, 2015: 205) şeklinde yazmıştır.

Hitler’in yöntemi, Alman ulusal ahlakını baskı ve zor yoluyla insanlığa dayatmak anlamına gelmekte, ABD ve Büyük Britanya’daki bazı kesimlerin izlediği yöntem ise Gramşiyen anlamda “rıza” olgusunu içermekte, fakat her iki yöntem de Edward Carr tarafından olumsuzlanmaktadır. Kendi ulusal ahlakını tüm insanlığa dayatmak, ister güç yoluyla isterse rıza yoluyla olsun doğru değildir ve bu konuda yaşanan çatışmaların temel sebebidir.

Edward Carr’ın değerlendirmelerine benzer biçimde Hans Morgenthau da uluslararası ahlâk konusunda yapılacak bir tartışmada kaçınılması gereken iki aşırılık olduğunu iddia etmiştir: “Ahlâkın uluslararası politika üzerindeki etkilerini gerçekte olduğundan fazlaymış gibi görmek veya devlet adamlarıyla diplomatların hareketlerinde maddi güç dışında düşünce ve endişelere sahip olabileceklerini reddederek ahlâkın uluslararası politika üzerindeki etkilerini olduğundan daha az görmek.” (Morgenthau, 1970: 302).

Morgenthau insanlığın uluslararası siyasette uyulması gereken bazı ahlâki asgari müşterekleri olduğunu belirtmektedir, örneğin barış zamanında insan canının kutsal sayılması bunlardan biridir.

Morgenthau, kitle imha hareketlerine izin vermeyen bir dış politika anlayışının da evrensel ahlâk ilkelerine dayalı bir asgari müşterek olduğunu belirtmektedir (Morgenthau, 1970: 307). Hakeza bizzat savaşın da ahlâk yönünden telini insanlığın ortaklaştığı moral ilkelerden biri olmaktadır (Morgenthau, 1970: 312-313). Ahlakın uluslararası politikada gücün etkisini sınırlayıcı bir faktör olduğunu belirten Morgenthau, uluslararası politikayı ahlaki düşüncelerin hiç rol oynamadığı bir dizi teknik işlerden ve görevlerden ibaret bir şey olarak kabul etmenin doğru olmadığını vurgulamıştır (Morgenthau, 1970: 303-304).

Ne var ki, Morgenthau son yıllarda uluslararası ahlâkta bir gerileme görüldüğünü, bunun en önemli nedenlerinden birinin ise evrensel ahlâkiliğe karşıt olarak milliyetçiliğin gelişmesi olduğunu belirtmiştir (Morgenthau, 1970: 318). Bu durumu uluslararası toplumun ve uluslararası ahlâkın yıkılışı olarak değerlendiren Morgenthau'ya göre milliyetçilik, enternasyonalizm karşısında bariz bir üstünlük kazanmıştır (Morgenthau, 1970: 323-332).

Ulusal ahlak ile uluslar-üstü ahlaka sadakat gösterme konusunda çelişki yaşayan insanların, ulusal ahlakın oluşturduğu baskıya katlanabilmek için insanüstü bir ahlaki güce sahip olması gerektiğini belirten Morgenthau, evrensel ahlakın umutsuzluk yaratacak ölçüde zayıf bir duruma düştüğünü, evrensel ahlak ile ulusal ahlak çatışmasındaki çelişkinin daha meselenin başından itibaren ulus lehinde çözümlendiğini tespit etmiştir (Morgenthau, 1970: 332).

Kendi ahlaki değerlerini uluslararasılaştırma hedefindeki farklı uluslardan milliyetçi kesimlerin bu tutumları nedeniyle dünya çapında bir çatışma yaşandığını belirten Morgenthau'ya göre, ahlakın belirli grupların ahlaki halini alması, uluslararası arenadaki güç mücadelesini sınırlandırmak bir yana, bu mücadelenin hiç görülmemiş ölçüde yoğunlaşmasına ve sertleşmesine yol açmıştır. Evrensel tanınma iddiasındaki her ulusal ahlak sistemi, aynı iddiaya sahip diğer ulusların ahlak sistemleri ile çatışmaktadır. Dolayısıyla, milliyetçi kitleler uluslararası arenada karşı karşıya gelmişlerdir. Söz konusu ulusların her biri tarihin kendisine yönetim yetkisi verdiğini, kendisi için yaptığı şeyleri aslında tüm insanlık için yaptığını ve bunun kendisine Tanrı tarafından verilmiş kutsal bir görev olduğunu iddia etmektedir (Morgenthau, 1970: 337).

Uluslararası politikayı bir güç mücadelesi olarak tanımlayan Morgenthau, uluslararası ahlâkı ise ulusal gücü sınırlayan etkenlerden biri olarak değerlendirmiştir. Dolayısıyla, tıpkı Edward Carr'da olduğu gibi Hans Morgenthau'da da uluslararası ahlâk ikinci planda kalmakta, güç olgusuna teorik olarak öncelik tanınmaktadır. Bu, Realizm'in kimi ekol-içi farklılıklara rağmen ortaklaştığı çok önemli bir noktadır. Realizm, dünya siyasetini evrensel ahlâki ilkeler ve soyut idealler üzerinden değil, mevcut durumun tespiti yoluyla analiz etmekte ve aslında bir teori olarak gücünü de buradan almaktadır.

Ahlâk konusunda benzer bir yaklaşımı Realizm'in teorisyenlerinden Reinhold Niebuhr'un "Moral Man and Immoral Society: A Study in Ethics and Politics" (1932) adlı çalışmasında da bulmak mümkündür. Niebuhr, kitabının esas savını şu şekilde özetlemiştir: "Esas sav, hem dini hem de laik Liberal Hareket'in, bireylerin ahlâkı ile toplulukların -ister ırklar ister sınıflar veya milletler halinde olsun- ahlâkı arasındaki esas ayrımın bilincine varmamış görünmesiydi ve hâlâ da öyle görünüyor." (Niebuhr, 2001: 7).

Niebuhr'a göre, "grupların ahlâkı bireylerin bencil güdülerinin birleştiği toplu bir bencilliktir... Kişisel ilişkiler söz konusu olduğunda, grubu oluşturan tek tek bireylerinkinden daha aşırı bir egoizm ortaya çıkmaktadır." (Niebuhr, 2001: 10). Çünkü "bireyler, ortak bir güdü ile birleştikleri durumda, kendilerini ayrı ayrı ve gizli olarak ifade ettikleri duruma göre, daha keskin bir ifade ve daha yığmsal bir etki ortaya çıkarırlar." (Niebuhr, 2001: 10).

Kitabında devlet ile ulusun birbirlerinin yerine geçebilen ifadeler olarak düşünülebileceğini belirten Niebuhr, "ulusların bencilliğinin temeli ve nedeni nedir?" sorusuna yanıt aramakta, ulusların toplumsal cahilliklerinin onları adil davranmaktan alıkoyduğunu öne sürmektedir (Niebuhr, 2001: 96-99).

Niebuhr'a göre, "ulus akıldan çok baskı ve hisler yoluyla bir arada tutulan tüzel bir birliktir. Kişisel eleştiri olmaksızın etik eylemin olamayacağı ve kişisel aşkınlığın akılcı yeteneği olmaksızın da kişisel eleştiri olamayacağı için, davranışların ahlâki olabilmesinin zorluğu doğaldır." (Niebuhr, 2001: 100). Bir ulusun ahlâki davranabilmesi için ulusal kimliğe eleştirel bağlılık söz konusu olmalıdır ancak bu son derece zordur (Niebuhr, 2001: 100).

Ahlak olgusu üzerinden bir ulusçuluk eleştirisi yapan Niebuhr şöyle yazmıştır:

"Bir yönüyle ulusçuluk akımı, yurtseverliğin bireysel özverisini ulusal bencillığe dönüştürmekte, ulusal adanmışlığın koşulsuz yapısı, ulusun gücünün ve bu gücü ahlâki baskı olmaksızın kullanma özgürlüğünün temel noktası olmaktadır. Böylece bireylerin özverisi ulusların bencilliğine doğru gitmektedir... Yurtseverlik duygusu çağdaş ruh içinde öyle mutlak bir etkiye ulaşır ki, ulusa her türlü amacını gerçekleştirmek için bireylerin adanmışlığıyla birlikte olan gücünü kullanmada tam yetki verilir." (Niebuhr, 2001: 102-103-104).

Bireyin kişisel zayıflıkları ve bencilliği, yurtseverliğin bireysel özverisi ile bütünleşerek, ulusçuluk akımı sayesinde ulusal kimliğe kanalize edilmekte, bu da ulusların ahlakdışı davranmalarına neden olmaktadır.

“Sokaktaki adam, kendi zayıflıkları ve sosyal yaşamın gerekleri tarafından engellenen güce ve saygınlığa olan tutkusu ile bunun yerine egosunu ulusuna yönlendirir ve kendi anarşik hırslarına boyun eğer. Böylece ulus, bireysel bencilliğin açığa vurulmasında bir kontrol mekanizması olduğu gibi, aynı zamanda onun ifade yoludur da sonuçta. Kendini birey halindeki yurtseverde açığa vuran şey bazen ekonomik çıkar iken, bazen de yalnızca kibirdir.... Bireydeki özveri ile bencilliğin bileşimi ulusal egoizme öyle muazzam bir güç verir ki, bu egoizmin tamamen kontrol edilmesi ne dini, ne de akılcı idealizm tarafından olanaklıdır.” (Niebuhr, 2001: 104-105).

Niebuhr’a göre, ulusun belki de en önemli ahlâki niteliği ikiyüzlülüğüdür. “Ulusların onursuzluğu siyasi politikanın bir gereği haline gelir” diyen Niebuhr, bunun özellikle savaş zamanlarında belirginleştiğini belirtmektedir (Niebuhr, 2001: 106-107).

“Şimdiye dek hiçbir ulus, emperyalistçe güdülerini samimi olarak itiraf etmemiştir. Uluslar her zaman için, boyunduruk altına aldıkları insanların mutluluğunun ve barış içinde yaşamasının birincil önemde olduğunu iddia etmektedirler” (Niebuhr, 2001: 115) şeklinde yazan Niebuhr, “evrensellik isteğini, kriz zamanlarında açığa çıkan, ulusun eşsiz ve göreceli yaşamı ile uyum içine sokmanın en iyi yolu, ulus için genel ve evrensel olarak geçerli hedefler istemektir. Uygarlık ve kültür için savaşıldığı ileri sürülmekte ve insanlığın tüm girişiminin bu mücadelelere dâhil olduğu kabul edilmektedir. Sıradan vatandaşın yaşamında bu ikiyüzlülük, naif ve acemice bir kendini aldatma olarak ortaya çıkmaktadır” (Niebuhr, 2001: 108) tespitinde bulunmuştur.

Ulusların ahlâkını bencillik, ikiyüzlülük, onursuzluk gibi kavramlarla niteleyen Reinhold Niebuhr, bireysel ahlâk ile ulusal ahlâk arasında kesin bir ayrıma gitmekte ve diğer Realist teorisyenler ile ahlâk konusunda benzer yaklaşımları paylaşmaktadır.

Niebuhr’a göre, birey için ahlâksız ya da ahlakdışı olarak nitelenebilecek bir davranış, ulus/devlet için normal bir davranış olarak görülebilmekte, bu da

temel olarak Realizm'in ahlâk olgusuna bakışını yansıtmaktadır. Realizm bireysel ahlâk ile devlet ahlâkı arasında kesin bir ayırım yapmaktadır.

Reinhold Niebuhr'un, "Moral Man and Immoral Society: A Study in Ethics and Politics" adlı çalışmasını orijinal kılan, ahlâk olgusunu ulusların iç dinamizmi bağlamında da incelemesidir. Hans Morgenthau'da daha çok güç siyasetini sınırlandıran bir uluslararası olgu olarak incelenen ahlâk, Niebuhr'da ulusal bir olgu ve ulusun iç dinamizm unsuru olarak analiz edilmiştir. Bu anlamda Niebuhr, ulusal ahlâkı oluşturan içsel nedenler üzerinde durmakta, bir yönüyle de ulusçuluğun ahlâk anlayışını net biçimde tespit etmiş olmaktadır. Edward Carr ve Hans Morgenthau daha çok uluslararası ahlak konusunu ele alırken Reinhold Niebuhr, ulusal ahlâkı incelemiştir.

Edward Carr, Hans Morgenthau ve Reinhold Niebuhr gibi düşünürlerin ahlak konusunda ulaştıkları yargılar Realizm'in ahlak algısını yansıtmaktadır. Realizm'de ahlak uluslararası siyasetteki belirleyici bir faktör olarak ele alınmamış ve fakat devletlerin davranışlarını kısmen etkilediği varsayılmıştır. Mevcut durumun tespiti üzerinden dünya siyasetini analiz eden Realistler, realitenin bu yönde olduğunu ve herhangi bir üst otoritenin bulunmadığı anarşik uluslararası sistemde evrensel ahlak kurallarına uymanın zorunlu olmadığını, olamayacağını vurgulamışlardır.

Realistlerin durum tespiti, uluslararası siyasette devletlerin mutlak surette uymak zorunda oldukları bir ahlak sisteminin bulunmadığı, devletlerin bu konuda serbest davranabildiği ve evrensel ahlak kurallarına uyup uymamanın kendi inisiyatiflerine bağlı olduğu yargısını içermektedir. Devletlerin egemen eşitliğine dayanan uluslararası sistem, belirli ahlak ilkeleri doğrultusunda ortak teamüller yaratmış olsa da, bunlara uyulması zorunlu değildir. Realizm'e göre, uluslararası siyaseti belirleyen temel faktör güç olgusu ve güç ilişkileridir. Dolayısıyla Realizm, uluslararası siyasette ahlakın önemini abartmayı da, tamamen reddetmeyi de doğru bulmaz.

Realist düşünürler, uluslararası ahlak konusunda benzer yaklaşımlar sergilemişlerdir. Uluslararası siyasette ahlak olgusunun önemini abartmanın ya da tamamen reddetmenin doğru olmadığını ifade eden Realistler, ahlakın belirleyici bir faktör olmadığını göstermeye çalışmışlardır. Güç ve güç ilişkilerinin belirleyici olduğu uluslararası siyasette ahlak, kısmen etkileyici bir

faktör olarak görülmüştür. Realistler, bu yaklaşımları ile diğer teorilerden ayrılmaktadırlar.

Pozitivist metodolojiyi benimsemiş olan Realist teori, olgu-değer ayırımına da dayandığı için Uluslararası İlişkiler’i analiz ederken evrensel ahlakı tali önemde görmüştür. Uluslararası siyaseti güç ilişkileri temelinde analiz eden Realistler, ahlakın belirleyici bir faktör olmadığı hususunda ortak bir yaklaşım sergilemişlerdir. Realistlerin eleştirildiği nokta, realite bu yönde olsa bile, olumsuz realiteyi kuramsallaştırıp buna süreklilik atfetmeleri olmuştur. Realizm’e göre, bir evrensel ahlak vardır ama dünya siyasetinde belirleyici değildir ve hiçbir zaman da olmayacaktır. Realist teori, aldığı eleştirilerin birçoğunu ahlak olgusuna yaklaşımı nedeniyle almıştır.

4. BÖLÜM

REALİST TEORİNİN REVİZYONU VE NEO-REALİST TEORİNİN OLUŞUMU

4.1. Kenneth Neal Waltz'un Teori Anlayışı ve Neo-Realist Açılımları *

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından 1960'lara kadar Klasik Realizm, dünya siyasetiyle ilgili çalışmalara o denli hâkim olmuştur ki, bu dönemde Uluslararası İlişkiler disiplini ve Realizm neredeyse aynı şeyi ifade etmiştir. Ne var ki, 1960'lı ve 1970'li yıllara gelindiğinde Klasik Realizm temel olarak dört meydan okuma ile karşı karşıya kalmıştır (Balcı, 2016: 132-133).

İlk olarak, Morton Kaplan ve David Singer gibi kuramcılar Davranışsalılık temelli yaklaşımlarla Klasik Realizm'e metodolojik eleştiriler yöneltmişlerdir. Bu kuramcılar Klasik Realizm'in kullandığı yöntemlerin bilimsel olmadığını, karar verici devlet elitlerinin muhakeme gücüne göre yapılacak analizlerin bilimsel olamayacağını iddia etmişlerdir. Psikolojik etkileri de analize dâhil eden Davranışsalcılar, devlet adamlarının her zaman rasyonel davranmadığını, kimi zaman psikolojik baskı altında irrasyonel davranışların ortaya çıkabildiğini göstermişlerdir (Balcı, 2016: 132). İkinci olarak, Bürokratik Siyaset Yaklaşımı, Realizm'in en temel varsayımlarından biri olan, devletin rasyonel hareket eden bütüncül bir aktör olduğu görüşünü temelinden sarsmış; devletlerin bir bütün olarak karar aldığı savına karşı çıkararak kararların ulusal, örgütsel ve kişisel amaçlar doğrultusunda alındığını öne sürmüştür. Buna göre, devletlerin iç yapıları da karar alma sürecinde etkiye bulunabilmekte, heterojen bir yapıdan oluşan devletlerin karar alma mekanizması çeşitli kurum ve kişilerin inisiyatiflerine bağlı olabilmektedir (Balcı, 2016: 132-133). Üçüncü olarak, Liberal Teori ve Karmaşık Karşılıklı

* Kenneth Waltz, teorisini "Yapısal Realizm" olarak ortaya koymuş olmasına rağmen teorisi zamanla "Neo-Realizm" kavramıyla da adlandırılmaya başlamış ve ardından bizzat Waltz da Neo-Realizm kavramını sahiplenmiştir. Yapısal Realizm ile Neo-Realizm arasında küçük nüanslar bulunmakla birlikte bu çalışmada her iki yaklaşım da genel olarak Neo-Realizm kapsamında incelenmiştir.

Bağımlılık görüşünün savunucuları, uluslararası sistemin sadece devletlerden oluşmadığını, devletlerin yanı sıra birçok farklı aktörün de var olduğunu ve bunlar arasında karmaşık bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi bulunduğunu ileri sürmüşlerdir (Balcı, 2016: 133). Son olarak, Marksist gelenekten beslenen Bağımlılık Teorisi, Klasik Realizm'in devletlerin eşit egemen aktörler olduğu varsayımını hedef alarak eleştirmiş, hukuki eşitliğin biçimsel bir eşitlik anlamına geldiğini, oysa gücün eşitsiz dağıldığı bir sistemde gerçek anlamda bir eşitliğin söz konusu olamayacağını iddia etmiştir (Balcı, 2016: 133).

Tüm bu meydan okumalar karşısında Kenneth Neal Waltz (1924-2013), Klasik Realizm'i revize etmiştir. Bütüncül aktörler olarak devletlerin davranışlarına odaklanmak yerine sistemik öğelere ağırlık veren bir yaklaşımı benimseyen Waltz, aktör merkezli analizlerin sosyal bilimlerde popülaritesini kaybettiği ve yapısal analizlerin gündemde olduğu bir dönemde Realist yaklaşımı yapısal bir çizgide yeniden yorumlamıştır (Balcı, 2016: 133).

Aslen ekonomi doktoru olan Kenneth Waltz, ekonomiden çok Uluslararası İlişkiler disiplinine katkıda bulunmuştur. Uluslararası İlişkiler alanındaki ilk çalışması olan "Man, The State and War: A Theoretical Analysis" (1954) adlı kitabı ile Uluslararası İlişkiler'e eleştirel bir giriş yapan Waltz, esas yeni bir teori geliştirme kısmını "Theory of International Politics" (1979) adlı eserinde tamamlamıştır. Waltz, ilk kitabında uluslararası siyasetin analizinde insan doğasına veya devletlerin karakterine öncelik veren alışlagelmiş görüşleri reddetmiştir. "Devlet davranışlarının ana kaynağı bireysel düzeyde mi, devlet karakterinde mi, yoksa dış çevrede ve uluslararası sistemde mi bulunur?" sorusu üzerine odaklanan Waltz, daha çok analiz düzeyi konusu ile ilgilenmiş ve farklı koşullara sahip devletlerin neden benzer davranışlar sergilediğini sorgulamıştır. Waltz'a göre, bu noktada uluslararası sisteme bakmak gerekmektedir (Varol Sevim, 2013: 38-39).

Waltz, bu doğrultuda, "Theory of International Politics" adlı kitabında Klasik Realizm'i, Liberalizm'i ve Marksizm'i "indirgemeci teoriler" kavramsallaştırması ile eleştirmekte, dünya siyasetinin analizinde bir "sistemik teori"ye ihtiyaç olduğunu tespit etmektedir. Kitabının önemli kısmını bu konuya ayıran Waltz, sistem düzeyinde yapılacak analizlerin daha doğru sonuçlara ulaşacağını ifade etmektedir. Waltz, Neo-Realist teoriyi bu temelde inşa etmiştir.

Soğuk Savaş döneminde dünya siyasetinde yaşanan gelişmeleri anlamak için teorilere başvurmak istendiğinde temel olarak İdealizm ve Klasik Realizm ile karşılaşılmaktaydı. Fakat bu teoriler uluslararası sistemin yapısını açıklamak konusunda yetersiz kalmışlar, bu da Kenneth Waltz'un Neo-Realist teoriyi geliştirmesine neden olmuştu. Neo-Realizm, uluslararası sistemin yapısı ve bu yapının devlet eylemlerine yansımaları üzerine kurulu bir teoridir. Klasik Realizm'in anarşi ve kendine-yardım önermelerine bağlı kalan Neo-Realist teori, uluslararası sistemdeki egemen devletlerin işlevsel yönden benzer unsurlar olduğu görüşü esasıyla bir yapı çerçevesi çizmiş, devletleri birbirlerinden farklılaştıran öğenin ise güç dağılımı olduğunu öne sürmüştür. Neo-Realizm, Klasik Realizm'in birim düzeydeki analizlerine sistem analizini de ekleyerek yeni bir uluslararası politika felsefesi oluşturmuştur (Çıtak, 2014: 46-47).

Eksikliklerini giderip hatalarını düzelterek Klasik Realizm'i revize eden ve Uluslararası İlişkiler disiplini yeni bir teori ortaya koyan Kenneth Waltz, aslında Realizm'in özüne sadık kalmış ve temel ilkelerini de benimsemiştir. Neo-Realizm, Klasik Realizm ile birçok noktada ortaklaşmasına rağmen bazı önemli konularda farklılaşarak dünya siyasetinin analizinde yeni açılımlar yapmıştır. Bu yönüyle, Klasik Realizm'den teorik anlamdaki bir kopuşu simgelemektedir. Neo-Realizm, Realist paradigma ya da Realist teori geleneği kapsamında yer alan müstakil bir teoridir. Kenneth Waltz, Realist paradigma kapsamında yer alan yeni bir teori oluşturmuştur.

Kenneth Waltz'un Uluslararası İlişkiler disiplini açısından önemini Şaban Kardaş şöyle özetlemektedir:

“Kenneth Waltz'u düşüncede ve uygulamada katıksız bir Realist diye özetlemek yanlış olmayacaktır. Yeni oluşan Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde kuramsal gelişimde bir dönüm noktası olan 'analiz düzeyi' sorunsalını ortaya koyan, Realist kuramı yapısalcılık temelinde yeniden formüle ederek Uluslararası İlişkiler teorisinin merkezine oturtan, nükleer silahların yayılması konusundaki hâkim yerleşik görüşe meydan okuyan, alternatif politika çağrısını ömrünün sonuna kadar sürdüren, Soğuk Savaş sonrası değişen dünya sistemine rağmen Yapısal Realizm'in geçerliliğini yılmadan savunan ve Amerikan dış politikasının Realist temellerde yürütülmesi için gerektiğinde tavır alan bir teorisyen ve eğitici...” (Kardaş, 2013: 72).

Waltz'un ilk kitabı "Man, The State and War: A Theoretical Analysis", modern Uluslararası İlişkiler teorisine "analiz düzeyi" metaforunu sokarak disiplinin gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. Savaşın nedenleri üzerine eleştirel bir sorgulamaya girişen Waltz'un "üç imge" kavramsallaştırması sonraki yazarlarca da takip edilmiş ve daha sofistike yaklaşımların geliştirilmesini mümkün kılmıştır. "Analiz düzeyi" metaforu Uluslararası İlişkiler disiplininde halen başvurulan kavramsal araçların başında yer almakta ve bu konudaki bilimsel araştırmaların ayrılmaz parçasını oluşturmaktadır (Kardaş, 2013: 72).

"Theory of International Politics" adlı eserinde ise Waltz, uluslararası siyasetteki sürekliliği mümkün kılan "üçüncü imge"yi tespit etme arayışını sürdürmüştür. Bu çabasında dönemin sosyal bilimlerini etkisi altına alan yapısalcı geleneğe yaslanmıştır. Mikro-ekonomik teoriden ödünç alarak geliştirdiği sistem yaklaşımında, uluslararası siyasetin tanımlayıcı unsuru olarak uluslararası sistemin yapısını öne çıkarmıştır. Yapıyı organizasyon prensibi (anarşi) ve işlevsel farklılaşmanın olmaması gibi iki sabit öge ve kapasitelerin dağılımı (kutupluluk) gibi değişken bir öğeden oluşan bir araç olarak kavramsallaştırmıştır. Waltz, devletlerin davranışlarına ilişkin kendine-yardım, güvenlik maksimizasyonu, güç maksimizasyonu, güvenlik ikilemi, silahlanma yarışı ve ittifak stratejileri gibi birçok Realist önermenin bilimsel temellerini de atmıştır (Kardaş, 2013: 72-73).

Uluslararası sistem, uluslararası sistemin yapısı, aktörler, yapı-aktör etkileşimi ve aktörler arasındaki ilişkilere dair çalışmalar uzun zamandır yapıyor olmasına rağmen Realist teori geleneğinde tüm bu unsurları tündengelimsel bir yönetime dayanarak en kapsamlı ve tutarlı bir uluslararası sistem teorisi şeklinde sentezleyen bilim insanı Kenneth N. Waltz olmuştur (Ersoy, 2016: 172).

Waltz, "Theory of International Politics" adlı eseri boyunca ulusal siyasi sistem ile uluslararası siyasi sistem arasında mukayeseler yaparak aralarındaki farklılıkları, siyasi sistem ile iktisadi sistem arasında mukayeseler yaparak da aralarındaki benzerlikleri vurgulamıştır (Ersoy, 2016: 173). Aslen bir ekonomi doktoru olan Waltz, ekonomik analogiye başvurduğu eserinde uluslararası siyaseti, iktisat biliminden yararlanarak analiz etmiştir.

1960 ve 1970’lerde dönemin egemen yaklaşımı olan Realizm, her yönüyle eleştiri bombardımanına tutulmuş; devlet-dışı aktörlerin artan önemi, devletlerin iç ve dış siyasetleri arasındaki farazi ayrımın ortadan kalkması, Üçüncü Dünya ülkelerinin geleneksel ulus-devletten farklılaşan yapıları, ekonominin belirleyici bir faktör haline gelmesi ve Vietnam Savaşı’nın gösterdiği gibi askeri gücün her zaman sonuçları belirleyen bir unsur olmaması gibi konularda son derece ciddi eleştiriler almıştır. Realizm, dünya siyasetinde yaşanan değişimleri görememekle suçlanmıştır (Aydın, 2004: 47).

Dünya üzerindeki siyasal/ideolojik bloklaşmaların yerini 1970’lerle beraber ekonomik bloklaşmalar almaya başlamış, uluslararası sistem ABD-SSCB rekabeti merkezli olmaktan çıkmış, Avrupa ve Uzak Doğu’nun güçleri de devreye girmiş ve uluslararası sistem çok kutuplu bir görünüm arz etmeye başlamıştır (Arıboğan, 1998: 201). Bu dönemde uluslararası sistemdeki ilişkileri askeri güç unsurlarına dayanarak değil, ekonomik faktörlere öncelik vererek inceleme ihtiyacı kendisini hissettirmiş ve Uluslararası İlişkiler disiplini de büyük bir entelektüel dinamizm kazanmıştır.

Neo-Realist akım, Davranışsalcığın eleştirilerine bir yanıt olmasının yanında, Liberal paradigmaya bir alternatif olarak da ortaya çıkmıştır. Ekonominin belirleyiciliğini vurgulayan Liberal paradigma, devlet-dışı aktörlerin artan önemine dikkat çekiyor, uluslararası siyasette Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık ilişkileri oluştuğunu öne sürüyordu. Marksist paradigma ise uluslararası sistemi yapısal bir analize tabi tutuyordu. Klasik Realizm’in uluslararası siyaseti değerlendirme biçiminin yetersiz kalması sonucunda Neo-Realist akım önemli bir düşünsel ihtiyaca karşılık vermiş, Realizm’in açıklarını kapayıcı nitelikte yeni bir teorik açılım olarak ortaya çıkmıştı (Arıboğan, 1998: 201-202-207).

Neo-Realizm’in kurucu teorisyeni Kenneth N. Waltz, söz konusu kuramsallaştırma sürecini temel olarak iki kitap çalışması üzerinden oluşturmuştur. Öncelikle, 1954 yılında yayınlanan “Man, The State and War: A Theoretical Analysis” adlı eseri ile uluslararası siyasete bir giriş yapmıştır. Bu çalışmasında kelimenin tam anlamıyla bir uluslararası politika teorisi ortaya koymamış, bununla birlikte böyle bir teori için temel atmıştır. Gerekli kavramları geliştirmiş ve politika yapıcılarını ile Uluslararası İlişkiler öğrencilerinin başlıca kaygıları olmaya devam eden sorunları tanımlamıştır.

Waltz, bu kitabında esas olarak analiz düzeyi sorununu ele almıştır. Analiz düzeyi konusunda “imge” kavramına başvuran Waltz; üç imge üzerinden uluslararası siyaseti incelemiştir. Waltz’a göre, “imge” kelimesi zihnimizde bir resmin şekillenmesini, dünyanın belli bir şekilde görünmesini ifade etmektedir. “İmge”, hem ne kadar iyi baksak da uluslararası politikayı doğrudan anlayamayacağımız için, hem de geliştirilecek teori uygun bir faaliyet alanı tasviri gerektirdiği için yerinde bir kavram olmaktadır. Yani “imge” kavramı, uluslararası sonuçları açıklamak için, olası temel sonuçlar üzerine yoğunlaşmak adına bazı unsurları görüşlerin süzgecinden geçirmek için gerekmiştir. Waltz, geliştirdiği bu üç imge kavramsallaştırması ile Uluslararası İlişkiler disiplininde ilk kez “analiz düzeyi” sorunsalını ortaya koymuştur.

Waltz’un bu çalışmasında tanımlanan, Uluslararası İlişkilerin ilk imgesine göre, savaşın önemli nedenlerinin odak noktası, insan doğası ve davranışlarıdır. Savaşlar bencillik, yanlış yönlendirilen saldırgan dürtüler ve ahmaklığın bir sonucudur (Waltz, 2009: 17).

Ancak, Waltz’a göre, sosyal olayların nedensel analizinde bir faktör olarak insan doğasının önemini abartmak doğru değildir çünkü sosyal olaylar sonsuz bir çeşitlilik arz etmektedir. Sosyal formları psikolojik veriler ile açıklama çabası, grup fenomenini açıklamak adına birey davranışı analizini eleştirel olmayan bir biçimde kullanma hatasına düşmektedir. Bir psikolojizm örneği olarak bu hatalı çaba doğru sonuçlar vermeyecektir (Waltz, 2009: 27-28).

Waltz, insan doğası anlaşılmadan siyaset teorisinin var olamayacağını kabul etmekte ve şöyle devam etmektedir: “İnsan doğası bir anlamda 1914’te gerçekleşen savaşın nedeniydi, fakat aynı şekilde 1910’daki barışın da sebebiydi.... Eğer insan doğası savaşın nedeni ise ve eğer birinci imge karamsarlarının sistemlerinde olduğu gibi değişmez ise, o halde asla barış umudu taşıyamayız. Ancak eğer insan doğası savaşın nedenlerinden birisi ise bu durumda, insan doğasının değişmez olduğu varsayımına rağmen barış koşullarını araştırmaya layıkıyla devam edebiliriz.” (Waltz, 2009: 28-29-30).

Bununla birlikte Waltz, istisnasız tüm liberallerin düştüğü önemli bir hata olarak da insan doğasının nedensel önemini abartmalarını göstermektedir (Waltz, 2009: 39). İnsan doğasını iyimser biçimde tanımlayıp uluslararası siyasete yönelik analizlerde bu iyimserlik üzerinden hedefler belirlemek

Waltz'a göre doğru değildir. Hakeza, insan doğasını kötümser biçimde değerlendirip uluslararası siyasetin analizini bu temelde yapmak da Waltz'a göre eksik bir yaklaşım olmaktadır. Zira, insan doğasının tek belirleyici olmasının mümkün olmadığı, açıklanmaya muhtaç çok fazla ve çok çeşitli olaylar vardır (Waltz, 2009: 78).

Waltz bu konuda devletlerin iç yapılarını ikinci imge olarak kavramsallaştırmıştır. Sadece devletlerin iç yapıları temelinde yapılacak bir uluslararası ilişkiler analizinin de hatalı olduğunu ileri süren Waltz şöyle devam etmektedir: “Devletlerin eylemleri ya da daha doğru bir ifadeyle insanların devletler için giriştikleri eylemler, uluslararası ilişkilerin özünü teşkil eder. Ancak uluslararası siyasi çevre devletlerin davranış şekilleriyle daha çok ilişkilidir. Savaş-barış denklemini çözmeye girişilerek devletlerin iç yapılarına atfedilen etki, uluslararası çevrenin önemi yeniden gözden geçirilmeden belirlenemez.” (Waltz, 2009: 116-117).

Waltz, dünya siyasetinin analizinde esas aldığı “üçüncü imge”yi şöyle tanımlamıştır: “Birçok egemen devlet onlar arasında zorlayıcı hukuk sistemi olmaması, her devletin kendi ihtiraslarını ve şikâyetlerini kendi akli ve arzularının öngörülerine göre yargılaması ile çatışma, bazen savaşa varan olaylar zorunlu olarak gerçekleşmiştir. Böyle bir çatışmadan olumlu bir çıktı almayı başarmak için bir devlet kendi isteklerine, değişmez endişeleri olması gereken görece yeteneklerine güvenmelidir. Bu, üçüncü imge düşüncesidir...” (Waltz, 2009: 153).“Üçüncü imgeye göre, iki ya da daha fazla devletin her birisinin daha fazla çıkar elde etmeye çalıştığı bir dünyada daima bir savaş ihtimali vardır ve bundan korunmak için güvenilebilecek üstün bir organ yoktur.” (Waltz, 2009: 220).

Anarşi ortamında herhangi bir otomatik ahenk [kendiliğinden uyum] bulunmadığını vurgulayan Waltz, devlet eylemlerinin tüm devletlerin içinde olduğu bu koşullarda gerçekleştirildiğini belirtmiştir (Waltz, 2009: 154). Bu aslında kaotik bir duruma işaret etmektedir.

Uluslararası İlişkiler disiplini, insanlığın sürekli karşı karşıya kaldığı savaş tehlikesini ortadan kaldırmak ve dünya üzerinde barışı egemen kılmak amacıyla oluşmuş bir bilim dalıdır. Kenneth Waltz da “Man, The State and War: A Theoretical Analysis” adlı kitabında savaşların nedenleri konusuna kafa yormakta, savaş olgusunu kendi kavramsallaştırması ile “üç imge”

üzerinden analiz etmektedir. Kitabını yazdığı döneme dek ilk iki imge olan insan doğası ve devletlerin iç yapısı üzerinden analizler yapıldığını belirten Waltz, “üçüncü imge” olan uluslararası çevrenin ya da devletlerarası sistemin de analizlere dâhil edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Aksi halde, bu konuda yapılan analizler eksik kalacaktır. Waltz’un tespiti şu şekildedir: “Tabiri caizse, üç imgenin üçü de doğa halinin bir parçasıdır. Bir analistin seyreklikle yaptığı uluslararası ilişkileri anlamak için herhangi bir girişimde, insan, devlet ve devletler arası sistem ilişkisi oldukça önemli bir yer tutar. Bununla birlikte analistler birisi üzerinde yoğunlaşıp diğer ikisini tamamen gözden kaçırmaktadırlar.” (Waltz, 2009: 154).

“Direkt olarak tek bir imgeden türetilen reçeteler eksiktir, çünkü onlar parça analizleri üzerinde yapılandırılmıştır.... Her devlet yine de en iyi gördüğü yöntemlerle kendi çıkarlarının peşinde koşar. Güç, devletlerin harici çıkarlarını yerine getirme aracıdır, çünkü anarşi ortamında benzer birimler arasında kaçınılmaz olarak oluşabilecek çıkar çatışmalarını uzlaştıracak tutarlı, güvenilir bir yöntem yoktur. Uluslararası politikanın bu imgesine dayanan bir dış politika ne etikdir ne de etik dışıdır, ancak düzenlemeler sadece, alakadar olduğumuz dünyaya karşı akla dayanan bir cevaptır. Üçüncü imge dünya politikasının çerçevesini tanımlar, fakat birinci ve ikinci imgeler olmadan politikayı belirleyen güçlerle ilgili bir bilgi olamaz; birinci ve ikinci imgeler dünya politikasındaki güçlerini tanımlar, fakat üçüncü imge olmadan onların önemini tayin etmek ya da sonuçlarını tahmin etmek imkânsızdır.” (Waltz, 2009: 223-230-231).

Uluslararası siyasal değişimlere ve Realizm’in aldığı eleştirilere uygun biçimde yeni bir teori geliştirme arayışını sürdüren Kenneth Waltz’un, orijinali İngilizce olarak ilk kez 1975 yılında yayınlanan “Uluslararası İlişkiler Kuramı” adlı çalışmasında da, yeni bir teori ihtiyacına yönelik önemli tespitler yaptığı görülmektedir. Uluslararası siyaset alanında “uluslararası olan düzey”in ortadan kalkma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu tespitinde bulunan Waltz, bu konudaki indirgemeci eğilimlere işaret etmiştir. Waltz’a göre, söz konusu eğilimler, uluslararası ilişkiler analizlerini ulusal, ulus-içi ya da devlet-ötesi aktörler düzeyinde yapmaktaydılar. Öte yandan, bir diğer eğilim de devletleri aşmak ve uluslararası siyaseti devlet-üstü örgütleri esas alarak tanımlamak istiyordu. Oysa, yeterli bir teori tüm bu değişik düzeylerdeki olguları kapsayabilmeliydi (Waltz, 1982, 84).

Böyle bir teorinin nasıl geliştirilebileceğine dair Waltz'un önerileri şunlardı (Waltz, 1982: 84):

- 1- Herhangi bir başka konuda olduğu gibi, uluslararası politikada da eğer konuyu etkili bir biçimde incelemeye yarayacak bir yaklaşım bulunur ve onda sebat edilirse başarıya ulaşılabilir.
- 2- Benimsenen yaklaşım, olası nedensellik ilişkilerini ve incelemede kullanılacak mantığı saptayacaktır.
- 3- Bir kez metodoloji saptandıktan sonra, kullanılacak yöntemlerin neler olacağı sadece bir taktik sorundur.
- 4- Bir yaklaşımın yararlı olabilmesi için, önemli nedensel güçleri ve öğeleri hesaba katması gereklidir.
- 5- Uluslararası politikanın incelenmesinde indirgeme ve analitik yöntemin kullanılması yeterli değildir.
- 6- Hem sistem ve hem de birim düzeylerini kucaklayacak bir yaklaşım gereklidir.
- 7- Sistemik yaklaşımların ve kuramların, gerçekte süslü kisveler giydirilmiş indirgeyici yaklaşımlar olduğu ortaya çıkmıştır.
- 8- Uluslararası politika, bir genel-sistem yaklaşımını uygun kılacak, belirgin dizilmelere ve hiyerarşik düzene sahip değildir.
- 9- Ekonomik anlamda, bir mikro-kuram olan Güç Dengesi kuramı, uluslararası politikanın dinamik olarak yaratılmış yapısı ile, etkileşim içindeki devletler ve diğer aktörler arasında ayırım yapmaya olanak vermektedir.
- 10- Sistem düzeyindeki nedenler, birimler düzeyindeki nedenlerden farklı tutulduğu için, bu değişik nedenlerin etkilerini izlemek ve değerlendirmek olanaklıdır.
- 11- Ülke olarak Güç Dengesi kuramı sınanabilir. Ancak uygulamada, kestirilen sonuçların genelliği sınanmanın sonuçlarını yorumlamayı güçleştirmektedir.

Bu 11 öneri ile Waltz, uluslararası siyaset teorisinin o dönemdeki durumunu da tanımlıyordu. Waltz, Güç Dengesi Teorisi üzerine yoğunlaşmış ve Güç Dengesi Teorisi'nin geliştirilmesi yoluyla yeni bir genel uluslararası siyaset teorisi inşa etmeyi hedeflemişti (Waltz, 1982: 85).

Kenneth N. Waltz, bir Uluslararası İlişkiler teorisi geliştirme çabasını 1979 yılında yayınlanan "Theory of International Politics" adlı kitabı ile tamamlamıştır. Waltz bu kitabını üç hedef güderek yazmıştır. Birincisi, uluslararası politika teorilerini ve konuya ilişkin, kuramsal bakımdan belli bir öneme sahip olma iddiasındaki yaklaşımları incelemek; ikincisi, mevcut

teorilerin kusurlarını gideren bir uluslararası politika teorisi inşa etmek; üçüncüsü, inşa edilen teorinin bazı uygulamalarını incelemek (Waltz, 2015: 7).

“Bizi ilgilendiren dünyayı doğrudan kavrayabilseydik, teoriye hiç gerek kalmazdı” diyen Waltz’a göre, teoriler yasaları açıklamaktadır (Waltz, 2015: 11-13): “Teoriler salt yasa derlemleri olmaktan çok bu yasaları açıklayan anlatımlardır. Teoriler yasalardan nitel olarak farklıdır. Yasalar değişmez veya olası bağlaşıları saptar. Teoriler bu bağlaşıların niçin geçerli olduklarını gösterir.... İleri sürülen yasalar için ‘Bunlar doğru mu?’ sorusunu, teoriler hakkında ise ‘Bunların açıklayıcı gücü ne kadar büyüktür?’ sorusunu sorarız.” (Waltz, 2015: 12).

Teoriyi sınırlı bir etkinlik alanının zihinsel olarak oluşturulmuş bir sureti şeklinde tanımlayan Waltz’a göre, teori bir alanın düzenlenmesinin ve parçaları arasındaki bağlantıların bir tasviridir. Teori, bazı faktörlerin diğerlerinden daha önemli olduğunu gösterir. Bununla birlikte, hakikati teoriler değil, yasalar açıklamaktadır (Waltz, 2015: 15-16).

Waltz, “teori”yi bir sistem içindeki süreklilikleri açıklayan, yalın ve öngörme gücüne sahip bir kavram olarak algılamaktadır: Teori, bir sistem içerisinde değişmeyi değil, tekerrürleri ve tekrarları açıklamalı, açıklama ve öngörülerini genel olmalıdır. Teori, tikel savaşların çıkmasını öngöremez fakat savaşların niçin tekrarlandığını açıklar ve savaş muhtemel kılan koşulların bazılarını gösterir (Waltz, 2015: 88).

Waltz’un yaklaşımında teoriler “indirgemeci” ve “sistemik” teoriler olarak ikiye ayrılmaktadır:

“İndirgemeci teoriler uluslararası sonuçları ulusal veya ulusal-altı düzeylerde yer alan öğelerin ve öge bileşimlerinin sonucu olarak açıklar. İç kuvvetlerin dış sonuçlara neden olması bu tür teorilerin iddiasıdır.... Uluslararası sistem, velev ki bir şekilde tasavvur edilmiş olsun, salt bir sonuç olarak görülür. İndirgemeci bir teori, parçaların davranışı hakkında bir teoridir....[Oysa] eğer sonuçlar aktörlerin özniteliklerine bağlı olduğu kadar, bunların içinde buldukları durumlara da bağlıysa, özniteliklere bakarak sonuçları öngörmek mümkün olmaz.... Ne uluslararası politikanın durumunu devletlerin iç bileşiminden çıkarsamak mümkündür, ne de uluslararası politikanın bir kavrayışına devletlerin dış politikalarını ve dış davranışlarını alt alta toplayarak varılabilir.... İç öznitelikler ile dış sonuçlar arasındaki bağ kopmaz bir bağ olarak

görülmemektedir. İç koşullar ve bağılıklar artık uluslararası yaşamın niteliğini belirlememektedir.” (Waltz, 2015: 77-78-81).

Waltz, “Man, The State and War: A Theoretical Analysis” adlı ilk kitabında, Klasik Realizm’in uluslararası sonuçları insan doğasına bağlayan yaklaşımını eleştirmiştir. Aynı şekilde, Waltz’a göre, Liberal ve Marksist teoriler de uluslararası sonuçları devletlerin iç yapılarına ve özelliklerine bağlayan “indirgemeci” bir yaklaşım göstermişlerdir. Analizlerinde bu durumu “üç imge” üzerinden tartışan ve sorunsallaştıran Waltz, “Theory of International Politics” adlı ikinci kitabında ise bir teori inşasına girişmekte ve bizzat teori kavramını da tartışmaktadır. Waltz’un perspektifinde Klasik Realizm, Liberalizm ve Marksizm gibi teoriler “indirgemeci teori”ler olarak eleştirilmektedir. Devletlerarası sistemin analizinde esas olan, farklı birimlerin neden benzer şekilde davrandığını anlayabilmektir. Dolayısıyla, birimleri benzer davranışlara sevk eden sistemik düzeyde bir analize ve kuramsallaştırmaya ihtiyaç vardır.

Dünya politikasını sadece devletlerin içine bakarak anlamamanın imkânsız olduğunu ifade eden Waltz, aktörler değiştiği halde inatla süren ve tekrarlanan sonuç benzerliklerinin izah edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Uluslararası politikada değişimler çok sayıda olsa da süreklilikler de en az o kadar etkileyicidir ve bu süreklilikleri içten-dışa reçeteyi izleyerek açıklamak mümkün değildir. Sebepleri değişiyor olsa da savaşların sürekli tekrarlanmasını neyin açıkladığını sorgulamak gerekir (Waltz, 2015: 82-83-84-85).

Hedefi sistemik bir teori geliştirmek olan Waltz’a göre, “uluslararası politikanın bir sistemler teorisi ulusal değil, uluslararası düzeyde rol oynayan kuvvetlerle ilgilenir. (...) Sistemler teorileri, bir alanın örgütlenmesinin bu alan içerisinde etkileşen birimler üzerinde nasıl bir kısıtlayıcı ve özendirici kuvvet olarak hareket ettiğini açıklar. Bu tür teoriler bize birimlerin tabi oldukları kuvvetler hakkında bir şeyler anlatır.” (Waltz, 2015: 91).

Waltz, “sistemik” ve “indirgemeci” teoriler arasındaki farkı şu şekilde açıklamıştır: “Bir sistemin dinamikleri sistemin birimlerinin özgürlüklerini sınırladığı ölçüde, bunların davranışı ve davranışlarının sonuçları öngörülebilir hale gelir. (...) Sistemler teorileri farklı birimlerin niçin benzer davrandıklarını

ve çeşitliliklerine rağmen niçin beklenen aralıklarda kalan sonuçlar yarattıklarını açıklar. Buna karşılık, birim düzeyinde teoriler farklı birimlerin sistem içindeki benzer konumlarına rağmen niçin farklı davrandıklarını anlatır.” (Waltz, 2015: 91-92).

Bununla birlikte, yine Waltz’a göre, “uluslararası politikanın teorisi, tıpkı hikâyesi gibi, bir devrin büyük güçleri bakımından yazılır. Herhangi bir kendine-yardım sisteminde olduğu gibi uluslararası politikada da en büyük yeteneğe sahip birimler hem kendileri hem de başkaları için eylem sahnesini düzenler. Sistemler teorilerinde yapı oluşumsal bir kavrayıştır; bir sistemin yapısı ana parçalarının etkileşimi tarafından oluşturulur. Kendine-yardım sistemlerine uygulanan teoriler, sistemlerin başlıca parçaları bakımından yazılır.” (Waltz, 2015: 92).

Ne var ki, Waltz büyük güçlere odaklanmanın daha az önemli olanları göz ardı etmek anlamına gelmediğini de vurgulamıştır: Bir uluslararası politika teorisi zorunlu olarak büyük güçler üzerine inşa edilmekte fakat teori oluşturulduktan sonra, kendi aralarında etkileşen daha az önemli devletlere de uygulanabilmektedir (Waltz, 2015: 92).

Kenneth Waltz’un 1979 yılında yayımlanan “Theory of International Politics” adlı kitabı Uluslararası İlişkiler disiplininin tarihindeki en etkili yapıttır. Sadece Realist yaklaşımı yeniden biçimlendirmesi açısından değil, rakip paradigmaları etkilemesi açısından da son derece önemli bir çalışmadır. Waltz, kitabının büyük kısmında teori kavramı üzerine kapsamlı bir tartışma yürütmüştür. Waltz’un “Neo-Realist Devrim”i (Knutsen, 2015: 369) Uluslararası İlişkiler disiplinde yeni bir dönem açmış ve teorik çeşitliliğe de yol veren önemli bir etken olmuştur. Bir anlamda, teorinin teorisini yazmış olan Waltz, bu Meta-Teorik çalışması ile disiplinde bir çığır açmıştır. Waltz, teoriyi “zihinsel olarak biçimlenmiş bir resim” şeklinde tanımlamaktadır (Aktaran Waeber, 2009: 201). Gerçekliğin karmaşık yapısına rağmen Waltz’a göre bir teori sade olmalıdır, teori gerçek dünyayı yalın biçimde açıklayan bir araçtır (Aktaran Waeber, 2009: 212). Söz konusu kitabı ile Neo-Realist teorinin kurucusu olarak kabul edilen ve Uluslararası İlişkiler disiplinde son derece önemli bir konum edinen Waltz, disiplinde yarattığı etkiler itibarıyla de oldukça başarılı bir teorisyendir. Kenneth Neal Waltz’un teorik açılımlarını geliştiren diğer Neo-Realist teorisyenler arasında ise şu isimler sayılabilir:

Stephen Van Evera, Stephen Walt, Jack Snyder, John J. Mearsheimer, Randall Schweller, Fareed Zakaria, Raymond Aron, Robert Gilpin, Barry Buzan, Hedley Bull, Richard Little.

4.2. Neo-Realizm'in Klasik Realizm'den Farklılaşan Yönleri

Davranışsalcılığın eleştirileri karşısında varsayımlarını gözden geçirmek durumunda kalan Klasik Realizm'e bilimsel bir nitelik kazandırma çabalarının bir sonucu olarak Kenneth Waltz'un 1979'daki "Theory of International Politics" adlı çalışması ile Neo-Realist teori ortaya çıkmıştır. Waltz, temel varsayımlarını insan doğasına dayandırmamış, analiz düzeyi olarak sistem ve yapıyı esas almış, bu bakımdan Klasik Realizm'den farklı ve daha bilimsel bir teori geliştirmeye çalışmıştır (Arı, 2011: 162-163).

"Neo-Realizm, önermeleri insan doğasına ilişkin olan ve sınama olanağı bulunmayan Klasik Realizm'e yönelik Davranışsalcı bir tepki olarak değerlendirilmektedir. Deney ve gözlemi esas alan Pozitivizm'e göre, insan doğasına ilişkin önermelerin gözleme tabi tutulması mümkün olmadığından Klasik Realizm'in bilimsel bir teori olarak kabul edilmesi de bu bakış açısından mümkün değildir. Robert Keohane'e göre Neo-Realizm, Realizm'i bir uluslararası politika teorisi haline getirme çabasıdır. Joseph Nye da aynı şekilde Neo-Realizm'in ayrı bir teori olmadığını, Realizm'i teori haline getirme çabısından ibaret olduğunu dile getirmektedir." (Arı, 2011: 196).

Kenneth Waltz'un öncülüğündeki Neo-Realist okul, dünyayı Klasik Realistlerden pek çok yönüyle farklı algılamaktadır. Realistler, uluslararası politikayı basitçe devletlerarası bir etkileşim süreci olarak tanımlamaktaydı. Neo-Realistler ise devletler arasındaki etkileşimi incelerken yapısal nedenleri ve birim düzeyindeki nedenleri ayrı ayrı ele almaktadırlar. Neo-Realist düşüncede yapı önem kazanarak özel bir inceleme konusu haline gelmektedir. Ayrıca, Realistler sadece devletlerarası etkileşimin sonuçları ile ilgilenmekte, Neo-Realistler ise sebep ve sonuçları, amaç ve araçları ayrı ayrı inceleyerek detaylı bir analize tabi tutmaktadırlar (Arı, 2011: 189).

Uluslararası politika geleneksel Realizm'in birim düzeyindeki açıklamalarına yapının etkisi de eklenince tam olarak anlaşılabilir ve Waltz'a

göre, Neo-Realizm bunu sağlamıştır. Neo-Realist teori etkileşen birimler ile uluslararası sonuçlar arasındaki nedensellik ilişkisini kurmuştur. Nedensellik ilişkisi tek taraflı olmayıp birim düzeyindeki nedenlerle uluslararası yapı düzeyindeki nedenler birbirlerini etkilemektedir. Oysa, Realizm sadece sonuçlarla ilgilenmiştir (Arı, 2011: 189-190).

Bir uluslararası politika teorisi geliştirmeye çalışan Kenneth Waltz'a göre, Klasik Realistler daha ziyade dış politika üzerine yoğunlaşmışlardı. Hans Morgenthau, devletlerin dış politikalarını ve devletlerarası ilişkileri açıklamaya yarayacak bir perspektife sahipti ve bu yönde bir teorik çerçeve çizmeye çalışmıştı (Arı, 2011: 189).

Hans Morgenthau ve onun gibi düşünenleri sistemden ziyade onu oluşturan birimlerin kapasitelerinde odaklandıkları ve bu anlamda indirgemeci oldukları gerekçesiyle eleştiren Waltz'a göre, uluslararası sistemin öyle güçlü bir yapısı vardır ki, çok farklı birimler üzerinde bile etkide bulunarak onlar arasında ortak davranış kalıpları ortaya çıkarmaktadır (Arıboğan, 1998: 203).

“Waltz, Geleneksel Realizm'den farklı olarak, uluslararası politikayı etkileyen iç ve dış faktörleri birbirinden ayıran Neo-Realizm'in diğer farklı yönlerini ise nedensel ilişkilerde bir kaymanın söz konusu olması; güç kavramına farklı bir yorum getirilmesi ve birim düzeyindeki analizin farklı bir biçimde ele alınışı olarak özetlemektedir. Ona göre, uluslararası politika ancak, geleneksel Realizm'in birim düzeyindeki analizlerine, sistemin etkilerinin katılması halinde anlaşılabilir. Daha genel bir ifade ile Neo-Realizm, etkileşim halindeki birimlerle, uluslararası çıktılar arasındaki nedensel bağları yeniden kurmaktadır. Neo-Realist teori, nedenlerin, yalnızca etkileşim halindeki birimlerden çıktılarının üremesi gibi tek bir yönde gelişmediğini, ancak iki yönlü olduğunu iddia etmektedir. Birim düzeyinde, nedenlerdeki değişiklikler gözlenen çıktılardaki değişikliklerle uyumlu olmadığına göre şunu kabul etmek gerekir ki, bazı nedenler de uluslararası politikanın yapısal düzeyinde yer almaktadırlar.... Birim düzeyindeki nedenler, yapı düzeyindekilerle etkileşim içerisinde olduğundan, yalnızca birim düzeyindeki açıklamalar yanlış olmaya mahkûm olmaktadır.” (Arıboğan, 1998: 203-204).

“Man, The State and War: A Theoretical Analysis” adlı çalışmasında Kenneth Waltz, savaşların nedeni olarak insan doğasının yanı sıra uluslararası sistemin karakterinden de bahsetmişti. Böylece Klasik Realizm'in birim

düzyeydeki analizine sistem analizini de ekleyeceğinin sinyalinini veriyordu. Neo-Realizm'in Uluslararası İlişkiler'e yaptığı en önemli katkı sistem yapısının ayrıntılı biçimde incelenmesidir. Bu nedenle Neo-Realizm'e Yapısalcı Realizm de denmektedir. Uluslararası politikanın doğru olarak anlaşılabilmesi ancak geleneksel Realizm'in birim düzeyindeki açıklamalarına yapının etkisinin eklenmesiyle mümkündür. Neo-Realizm, insan doğasının bitmek bilmeyen güç iştahının savaşların çıkmasına neden olduğu açıklamasını yetersiz bulmaktadır (Çıtak, 2014: 47-48).

İnsan doğasında kötü özelliklerin yanı sıra iyi özelliklerin de var olması gerçeği, Neo-Realist teorinin sistem yapısına daha çok vurgu yapmasına neden olmuştur. İnsan doğası kötü olduğu için uluslararası sistemde de kötü şeyler oluyor, demek Waltz'a göre kolaya kaçmaktır. Zira barışları yapanlar da insanlardır. Neo-Realist teori, Klasik Realizm'in bu yöndeki kötümser önermesini kabul etmemekte ve uluslararası sistemin yapısının da savaşlara neden olan bir unsur olduğunu ileri sürmektedir (Çıtak, 2014: 48).

Neo-Realizm, devlet davranışlarını Klasik Realizm'den farklı bir biçimde açıklamaktadır. Buna göre, devletler kendilerinin ve rakiplerinin sistem içinde işgal ettikleri konumların çizdiği çerçevede belirlenen etkileşimlerin empoze ettiği bir sonuç olarak hareket etmektedirler. Uluslararası siyaset ve güvenlik arayışı, devletlerin sistem içinde işgal ettiği pozisyonlar tarafından üretilmektedir. Aktörler sadece kendi pozisyonları ve kazançlarıyla değil, rakiplerinin pozisyonu ve ne kazandıkları ile de ilgilidir. Bu anlamda, uluslararası siyaset "pozisyonel"dir. (Balcı, 2016: 134).

Neo-Realizm'de insan doğası, uluslararası siyasete ilişkin bir açıklama kaynağı olmaktan çıkmış ve yerini anarşik sistemin belirleyiciliğine bırakmıştır. Waltz, Morgenthau'nun temel bir açıklama kaynağı olarak sunduğu insan doğasının deneysel olarak test edilemez olduğunu ve bu nedenle gözlemlenebilir unsurların analize dâhil edilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Waltz'a göre, insan doğası savaş durumunu açıklıyor bile olsa, işbirliği ve uluslararası düzen gibi durumları açıklamak noktasında yetersizdir. Bir devlet için dezavantajlı olan güç dağılımını, söz konusu devlet ittifaklar yoluyla dengeleme yoluna gitmekte ve işbirliği yapmakta, dengeleme sağlandığı zaman da düzen hâkim olmaktadır. Oysa, sürekli güç peşinde koşan insan doğasına

odaklanmak işbirliği ve uluslararası düzen gibi olguları açıklayamamaktadır (Balcı, 2016: 134).

“Waltz, Realist analizlerin geleneksel sınırlarını aştı. Aslında, bilinçli olarak ve herkesin gözü önünde iktisatçıların kamplaşma alanına girdi ve şirketlerin mikro-ekonomi teorisi gibi faydalı kavram ve teorilerinden kendi işine yarayanları aldı. Eski düşüncesine geri döndüğünde ise Realist inancından hiçbir şey kaybetmemişti. Aksine, Realist analiz için daha sağlam toplum-bilimsel temellere sahip olduğunu iddia etti. Böylece sahip olduğu bilgi, gücünü yitirmekte olan Realizm’i restore etmeye yardımcı olacaktı. Örneğin, devletin davranışını açıklama çabasının, güce odaklanma ve analiz düzeyi sorununun dikkatli bir şekilde uygulanması konusuna dayandığı hususunda ısrarlıydı; zira sadece devletlerarası sistemin özelliklerinin araştırılmasıyla devletlerin davranışının anlaşılabilmesi mümkündü. Aynı zamanda, Waltz, Arch-Realist argümanını da aştı. Bu aşmanın özellikle iki şekli dikkate değerdir. Birincisi, Waltz geleneksel Realistlere göre daha ‘bilimsel’dir: Devletin tavrını sistematik bir şekilde gözlemlemek suretiyle -devletlerarası etkileşim hakkındaki birkaç genel kanunun yanı sıra- uluslararası sistemin yapısal özellikleri hakkında birkaç temel aksiyom çıkarma niyetindedir. İkincisi, Waltz bilimsel titizlik konusu üzerinde ısrarla durmasına rağmen, toplum bilim yöntemlerinin temel akımlarını reddetmektedir. Bunlar işe yaramamaktadır, çünkü ‘bütün’ hakkında sonuçlar çıkarmak amacıyla ‘parçaları’ araştıran doğal bilim yöntemlerinden devşirilmiştir. Bunun aksine, Waltz ise parçaları açıklayacak ‘bütün’ hakkında bir araştırma yapmak istemektedir. Waltz’ın önemle üzerinde durduğu konu, uluslararası siyasette ‘bütün’ün (devletlerarası sistem) ‘parçaların’ (bütünü oluşturan devletler) toplamından daha fazla bir şey olduğu yolundadır. Waltz, farklı devlet adamlarının ve farklı devletlerin düzenli bir şekilde benzer davranışlar sergilediklerini gözlemlemektedir ve devletlerin iç özelliklerinin aslında davranışlarını belirlemediği sonucuna varmaktadır. Devletlerarası davranış, en iyi devletlerarası sistemin yapısal bağlamıyla açıklanabilmektedir. Waltz, ‘parçaların’ (tek tek devletler) ‘bütün’ (devletlerarası sistem) tarafından belirlenmekte olduğunu iddia etmektedir ve bu belirleyici faktörlerin (bütünün özellikleri olan) tanımlanması için geleneksel toplum bilimlerinin ortaya koyduğu yöntemlerden çok daha uygun yöntemlere ihtiyaç duymaktadır.” (Knutsen, 2015: 363-364).

Waltz, Neo-Realist teorinin, Realizm’in ötesine geçtiğini öne sürmüştür. Neo-Realizm, bir uluslararası ilişkiler teorisi ile bir dış politika teorisinin aynı şey olmadığı ön kabulü ile başlamaktadır. Waltz’a göre, indirgemeci

yaklaşımlar, devletlerin farklı siyasal sistemlere ve ideolojilere rağmen neden benzer davranışlar sergilediklerini açıklayamamaktadır. Neo-Realizm, sistemsal güçlerin devletlerin dış politika davranışlarındaki dikkat çekici benzerliklerin nedeni olduğunu savunmaktadır. Waltz, tıpkı Liberal ve sosyalist teoriler gibi Klasik Realizm'in de indirgemeci bir yaklaşıma sahip olduğu düşüncesindedir. Klasik Realizm, uluslararası siyasetin içinde bulunduğu anarşik yapının özelliklerini ciddi bir muhasebeden geçirmemiştir. Daha çok devletlerin ulusal dış politikalarını incelemeye odaklanmış, devletler sistemi ve bizzat devletlerin doğası arasında bir ayrıma gitmemiştir. Oysa bileşenler ve sistem arasındaki ilişki Waltz'un perspektifinde derin bir çelişki halindedir. Neo-Realizm bir anlamda, düzen ve tekerrürü, derin yapısal sınırlamaları tahlil etme çabasıdır. Klasik Realizm'in ötesine geçtiği en önemli nokta ise uluslararası siyaseti, kesin ve net tanımlanmış yapıya sahip bir sistem olarak kavramsallaştırmasıdır (Linklater, 2015: 242-243-244).

“Pek çok analist ise Realizm ve Neo-Realizm arasında devamlılığın kırılma ve kopmalardan daha çok göze çarptığını öne sürer. Aralarındaki vurgu farklılıklarını işaret etmekte de haklıdır. Neo-Realizm, dış politikanın tekdüzeliğine ve anarşik sistemin uzun vadede yeniden üretimine dikkat çeker fakat Realizm de bu temaları işlemiştir; üstelik, Waltz ile Morgenthau arasındaki farkların anlaşılması konusunda da çok yardımcı değildir. Ancak, tabii ki farklar mevcuttur. Waltz'ın Neo-Realizm'i, Klasik Realizm'de olmayan, bilim felsefesindeki gelişmelere ve sosyal-bilimsel açıklamanın yapısalcı tezahürlerine öykünür. Bu metodolojik anlamda ölüyü diriltme arayışı, devletler sisteminin ana yapısal özelliklerinin resmini çizmeye çalışan Neo-Realist çabanın temelini oluşturur.” (Linklater, 2015: 244).

4.2.1. Kenneth Waltz'a Göre Realizm ve Neo-Realizm Arasındaki Farklar

Kenneth Waltz'a göre, teori tesadüfi olayları ve beklenmedik gelişmeleri açıklamaz; düzeni ve tekrarı ele alır. Teori bir alanın işleyişi ve bu alandaki bütünün parçaları arasındaki bağlantıların tasviridir. Bazı faktörlerin diğerlerinden daha önemli olduğunu gösterir ve aralarındaki ilişkiyi gözler önüne serer. Teori bir alanı diğerlerinden ayırarak entelektüel açıdan inceler. Neo-Realizm, uluslararası siyaset sistemlerinin yapısını tanımlayarak

uluslararası siyasetin özerkliğini ilan etmekte ve böylece bu alan üzerine teori geliştirilmesini mümkün kılmaktadır (Waltz, 2013a: 443-444).

Neo-Realizm, geleneksel Realizm'in birim düzeyindeki açıklamalarına yapısal etkenleri de katarak yapının eylem ve sonuçlar üzerindeki etkisini vurgulamıştır. Örneğin, savaşın nedeni olarak insan doğasından gelen güç arzusu yeterli görülmemektedir. Etkileşim halindeki birimler ile uluslararası sonuçlar arasındaki rastlantısal ilişki yeniden ele alınmaktadır (Waltz, 2013a: 445).

“Uluslararası siyaset mantığına göre, uluslararası düzeydeki sonuçların bazı nedenlerinin birim düzeyindeki etkileşimlerden kaynaklandığına inanmak gerekmektedir; ayrıca, varsayılan nedenlerin gösterdikleri farklılıklar, incelenen sonuçlardaki farklılıklar ile örtüşmediği için yapısal düzeyde başka nedenler bulunduğunu farz etmek gerekmektedir. Birim düzeyindeki nedenler yapı düzeyindeki nedenler ile etkileşim halindedir ve bu nedenle sadece birim düzeyinden yola çıkarak yapılan yorumlar yanıltıcı olacaktır. Eğer bir yaklaşım, hem yapı düzeyinin, hem de birim düzeyinin incelenmesini sağlıyorsa bir sistem içerisinde meydana gelen değişimleri de, sürekliliği de ele alabilir. Yapısal Realizm, birbirini tamamlayan birimleri sıralanışlarına göre inceleyerek uluslararası siyasetin sistematik bir portresini sunmaktadır. Bir kuram oluşturulurken, devletler, amaçları en azından hayatta kalmak olan birleştirici aktörler olarak düşünülür ve sistemin yapı elemanları oldukları kabul edilir. Sistemin en önemli yapısal özelliği anarşidir – meşru otoritenin tek bir elde toplanmaması. Yapıda, dolayısıyla sistemde ortaya çıkan değişiklikler, büyük güç sayısındaki değişiklikler ile ortaya çıkar. Beklenen farklı sonuçlar, birimlerin varsayılan güdülemeleri ve eylemlerini gerçekleştirdikleri sistemin yapısı aracılığı ile alınır.” (Waltz, 2013a: 445-446).

Waltz'a göre, bir sistem teorisi farklı birimlerin neden benzer davranışlar gösterdiklerini ve farklılıklarına karşın neden beklenen sonuçlar doğurdıklarını açıklamaktadır. Birim düzeyindeki teoriler ise bazı birimlerin benzer konumlarda olmalarına rağmen neden farklı davranışlarda bulduklarını göstermektedir. Bir dış politika teorisi aslında ulusal düzeyde olan bir teoridir. Farklı yönetim biçimlerinin ürettiği dış politika davranışlarını inceler. Uluslararası siyaset üzerine bir teori ise yine ulusların dış politikası ile ilgili olup esasen ulusal politikanın hangi uluslararası koşullar ile karşı karşıya kaldığını gösterir (Waltz, 2013a: 446).

Neo-Realizm, münferit savaşların neden çıktığını açıklayamıyor olsa bile, son bin yıl içerisinde neden tekrar tekrar savaşların çıktığını açıklayabilmektedir. Savaşlara neden olan mevcut yapıya dikkat çekmektedir. Sıcak savaşların kökeni soğuk savaşlara, soğuk savaşların kökeni ise uluslararası arenanın anarşik yapısına dayanmaktadır. Savaşların sürekli tekrarlanması uluslararası sistemin yapısı ile açıklanmaktadır. Waltz'a göre, tarihçilerin bildiğini teorisyenler açıklar: Savaş normaldir (Waltz, 2013a: 447).

Neo-Realizm, sistem yapısının ve sistemsel değişikliklerin etkileşim halindeki birimler ile bu birimlerin ürettiği çıktılarını nasıl etkilediğini görmek imkânı veren bir "sistem yapısı" kavramı geliştirmektedir. Uluslararası yapı, devletlerin etkileşiminden ortaya çıkmakta ve sonra da bu devletlerin eylemlerini sınırlamaktadır. Uluslararası siyasetin kesin biçimde tanımlanmış bir yapıdan oluşan bir sistem olarak düşünülebileceği görüşü, Neo-Realizm'in geleneksel Realizm'den ayrıştığı temel noktadır (Waltz, 1990: 29-30).

Neo-Realistlerin dünya algısı erken Realistlerin tasvir ettiği dünyadan farklıdır. Realistler için dünya etkileşim halindeki devletlerden oluşmaktadır. Neo-Realistler ise etkileşim halindeki devletlerin ancak yapı ile birim düzeylerindeki neden ve etkenler ayrı olarak ele alınırsa gerektiği biçimde incelenebileceğini öne sürmüşlerdir. Ayrıca, Realizm'in yaklaşımı temel olarak tümevarımcıyken Neo-Realizm çok daha yoğun bir biçimde tümdengelimcidir (Waltz, 1990: 32-33).

Waltz, Neo-Realizm'i eleştirenlerin bir teorisinin uluslararası siyasi yaşamdaki her şeyi açıklamasının gerekli olmadığını anlayamadıklarını belirtmektedir; teori sadece belirli bir düzeyde açıklayıcılığı olan bir anlamlandırmadır (Waltz, 1990: 32).

Waltz'a göre, Neo-Realizm Realizm'den dört temel noktada ayrışmaktadır. İlki sistemik analiz konusundadır. Diğer üçü ise; Neo-Realizm nedensel ilişkilerin açıklanmasında bir değişiklik yapmış, gücü farklı bir biçimde yorumlamış ve birim düzeyi farklı bir şekilde incelemiştir (Waltz, 1990: 32).

Neo-Realizm, uluslararası siyasetin ancak geleneksel Realizm'in birim düzey açıklamalarına yapının etkileri eklenirse anlaşılabilirliğini ileri sürmektedir. Daha genel olarak, Neo-Realizm etkileşim halindeki birimler ile uluslararası çıktılar arasında nedensel bir bağ kurmaktadır. Neo-Realist teoriye

göre, nedenler tek yönlü olarak oluşmazlar, yani sadece etkileşim halindeki birimlerden çıktılara doğru değil, çift yönlü olarak oluşurlar. Uluslararası çıktılarının bazı nedenleri etkileşim halindeki birimler düzeyinde bulunur. Birim düzeyindeki nedenlerin değişimi gözlenen sonuçlardaki değişime tam olarak tekabül etmediği için, bazı nedenlerin uluslararası siyasetin yapısal düzeyinde olduğunu düşünmek gerekmektedir. Realistler, devletler düzeyinin üstünde bir nedensellik düşünmemişlerdir, çünkü birimleri şekillendiren ve dürten bir güç olarak yapıyı tasavvur etmekte başarısız olmuşlardır. Birim düzeyindeki nedenler yapı düzeyindekiler ile karşılıklı etkileşim halindedir ve sadece birim düzey üzerinden yapılan açıklamalar yanıltıcıdır. Eğer bir teori nedenleri hem birim düzeyde hem de yapısal düzeyde ele alırsa sistemdeki değişim ve süreklilikler ile başa çıkması da mümkün olacaktır (Waltz, 1990: 34).

Birçok Realist gerek güç arzusunun gerekse çatışma ve savaşların kökenini insan doğasında bulmaktadır. Morgenthau'ya göre, güç kendi içinde bir amaçtır, uluslar bazen güçlenme düşüncesinin dışında da davranabilmektedirler fakat bu durumda söz konusu eylemler “siyasi bir doğa”ya sahip olmamaktadır. Ulusların evrensel olarak güç maksimizasyonu arzusunda oldukları iddiası Morgenthau'nun köklerini insan doğasında bulduğu “objektif” yasalardan biridir (Waltz, 1990: 35).

Neo-Realistler ise gücü kendi içinde bir amaç olarak algılamazlar; gücü devletlerin az veya çok sahip olduklarında tehlikelerle başa çıkabilmek için kullandıkları yararlı bir araç olarak görürler. Güç, yararlı bir araçtır ve duyarlı devlet adamları uygun miktarda güç edinmeye çalışırlar. Son tahlilde, devletlerin temel kaygısı güç değil, güvenlik konusundadır. Bu, Realist teoride yapılan önemli bir revizyondur (Waltz, 1990: 36).

Gücün devletler arasındaki dağılımı ve bu dağılımdaki değişiklikler yapının ve yapıdaki değişimlerin de tanımlanmasına yardım eder. Gücün objektif biçimde nasıl ölçülebileceği sorusu ise teoriyle değil, pratikle ilgili bir konudur. Teori pratikte uygulanırken karşılaşılan bir meseledir (Waltz, 1990: 36).

Neo-Realizm, kendisini bir teori olarak ortaya koyarken temel Reelpolitik ilkelerini korumakta ancak, araç ve amaçlar, neden ve sonuçlar farklı bir biçimde ele alınmaktadır. Devletlerin sürekli güçlenme çabasıyla hareket ettiklerini öne süren Morgenthau, gücü devletler için başlı başına bir

amaç olarak görmüş, güç dışındaki kaygılar ile hareket ettikleri durumlarda ise eylemlerinin siyasi bir doğaya sahip olmadığını belirtmiştir. Oysa Neo-Realizm, gücü devletler için bir amaç değil, bir araç olarak algılamaktadır. Devletlerin en büyük kaygısı güç değil, güvenlidir. Bu, Klasik Realizm ile Neo-Realizm arasındaki çok önemli bir farktır (Waltz, 2013a: 444).

Realistlere göre, anarşi belirgin bir yapıdan ziyade genel bir durumdur. Anarşi, devletlerin başa çıkmak zorunda olduğu bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Devletler hükümet biçimi, karar alıcıların karakteri, ideoloji türü ve diğer birçok konuda birbirlerinden farklılaşmaktadır. Farklı biçimde yapılanmış devletler hem Realistlere hem de Neo-Realistlere göre, farklı biçimde davranır ve farklı çıktılar üretirler. Bununla birlikte, Neo-Realistlere göre, devletler yeteneklerindeki temel farklılıklara rağmen yapının sınırlaması altında benzer fonksiyonlara sahiptirler. İç ve dış çevre değiştikçe yapının ve devletlerin taşıdığı nedensel ağırlık da değişir. Analiz düzeylerinin göreceli önemi konusundaki bir soru, kuramsal olarak ve kesin biçimde yanıtlanamaz. Yapılar birimleri ve birimler de yapıları etkilediğinden bu konudaki belirsizliğin çözülmesi mümkün değildir. Bazıları bunun Neo-Realist teorideki bir eksiklik olduğunu düşünmüştür (Waltz, 1990: 36).

Neo-Realizm'in odaklandığı bir sorun da, uluslararası siyasi sistemin yapısının, onu oluşturan ve etkileşim halinde bulunan parçalardan nasıl ayrılabilirdir. Bu soru cevaplandığında, ilgi de yapının etkileşim halindeki birimler üzerinde oluşturduğu etkiye yönelecektir. Realistler, devletlerin heterojen yapısı üzerine odaklanmışlardır çünkü birimlerin bileşimindeki farklılıklar davranışlarda ve çıktılarda farklılık yaratmaktadır. Bu önermenin hatalı olduğunu fark eden Neo-Realistler ise yapının birim davranışlarını ve çıktılarını nasıl etkilediğini açıklayan bir teori ortaya koymuşlardır (Waltz, 1990: 37).

Sistemin kabilelerden, uluslardan, oligopolistik firmalardan ya da sokak çetelerinden oluşup oluşmadığına bakılmaksızın, anarşi mantığı varlığını sürdürmektedir. Waltz'a göre, sistemin organizasyon prensibi olan anarşi sabit kalmaktadır. Neo-Realist teoride birimlerin konumu ve rolü hakkında daha fazla şey söylenmesi gerekir. Ayrıca, devletlerin eylemlerini gerçekleştirdikleri zeminin koşullarındaki değişimler hakkında da daha fazla şey söylenmelidir. Örneğin, devletlerin endüstriyel ve askeri teknolojilerindeki değişimler,

sistemin karakterini değiştirebilir. Fakat devletlerin eylemlerini açıklayan teoriyi değiştirmeyecektir. (Waltz, 1990: 37).

Sonuç olarak, Neo-Realistlerin Realist akımda yaptığı en önemli yenilik, Davranışsalcılar tarafından yöneltilen “bilimsel/teorik yetersizlik” iddialarına karşı sağladıkları “bilimsel/teorik tutarlılık” olmuştur (Demir ve Varlık, 2013: 77).

4.3. Neo-Realizm’in Kapsamı

Neo-Realizm, dünya siyasetinin analizinde ontolojik olarak devleti ncllemektedir. Dünya siyaseti temel olarak devletlerarası siyasal ilişkilerden oluşmaktadır. Uluslararası sistemin anarşik bir yapıdan oluştuğu varsayılmakta, istikrar G Dengesi Teorisi ile açıklanmakta ve uluslararası siyasal değişim savaşlara bağlanmaktadır. Uluslararası sistem büyük güçler açısından tanımlanmakta, uluslararası anarşik yapı kavramsallaştırmasına ise özel bir önem verilmektedir. Anarşi olgusu, Realist teoride de bulunmasına rağmen Neo-Realizm anarşiyi yapısal bir özellik olarak tanımlamıştır. Uluslararası siyaset devletlerarası g ilişkilerinden meydana gelen bir alan olup, zaten bu alana politik karakterini kazandıran da sürekli bir g mücadelesine sahne olmasıdır. Uluslararası sistem büyük güçlerin sayısına göre değerlendirilmektedir. G Dengesi Teorisi ile uluslararası istikrar açıklanmak istenmiş, uluslararası siyasal değişimin ise savaşlar yoluyla gerçekleşebileceği varsayılmıştır. Neo-Realizm’in genel teorik içeriğini dört temel kavram üzerinden analiz etmek mümkündür.

4.3.1. Uluslararası Anarşik Yapı

“Anarşi, en genel anlamda, kuralları zorla/tahakkümle uygulayan bir üst otorite/süper gücün olmadığı sistemdir. Uluslararası anarşi kavramı ilk kez Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra, 1926 yılında, G. Lowes Dickonson tarafından kullanılmıştır. Dickonson’a göre savaşların en temel sebebi; uluslararası sistemde devletler arasındaki düşmanlığı engelleyecek herhangi bir üst otoritenin yokluğudur. Fakat anarşi her zaman savaş veya çatışmayla sonuçlanacak bir kaos ortamı değildir.” (Karabulut, 2016: 8). Neo-Realizm’de

anarşi, uluslararası sistemin düzenleyici ilkesi olarak algılanmaktadır. “Hemen hemen tüm Uluslararası İlişkiler teorisyenleri uluslararası ilişkilerin anarşik yapısını kabul etmektedirler. Aralarındaki farklılıklar anarşinin kaynağı/nedenleri ve bunu optimist ya da pesimist algılamalarında ortaya çıkmaktadır.” (Karabulut, 2016: 9). “Uluslararası İlişkiler teorilerine bakıldığında anarşi olgusuna en çok değinen ve çalışmalarını bu kavram üzerinden şekillendiren başat teorinin Kenneth Waltz’un öncülüğünü yaptığı Neo-Realizm olduğu görülecektir. Waltz’a göre uluslararası sistemin yapısı, doğası gereği anarşiktir. Böylesi bir sistemde her devlet kendi çıkarlarını gözetmek zorundadır. Bu ise hem uluslararası işbirliğini engellemekte hem de güvenlik ikilemi yaratmaktadır.” (Karabulut, 2016: 8).

Waltz, uluslararası siyasal yapıların anarşi ilkesine uygun olarak düzenlendiğini, yapıyı oluşturan unsurların ise işlevsel olarak farklılaşmadığını fakat bu parçaların kapasiteleri açısından çeşitlilik gösterdiğini belirtmiştir. Uluslararası sistemler güç dağılımı anlamında farklılaşabilmektedir. Waltz, devletlerin iç niteliklerine hiç dikkat etmemiştir (Knutsen, 2015: 364-365).

Sistemin bir yapıdan ve etkileşen birimlerden oluştuğunu belirten Waltz’a göre, yapı sistemi bir bütün olarak düşünmeyi olanaklı kılan sistem genelinde bir bileşendir. Çevre, durum, bağlam ve ortam gibi kavrayışların yerine teorik bakımdan yararlı kavramlar geliştirebilmek amacıyla Waltz, yapı kavramını tanımlamış, bu tür belirsiz ve değişken terimlere açık ve değişmez bir anlam kazandırdığı takdirde yapının yararlı bir kavram olacağını belirtmiştir. Sistem düzeyindeki ve birimler düzeyindeki değişkenleri birbirinden ayırabilmek için birimlerin karakteristikleri, bunların davranış ve etkileşimleri bir tarafa bırakılmalı ve bir soyutlama üzerinden yapı tanımlanmalıdır (Waltz, 2015: 102).

“Bir yapı, parçalarının düzenlenmesiyle tanımlanır. Yalnızca düzenlemedeki değişimler yapısal değişimlerdir. Bir sistem bir yapıdan ve etkileşen parçalardan oluşur. Hem yapı hem de parçalar reel karar birimleriyle ve organlarla ilişkili kavramlar olmakla birlikte bunlarla özdeş değildir. Yapı gördüğümüz bir şey değildir. (...) Yapı bir soyutlama olduğuna göre, sistemin maddi karakteristikleri sıralanarak tanımlanması mümkün değildir. Bunun yerine sistem parçalarının düzenlenmesiyle ve bu düzenlenmenin ilkesiyle tanımlanmalıdır.... Yapı bir sistemin parçalarının düzenlenmesini veya düzenlenişini tanımlar. Yapı bir

siyasal kurumlar derlemi değil, daha ziyade bunların düzenlenmesidir.” (Waltz, 2015: 103-104).

Waltz, siyasal bir yapının, yapı olarak varlığını sürdürdükçe süreçte ve performansta benzerlik yarattığını ancak, benzerliğin birörneklik anlamına gelmediğini belirtmiştir. Yapı bir sebep olarak etki etmekle birlikte oyundaki tek sebep değildir. Kültürel ve diğer farklılıklara rağmen, benzer yapılar benzer sonuçlar üretmektedir (Waltz, 2015: 111-112).

Waltz, devletlerin iç siyasal yapıları ile devletlerarası sistemin yapısı arasında bir ayrıma giderek şu tespiti yapmıştır:

“Yapısal sorunlar bir sistemin parçalarının düzenlenmesine ilişkin sorunlardır. İç siyasal sistemlerin parçaları üstlük ve astlık ilişkileri içinde konumlanırlar. Bazılarına buyurma hakkı tanınmış; bazıları ise buyruğa uymakla yükümlü kılınmıştır. İç sistemler merkeziyetçi ve hiyerarşiktir. Uluslararası politik sistemlerin parçaları eşgüdüm ilişkileri içinde konumlanır. Şeklen, her biri diğerlerinin hepsine eşittir. Hiçbirine emretme hakkı tanınmamıştır; hiçbiri itaatle yükümlü değildir. Uluslararası sistemler adem-i merkeziyetçi ve anarşiktir. İki yapının düzenleyici ilkeleri belirgin bir biçimde farklıdır, aslında, birbirinin tersidir. İç siyasal yapılar somut karşılıkları olarak devlet kurum ve kuruluşlarına sahiptir. Bunun tersine, uluslararası politika ise ‘hükümet yokluğunda siyaset’ olarak adlandırılmıştır.... Sistem ölçeğinde otoriteye sahip siyasal karar birimlerinin yokluğunda, biçimsel üstlük ve astlık ilişkileri gelişmeyi başaramaz.” (Waltz, 2015: 112-113).

Uluslararası anarşik yapı kavramsallaştırması konusunda ekonomik analogiye başvuran Waltz, mikro-ekonomi teorisyenlerinin icat ettiği bir kavram olan “piyasa” kavramını uluslararası anarşik yapıyı izah ederken kullanmıştır. Buna göre, adem-i merkeziyetçi bir ekonominin piyasası köken itibarıyla bireyci, kendiliğinden yaratılmış ve amaçlanmamıştır. Piyasa; amaçları ve gayretleri bir düzen yaratmaya yönelik olmayan, kendi içsel çıkarlarını muhtelif araçlarla sağlamaya çalışan birimlerin (kişilerin ve firmaların) faaliyetlerinden oluşmaktadır. Tekil birimler kendileri için faaliyette bulunmakta, birlikte eylemlerin sonucunda ise bu birimlerin hepsini etkileyen ve kısıtlayan bir yapı doğmaktadır. Piyasa bir kez oluştuğunda kurucu birimlerin kontrol etmeleri mümkün olmayan bir kuvvet haline

gelmektedir. Yaratıcılar kendi faaliyetlerinin yarattığı piyasanın yaratıkları olmaktadır (Waltz, 2015: 114).

Waltz'un benzeşimli çıkarsama yöntemine göre, uluslararası politik sistemler de buna benzer biçimde oluşmaktadır. İster şehir devletleri, imparatorluklar ya da ister uluslar olsun temel birimlerin birlikte var oluşundan uluslararası yapılar meydana gelmektedir. Köken itibarıyla bireyci, kendiliğinden yaratılmış ve amaçlanmamış olan yapılar, sistem birimlerinin birlikte eylemiyle ve bir kendine-yardım ilkesi üzerinden oluşmakta ve idame ettirilmektedir (Waltz, 2015: 115-116).

Uluslararası anarşik yapı altındaki devletler, yerine getirdikleri işlevlere göre biçimsel olarak farklılaşmazlar. Anarşi, sistemin birimleri arasında eşgüdüm gerektirir, bu da birimlerin aynılığını ima eder. Anarşi sürdükçe devletler de benzer birimler olmaya devam edecek, uluslararası yapılar sadece örgütleyici ilkenin değişmesi durumunda ya da bu söz konusu olmazsa birimlerin yeteneklerindeki değişimler yoluyla değişime uğrayacaktır (Waltz, 2015: 118).

Devletlerin işlevlerinde değil, yeteneklerinde farklılık söz konusudur. İşlevleri benzerdir, ayırım ise esasen bunların farklılaşan yeteneklerinden kaynaklanmaktadır. Ulusal politika farklı işlevleri yerine getiren birimlerden oluşurken uluslararası politika benzer işlevlere sahip birimlerden oluşmaktadır (Waltz, 2015: 122-123).

Anarşik bir sistemin işlevsel olarak farklılaşmamış olan birimleri esasen benzer görevleri yerine getirmekteki daha büyük ya da daha düşük yetenekleri ile ayırt edilmektedirler. Sistemin yapısı sistem birimleri arasındaki yetenek dağılımında yaşanacak değişimler ile birlikte değişmektedir. Yapıdaki bir değişim ise birimlerin davranış biçimlerinin ve dolayısıyla etkileşimlerinin doğuracağı sonuçların değişmesi anlamına gelecektir (Waltz, 2015: 123). Neo-Realist teoride iç toplum yapısı ve devlet biçimi ne olursa olsun her devletin uluslararası sistemin anarşik yapısından eşit olarak etkilendiği, bu nedenle bütün birimlerin (devletlerin) uluslararası sistemde aynı işlevi olduğu varsayıldığından, ne devletin özgüllüğünü inceleyen bir devlet teorisi geliştirilebilmiş ne de buna gerek duyulmuştur (Yalvaç, 2011b: 22).

Waltz, bu konuda devletlerin özniteliklerinin önemli olmadığını ifade etmiştir. Devletlerin devrimci ya da meşru, otoriter ya da demokratik, ideolojik

ya da pragmatik olması sorgulanmaksızın bunlar arasındaki düzene ve o düzen içerisinde yeteneklerin dağılımına bakılmalıdır. Devletlerin her tikel niteliğinden soyutlama yapılmalıdır. Bu şekilde ortaya çıkan resim, birimlerin nitelikleri bakımından değil ama konumları bakımından yazılan genel bir betimleme olacaktır (Waltz, 2015: 125).

Waltz'a göre, ulusal siyaset otorite, yönetim ve hukuk alanı, uluslararası siyaset ise güç, mücadele ve uyuşma alanıdır. Anarşik bir düzende eylem ilkesi zorunlu olarak kendine-yardımdır ve bu tür bir durum yüksek bir risk durumudur. Ekonomik alanda iflas, bir özgür devletler dünyasında ise savaş tehlikesi bu yüksek risk durumunu tanımlar (Waltz, 2015: 140-142). "Ulusal alan çeşitli şekillerde hiyerarşik, dikey, merkeziyetçi, heterojen, yönlendirilmiş, yapay olarak; uluslararası alan ise anarşik, yatay, âdem-i merkeziyetçi, homojen, yönlendirilmemiş ve karşılıklı uyum sağlama yeteneğinde olarak betimlenir. Düzen ne kadar merkeziyetçi olursa, kararların alındığı yer tepeye o kadar yakın bir noktaya çıkar. Uluslararası düzlemde, neredeyse başka hiçbir düzey olmadığından, kararlar dip seviyede verilir. Dikey yatay ikiliğinde, uluslararası yapılar yatay konumdadır." (Waltz, 2015: 142).

Aleksander Wendt, uluslararası siyasetteki "yapı" sorunsalını üç anarşi kültürü üzerinden değerlendirmiştir. Bunlar: Hobbesçu Kültür, Lockeçu Kültür ve Kantçı Kültür'dür. Hobbesçu anarşinin mantığı "düşmanlık" ile karakterize olmaktadır.

Bu, herkesin kendi başının çaresine bakmak zorunda olduğu, öldür ya da öldürül ilkesi ile hareket edilen herkesin herkese karşı savaşıdır. Aktörlerin birbirlerine asla güvenemeyeceği gerçek bir kendi başının çaresine bakma sistemi söz konusudur. Beka konusu sadece askeri güce dayanmakta ve sürekli bir Güvenlik İkilemi yaşanmaktadır. Güvenlik sıfır-toplamlı bir olgudur. Güvenlik İkilemleri, saldırı-savunma dengesinde olduğu gibi silahların doğasından değil, öteki aktörlere atfedilen niyetler nedeniyle aşırı hale gelmekte, devletler güç yerine güvenlik arzuluyor bile olsalar, ortamda hâkim olan kolektif inanç onları güç arıyormuş gibi davranmaya zorlamaktadır (Wendt, 2016: 327).

Aktörler düşmanlığı aktörlerin bireysel bir özelliği olarak değil, sisteme içkin bir nitelik olarak görürler ve böylece tüm "öteki"ler sadece sistemin birimleri oldukları için düşman biçiminde algılanırlar (Wendt, 2016: 326).

“Lockecu kültür”ün mantığı ise daha farklıdır, çünkü düşmanlık yerine rekabete dayalı bir rol yapısı içerir. Rakipler de benlik ve öteki algıları üzerinden oluşturulmaktadır fakat Lockecu kültürde “öteki”ler daha az tehdit edicidir. Rakipler birbirlerinin egemenliklerini, yaşam ve özgürlük haklarını tanımakta, işgal etmeye ya da hâkimiyet kurmaya çalışmamaktadırlar. Lockecu anarşinin mantığı kolektif bir temsil olarak rekabettir. Rekabet sistemin yapısına içkin bir özellik olmaktadır (Wendt, 2016: 344-348-349).

Aleksander Wendt, son üç yüzyıldır Westfalya sistemine Lockecu varsayımların hâkim olduğunu belirtmektedir. Zaman zaman Hobbesçu kültür de yaşanmış olmasına rağmen yaşa ve yaşamasına izin ver sisteminin hâkimiyeti uluslararası politikada çok daha belirgindir. Bununla birlikte, İkinci Dünya Savaşı’ndan beri Kuzey Atlantik devletleri kendi aralarında bir güvenlik “ekibi” olarak faaliyet göstermişlerdir. Soğuk Savaş döneminin çift kutuplu yapısı nedeniyle Batı içindeki rekabetler geçici olarak ertelenmiş, şiddetten kaçınma ve kolektif güvenliğe dayalı yeni bir uluslararası siyasal kültür ortaya çıkmıştır. Bu, Kantçı kültürdür ve dostluğa ilişkin bir rol yapısına dayanmaktadır (Wendt, 2016: 364-365).

Wendt’e göre, her anarşi kültürünün merkezinde sadece bir özne konumu bulunmaktadır: Hobbesçu kültürde bu “düşman”dır, Lockecu kültürde “rakip” ve Kantçı kültürde “dost”tur. Düşmanlar birbirlerine karşı şiddette sınır tanımazken, rakipler birbirlerini öldürmekten kaçınmakta fakat çıkarlarını artırmak için şiddet kullanabilmektedirler. Dostlar ise anlaşmazlıkları çözmek için şiddete başvurmazlar ve güvenlik tehditlerine karşı kolektif biçimde hareket eden müttefikler olabilirler (Wendt, 2016: 318-319).

Aleksander Wendt’e göre, Kenneth Waltz tarafından resmedilen anarşi, esasında Lockecu bir sisteme işaret etmektedir, zira Waltz’un temel ilgi odağında bulunan Westfalya Sistemi de Lockecu bir kültürden oluşmaktadır. Ne var ki, Waltz, “Lockecu anarşi mantığı”ndan hiç bahsetmemiştir (Wendt, 2016: 351).

“Waltz yapıyı üç boyutla birlikte tanımlamaktadır: Birimlerin sıralanışını belirleyen ilke, birimlerin ve işlevlerinin ayrıştırılması ve yetilerin dağılımı. Uluslararası siyasette, Waltz açısından sabit değer olan, düzenleyici ilke anarşidir ve iç politikadan farklı olarak birimler işlevsel olarak ayrıştırılmamış

olduğundan bu boyut dışarıda bırakılmıştır. Bu, yetilerin dağılımını uluslararası yapının tek değişken boyutu kılmaktadır. Her ikisi de ortak fikirlere dayanan dostluk ve düşmanlık örüntüleri ve uluslararası kurumlar -muhtemelen anarşide makro düzeyde bu tür fikirler olamayacağından- birim düzeyde olgular olarak görülmektedir. Waltz özellikle ‘materyalist’ olmayı hedefleyerek yola çıkmış gibi gözükmese de, onun yapı tanımını ortak fikirlerden arındırmak, onun teorisini daha çok, Marksizm’in, üretim ilişkilerini fiziksel güçlerden türetmeye çalışan ‘Köktenci’, teknolojik belirlemci biçimlerini andırır hale gelmektedir.” (Wendt, 2016: 312).

Neo-Realizm’in anarşi algısını özgün bir biçimde yorumlayan Aleksander Wendt’e göre Kenneth Waltz, Locke’cu kültür ve anarşi mantığı ile tanımlanabilecek bir uluslararası yapı tahayyül etmiştir. Söz konusu uluslararası anarşik yapı “rekabet”e dayalı olup, bu yapı dâhilindeki birimler “güvenlik maksimizasyonu” çabasıdadırlar. Neo-Realizm’e göre, rekabeti öngören ve birimlerin davranışlarını sınırlandıran uluslararası anarşik yapı, kendine-yardım ilkesi temelinde hayatta kalmaya çalışan devletlerin “güvenlik maksimizasyonu” hedefiyle hareket ettikleri bir uluslararası sistem ortaya çıkarmaktadır.

4.3.2. Uluslararası Sistem

“Neo-Realizm’in temel ilkelerinden bir tanesi ise, sistemdeki güç dağılımı gerçeğidir. Güç, sistemdeki birimlerin bir özelliğiymiş güç dağılımı, sistemin sahip olduğu bir özelliktir. Devletlerin bünyelerinde topladıkları güç yalnızca onların kaderlerini değil, sistemin yapısını da belirlemektedir.” (Çıtak, 2014: 57). Waltz’a göre, “uluslararası sisteme karakteristik özelliğini veren şey gücün devletler arasında nasıl dağıldığıdır. Güç iki devlette temerküz etmişse bu sistem iki kutuplu iken, üç veya daha fazla devlet arasında dağılmışsa çok kutuplu sistem söz konusudur. Bu iki sistem arasındaki temel fark ise, ilkinin yani iki kutuplu sistemin çok kutuplu sisteme göre daha istikrarlı olmasıdır.” (Aktaran Balcı, 2016: 135).

Birimlerin sahip olduğu güç miktarına göre tek kutuplu, çift kutuplu veya çok kutuplu sistemler oluşabilmektedir. Gücün devletler arasındaki dağılımı ve bu dağılımın zamanla değişmesi, sisteme ve sistemdeki değişikliğe işaret etmektedir. Uluslararası alanda tarihin başlangıcından beri tek, çift ve

çok kutuplu sistemler tecrübe edilmiştir. Neo-Realist teoride hangi kutuplu sistemin daha güvenli olduğuna dair genel kabul görmüş bir tez yoktur fakat Soğuk Savaş dönemindeki gibi iki kutuplu bir sistemin daha barışçıl olduğu öne sürülmektedir. İki kutuplu sistemlerde büyük güçler ve onların etrafında kümelenmiş olan devletler karşı taraftan da bir adım geleceği düşüncesiyle daha mantıklı ve ihtiyatlı hareket etmek zorunda kalmakta ve böylece soğuk savaş içinde sıcak savaşlar dondurulmaktadır. Tarafların sahip olduğu nükleer silahlar ve diğer kitle imha silahları da güç dengesinin bozulmasını engellemektedir. Tek kutuplu sistemde egemen güç, kendisine itiraz edecek bir güç bulunmadığı için daha fütursuzca hareket edebilmektedir. Çok kutuplu sistemler ise savaş olasılığının en yüksek olduğu sistemlerdir ve bunun esas nedeni tehditlerin belirsiz olmasıdır (Çıtak, 2014: 58).

Waltz'a göre, “anarşik sistemler yalnızca düzenleyici ilkedeki değişimler ve bu sistemlerin ana taraflarının sayısındaki önemli değişimler tarafından dönüştürülürler. Bir uluslararası sistemin istikrarlı olduğunu söylemek iki anlama gelir: İlk olarak, anarşik olmaya devam ettiği anlamına; ikinci olarak da sistemi oluşturan ana tarafların sayısında önemli bir değişiklik meydana gelmediği anlamına. Sayıdaki ‘önemli’ değişiklikler, yapının birimler üzerindeki etkisi hakkında farklı beklentilere yol açan sayı değişimleridir. O zaman, anarşik olmaya devam ettiği sürece, sistemin istikrarı başlıca üyelerinin yazgısına sıkı sıkıya bağlıdır.” (Waltz, 2015: 202).

“İki kutupluluk büyük güçler arasında savaşa geçit vermemiştir”(Waltz, 2015: 227) diyen Waltz'a göre, “iki taraftan oluşan bir sistem birçok erdeme sahiptir.” (Waltz, 2015: 220). “Çok kutuplu dünyaların güç politikasında, kimin kim için tehlike oluşturduğu ve tehdit ve sorunlarla kimin uğraşmasının beklenebileceği belirsizlik meseleleridir. Oysa iki kutuplu dünyaların güç politikasında kimin kim için tehlike oluşturduğundan asla kuşku duyulmaz. İki sistemdeki güç politikaları arasındaki ilk büyük fark budur.” (Waltz, 2015: 212). “İki güç rekabet ettiğinde, dengesizlikler ancak bunların iç çabalarıyla düzeltilebilir. İki den fazla yarışmacı olduğunda, ittifak oluşumundaki değişimler, sisteme esneklik katarak ilave bir düzeltme aracı sunarlar. Bu, çok ve iki kutuplu sistemler arasında can alıcı bir farktır.” (Waltz, 2015: 203).

Neo-Realistler, çok kutuplu uluslararası sistemin istikrarsızlığına dair geçmişten de örnekler vererek düşüncelerine tarihsel dayanak sağlamak

istemişlerdir. Bu konuda en belirgin iki örnek, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı'dır. Uluslararası sistem kavramı konusunda tarihten örnekler vermek gerçekçilik iddiasındaki Neo-Realizm'e tarihsel bir tutarlılık da sağlamaktadır.

Waltz'un takipçileri çok kutuplu sistemlerdeki ittifak siyasetinin iki nedenle savaflara yol açabildiğini ileri sürmüşlerdir. Bunlardan ilkinine göre, çok kutuplu sistem içindeki büyük güçler olası bir krizde "Çete dayanışması" gösterdiklerinden savaş ve savaşın derinleşme riski çok daha yüksektir (Balcı, 2016: 136).

Örneğin, Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturya Sırbistan'a saldırmış, Rusya ise Sırbistan'ı savunmak için savafla girmiş, Almanya da Rusya'ya karşı Avusturya'yı korumak için savafla dâhil olunca Fransa devreye girmiştir. Sistem içinde oluşan bir kriz çete dayanışması nedeniyle zincirleme reaksiyona neden olmuş ve hızla bir dünya savaşı haline gelmiştir. Ayrıca, çok kutuplu sistemlerde "sorumluluğu birbirine atma" imkânı vardır ve bu da krizlerin derinleşmesine yol açmaktadır. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere, Hitler Almanya'sı ile mücadele sorumluluğunu Fransa'ya ve ardından Sovyetler Birliği'ne atmış, daha sonra da ABD, Sovyetler Birliği'nin Almanya'yı iyice zayıflatmasını beklemiş ve savaş bu şekilde daha yıkıcı hale gelmiştir. İki kutuplu sistemlerde aktörlerin sorumluluğu atacakları müttefik bir büyük güç olmadığı gibi güç dengesini riske etmeyi de istemezler. İttifak politikalarından kaynaklanan bir savaş olasılığı iki kutuplu sistemlerde söz konusu değildir (Balcı, 2016: 136).

4.3.3. Güç Kavramı ve Güç Dengesi Teorisi

Neo-Realizm'e göre, uluslararası ortam tek tek devletlerin davranışlarından değil, sistemin öğeleri arasındaki ilişkilerden oluşmakta; korku, kıskançlık, şüphe ve güvensizlik gibi duygular ise insan doğasından değil, uluslararası sistemdeki anarşik yapıdan kaynaklanmaktadır. Uluslararası ortamda niyetlerden bağımsız olarak çatışma kaçınılmazdır çünkü anarşik ortamda savaş durduracak bir düzenek ya da organ bulunmamaktadır. Söz konusu anarşi mantığı "kendine-yardım" ve "güç politikası" kavramlarını dünya siyasetine içkin birer özellik olarak algılamayı getirmektedir. Kısacası,

Neo-Realizm dünya siyasetinin analizinde yapısal ve sistemsel bir yöntem benimsemekte ve gücü bir amaç değil, bir araç olarak görmektedir (Demir ve Varlık, 2013: 76).

Neo-Realizm de Klasik Realizm gibi gücün önemine vurgu yapmaktadır ancak, iki teorinin gücü algılama biçimleri farklılık göstermektedir. Klasik Realizm'e göre güç nihai bir amaç olup devletlerin çıkarlarını elde etmesi için askeri güç yeterlidir. Neo-Realizm ise devletlerin nihai amacını anarşik sistemde varlıklarını korumak olarak görmekte ve gücü de bu amaca yönelik bir araç olarak algılamaktadır (Çıtak, 2014: 55).

Devletlerin güvenliklerini sağlaması, sistem içinde hareket edebilmesi, kendilerine manevra alanı yaratabilmesi, yapının kuralları belirlenirken etkili olması, otoritelerini sürdürmesi, uluslararası alanda çıkarlarına erişmesi ve saldırganları caydırması açısından güç, Neo-Realizm'de son derece önemli bir kavramdır. Fakat Neo-Realizm, gücü sadece askeri güç ile sınırlandırmamıştır. Klasik Realizm, askeri gücün ve bu sayede kazanılan siyasi gücün başat önemini vurgularken Neo-Realizm, askeri gücün önemini de kabul etmekle beraber sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik özellikleri de gücün bileşenleri olarak tanımlamıştır. Uluslararası sistemdeki büyük güçler sadece orduları büyük olanlar değil, gücün bütün bileşenlerine sahip olanlar, yani kapasitesi güçlü olanlardır (Çıtak, 2014: 55-56).

Neo-Realizm'e göre, anarşik uluslararası sistemde "kendine-yardım" esasıyla güvenliklerini sağlayıp varlıklarını sürdürme amacındaki devletler için güç hayati önemdedir. Bu amaç doğrultusunda hareket eden devletlerin sadece askeri kapasitelerini değil, ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik kapasitelerini de artırmaları öngörülmektedir.

Neo-Realizm'e göre uluslararası anarşik sistemin kaotik olmamasını ve sistemde bir düzen olmasını sağlayan mekanizma "Güç Dengesi"dir. Güç Dengesi Teorisi, hayatta kalmak ve evrensel hâkimiyet sağlamak gibi iki düzey arasında eylemde bulunan devletlerin çabaları sonucu ortaya çıkmaktadır (Ersoy, 2016: 176). "Uluslararası ilişkilerin anarşik ortamında bir devletin gücü üzerindeki en güvenilir kontrol, diğer devletlerin gücüdür. 'Güç Dengesi' terimi, bir veya daha fazla devletin gücünün, başka bir devlet veya devletler grubunun gücünü dengelemek için kullanılması genel fikrini ifade eder. Güç Dengesi, devletler veya ittifaklar arasındaki güç yeteneklerinin herhangi bir

dağılımı anlamına gelebilir veya yalnızca nispeten eşit bir dağılımı ifade edebilir.” (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 95). Güç Dengesi Teorisi, temel olarak Neo-Realist teori kapsamında düşünülen bir mikro-teoridir.

Güç Dengesi Teorisi’ne göre, karşı-dengelemeler düzenli olarak gerçekleşmekte ve uluslararası sistemde istikrar sağlamaktadır. Kural ve ilkeler aynı kaldığı için sistem istikrarlıdır fakat bu, barış anlamına gelmemekte, istikrar mükerrer savaşlar yoluyla sürdürülmektedir. Rakipler karşısında kendi yeteneklerini geliştirmek bir Güç Dengesi biçimidir ancak, ittifaklar kurmak daha ucuz, çabuk ve etkili bir yöntemdir. Bununla birlikte, devletler her zaman dengeleme yapmazlar. Bazen en güçlü devletin peşine takılırlar ve bu, dengelemenin tersi olarak “Eklemlenme” şeklinde adlandırılır (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 95).

Yükselen bir güce karşı diğer devletler dengelemeyi iki şekilde yapmaktadırlar. “Dâhili Dengeleme” bir devletin askeri gücünü artırmasını, ekonomik imkânlarını yükseltmesini ve daha zekice stratejiler geliştirmesini ifade ederken, “Harici Dengeleme” söz konusu devletin, üye olduğu ittifakı güçlendirmesini, genişletmesini ya da karşısında olduğu bir ittifakı zayıflatmasını, daraltmasını ifade etmektedir (Ersoy, 2016: 176).

Dâhili Dengeleme ve Harici Dengeleme çabalarını Waltz şu şekilde tanımlamıştır: “Doğru dürüst ifade edilen bir Güç Dengesi Teorisi devletler hakkında varsayımlarla başlar: Bunlar asgari olarak kendi varlıklarını korumak isteyen, azami olarak evrensel hâkimiyet peşinde koşan bölünmez aktörlerdir. Devletler veya onlar adına hareket edenler hedeflenen amaçlara ulaşmak için el altındaki araçları az çok makul biçimde kullanmaya çalışırlar. Bu araçlar iki kategoriye ayrılır: İç çabalar (ekonomik yeteneği, askeri gücü artırma, akıllı stratejiler geliştirme yönünde hamleler) ve dış çabalar (kendi ittifakını güçlendirme ve genişletme veya karşı tarafın ittifakını zayıflatma ve küçültme yönünde hamleler).” (Waltz, 2015: 148).

Güç Dengesi Teorisi hakkındaki kafa karışıklığına dikkat çeken Kenneth Waltz, teoriyi daha net olarak şu şekilde açıklamıştır:

“Eğer uluslararası ilişkilerin açık bir şekilde siyasal bir kuramı varsa, bu, Güç Dengesi kuramıdır. Halbuki, bu kuramın uluslararası ilişkiler uzmanlarınınca genel kabul gören bir beyanını da bulmak olanaklı değildir. Geniş Güç Dengesi

literatürünü dikkatle gözden geçiren Ernst Haas (1953) bu terimin sekiz, Martin Wight da (1966) dokuz ayrı tanımını keşfetmiştir. Hans Morgenthau, kanunun derin tarihsel çözümlemesinde (1973) dört tanım kullanmıştır. Güç Dengesi bazılarınca bir doğa kanunu olarak, bazılarınca da bir rezalet olarak görülmektedir. Bazıları onu devlet adamlarının bir rehberi olarak, bazıları da emperyalist politikaların bir kisvesi olarak değerlendirmektedir. Bazıları Güç Dengesinin devletlerin güvenliğinin ve dünya barışının en iyi güvencesi olduğuna inanmakta; bazıları da onun çoğu savaşa neden olarak devletleri ortadan kaldırdığına inanmaktadır...Güç Dengesi kuramı devletlerin tek başına, eşgüdüksüz hareketlerinin sonuçları hakkında bir kuramdır. O, devlet politikası hakkında bir kuram değil; çevresel kısıtlamalar ile ilgili bir kuramdır. Bu çevre, devletlerin hareketleri ve etkileşmeleri sonucu oluşmaktadır, ancak bu çevre aynen rekabet ekonomisindeki pazar gibi, bir devletin yalnız başına kontrol edemeyeceği bir güç haline dönüşmektedir. Çevrenin kısıtlamalarının doğru algılanması devletlerin beklenen reaksiyonları hakkında bazı ipuçları sağlamaktadır; fakat kuramın kendisi bu reaksiyonları açıklayamaz. Bunlar sadece uluslararası zorunluluklara değil, aynı zamanda devletlerin kendilerine özgü özelliklerine de bağlıdır. Bir benzetme yaparsak, yalnız pazar hakkında bir kurama değil, aynı zamanda onu oluşturan firmaların özellikleri hakkında da birçok bilgiye gereksinmemiz vardır. Bir devlet neye tepki göstermek zorundadır? Güç Dengesi kuramı bize bu soru ile ilgili bazı genel fakat işe yarar cevaplar sunabilir. Bir devlet nasıl tepki gösterecektir? Bu soruya cevap verebilmek için, bizi ilgilendiren devletlerin değerleri, gelenekleri, alışkanlıkları, fiziki kaynakları, liderlerinin üslubu ve örgütlenme biçimleri hakkında bilgimizin olması şarttır. Güç Dengesi kuramı, devletlerin ilgi alanları ve güdülleri hakkında izahlar yapmaktan çok, varsayımlar yapar. Onun açıkladığı şey bütün devletler için geçerli olan kısıtlamalardır. Güdülerin ve kısıtlamaların birleşerek nasıl politikalar oluşturduğunu anlamak için bilinmeyen öğenin, devletlerin kendi özelliklerinin hesaba katılması gerekir. Bu bilinmeyen öğeyi hesaba katmak bizi uluslararası ilişkiler kuramının sahası dışına çıkarır.” (Waltz, 1982: 41-42-47-48).

Güç Dengesi Teorisi'nin çarpıtıldığından yakınan Waltz, kurulacak denge için çabalamak gerekmediğini, aktörlere görev yüklemenin doğru olmadığını, devletlerin hareketlerinin sonucundan kurallar çıkarılamayacağını belirtmektedir. Waltz'a göre, “dengenin korunması yüce duygusunun akıllı devlet adamlığının nüvesini teşkil ettiği” inancından, “Güç Dengesi korunacaksa devletler bu kuralı” uygulamalıdır” fikrine geçiş çok kolay olmuştur. Oysa, bir dengenin kurulup korunması devletlerin amacı olabilir ya

da olmayabilir (Waltz, 1982: 44). Güç Dengesi, dünya siyasetinde kendiliğinden oluşan bir mekanizmadır ve aktörlerin iradi eylemlerine bağlı değildir. Bu teoriyi bir kural olarak aktörlere dayatmak da, aktörlerin niyetlerine bağlı olduğu şeklinde algılamak da doğru değildir. Güç Dengesi, anarşik uluslararası sistemin kaotik olmamasını sağlayan ve kendiliğinden oluşan bir mekanizmadır.

Bununla birlikte, “bir kendine-yardım sistemi, kendine yardım etmeyenlerin ya da bunu diğerlerinden daha az etkin biçimde yapanların zenginleşip refaha ulaşamayacakları, kendilerini tehlikelere maruz bırakacakları, acı çekecekleri bir sistemdir. Bu tür arzu edilmeyen sonuçlardan duyulan korku, devletleri güç dengelerinin oluşturulmasına meyleden tarzda davranmaya teşvik eder.” (Waltz, 2015: 149).

“Teoriden yola çıkarak devletlerin, dengelenmiş güç hareketlerinin amacı olsa da olmasa da dengeleyici bir davranışa girişecekleri öngörülür. Teoriden yola çıkarak sistemde dengeye doğru güçlü bir eğilim öngörülür. Beklenti bir dengenin ona bir kez ulaşıldığında korunacağı değil, bir dengenin bir kez bozulduğunda şu ya da bu şekilde yeniden kurulacağıdır. Güç dengeleri tekrar tekrar oluşur.” (Waltz, 2015: 161).

Dünya siyasetinde nükleer silahların varlığı üzerinden tanımlanan “Dehşet Dengesi” kavramını da Güç Dengesi teorisine göre yorumlamak mümkündür. ABD ve SSCB arasındaki nükleer denge durumunu ifade etmiş olan Dehşet Dengesi; “genel anlamda, nükleer güçlerden her birinin, diğerinin de kendisini yok edecek bir karşılık vereceğinden korkarak nükleer silahlara dayalı bir ilk hareketten kaçınması durumudur.” (Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, 2010c: 217). Bazı Realistler, nükleer silahların savaşları aşırı yıkıcı hale getirip uluslararası ilişkileri daha akılcı kılacak biçimde devrimciyeştirdiğine inanmaktadırlar. Örneğin, Hans Morgenthau, nükleer silahların ortaya çıkışını tarihin başlangıcından beri uluslararası ilişkilerin yapısında meydana gelen tek gerçek devrim olarak nitelemiştir (Lebow, 2016: 73-75). Kenneth Waltz, Soğuk Savaş döneminde nükleer silahların yarattığı denge durumunu şu şekilde açıklamıştır: “Her biri ötekini nükleer kuvveti tarafından çözümsüzlük durumuna itilmiş olan iki süper güç, gerçekte, önemli siyasal amaçlar açısından daha zayıf devletlerin gücüne indirgenmiş durumdadır.” (Waltz, 2015: 229). John Herz ise bu konuda, “mutlak iktidar, en azından Amerikan ve Rus nükleer

cephaneliklerinin temsil ettiği en yüksek kuvvet düzeylerinde, mutlak iktidarsızlığa eşittir” yorumunu yapmıştır (Aktaran Waltz, 2015: 229). Stratejik nükleer silahlar, stratejik nükleer silahları caydırmakta, büyük devletler askeri güçlerinin kullanılabilirliğinin çoğunu kaybetmiş olmaktadır; bu koşullar altında, güçlüleri bizzat kendi güçleri hüsrana uğratmakta, ayrıca zayıflar böylelikle güçlü hale gelmeseler de, bunlar sanki öyleymiş gibi davranmaya muktedir olmaktadır (Waltz, 2015: 230-231). Nükleer silahların bizatihi varlığı, kullanımının aleyhine çalışmakta (Waltz, 2015: 232) ve bu durum “Dehşet Dengesi” kavramı ile ifade edilmektedir. “Nükleer silahlara sahip devletler arasında savaş çıkma olasılığı sıfıra düşmek üzeredir” diyen Waltz’a göre, nükleer silahlar savaş olgusunu uluslararası siyasetinden merkezinden kovmuştur, yani birim düzeyindeki bir değişim, yapısal bir etkiyi önemli ölçüde azaltmıştır; nükleer silahlar, zaferi, olası sonuçlarını bile akla getiremeyecek kadar dehşet verici hale getirmektedir (Waltz, 2013a: 453). Dehşet Dengesi, Realizm’deki Güç Dengesi Teorisine son derece uygun bir kavram olup, nükleer silahların varlığı Realistler açısından ironik bir biçimde uluslararası barışın teminatı olarak algılanmıştır. “Medeniyetin muhtemel yok oluşu” gibi bir olasılıktan hiç bahsedilmemiş ve nükleer silahların ortaya çıkışı bir devrim olarak nitelenmiştir.

4.3.4. Uluslararası Siyasal Değişim ve Savaş

“Realizm, sürekliliği açıklamaya ‘ayarlanmış’ bir teoridir. Realistler uluslararası ilişkilerde aktör ve etkileşimlerin inkâr edilemez tarihsel ve kültürel çeşitliliğinden değil, belirli örüntülerin zaman içinde tekrar tekrar meydana gelmesinden daha çok etkilenir. Sürekliliğe tesadüfi değil, bilinçli teorik bir tercihin sonucu olarak vurgu yaparlar.” (Donnelly, 2015: 75).

Realistler, uluslararası ilişkilerin devamlılığını vurgulamışlardır. Thukydides’ten bu yana Güç Dengesi olgusu, devletler arası ilişkilerde sürekli tekrar eden bir sonuç olarak görülmüştür. Fakat devamlılık Realistler için bir parola olsa da değişim konusuyla da ilgilenmektedirler. Uluslararası sistemin oluşumunu anlayıp geleceğini tahmin etmek Realistler için de temel bir araştırma hedefidir (Viotti ve Kauppi, 2016: 68).

Değişim konusunda en göze çarpan Realist düşünür Robert Gilpin'dir. "War and Change in World Politics" adlı eserinde büyük güçlerin savaşı üzerine bir taslak geliştirmeye çalışmıştır. Gilpin, uluslararası tarihteki tekrar eden oluşumların yanı sıra büyük kırılma noktalarındaki genel eğilimleri tanımlamanın da mümkün olduğuna inanıyordu. Gilpin'e göre, bir devlet eğer beklenen faydalar beklenen zararları aşarsa uluslararası sistemi değiştirmeye çalışacaktır (Aktaran Viotti ve Kauppi, 2016: 68-69).

"Tarih boyunca değişimin ana mekanizması ne oldu? Savaş, çünkü savaşlar hangi devletlerin sistemi yöneteceğini belirler. Savaş sonrası kurulan barış düzeni yeni statükoyu düzenler. Denge, en sonunda devletlerin gücündeki ayrımsal gelişme, sistemi değiştirmede başka bir girişime daha yol açana kadar uluslararası sistemdeki güç dağılımını yansıtır." (Viotti ve Kauppi, 2016: 69).

Tıpkı Güç Dengesi Teorisi gibi güç değişimi teorisi de sistem düzeyinde bir teoridir. Realistlere göre, uluslararası ilişkileri anlamada devletler arasındaki güç dağılımı kilit önemdedir. Yükselen bir güç, egemen konumdaki güce yakın bir seviyeye ulaşınca savaş çıkma olasılığı bir hayli fazladır. Dolayısıyla, güç dengesinin bozulması savaş olasılığı yaratır ve savaş da uluslararası sistemde değişimi getirir (Viotti ve Kauppi, 2016: 69).

1980'lerin başında kaleme aldığı "War and Change in World Politics" adlı çalışmasında Robert Gilpin, 1970'lerden itibaren popülerite kazanan Karşılıklı Bağımlılık Teorisi'nin öngördüğü, savaş ihtimalinin çok daha düşük olduğu bir düzene geçildiği savına karşı çıkmıştır. Ona göre, Thukydides'ten beri var olan uluslararası sistemin ilkeleri gereği değişim hep olacaktır ve bu da savaşla gerçekleşecektir. Maliyet-kâr hesabı yaparak hareket eden devletler şayet statükodan memnunsu sistem istikrarlıdır ve sistemik değişimi başlatacak bir motivasyon yoktur. Elde edilecek kâr, maliyetlerden fazlaysa devletler, sistemi değiştirme teşebbüsünde bulunacaklardır (Balcı, 2016: 136-137).

Realizm, uluslararası sisteme büyük güçler açısından bakmaktadır, yani sistemi büyük güçler karakterize etmektedir. Robert Gilpin ise uluslararası sistemdeki değişimin ancak hegemonik bir savaş ile olabileceğini öne sürmektedir. Hangi devletin ya da devletlerin sistemde egemen konumda olacağını belirleyen hegemonik savaş sonrasında imzalanan bir barış anlaşması yeni sistemi, savaşı kazanan büyük güçler lehine dizayn edecektir. Bununla birlikte, bir hegemonik savaşın değişimle sonuçlanacağı da kesin değildir.

Aksine, sonuçta sistem eski halinde de kalabilir. Ne var ki, Gilpin'in yaklaşımı Soğuk Savaş sisteminin ABD ve SSCB arasında bir savaş olmadan sona ermesini açıklamakta yetersiz kalmıştır (Balcı, 2016: 137).

Tarih-dışı bir perspektife sahip olan Realistler, uluslararası yapının süreklilik gösterdiğini düşündükleri için aslında değişim konusuna derin bir biçimde eğilmemişlerdir. Waltz, Neo-Realizm'in tarihselcilik yerine yapısalcı bir yaklaşımı benimsediğini vurgulamaktadır. Değişimi tamamen reddetmeyen Waltz, devletler arasındaki güç dağılımında bir değişim olabileceğini fakat sistemin anarşik özelliğinde bir değişiklik olamayacağını, dolayısıyla da yapısal anlamda bir süreklilik söz konusu olduğunu belirtmektedir. Sistemin anarşik niteliğinde, yani özünde bir değişim olamaz, güç dengesinde değişiklikler yaşanabilirse de bu durum sistemin temel özelliği olan anarşik yapıyı değiştirmeyecektir (Arı, 2011: 197).

Gilpin'e göre, uluslararası sistemin değişmesinde çıkarı olan aktörler sistemsel değişim için teşebbüste bulunurlar. Sistemsel değişimler, yeni güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda bir değişimi gerçekleştirmek istemelerinden kaynaklanır. Sistemdeki değişiklik bir anlamda güç dengesindeki değişikliktir. Aktörlerin sistemi kendi çıkarlarını artırmak için dönüştürmek istemeleri ile ilgilidir (Arı, 2011: 198).

Gilpin, sistemin değişmesini isteyen devletlerin çıkar algılamalarındaki farklılıkların içsel değişimlerden de kaynaklanabileceğini belirtmiştir. Bir devletin iç yapısındaki değişim, ulusal çıkar tanımlamasını değiştirebilir. Dolayısıyla, ulusal yapıdaki bir değişiklik de uluslararası statükonun değişmesine yol açabilir. Ulusal yapıdaki söz konusu değişiklik ekonomik, teknolojik ve siyasal gelişmelerden kaynaklanabilir (Arı, 2011: 199).

Gilpin, uluslararası siyasal değişim konusunda beş varsayım ileri sürmüştür. İlk olarak, aktörler sistemin değişiminden çıkar elde edemeyeceklerini düşündüklerinde sistem istikrara sahip olmaktadır. İkincisi, herhangi bir aktör elde edeceği faydanın katlanacağı zararı aşması durumunda sistemi değiştirmek isteyecektir. Üçüncüsü, bir devlet ülkesel, iktisadi ya da siyasi genişlemesinin getireceği ek marjinal maliyet marjinal faydaya eşit veya fazla olduğu noktaya kadar genişlemek ister ve bu da bir değişim arzusu yaratır. Dördüncüsü, yeni değişimin doğurduğu fayda ile maliyet arasındaki dengeye ulaşıldığında genişleme durur. Son olarak, uluslararası sistemdeki

istikrarsızlık çözülemese sistem değişecek ve bu da yeni bir güç dağılımını yansıtacaktır (Aktaran Arı, 2011: 198).

Realizm'in tek barış kuramı olan Güç Dengesi, devletler sistemini ve uluslararası politikayı açıklayan, zaman ve mekândan bağımsız ve kendi kendini düzenleyen bir mekanizma olarak kuramsallaştırılmıştır. Uluslararası sistemde belli bir askeri gücün hâkimiyetinin yokluğunu ifade etmekte, bir güç dengesinin bozulması ve yeni bir güç dengesinin oluşması ise savaşa bağlanmaktadır. Savaş bazen gerekli ve hatta istenebilecek bir araç olarak görülmekte, bu anlamda Güç Dengesi, savaş pahasına bile olsa devletler sistemini korumaya dönük bir politikayı ifade etmektedir. Yani savaş aslında devletler sistemini korumanın bir maliyetidir. Realist varsayımlar açısından barış esas olarak olanaksız bir durumdur. Anarşik sistemin değişmeyeceği varsayıldığı için savaşın da vazgeçilmez olduğu tezi Realizm'deki temel varsayımlardan biridir. Dolayısıyla, Realizm, kuramsal parametreleri sınırlı ve muhafazakâr bir ideolojinin, kötümser bir modernist anlayışın temsilcisi durumundadır (Yalvaç, 2011a: 263-264).

Uluslararası siyasal değişimi temel olarak savaşlara bağlamış olan Neo-Realizm, düzen ve istikrarı Güç Dengesi Teorisi ile açıklamakta, ne var ki, bir evrensel barış formülasyonu sunmamaktadır.

4.4. Realist Teorinin Revizyonu ile Oluşan Diğer Teoriler

20. yüzyıl uluslararası ilişkiler düşüncesini domine eden Realist mantalite, zamanla kendi içinde bir gelişim süreci de yaşamıştır. Klasik Realist teorinin revizyonu ile Neo-Realist teori ortaya çıkmış, Neo-Realist teori de Klasik Realist teorinin özüne sadık kalınarak kendi içinde ayrışmalar yaşamıştır. Savunmacı (Defansif) Realizm ve Saldırgan (Ofansif) Realizm bu ayrışmaların bir sonucudur. Neo-Klasik Realist teori ise yine Klasik Realist öze sadık kalınarak oluşturulan ama Neo-Realist teorinin de birçok varsayımını kabul eden yeni bir teoridir. Dünya siyasetinde Klasik Realizm'in açıklayamadığı sorunlar ortaya çıktıkça Realist yaklaşım kendini yenilemiş ve değişen koşullara uyarlamıştır. Realizm'in uzun ömürlü ve güçlü bir paradigma olması bir yönüyle de bu esnekliğinden kaynaklanmıştır. Hegemonik İstikrar

Teorisi'ni ise yine Neo-Realizm kapsamında yer alan, uluslararası siyasal iktisat üzerine geliştirilmiş bir alt teori olarak değerlendirmek mümkündür.

Klasik Realizm insan doğasına ve rasyonel aktörlere odaklanmış, Neo-Realizm yapıya odaklanarak uluslararası sistemi açıklamaya çalışmış, Saldırgan Realizm yine yapıdan hareketle uluslararası sistemin çatışmacı yönüne eğilmiş ve Neo-Klasik Realizm devlet içi dinamikler ile yapıyı bir arada değerlendirmiştir. Realizm, uluslararası güç mücadelesini değiştirmeye veya aşmaya değil, bunları anlamaya ve çözümlenmeye çaba gösteren bir yaklaşımdır. Diğer bütün teoriler gibi Realizm de kendi içinde farklılaşmış ve çeşitli teorilere ayrılmıştır (Balcı, 2016: 120).

4.4.1. Savunmacı (Defansif) Realizm

“Savunmacı Realizm’i ve Saldırgan Realizm’i diğer Realist yaklaşımlardan farklılaştıran unsur, özellikle güç ve güvenliği ele alış biçimleridir. Nitekim her iki teori de güce ve güvenliğe önem vermekle birlikte güvenliğe ve bunu sağlamak için güce yükledikleri anlam ve misyon farklılaşmaktadır. Bir diğer ifadeyle her iki yaklaşımın da temel hareket noktası güç ve güvenlik olsa da izledikleri yol ve ulaştıkları sonuçlar oldukça farklıdır.” (Pirinççi, 2013: 49).

“Savunmacı Realistler, uluslararası sistemin ek güç kazanma konusunda güçlü dürtüler yarattığını kabul etseler de hegemonya peşinde koşmanın stratejik olarak aptalca olduğunu belirtirler. Bu en kötü olanın aşırı büyümesi anlamına gelecektir. Savunmacı Realistlere göre, devletler, güçlerini maksimize etmemelidir; bunun yerine makul miktarda güç aramalıdır.” (Mearsheimer, 2016: 91).

“Neo-Realizm’in uluslararası sistemin yapısını temel alan yaklaşımından hareket edilerek ortaya konan teorilerden birisi olarak Savunmacı Realizm; Stephen M. Walt, Charles L. Glaser ve Stephen Van Evera gibi isimler tarafından ileri sürülmüştür. Devletlerin öncelikli olarak güvenlik güdüsüyle hareket ettikleri iddia edilmekte ve güvenlik üzerinden çıkarımlarda bulunmaktadır.” (Pirinççi, 2013: 50).

Savunmacı Realistler, anarşinin önemini fazla abartmama konusunda analistleri uyarılmaktadırlar. Devletler sağduyulu stratejiler izlerse güvenlik

zaten hâlihazırda mevcuttur. Güç artırma çabaları yanlışlıkla düşmanlık ilişkileri oluşturabilir. Yayılımcı politikaları daha çok yerel faktörlere bağlayan Savunmacı Realistler, uluslararası sistemin devletleri aslında tedbirli ve ihtiyatlı davranmaya teşvik ettiğini ileri sürmekte, Güvenlik İkilemi'nin her koşulda ve kendiliğinden devletleri sürekli olarak güç artırmaya zorlamadığını iddia etmektedirler. Bu yaklaşımları nedeniyle statüko yanlısı olmakla da suçlanmaktadır (Viotti ve Kauppi, 2016: 63-64-67).

Kenneth Waltz, devletlerin aşırı güç elde etme çabalarının geri tepebileceğini belirtmiştir. Devletler kesinlikle hegemonya arayışına girmemelidirler. “Devletlerin temel meselesi” der Waltz, “gücü maksimize etmek değil, sistem içerisindeki yerlerini korumaktır.” Tam da bu nedenle Waltz, zaman zaman “Savunmacı” Realist olarak da adlandırılmaktadır (Mearsheimer, 2016: 92).

Bununla birlikte, Waltz kendisinin “Savunmacı Realist” olarak tanımlanmasını kabul etmemekte ve kendi teorisinin Savunmacı Realizm-Saldırgan Realizm bölünmesinden önceki yerini korumaya çalışmaktadır. Ona göre, bu bölünme iki teori arasındaki bir bölünme olmayıp bir teorisinin farklı uygulanma biçimlerine işaret etmektedir (Waeber, 2009: 212).

“Gücün önemi tüm Neo-Realistler tarafından tartışmasız olarak kabul edilse de devletlerin ne kadar güç toplaması gerektiği oldukça tartışmalı bir konuyu oluşturmaktadır. Savunmacı Realistler, devletlerin makul bir miktarda güce sahip olmaları gerektiğini ve diğerlerine oranla fazla güç elde eden, yani hegemonya kuran devletlerin büyük bir uluslararası tepki çekeceklerini ileri sürmektedirler. Onlara göre devletin gücünü diğerlerini tehlikeye düşürme pahasına artıran devletler, sonuçları felaket olan savaşlarla karşı karşıya kalabilmektedirler.” (Çıtak, 2014: 56-57). Savunmacı Realizm'e göre, güvenliği sağlamanın en iyi yolunun agresif politikalar izlemek olduğu biçimindeki yanlış inanış devletleri yayılımcı politikalara sevk edebilmektedir, oysa, devletlerin güvenliklerini sağlamak için en iyi yol ılımlı politikalar izlemeleridir (Pirinççi, 2013: 50).

Savunmacı Realizm'de sistemin yapısal olarak yayılımcılığa çok fazla imkân vermediği iddia edilmektedir. Devletlerin statükoyu desteklemesi gerektiği, tehdit edici güç yoğunlaşmaları oluştuğunda ise saldırgan bir politika

yerine, söz konusu tehditleri dengelemeye yönelik politikaların izlenmesinin daha uygun olacağı öngörülmektedir (Pirinççi, 2013: 51).

Savunmacı Realizm, uluslararası sistemin dışsal baskılarına karşı devletlerin mutlak üstünlük sağlamaya yönelik güç arayışını, nihai amaç olan hayatta kalma açısından akılcı bir yaklaşım olarak görmemektedir. Devletler güç arayışında olsa bile, bu arayış makul ölçülerde olmalıdır. Hegemonya oluşturma isteği iç politikaya bağlı rasyonel olmayan tercihlerden kaynaklanmaktadır. Neo-Realizm'deki Güç Dengesi Teorisi'ne göre devletler, diğer devletlerin gücünden tehdit algıladığı için ittifaklar kurmakta, Savunmacı Realizm ise ittifak politikasını sadece güç ögesine bağlamamakta, güçle birlikte bir dizi ögenin daha tehdit algısı yarattığını öne sürmektedir (Pirinççi, 2013: 51).

Stephen Walt tarafından öne sürülen "Tehdit Dengesi Teorisi", Kenneth Waltz'un Güç Dengesi Teorisi'ne bir alternatif oluşturmaktadır. Stephen Walt, devletlerin ittifaklara girmelerinde güç yerine tehdit olgusunun temel etken olduğunu, gücün tek başına açıklayıcı olamayacağını ve diğer değişkenlerle birlikte ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Walt'a göre, bir devletin algıladığı tehdidin dört kaynağı bulunmaktadır. Bütünleştirilmiş güç, coğrafi yakınlık, saldırı nitelikli güç ve agresif niyetler. Buna göre; bir devletin sadece askeri boyuta indirgenmeyen ve sahip olduğu tüm gücünü ifade eden bütünleştirilmiş gücü ne kadar fazlaysa diğer devletlerde o kadar büyük tehdit algısı oluşturacağı öngörülmektedir. Devletler arasındaki coğrafi mesafe de önemlidir ve ne kadar fazla ise aralarındaki tehdit algısı da o denli az olacaktır. Yine, bir devletin saldırı nitelikli gücü ne kadar fazlaysa diğer devletler o kadar fazla tehdit algılayacaklardır. Devletin agresif niyetleri de tehdit algısını artıran bir başka unsurdur (Pirinççi, 2013: 51-52).

Charles L. Glaser, rakip devletlerin yapısal nedenlerle sürekli rekabet içinde olduklarına dair geleneksel görüşe karşı çıkmış, belirli şartlar altında devletlerin güvenliklerini işbirliği yaparak da sağlayabileceklerini ifade etmiştir. İşbirliğini, başta silahlanma yarışında olmak üzere "rekabeti önleyici politikalar" olarak değerlendirmiştir. Bir devlet, silahlanmanın kontrolüne ilişkin yapılacak bir anlaşmayla rakibinin güçlenmesini de önleyeceğinden, kendisini yine güvende hissedebilir. Algılanan tehdit nedeniyle silahlanmak yerine, karşılıklı olarak ılımlı politikalar izlenmesi, devletlerin kendi

güvenliklerine doğrudan katkı sağlayabilir. Olası bir silahlanma yarışından kazançla çıkacağı konusunda emin olmayan bir devlet, güç kazanmak için riskli yollara başvurmak yerine, mevcut askeri dengeyi destekleyen silahların kontrolü anlaşmasını tercih edebilecektir (Pirinççi, 2013: 53-54).

Charles L. Glaser, Savunmacı Realizm'e "Savunma-Saldırı Dengesi" gibi farklı bir boyutla katkıda bulunmuştur. Savunma-Saldırı Dengesi, Glaser'ın Savunmacı Realizm'de önemli yer tutan ve aynı zamanda Realizm'deki Güvenlik İkilemi'ni sona erdirmeye yönelik yaklaşımıdır. Bu bağlamda, öncelikle Savunmacı Realistlerin güç kavramı yerine "gücün niteliğine" vurgu yaptıkları belirtilmelidir; gücün niteliği hem Güvenlik İkilemi'nin hem de devletlerin muhatap olduğu güvenlik tehditlerinin oluşması açısından önemlidir. Glaser, gücü monolitik bir yapı olarak ele almak yerine, güce "Savunma-Saldırı Dengesi" ve "Savunma-Saldırı Ayırt Edilebilirliği" gibi iki farklı perspektiften yaklaşmış ve bu kavramların Güvenlik İkilemi açısından önemli değişkenler olduğunu belirtmiştir (Pirinççi, 2013: 53-54).

Savunma-Saldırı Dengesi, bir devletin askeri kapasitesini oluştururken birimlerine yüklediği görevle ilgilidir. Gerek silahlar gerekse askeri örgütleniş biçimleri saldırı veya savunma karakterine göre ayırt edilebilmektedir. Örneğin bir devletin, gelişmiş savaş uçakları alması ile hava savunma sistemi alması diğer devletlerde farklı oranda tedirginlik ve tehdit algısı yaratacaktır. Benzer şekilde, bir devletin kitle imha silahlarının takılabileceği balistik füzeler alması ile füzesavar füze (anti-balistik füze) alması veya üretmesi rakip devletler üzerinde aynı etkiyi doğurmayacaktır (Pirinççi, 2013: 54-55).

Savunma-Saldırı Ayırt Edilebilirliği ise bir devletin savunma nitelikli askeri gücünü saldırı amaçlı olarak ya da saldırı nitelikli askeri gücünü savunma amaçlı olarak kullanabilmesi ile ilgilidir. Bir devletin askeri kapasitesi saldırı ya da savunma karakterli şekilde ayırt edilebiliyorsa rakip devletlerin algı ve tutumları da buna bağlı olarak değişecektir. Örneğin, bir devletin kendi hava sahasının güvenliğini sağlamaya yönelik aldığı uçaklar aynı zamanda saldırı amaçlı da kullanılabiliriyorsa rakip devletlerin tehdit algısı da farklı olacaktır (Pirinççi, 2013: 55). Böylece, devletlerin Savunma-Saldırı Dengesi ve Savunma-Saldırı Ayırt Edilebilirliği kavramlarını kullanarak, güvenliklerini sağlamak için izleyecekleri politikaları belirleyebilecekleri

öngörülmüştür. Silahlanma yarışı, silahların kontrolüne yönelik işbirliği ya da tek taraflı savunmacı politikalar bunlar arasındadır.

Bir başka Savunmacı Realist Stephen Van Evera ise güç kavramının ve güç dağılımı konusunun materyal anlayışına düşünsel yönü de eklemeye çalışmıştır. Yanlış algılar, inanışlar ve diğer yanlış fikirler savaşa sebebiyet veren unsurlar arasındadır. Savaş, devletlerin zaferi kazanmanın kolay olduğuna inandıkları zaman çok daha muhtemeldir. Savaşın ucuz, hatta faydalı olacağı inancı da savaşlara neden olabilmektedir (Viotti ve Kauppi, 2016: 66). Dolayısıyla, devletlerin doğru bilgiler üzerinden doğru algılar ve doğru fikirler oluşturarak akılcı, makul ve ılımlı politikalar izlemesi Savunmacı Realizm'e göre, barışın egemen olması açısından son derece önemlidir.

Savunmacı Realizm, devletlerin esas amacının güvenlik arayışı olduğunu vurgulamaktadır. Devletler, revizyonist politikalar yerine savunmacı politikalar ile güvenliklerini sağlamalıdır. İlimli ve savunmacı politikalar diğer devletlere karşı olumlu niyetlere sahip olduğunu göstermesi ve kuşku uyandırmaması açısından da önemlidir. Devletlerin temel amacını bekalari için güvenliklerini garanti altına almak şeklinde belirten Savunmacı Realistler, bunun için de güce dayalı agresif politikalar yerine yine güce dayalı savunmacı politikalar izlenmesi gerektiğini düşünmektedirler (Pirinççi, 2013: 55).

Savunmacı Realizm'in dünya algısının Locke'cu kültür ve anarşi mantığı üzerinden oluştuğu söylenebilir. Devletlerin güvenlik maksimizasyonu ilkesi ile hareket ettikleri varsayımı temel alınmaktadır.

4.4.2. Saldırgan (Ofansif) Realizm

“Uluslararası İlişkiler biliminin üzerinde en çok çalışılmış teorilerinden birisi olan Realizm, 21. yüzyılda da varlığını devam ettirmektedir. Kenneth Waltz'un kendinden öncekileri klasik veya geleneksel Realist teorisyenler olarak nitelendirmesi ile birlikte Realist teori kendi içinde yeni bir alana evrilmiştir. Waltz'un 'Yapısal Realizm' olarak adlandırdığı alan zamanla 'Neo-Realist' olarak kabul edilmiş ve modern teorisyenlerin pek çoğunu etkilemiştir. Bu bağlamda John J. Mearsheimer da Neo-Realizm teorisinden etkilenerek ilk teorik çalışmalarını oluşturduğunu belirtmektedir. Mearsheimer, Waltz'un

teorisindeki bazı eksikliklerin altını çizerek kendi teorisini ‘Saldırgan Realizm’ olarak adlandırmaktadır.” (Varol Sevim, 2013: 60).

“ABD’li Realist teorisyen John J. Mearsheimer, Amerikan askeri akademisi olan West Point’te askeri eğitim almasına rağmen askerlikten hiçbir zaman hoşlanmamıştır. Amerikan ordusunda eğitim aldığı sırada henüz bir akademisyen olmamasına rağmen Vietnam Savaşı’nın anlamsız olduğunu düşünmüştür. Kendi Realist düşüncesini ‘Offensive Realist’ (Saldırgan Realist) olarak adlandıran Mearsheimer, Neo-Realist teorisyen Waltz’un çalışmalarından etkilenecek ilham aldığı belirtmektedir. Buna rağmen Mearsheimer, Waltz’un teorisinde öne sürdüğü fikirlerine eleştiri niteliğinde çalışmalar gerçekleştirmiştir.” (Varol Sevim, 2013: 48). Mearsheimer, Waltz’un teorisindeki temel prensipleri kabul etmiş, ek olarak, devletlerin hegemonik politikalar izlemelerinin akılcı olabileceğini iddia etmiştir. (Varol Sevim, 2013: 60).

“Günümüzde Yapısal Realizm’in yaşayan en önemli temsilcisi olan John J. Mearsheimer (1947), devletlerin uluslararası sistemde ne kadar güç istediği sorusuna farklı bir cevap verir. Mearsheimer’a göre, devletler için güç bir amaçtır ve devletler güvenlik değil, güç azamileştiricileridir. Mearsheimer, Yapısal Realizm’de Saldırgan Realizm kavramı ile ifade edilen bu yaklaşımı, Realist teori geleneğinin kurucu eserlerinden biri haline gelen ‘Büyük Güç Siyasetinin Trajedisi’ isimli eserinde ortaya koyar.” (Ersoy, 2016: 177).

“Kenneth Waltz güçlü bir teori geliştirmesine rağmen, temel bir soruya ikna edici bir cevap sunamamıştı: Kapasitelerin belli bir şekilde dağıtıldığı anarşik bir uluslararası sistemde tüm devletler hayatta kalma motivasyonu ile varlıklarını sürdürüyorlarsa içlerinden birini ya da birkaçını bu durumu değiştirmek noktasında bir adım atamaya iten motivasyon nedir? Ya da şayet bütün devletler hayatta kalma peşinde koşuyorsa, hayatta kalma olgusuna yönelik tehlike nereden geliyor?” (Balcı, 2016: 137).

Bu soru önemlidir çünkü aslında anarşi durumunda Güvenlik İkilemi’ni yaratan şey sistemdeki birimler arasından yayılmacı bir devletin ortaya çıkma ihtimalidir. Anarşi ve kendine-yardım kavramları herkesin herkesle savaşını açıklamakta yetersizdir. Randall Schweller, bu noktada başka bir dinamik olarak maceracı devletlerin analize dâhil edilmesi gerektiğini belirterek,

Waltz'un nereyi eksik bıraktığını açık bir biçimde göstermiştir (Balıcı, 2016: 137-138).

Neo-Realizm içinde kalarak Schweller'ın sorusuna ikna edici bir cevap veren kişi John Mearsheimer olmuştur. Waltz'un teorisini "Savunmacı Realizm" olarak tanımlayan Mearsheimer, kendisini "Saldırgan Realizm" in teorisini olarak sunmuştur (Balıcı, 2016: 138). Mearsheimer'a göre, bir devletin hayatta kalmasının tek ve garanti yolu diğer devletlerin meydan okumasını önleyebilecek kadar güçlü olmaktır. Güç Dengesi hayatta kalmayı garanti etmediği için devletler hegemon güç olma peşinde koşmaktadırlar (Balıcı, 2016: 138).

Saldırgan Realizm hem devletlerin nasıl davrandığı hakkında tasvir edici bir kuram hem de devletlerin tehlikeli dünyada hayatta kalmaları için uymaları gereken reçete niteliğindedir. Savunmacı Realistlerin, devletlerin güçten aldıkları payı artırmak yerine var olan güç dengesini sürdürmeyle daha çok ilgilenmelerine odaklanmasını eleştirir. Aksine, devletlerin güç konumlarını en üst seviyeye çıkarmaya çalıştıklarını düşünür; prensipte bir devletin nihai hedefi sistemde egemen olmaktır. Mearsheimer'ın devletlerin gücü en üst seviyeye çıkarmalarını sadece "amaca götüren bir araç (hayatta kalma) olarak değil, aynı zamanda kendi başına bir amaç" olarak nitelendirmesinde Morgenthau'nun daha önceki uluslararası politikada gücü kavramsallaştırmasının yankıları duyulabilir. Fakat bir Yapısal Realist olarak Mearsheimer, bu güç arzusunun insan doğasının değil, uluslararası sistemin bir fonksiyonu olduğu konusunda Waltz'a katılmaktadır (Viotti ve Kauppi, 2016: 64-65).

Realist paradigmanın savunucuları arasında, devletlerin neden güç istediği sorusuna verilen cevaplar üzerinden bir ayrışma söz konusudur. Klasik Realistler, güçlenme isteğini insan doğasına bağlarken Neo-Realistler uluslararası sistemin yapısını bu konuda belirleyici bir faktör olarak görmektedirler. Benzer şekilde, Neo-Realistler arasında yine güç kavramına dayalı bir ayrışma yaşanmıştır. "Ne kadar güç yeterlidir?" sorusundan kaynaklanan ikinci bir bölünme Neo-Realistleri "Savunmacı Realistler" ve "Saldırgan Realistler" olarak iki gruba ayırmıştır (Mearsheimer, 2016: 86-87).

Devletlerin neden güç için mücadele ettiklerine dair Neo-Realist açıklama beş varsayıma dayanmaktadır. İlk varsayıma göre, dünya siyasetinin

temel aktörleri büyük güçlerdir ve anarşik bir sistemde hareket etmektedirler. İkincisi, tüm devletler saldırgan bir askeri yeterliliğe sahiptir. Bu yeterlilik devletler arasında farklılık göstermekte ve her devlet için zaman içerisinde değişebilmektedir. Üçüncüsü, devletler asla diğer devletlerin niyetlerinden emin olamazlar. Bir devletin revizyonist mi, statükocu mu olduğu kesinlikle asla bilinemez. Çünkü niyetler ampirik olarak doğrulanamazlar, karar alıcıların zihinlerinde olduğu için sezinlenmeleri de özellikle zordur. Ayrıca bugün statükocu olan bir devletin gelecekte revizyonist olup olmayacağını da kimse bilemez. Dördüncüsü, devletlerin temel amacı hayatta kalmaktır. Her devlet ülkesel egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını, dolayısıyla varlığını korumak ister, hayatta kalabilmek devletlerin temel amacıdır. Beşincisi, devletler rasyonel aktörlerdir. Akılcı stratejiler geliştirerek hareket ederler. Zaman zaman yanlış bilgiler ve hesaplamalar nedeniyle hatalı biçimde de davranabilmektedirler ancak, esas olarak rasyonel davranan aktörler oldukları kabul edilmektedir. (Mearsheimer, 2016: 88-89).

Bu varsayımlardan hiçbirisi tek başına, devletlerin neden bir güç mücadelesine girdiğini açıklamamaktadır. Ancak, tüm varsayımlar bir araya getirildiğinde devletlerin neden Güç Dengesi ile yetinmedikleri ve birbirlerinin pahasına güç kazanma eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır (Mearsheimer, 2016: 89).

John Mearsheimer da bir Neo-Realist teorisyendir. Waltz'un teorisini eleştirel bir okumaya tabi tutmuş ve kendince eksiklerini düzeltmiştir. Bir anlamda, Neo-Realizm'i revize eden Mearsheimer, böylece Neo-Realizm içinde bir ayrışma yaşanmasına neden olmuştur. Neo-Realizm'in pratikteki yansıması, Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm olarak iki farklı biçimde ortaya çıkmaktadır.

Aslında Mearsheimer'ın akıl yürütmesi oldukça düz görünmektedir: Rakipleri karşısında bir devlet ne kadar güçlüyse saldırılma olasılığı da o kadar az olacaktır. Özünde, sistemin yapısı tüm büyük güçleri -statükodan tatmin olabilecek devletleri bile- revizyonist bir devlet gibi düşünmeye ve davranmaya zorlamaktadır (Mearsheimer, 2016: 90).

“Barışın, eğer tüm temel güçler statükodan memnunsaydı sağlanabileceği düşünülebilir. Bununla birlikte, sorun, hiçbir devletin diğerlerinin

niyetlerinden, hele ki gelecekteki niyetlerinden emin olamayacak olmalarıdır. Bir komşu devlet statükocu bir güç gibi görünebilir; ancak gerçekte revizyonisttir. Ya da bugün statükocu olan bir devlet, yarın çizgisini değiştirebilir. Anarşik bir sistemde, nihai bir belirleyicinin olmadığı bir alanda hayatta kalmak isteyen devletlerin diğer devletlerin niyetleri hakkında en kötüsünü varsaymak ve onlarla iktidar mücadelesine girmek dışında hiçbir seçenekleri yoktur. Büyük güçler politikasının trajedisi budur.” (Mearsheimer, 2016: 90).

Saldırgan Realizm, uluslararası ilişkilere dair açıklamalarını daha ziyade büyük güçler üzerinde yoğunlaşarak yapmıştır. “Büyük güç” olma kriteri ise bir devletin sahip olduğu nispi askeri kapasite ile ölçülmektedir. Tüm devletlerin kaderinin büyük güçlerin aldığı kararlar ve uyguladığı politikalar ile belirlendiği iddia edilmektedir (Pirinççi, 2013: 56).

Kenneth Waltz’un perspektifinde devletler son tahlilde “Güvenlik Maksimizasyonu” hedefiyle hareket etmektedirler. Bu anlamda güç, Waltz’a göre güvenliği sağlamanın bir aracı olarak görülmektedir. John Mearsheimer’in perspektifi ise devletlerin “Güç Maksimizasyonu” hedefi ile hareket ettiklerini varsaymaktadır (Brooks, 1997: 460). Bu yaklaşım Hans Morgenthau’nun gücü kendi içinde bir amaç olarak gören algılama biçimini andırmaktadır.

Neo-Realizm içindeki bu ayrışmaya dair vurgulanması gereken temel nokta, devletleri Savunmacı Realizm’in “Güvenlik Maksimizasyonu”, Saldırgan Realizm’in ise “Güç Maksimizasyonu” hedefiyle hareket eden birimler olarak algılıyor olmasıdır.

Kendi pozisyonunu güçlendiren bir devlet, bunu diğerlerinin aleyhine gerçekleştirmektedir. Sıfır-toplamlı bir mücadele ortamında süreklileşmiş bir güvenlik rekabeti söz konusudur. Bu noktada Yapısal Realistler, devletlerin ne kadar gücü kontrol etmesi gerektiği ile ilgili bir ayrışma yaşamışlardır. Saldırgan Realistler, devletlerin daima güç kazanmak için çabalaması gerektiğini söylemekte ve güç maksimizasyonu ilkesiyle hareket eden devletlerin nihai hedefini hegemonya olarak görmektedirler. Çünkü hayatta kalmayı garanti altına almanın en iyi yolu budur (Mearsheimer, 2016: 90-91).

Uluslararası siyasetteki aktörlerin temel hedefinin güç maksimizasyonu olarak tespit edilmesi Klasik Realizm’de de var olan bir yaklaşımdır ancak bu konuda Saldırgan Realizm’in bir farklılığı vardır. Bilindiği gibi, güçlenme

arzusu Klasik Realizm’de insan doğasına içkin bir özellik ve kendi içinde bir amaç olarak görülmüştür. Saldırgan Realizm ise güç maksimizasyonunu devletlerin amaçlarını gerçekleştirmek ve diğer devletlere egemen olmak için araçsal bir mekanizma olarak değerlendirmektedir (Brooks, 1997: 461-462). Araçsal bir mekanizma olarak algılanan güç, aslında Saldırgan Realist perspektifte de kendi içinde bir amaçtır. Devletler, temelde güç azamileştiren birimler olarak görülmekte fakat güçlenme eğilimi insan doğasına değil, uluslararası sistemin anarşik yapısına bağlanmaktadır. Saldırgan Realizm, Klasik Realizm’den yapısal bir analiz yöntemini benimsemiş olması itibarıyla ayrılmaktadır.

Stephen G. Brooks’a göre, Realizm’in bu şekilde iki kola ayrılması teorinin daimi olarak iki kampa bölünmesi anlamına gelmemelidir. İki yaklaşım arasındaki bir düelloyu andıran söz konusu ayrışma ancak ampirik olarak gözlemlenebilir ve hangi yaklaşımın varsayımlarının daha yararlı olduğuna da bu şekilde karar verilebilir (Brooks, 1997: 473). Saldırgan (Ofansif) Realizm, kimi zaman “Post-Klasik Realizm” terimi ile de tanımlanmaktadır. Uluslararası siyasetteki bir kriz veya çatışma durumunda olay Saldırgan Realizm ile analiz edildiğinde çatışmayı başlatan taraf açısından, Savunmacı Realizm ile analiz edildiğinde ise saldırgan politikalara cevap veren taraf açısından değerlendirilmektedir. Krizi başlatan taraf Saldırgan Realizm’in, düşmanca harekete maruz kalan taraf ise Savunmacı Realizm’in odak noktasında yer almaktadır (Pirinççi, 2013: 56).

Saldırgan Realizm’in dünya algısının Hobbesçu kültür ve anarşi mantığı üzerinden oluştuğu söylenebilir. Devlet davranışlarının açıklanmasında güç maksimizasyonu ilkesi temel alınmaktadır.

4.4.3. Neo-Klasik Realizm

“Klasik Realizm’in ve Neo-Realizm’in yanı sıra Fareed Zakaria, Thomas J. Christensen, Randall L. Schweller ve Steven E. Lobell gibi yazarların başını çektiği Neo-Klasik Realizm, Realizm’in üçüncü türü olarak değerlendirilmektedir. Temel olarak Neo-Klasik Realizm, isminden de anlaşılacağı üzere Klasik Realizm ve Neo-Realizm’in bir karışımı şeklinde algılanabilir. Sisteme ve kapasite dağılımına yaptığı vurgunun yanında gücü,

denge politikalarını ve devletlerin birbirlerine olan güvensizliğini konu almasıyla her iki ana Realizm türünün savlarını kapsamaktadır.” (Çıtak, 2014: 31).

“Realist gelenek içinde son dönemdeki en yenilikçi ve ilgi çekici çalışmaları üreten üçüncü strateji, Yapısal Realizm’i tasfiye etmek yerine, eksikliklerini kapatmaktır. Neo-Klasik Realistler, ne kadar sofistike olursa olsun pür yapısal teorinin, yeterli açıklama sunabilecek kafi derecede net ve belirgin öngörülerde nadiren bulunduğunu iddia etmiştir.... Realistler yapısal teoride ‘kara kutu’ gibi görülen devleti ‘açmak’ zorundadır. Neo-Klasik tasarı, yapısal kuvvetlerle etkileşim içinde olan devlet davranışlarındaki örüntüleri incelemektedir.” (Donnelly, 2015: 70).

Gideon Rose tarafından 1998 yılında yazılan “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy” adlı makale ile Uluslararası İlişkiler literatüründe yeni bir teori olarak konumlanan Neo-Klasik Realizm, Realist araştırma programı içinde ortaya çıkan ve mevcut teoriler ile açıklanamayan durumlara bir tepki olarak da değerlendirilebilir (Yılmaz, 2015: 9).

“Neo-Klasik Realizm” kavramı göreceli olarak yeni bir kavram olsa da, Neo-Klasik Realist çalışmalar, Realist teori geleneğinde müstakil bir akım oluşturacak şekilde, aslında bu kavram ile ifade edilmelerinin öncesinde ortaya konulmaya başlanmıştır (Ersoy, 2016: 180).

Neo-Klasik Realizm, uluslararası ilişkileri belirleyen en önemli etkenin devletin yapısı olduğu kabulünden hareket ederek devletlerin dış politikasını ve devletlerin birbirleriyle ilişkilerini incelemektedir (Ersoy, 2016: 178). Neo-Klasik Realizm, devletin yapısını, uluslararası sistemin etkileri ile devletin dış politikası arasında bir dönüşüm mekanizması olarak değerlendirmektedir (Ersoy, 2016: 179).

Neo-Klasik Realist teoride devletler, Neo-Realizm’in ileri sürdüğünün aksine, bilardo topu ya da kara kutu gibi görülmemektedir. Devletlerin iç siyasal yapıları ve bu yapılardaki aktörler de dikkate alınmaktadır. Bu nedenle Neo-Klasik Realizm, Liberal teorinin Realizm içine sızmış bir uzantısı olarak da değerlendirilmiştir. Liberal teorinin temel iddiası olan, devletin bütüncül bir aktör olmadığı tezine kapı araladığı için Neo-Klasik Realizm, Realist paradigma içinde güçlü bir eleştiri almaktadır. Son tahlilde, uluslararası siyasette aktörlere daha fazla ağırlık veriyor olması nedeniyle, Neo-Klasik

Realizm'in Klasik Realizm'e ya da Liberallere daha yakın duran bir yaklaşım olduğu söylenebilir (Balcı, 2016: 141-142).

Bununla birlikte, Fareed Zakaria, "devletlerin değil, devlet adamlarının uluslararası ilişkilerdeki temel aktörler olduklarını" söylemiş, devleti oluşturan bireyleri ve bunlar arasındaki davranış biçimlerini devletin kendisinden daha önemli bir kategoriye koymuştur (Aktaran Balcı, 2016: 142). Bu ise, Klasik Realizm'den daha farklı bir yaklaşım olmakta ve aslında Neo-Klasik Realizm'i Liberal paradigmaya yaklaştırmaktadır.

Klasik Realizm ile Neo-Realizm'deki farklı değişkenleri bünyesinde bir araya getiren Neo-Klasik Realizm'i Gideon Rose şu şekilde tanımlamıştır:

"Neo-Klasik Realizm, Klasik Realist düşüncenin bazı temellerini yeniden düzenleyerek, içsel ve dışsal değişkenleri açık bir şekilde bir araya getirmektedir. Neo-Klasik siyaset bilimciler bir devletin dış politikasını belirleyen en önemli kriterin, o devletin uluslararası sistem içindeki konumu ve sistem içindeki görece güç dağılımı olduğunu kabul ederler. Bu yüzden onlar Realisttir. Bununla birlikte bu yazarlar, güç kapasitelerinin dış politika üzerindeki etkilerinin dolaylı ve karmaşık olduğunu ileri sürerler. Zira sistemik baskılar, aktör düzeyindeki müdahaleci değişken aracılığıyla anlamlandırılırlar. Bu yüzden bunlar Neo-Klasiktir." (Aktaran Yılmaz, 2015: 10).

Neo-Klasik Realizm, Realist araştırma programının çetin özünü oluşturan unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Temel analiz birimi devlettir, dış politika belirlenirken gücün birincil öneme sahip olduğu kabul edilmektedir ve uluslararası sistemin anarşik bir yapıdan meydana geldiği, bu yapı altında tüm devletlerin kendi güvenliklerini sağlamaları gerektiği ileri sürülmektedir (Yılmaz, 2015: 10-11). Böylece, Neo-Klasik Realizm, Realist paradigma kapsamındaki bir teori olmaktadır.

Neo-Klasik Realizm'de, Waltz'un yapısal analizi göz ardı edilmeden birinci ve ikinci imge değişkenleri dış politikadaki karar alma süreçlerine uygulanmıştır. Neo-Realizm'deki uluslararası sistem yaklaşımı terk edilmeden sistem yaklaşımına ulusal politik unsurlar da eklenerek devletlerin dış politika eylemleri açıklanmak istenmiştir (Yılmaz, 2015: 14).

Gideon Rose, Neo-Klasik Realizm'in bir dış politika teorisi olduğunu belirtmektedir. Bir devletin iç siyaset alanındaki değişiklikler hem dış

siyasetini etkileyebilir hem de uluslararası sonuçlar doğurabilir. Ancak bu etkiler sistem mantığının değişimini getirmez (Gideon Rose'dan Aktaran Yılmaz, 2015: 14).

Neo-Klasik Realizm, Yapısal Realizm'in temel varsayımlarını kabul etmektedir. Bununla birlikte, Neo-Klasik Realizm'i Yapısal Realizm'den farklı kılan iki temel neden vardır. Öncelikle, Yapısal Realizm devletlerin dâhili dengeleme politikalarına dair bir açıklama ortaya koymazken Neo-Klasik Realizm bu konuyu detaylandırabilmektedir. İkincisi, Yapısal Realizm, Güç Dengesi ilkelerine uymayan devlet davranışlarını açıklayamamaktadır. Örneğin, peşine takılma politikası ya da düşük dengeleme gibi konularda Yapısal Realizm bir açıklama sunamamaktadır. Oysa Neo-Klasik Realizm bu konuları detaylı olarak açıklayabilmektedir (Ersoy, 2016: 179-180).

Neo-Klasik Realistler uluslararası sonuçların analizinde maddi yeteneklerin ve güç dağılımının bir başlangıç noktası olduğunu kabul etmektedirler. Bununla birlikte, devletlerin karakterinin ve liderlerin gücü nasıl kullanacaklarına dair bakış açılarının devlet davranışı ile yapısal baskılar arasındaki müdahalesi üzerinde de durmaktadırlar. Dış politika hedeflerine ulaşmak için politika yapıcılarının kaynakları kullanabilmesi noktasında devletlerin iç politik özelliklerini sorgulamaktadırlar (Elman, 2007: 16).

Neo-Klasik Realizm'in devlet seviyesinde ele aldığı başlıca faktörler; devlet ile toplum arasındaki ilişkiler, toplumsal aktörlerin ya da çıkar gruplarının dış politika üzerindeki etkisi, devlet içindeki siyasi ve askeri kurumların kapasiteleri, ülkenin elitleri arasındaki uyum, devlet adamlarının ulusal ve uluslararası siyasete dair fırsat ve tehdit değerlendirmeleri olarak sayılabilir. Uluslararası anarşik sistemdeki devlet davranışlarını devlet ve devlet adamı seviyesindeki etkenler ile açıklayan Neo-Klasik Realizm sistemik bir uluslararası ilişkiler teorisi değil, bir dış politika teorisidir (Ersoy, 2016: 179).

Randall L. Schweller'a göre, devletler sıklıkla benzer sistemik baskılara karşı farklı tepkiler verirler ve tepkileri sistem düzeyindeki faktörlerden daha çok iç politik faktörler tarafından güdümlenmektedir. Karmaşık iç politika süreçleri, dış etkilere karşı verilen tepkilerde bir "Geçiş Alanı" işlevi görmektedir. Devletler, dış çevrelerindeki değişikliklere iç yapılarının ve

politikalarının bir sonucu olarak uyum sağlayabilmektedirler (Randall L. Schweller'dan Aktaran Elman, 2007: 16).

Neo-Klasik Realizm'de, devletlerin dış politika eylemleri ile ilgili olarak ulusal kaynakların dış politikaya yönlendirilmesi meselesine büyük önem verilmiştir. Örneğin, Thomas J. Christensen ulusal güç ile devletin gücü arasında bir ayrıma giderek “Ulusal Politik Güç” kavramından bahsetmekte ve bunu devlet adamlarının toplumun maddi ve insani kaynaklarını mobilize etme yeteneği olarak tanımlamaktadır (Aktaran Yılmaz, 2015: 13).

Uluslararası ilişkileri bir güç mücadelesi olarak gören Realist paradigma kapsamında, devletlerin güçlenme arzusuna yönelik farklı açıklamalar yapılmıştır. Klasik Realistler, devletlerin güçlenme yönelimini insan doğasına bağlarken Neo-Realistler uluslararası sistemdeki anarşi ve gücün göreceli dağılımı ile açıklamaktadırlar. Neo-Klasik Realistler ise bunu birey ve devlet düzeyinde analizler yaparak açıklamışlardır. Bu anlamda, Realist paradigma monolitik bir yapı arz etmemekte, içerisinde çeşitli Realist pozisyonlar barındıran bir teori geleneği olmaktadır (Schmidt, 2005: 547).

Güç kavramını merkeze alan Realizm geleneğinde devlet davranışları ve güçlenme motivasyonları üzerinden de teorik ayrışmalar yaşanmıştır. Gücün algılanmasındaki ve ölçülmesi konusundaki farklı yaklaşımlar Realizm içindeki ayrışmaların temel nedenlerinden biridir. Neo-Klasik Realizm, devletlerin dış politika davranışları ile maddi yetenekleri arasında doğrudan bir bağlantı olmadığını vurgulamakta ve güçlenme eğilimini kendi içinde bir amaç olarak görmemektedir. Gücü, devletlerin kendilerini sınırlayan çevreyi biçimlendirmek ve bu çevre üzerinde denetim kurmak için bir araç olarak algılamaktadır (Schmidt, 2005: 546). Devletlerin “güç maksimizasyonu” temelinde hareket ettikleri varsayımında bulunan Klasik Realizm'den ya da “güvenlik maksimizasyonu” esasıyla hareket ettiklerini öne süren Neo-Realizm'den farklı olarak Neo-Klasik Realizm, devletleri “etki maksimizasyonu” hedefi ile davranan aktörler olarak görmektedir. Maliyet-kazanç hesabı ile dış politikalar geliştiren devletler için güç, ulaşmak istedikleri hedeflere yönelik araçsal bir mekanizma biçiminde tanımlanmıştır (Schmidt, 2005: 546).

Kendilerine yönelen tehditlere karşı harici ya da dâhili dengeleme politikaları ile tepki veren devletler, bazen etkin bir dengeleme yapamazlar.

Bunun nedenlerinden biri, iktidarın ve dış politika alanındaki karar alıcıların devlet sistemi içindeki konumlarıdır. Siyasi elitlerin uzlaşması ya da toplumsal mutabakat yeterli düzeyde gerçekleşmemişse rakip devletlere karşı yeterli bir dengeleme de yapılamaz. Bu duruma Schweller, “Düşük Dengeleme” (Underbalancing) adını vermiştir (Aktaran Yılmaz, 2015: 13).

Dünya siyasetinde devletlerin zaman zaman “Güç Dengesi” ya da “Tehdit Dengesi” teorilerine uygun olarak hareket etmediği, “Peşine Takılma” politikası izleyerek revizyonist devletin lehine bir dengelemeyi de tercih edebildiği, güç ya da tehdit dengesini yeniden kurmak yerine çıkarlarını ön plana alarak dengenin daha da bozulmasına yol açabildiği görülmektedir. Bu gerçeklik üzerinden Neo-Klasik Realizm kapsamında “Çıkarlar Dengesi” (Balance of Interests) kavramı/teorisi geliştirilmiştir. Devletlerin sistemik belirleyicilikten kurtarılması sonucunda, dengelemenin güç ekseninde değil, çıkar ekseninde açıklanmasının da önü açılmıştır (Balcı, 2016: 143).

Yapısalcı Realizm, uluslararası sistemin yapısını açıklamaya çalışan bir teoridir ve devletlerin dış politika eylemlerini açıklama iddiasında değildir. Dolayısıyla uluslararası politikadaki birçok hususu açıklayamamaktadır. Bu eksiklik, Soğuk Savaş dönemi sonrasında daha belirgin hale gelmiş, Neo-Klasik Realizm ise Yapısalcı Realizm’in açıklayamadığı hususlara tepki olarak ortaya çıkmıştır. Eklektik bir teori olan Neo-Klasik Realizm, Realist yaklaşımın açıklayıcılık kapasitesini arttırmıştır (Yılmaz, 2015: 15).

Sonuç olarak, “Realizm’in çetin özüne dokunmaması, bir önceki versiyon olan Yapısalcı Realizm’e kıyasla açıklayıcılık kapasitesinin daha fazla olması ve daha çok vakaya uygulanabilmesi açısından Neo-Klasik Realizm, Realist araştırma programı içerisinde bir ilerlemeyi temsil etmektedir.” (Yılmaz, 2015: 15).

4.4.4. Hegemonik İstikrar Teorisi

Realizm’in gücü ve devamlılığı, esnekliğinden ve değişen uluslararası koşullara kendini uyarlayabilmesinden kaynaklanmaktadır. Belli bir özü olsa da, bünyesinde farklı yaklaşımları barındırabilen Realizm içinde farklı Realizmler mevcuttur. Ekonomik sorunların arttığı ve siyasi sorunlarla iç içe geçtiği 1970’lerde bazı Realistler Edward H. Carr’dan esinlenen ve ekonomik-

siyasi unsurları birlikte incelemenin önemini vurgulayan Realist geleneği yeniden keşfetmişlerdir. Realizm’i yeniden tanımlayarak yenileyen bu kesim, ekonomik ve siyasi faktörlerin bir arada ele alınması gerektiğini dile getirmiştir (Eralp, 2011: 160-161).

Bu görüşün en belirgin yansıması Robert Gilpin’in çalışmalarında görülmektedir. Güvenlik konuları yerine uluslararası ekonomik süreçleri incelemeye yönelen Gilpin, o dönem etkileri hızla artan çok uluslu şirketler, özellikle de ABD’nin çok uluslu şirketleri üzerine çalışmalar yapmıştır. Askeri gücün yanı sıra ekonomik gücün de uluslararası ilişkilerdeki artan önemine dikkat çeken Gilpin, uluslararası sistemde işbirliğinin artırılması ve liderliğe dair rızanın sağlanması için ekonomik ilişkilerin ve gücün önemini vurgulamıştır (Eralp, 2011: 161-162).

Liberal ve istikrarlı bir dünya ekonomik sisteminin yaratılması için hegemonik ulus-devletlerin önkoşul olduğunu ortaya koyan Gilpin, hegemonyayı ise rıza kavramı üzerinden tanımlamış ve uluslararası rızanın teşekkülü için çok uluslu şirketlerin uluslararası çapta kurdukları bağlantıların önemli rolü olduğunu belirtmiştir. Realizm’in özüne sadık kalan Gilpin için uluslararası istikrarın temel unsuru ulus-devletti ve dolayısıyla ABD hegemonyasıydı. ABD çok uluslu şirketlerinin faaliyetlerinin yaygınlaşması ve sermayenin uluslararasılaştırılması ABD dış politikası sayesinde mümkün olabilmekteydi. ABD çok uluslu şirketleri Pax Americana’ya muhtaçtı, tıpkı tarihte İngiltere’nin serbest ticaret sisteminin Pax Britanica’ya muhtaç olması gibi (Eralp, 2011: 162).

Gilpin, sermayenin uluslararasılaşması için ulus-devletlere ama özellikle hegemonik devletlere ihtiyaç olduğunu, siyasi aktörlerin bu hegemonik rolü olmadan ekonomik aktörlerin gelişemeyeceğini belirtmiştir. Uluslararası sistemde bir düzen olabilmesi için hegemonyanın önemini vurgulamış, düzen ile hegemonya arasında ilişki kurmuştur. Bu yaklaşım doğrultusunda zaman içinde Hegemonik İstikrar Teorisi geliştirilmiştir. Neo-Realizm kapsamında yer alan Hegemonik İstikrar Teorisi’ne göre, Liberal ve istikrarlı bir dünya ekonomik sisteminin oluşması için hegemonik ulus-devletlerin varlığı bir önkoşuldur. Hegemonyaların sarsıldığı dönemler istikrarsızlığa yol açmakta ancak, bu geçici istikrarsız dönemler zamanla

yeniden hegemonyaya dönüşmektedir. Böylece uluslararası sistemde devresel bir döngü olduğu öne sürülmektedir (Eralp, 2011: 162).

“War and Change in World Politics” adlı çalışmasında “Hegemonik İstikrar Teorisi”nin esaslarını ortaya koymaya çalışan Gilpin’e göre, uluslararası değişim hegemonik savaşlar yoluyla gerçekleşmektedir. Gilpin’in analizinde, değişim düzene doğru yol almaktadır; esas olan düzendir, değişim geçicidir. Düzen-değişim ilişkisi içinde hegemonya kavramı, uluslararası sistemin işleyişini açıklamak için kullanılan en önemli kavramlardan biri olmaktadır (Eralp, 2011: 162-163).

“Hegemonik İstikrar Teorisi, eksik olan uluslararası düzenin hegemon bir devlet tarafından sağlanması gerekliliğini savunur ve tarihsel koşullar ile ampirik verilerin de uluslararası sistemin ancak bir hegemon devletin varlığında istikrarlı olduğunu söyler. Teorinin dikkate alınması gereken en önemli özelliği, bu önermeyi kapitalist bir altyapı ve liberal bir düzen için yapıyor olmasıdır. Ancak bu teorinin kökenlerinin Realist ve Liberal teorilerden hangisine dayandığı konusu tartışmalıdır.” (Şöhret, 2013: 380). Aslında Realizm’in ve Liberalizm’in Hegemonik İstikrar Teorisi bağlamında yaptıkları değerlendirmeler birbirine çok benzemektedir.

“Hegemonik İstikrar Teorisi, Charles P. Kindleberger tarafından 1930’ların dünya ekonomik krizini açıklamak amacıyla geliştirilmiştir. Teori, 1929’da başlayan Büyük Bunalım’ın uzun sürmesinin nedenini uluslararası sistemde önde gelen hiçbir ülkenin sistemi istikrara kavuşturacak bir role soyunacak yetenekte ve istekte olmaması olarak açıklamaktadır. Bu dönemde hegemon olmaya Birleşik Krallık’ın gücü yetmemiş, Amerika Birleşik Devletleri de yeterli gücü olmasına rağmen bu rolü üstlenmek istememişti.” (Şöhret, 2013: 400).

Hegemonik İstikrar Teorisi’nin, Realist uluslararası ekonomi politik yaklaşım içinde olduğu kabul edilmektedir. Uluslararası sistemin sürdürülebilmesi için kurallar koyan ve bu kuralların işlenmesini sağlayan bir hegemon güce ihtiyaç olduğunu öne süren Hegemonik İstikrar Teorisi’ne göre, dünya ekonomisinde bir düzen olabilmesi için hegemon bir gücün sistemi düzenlemesi gerekmektedir. Malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımında olduğu açık bir uluslararası ekonomi, bir başat gücün ya da hegemonik gücün sistemi istikrara kavuşturduğu, güçlü bir rejim kurduğu

durumlarda işleyebilmektedir. Teorinin savunucuları Charles Kindleberger, Stephen Krasner ve Robert Keohane'dir (Şöhret, 2013: 380).

“İlk olarak Charles Kindleberger -liderlik ve sorumluluk kavramlarını kullanmaktadır- tarafından ortaya konulan Hegemonik İstikrar Teorisi'ne göre açık ve liberal bir dünya ekonomisi hegemonik ya da hâkim bir gücün varlığını gerektirmektedir.... Hegemon, liberal ekonomik düzenin kural ve normlarının inşası ve sürdürülmesi yeterliliğine sahip olduğu gibi buna istek de duymaktadır; hegemonun düşüşüyle liberal ekonomik düzen büyük ölçüde zayıflayacaktır.” (Gilpin, 2012: 95).

Charles Kindleberger'e göre, “dünya ekonomisinin istikrarı, bu istikrarı temin edecek bir güce ihtiyaç duymaktadır.” (Aktaran Gilpin, 2012: 97).

Hegemonik İstikrar Teorisi, egemen bir gücün yokluğunda uluslararası ekonominin varlığını ve işlevselliğini sorgulamamaktadır çünkü uluslararası ekonomiler tarih boyunca belirli biçimlerde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ancak, teori Liberal bir uluslararası ekonomik düzenin egemen bir güç var olmadıkça büyüyemeyeceğini ve kendi gelişimine tam anlamıyla ulaşamayacağını öne sürmektedir (Gilpin, 2012: 96).

Hegemonik liderliğin meşruiyeti diğer devletlerin kabulüne bağlıdır. Teori ideolojik bir uzlaşmayı ya da Antonio Gramsci'nin “ideolojik hegemonya” dediği olguyu öngörmektedir. Bununla birlikte, Liberal piyasa sisteminin ortaya çıkışında ve gelişiminde üç önkoşul -hegemon, Liberal ideoloji ve ortak çıkarlar- mevcut olmak zorundadır. Hegemon devlet, hegemonik pozisyona istekli olmalı ve bu pozisyon diğer devletlerin de çıkarına olmalıdır (Gilpin, 2012: 96-97).

“Hegemonik İstikrar Teorisi'nin çekiciliği, hegemon olarak adlandırılan gücün hâkimiyetinin sömürüden çok 'liderliği' yansıtabileceğini göstermesindedir. Bu nedenle her ne kadar hegemon gücün askeri, ekonomik ve siyasi baskı unsurlarına yeterince sahip olmasına ve bunları kullanma kapasitesine sahip olmasına rağmen temelde uluslararası sistemi koruma ve gözetmesine diğer devletlerin rıza göstermesine bağlıdır.” (Şöhret, 2013: 411).

“Teori, uluslararası rejimi yaratacak ve idare edecek bir egemen gücün yokluğunda uluslararası ekonominin istikrarsızlaşacağını önermektedir; zira böyle bir durumda liberalizm ve serbest ticaret ekonomik milliyetçiliğin

güçlerine yol verecektir. Bunun yanında, hegemonun büyümesi ve dinamizmi piyasa sisteminin faydalarına hizmet ederken, sistemin geri kalanı için bir büyüme motoru teşkil edecektir; hegemonun ithalatları diğer ekonomilerin büyümesini canlandırırken, yapacağı yatırımlar da büyüme için gerekli finansı sağlayacaktır. Teknoloji transferi ve bilgi yayılımı süreçleriyle de gelişmekte olan ekonomilere sanayileşme ve ekonomik kalkınmada ihtiyaç duydukları teknolojiyi ve teknik uzmanlığı sağlayacaktır. Egemen gücün ekonomik büyümenin küresel sürecindeki bu rolü, sistemi bir arada tutan çimento niteliğindedir; bu büyüme düştüğü zaman, merkezkaç güçler artan şekilde kendilerini ortaya koyacaklardır.” (Gilpin, 2012: 99-100).

“Eğer diğer devletler hegemonun faaliyetlerinin sadece ona hizmet etmeye başladığına ve kendi siyasal ve ekonomik çıkarlarıyla çatıştığını düşünmeye başlarsa, hegemonik sistem büyük ölçüde zayıflayacaktır. Yine egemen gücün vatandaşları diğer devletlerin ihanet ettiğine inanırlarsa ya da liderliğin maliyeti algılanan yararları aşarsa sistem kötüleşecektir. Böyle durumlarda, güçlü gruplar sistemin devamı için kendi çıkarlarını geri plana koyma noktasında isteksiz olurlar.” (Gilpin, 2012: 97).

Hegemonik İstikrar Teorisi; Realist, Liberal ve Tarihsel Yapısalcı perspektifleri kullanan teorik bir çerçeve olarak dünya ekonomisinin tek bir devletin hegemonyası altında iktisadi istikrara kavuşacağı düşüncesini temel almaktadır. Realist uluslararası ekonomi politik yaklaşım içinde sayılan bu teoriye göre, dünya sistemine dâhil olan ülkeler arasındaki koordinasyon, hegemonik devletin önderliğinde işlemelidir. Hegemonik devletin bu pozisyonuna yönelik karşı duruşlar ortaya çıkarsa, söz konusu devlet zorla da olsa bu karşı duruşları tersine çevirecek güç ve yeteneğe sahip olabilmelidir (Şöhret, 2013: 402-403).

Robert Gilpin’e göre, istikrarlı bir Liberal uluslararası düzenin hegemon bir güç olmadan ve işbirliği ile kurulması aslında mümkündür ama bu, tarihte hiçbir zaman söz konusu olmamıştır (Gilpin, 2001: 93).

Hegemonik İstikrar Teorisi’nin en ayrıntılı ve sistematik incelemesi bir iktisat tarihçisi olan Barry Eichengreen tarafından yapılmış, teoriye en güçlü destek de yine iktisatçılardan gelmiştir. Robert Mundell, Robert Baldwin, Bruno Frey ve Mancur Olson gibi iktisatçılar Hegemonik İstikrar Teorisi’nin geçerliliğini desteklemişlerdir. 19. yüzyılda Büyük Britanya’nın ve İkinci

Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin uluslararası para sistemindeki rolünü inceleyen Barry Eichengreen, bu iki ülkenin söz konusu dönemlerde uluslararası işbirliğini teşvik ederek çok önemli bir etkide bulduklarını tespit etmiştir. Ona göre, bir hegemon güç olmadan ticari ve parasal konularda uluslararası işbirliğinin sağlanması imkânsız değilse de, son derece zordur (Gilpin, 2001: 94-95-96).

Hegemonik İstikrar Teorisi'nin Uluslararası İlişkiler'de Güç Dengesi Teorisi'nin tamamen karşıtı olan bir teori olduğunu söylemek mümkündür (Şöhret, 2013: 384). Düzen ve istikrarı temel alan, değişimi ise hegemonik savaflara bağlayan Robert Gilpin, "Hegemonik Savaş Teorisi" başlıklı makalesinde ise daha çok, değişimi sağlayan hegemonik savaflar konusunda bir incelemede bulunmuştur. "Hegemonik Savaş Teorisi" başlıklı makalesi ile Robert Gilpin, Hegemonik İstikrar Teorisi'ni tamamlamak ve bu teorideki hegemonik değişim ve savaş konusunu daha detaylı bir tarihsel analize tabi tutmak istemiştir.

Hegemonik savaş olgusunun tarihsel bir analizini yapmayı deneyen Gilpin'e göre, Hegemonik Savaş Teorisi, uluslararası sistemin belirli bir yapısından doğan ve o yapıyı değiştiren savaflardan bahsetmektedir (Gilpin, 2013: 425).

Hegemonik savaş bir hastalık gibi fark edilebilen semptomlar göstermektedir. İlk aşamada, devletlerin hiyerarşik biçimde sıralandığı göreceli istikrarlı bir uluslararası sistem söz konusudur. Zamanla ikincil bir devlet yükselişe geçmekte ve hegemonik devletle çatışmaya girmektedir. İki devlet arasındaki mücadele sistemin kutuplaşmasına, önlenemez bir krize ve nihayetinde hegemonik bir savaşa yol açmaktadır. Sonuçta, bir tarafın lehine neticelenen savaş ile yeni bir güç dağılımı ve uluslararası sistem kurulmaktadır (Gilpin, 2013: 426).

Robert Gilpin'in yaklaşımına göre, uluslararası ekonomik sistemin hegemon bir gücün varlığında istikrara kavuştuğu ve gelişebildiği varsayılmış, hegemonyanın bir unsuru ise Gramşiyen anlamda rıza olgusu olarak kabul edilmiştir. Liberal bir uluslararası iktisadi düzen, hegemonik istikrar koşulları altında gelişim yaşamakta, bu hegemonik düzenin değişimi ise büyük ya da hegemonik savaflar yoluyla olmaktadır. Robert Gilpin, iktisadi meselelerin siyasi ve askeri konularla birlikte düşünüldüğü Realist bir mantaliteye sahiptir.

5. BÖLÜM

21. YÜZYILDA REALİZM'İN PARADİGMATİK KONUMU VE SORUNLARI

Edward Carr, Hans Morgentahu ve Reinhold Niebuhr gibi öncü teorisyenlerin ürettiği düşünceler ile Uluslararası İlişkiler disiplinde bir teori olarak konumlanan Klasik Realizm, gelişim süreci içerisinde çeşitli tartışmaların tarafı olmuş ve birçok eleştiri almıştır. Aldığı haklı eleştiriler, Realistlerce de anlaşılmış ve teorinin revize edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun bir sonucu olarak 1970'lerin sonunda Klasik Realizm revize edilmiş ve Kenneth Waltz'un öncülüğünde yeni bir teori, Neo-Realizm oluşmuştur.

Zamanla Neo-Realizm de birçok eleştiriye maruz kalmış ve özellikle küreselleşme sürecinde 21. yüzyıl dünya siyasetini açıklamakta yetersiz kalmıştır. Genel olarak Realist paradigmanın Soğuk Savaş'ın sona ermesini öngörememesi ve sona erme nedenlerini de açıklayamaması bizzat paradigmaya içkin bir yetersizlik olarak değerlendirilmiştir ki Neo-Klasik Realizm'in kuramsallaştırılması da bu nedenledir.

Aldığı güçlü eleştirilerin yanı sıra küreselleşme süreci de Realist paradigmanın 21. yüzyıl dünya siyasetini analiz etmedeki yetersizlikleri konusunda bir hayli önemlidir. Zira yaşanmakta olan bir realite olarak küreselleşme, dünyanın geçmiş dönemlerinden oldukça farklı ve karmaşık bir süreçtir ve bu süreç, Realist paradigmanın yetersizliklerinin sadece eleştiri aldığı konularda değil ama aynı zamanda dünya siyasetindeki gerçekliklerden de kaynaklandığını göstermektedir. Eleştirel Dönem'de aldığı eleştirilerin yanı sıra Realist paradigma, küreselleşme realitesini de tam olarak açıklayamadığı için, artık dünya siyasetinin analizinde yetersiz kalmış bir paradigmadır.

5.1. Klasik Realizm'e Yapılan Eleştiriler

“İster teorik bir tartışma isterse de bir yöntem tartışması olarak bakılsın, 1960 ve 1970'li yıllardaki bilimsel çalışmalar Davranışsalcılığın etkisinde

kalmıştır. Doğa bilimlerinin paradigmalarından yola çıkarak toplum bilimlerinin ve özellikle Uluslararası İlişkiler'in analiz edilebileceğini savunan Davranışsalcılar, sınırları açıkça belirlenmiş varsayımları kullanmakta ve bunların olgularla sınanması üzerinde durmaktaydılar.” (Arı, 2011: 99).

“Realist paradigma, 1960’lı yıllarda başlayan ve toplum bilimlerinin özellikle Uluslararası İlişkiler’in fizik ve matematiğin yöntemleriyle çalışılmasını savunan Davranışsalcı saldırılar karşısında Neo-Realizm olarak yeniden formüle edilmek zorunda kaldı.” (Arı, 2011: 99).

“Klasik Realist teorinin, devlet davranışlarını insan doğasından gelen özelliklere bağlayan ve salt devlet merkezli yapısının, uluslararası sistemin ortama olan etki ve katkılarını açıklayamamasından kaynaklanan sınırlılıkları, 1960’lı yıllardan itibaren uluslararası ortamın ihtiyaçlarını karşılamak üzere birbiri ardına ortaya çıkan kuramların eleştirilerine maruz kalmasına neden olmuştur.” (Demir ve Varlık, 2013: 74).

Devlet merkezli bir teori olarak Realizm, devlet davranışlarını bilimsel bir şekilde açıklayamıyordu. Devlet davranışlarını insan doğasından gelen özelliklere bağlamıştı. Bu anlamda, arkaik özellikler taşıyan bir teoriydi. Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması ile birlikte Realizm’in bilimselliği de tartışmaya açıldı ve Realist teori çok yoğun eleştiriler aldı. Söz konusu eleştiriler sonucunda Realist teori revize edildi ve Neo-Realizm adıyla yeni bir teori ortaya çıktı.

Realizm’de güç temel bir kavram olarak tanımlanmakta ve uluslararası siyaset bir güç mücadelesi biçiminde algılanmaktaydı. Temel evrensel değerler ve uluslararası hukuk ise tali önemde kalıyordu. Dolayısıyla, aslında Realizm güçlü olanların çıkarlarını meşru hale getirmiş oluyordu. Devlet davranışlarını insan doğasına bağlayan Realizm, insan doğasını kötümser bir biçimde değerlendirmişti. Bu yaklaşım hem bilimsel değildi hem de geleceğe dair iyimser bir perspektif oluşmasını engelliyordu. İnsan doğası kötüyse ve uluslararası siyaset de insanın kötü olan doğasına uygun biçimde oluşuyorsa, o halde, barış umudu taşımak da anlamsızlaşıyordu.

Oysa, Uluslararası İlişkiler disiplininin kuruluş amacı dünyada barışı tesis etmektir. Ayrıca Realizm, tutarlı bir devlet algısına da sahip değildi. Devletlerin iç yapılarındaki heterojenlik ve tüm farklılıklar göz ardı ediliyordu. Uluslararası siyaset alanındaki devlet-dışı aktörlerin varlığı ve önemi de

yadsınmakta, iktisadi ilişkilere gereken önem verilmemekte, ekonomi tali önemde bir konu olarak ele alınmaktaydı. Az gelişmişlik sorunları ve Üçüncü Dünya Ülkelerinin gelişen varlığı da teori kapsamında gerektiği ölçüde yer bulmamıştı. Tüm bunlar, Klasik Realizm'in revize edilmesinde birer etken oldu.

1960'ların başından itibaren Klasik Realist kurama yöneltilen başlıca eleştiriler şöyledir (Ali Bilgin Varlık'tan Aktaran Demir ve Varlık, 2013: 74-75):

- Güç kavramını her şeyi açıklamakta temel parametre olarak görmesi nedeniyle, gücünün haklılığını yasallaştıran normları ile determinist bir yöntem takip etmesi ve temel evrensel değerler ile uluslararası hukuku göz ardı etmesi,
- İnsan doğasındaki kötümser özelliklerin devletin karar verme biçimine yansıtacağı hususundaki varsayımının bilime aykırı olması,
- İç ve dış politikanın birbirinden ayrı olduğu, kararların strateji ve bürokratlar tarafından ulusal çıkarlar doğrultusunda alındığı yolundaki varsayımın yanlış olması,
- Uluslararası ortamdaki diğer unsurların önemini göz ardı etmesi,
- Az gelişmişlik, Üçüncü Dünya, Vietnam Savaşı gibi, 60'lı yılların sonu ve 70'lerin başından itibaren yaşanan değişiklikleri tanımlayamaması,
- Ekonominin en az askeri güç kadar stratejik önemi haiz olduğunu kavrayamaması.

“Bu eleştiriler, Realist teorinin kendisini yenilemesinde ve böylece Neo-Realizm'in ortaya çıkmasında etkili oldu. Yani eleştiriler karşısında Klasik Realist kuramın yeniden yapılandırılması zorunluluğu, liderliğini Kenneth Waltz'un yaptığı Neo-Realist teorinin doğmasına neden oldu.” (Demir ve Varlık, 2013: 75).

İnsan doğasına olumsuz ve kötümser yaklaşan, siyasetin temelinde bencillik ve çıkarıcılığı gören Klasik Realizm, bu nedenlerle birçok eleştiri almıştır. Zira eğer insan doğası savaş ve çatışmayı açıklıyorsa, barış ve işbirliğinin nasıl açıklanabileceği sorusu cevapsız kalmaktadır. Neo-Realistler bu problemi aşmak ve söz konusu eleştirilerden kurtulmak için insan doğası yerine uluslararası sistemin yapısıyla ilgilenmeye başlamışlardır. Diğer yandan, Realizm'deki yüksek siyaset/alçak siyaset ayrımı da bir eleştiri konusu olmuştur. Realizm'in, alçak siyaset kavramı ile tali önemde gördüğü konular son 20-30 yıllık dönemde uluslararası politikanın esas gündemi haline

gelmiştir. Soğuk Savaş yıllarında Realistlerce marjinalize edilmiş olan birçok konu, Soğuk Savaş sonrasında, yüksek siyaset şeklinde nitelenen konular kadar önem kazanmış ve yüksek siyaset/alçak siyaset ayrımını anlamsız hale getirmiştir (Arı, 2011: 199-200-201).

“Güç ve Güç Dengesi kavramları aracılığıyla uluslararası düzen çalışmalarında başarılı gözükken Realizm’in, değişim/dönüşüm incelemelerinde aynı başarıyı gösterdiğini söylemek oldukça zordur. Uluslararası sistemde 1989’dan sonra yaşanan önemli değişim/dönüşümleri öngörme ve incelemede Realizm son derece yetersiz kalmıştır. Uluslararası sistem hızla değişir ve karmaşıklaşırken, Realizm’in sınırlı kalması, Uluslararası İlişkiler disiplininin bu temel paradigmasına eleştirileri arttırmıştır.... Realistlere göre, insanın nasıl değişmez bir özü varsa uluslararası sistemin de değişmez bir özü vardır: Uluslararası sistem egemen ve yekpare devletlerden oluşmaktadır. Uluslararası sisteme ilişkin bu ‘özcü’ bakış özellikle Yapısalcı/Neo-Realizm’de daha da netleşmekte, uluslararası sistemin tarihi bir süreç sonunda ortaya çıktığı adeta unutulmakta ve bu sistem hep var olagelmiş ve sonsuza kadar da sürecek bir sistem olarak düşünülebilmektedir. Böylesine bir yaklaşım ise ulus-devlet ve buna bağlı olarak ulusal çıkar ve güç kavramlarını tarihsel kategoriler olmaktan çıkarabilmektedir.” (Eralp, 2010: 85-86).

Uluslararası sistemin, hakeza devletlerin, ulusal çıkar ve güç kavramlarının tarih-dışı bir analize tabi tutulması, Realizm’i değişim konusunda da sorunlu bir teori haline getirmiştir. Uluslararası sistemdeki değişimi esas olarak güç dağılımındaki değişim ile açıklamaya çalışan Realizm, değişim incelemelerinde büyük güçlerin yükseliş ve düşüşüne ağırlık vermiştir. Askeri anlamda güçlü olmayan devletler tali önemde görülmüş ve uluslararası değişim birkaç büyük devletin kaderine endekslenmiştir.

Realizm, uluslararası sistemdeki değişimi esas olarak güç dağılımındaki değişime indirgemmiştir. Güç dengesinde de büyük güçler önemli olduğu için Realistler, büyük güçlerin yükseliş ve düşüşüne ağırlık vermektedirler. Soğuk Savaş döneminde askeri boyut ön plana çıktığından devletlerin askeri güçleri incelemelerde esas alınmıştır. Ne var ki, bu bakış açısının sınırları Sovyetler Birliği’nin dağılması sürecinde açıkça görülmüştür. Sovyetler Birliği’nin askeri gücüne büyük önem verilmiş ancak, bu ülkede yaşanan toplumsal, siyasi ve iktisadi zorluklar gerektiği şekilde anlaşılammış, Sovyet toplumunun önemli

bir dönüşüme hazır olduğu öngörülememiştir. Değişimi savaflara bağlayan Realizm, savaş olmadan gerçekleşebilecek değişimleri açıklamakta zorlanmaktadır. Sovyetler Birliği'nde yaşanan değişimin savaş olmadan gerçekleşmesi, Realizm'in değişim konusundaki yetersizliğini gösteren dikkat çekici bir örnektir (Eralp, 2010: 86-87).

Değişim konusunda Realizm'in yetersizliği, devlet algısındaki tutarsızlıkla da ilgilidir. Uluslararası sistemin yegâne aktörü olarak devleti gören Realizm'in, tuhaf bir biçimde, herhangi bir devlet kuramı yoktur. Devletlerin rasyonel hareket eden bütüncül aktörler olduğu şeklindeki dar anlayış bir devlet kuramına işaret etmez. Devlet davranışlarını kısmen açıklayabilir ama yetersizdir. Çünkü devletler iç yapılarındaki değişimleri birçok durumda uluslararası siyaset alanına da yansıtmaktadırlar. Bir devletin iç yapısındaki ideolojik bir değişim ya da herhangi bir etnik kimlik sorunu, doğal olarak, o devletin uluslararası sistemdeki konumlanışını da etkilemekte ve değiştirmektedir. Ancak, Realizm'de devletlerin iç yapılarından kaynaklanan bu tür bir değişim ihtimaline yer verilmemiştir. Dolayısıyla, Realizm bu açıdan da değişimi açıklamak konusunda yetersiz bir teori olmaktadır.

Realizm'in sınırlılıkları değişim konusunda çok daha belirgindir. Ulus-devletin bütüncül analizi ve devletlerarası güç dengesinin vurgulanması istikrar dönemlerinde pek fazla sorun yaratmazken değişim süreçlerinin bu tür yaklaşımlarla incelenmesi pek kolay olmamaktadır. Dünya siyasetindeki önemli dönüşümler öncelikle devletlerin iç yapılarında şekillenmekte ve ardından uluslararası sistemde ifadesini bulmaktadır. İç siyaset ve dış siyaset ayrımı yapan ve uluslararası sistemde devletleri homojen ve bütüncül yapılar olarak algılayan Realizm, devletlerin iç yapılarının uluslararası davranışlarına olan etkisini göz ardı etmekte ve devletler arasında sadece güç dengesine odaklanmaktadır. Oysa günümüzde birçok uluslararası sorunun temelinde devletlerin iç yapılarındaki etnik ve kimlik sorunları bulunmakta, dolayısıyla Realist bakışla bu gelişmeler anlaşılammaktadır. Ayrıca, Soğuk Savaş sonrasında güvenlik konuları da son derece karmaşık bir hale gelmiş, güvenlik konularının sadece askeri boyutuyla incelenmesi imkânsızlaşmış, ekonomik ve ekolojik konular güvenlik sorunları ile iç içe girmiştir. Bu durum, Soğuk Savaş

yıllarında askeri boyuta ağırlık veren Realist yaklaşımların anlama ve açıklama kapasitesini zorlamaktadır (Eralp, 2010: 87-88).

Uluslararası sistemde değişim olgusu önem kazandıkça Realizm'e yönelik eleştiriler de artmaktadır. Günümüz dünya siyasetinde değişimin anlaşılabilmesi için iç ve dış siyasi sistem ayrımı yapılmamalı, iç ve dış faktörlerin etkileşimine bakılmalıdır. Yanı sıra ekonomik ve politik unsurların etkileşimini de incelemek gerekir. Realizm'in bu konulardaki yetersizliği nedeniyle Uluslararası İlişkiler'de farklı teorik arayışlar artmış ve disiplin teorik olarak çoğulcu bir yapıya bürünmüştür (Eralp, 2010: 88).

“Sistem kavramı birçok Realist yazar için çok önemlidir. İster anarşinin oldukça basit bir ifadesi olsun, ister çağdaş Realist yazarlar tarafından geliştirilen daha detaylı formülasyonlar olsun, sistem uluslararası birimler üzerindeki etkisi açısından önem arz etmektedir.” (Viotti ve Kauppi, 2016: 75). Realizm, uluslararası sistemi bir güç politikası biçiminde analiz etmiştir ve bir güç politikası teorisi olarak da temelde deterministtir (Aydın, 2004: 54). Bu da uluslararası anarşik yapının, ezelden ebede giden bir özellik biçiminde ve determinist bir yapı olarak ele alındığını göstermektedir. Dolayısıyla, uluslararası siyasetin aktörleri de “güç politikası” adı verilen, kurallarını ve işleyişini değiştiremedikleri büyük bir oyunun içerisinde sonsuz sınırlamalar ve belli fırsatlarla hareket eden kuklalar gibidirler (Aydın, 2004: 58).

Güç Dengesi, Realist yazında yüzyıllar boyunca sabit bir konu olarak kalmış olmasına rağmen, aynı zamanda çokça suistimal edilmiştir. Bizzat Güç Dengesi kavramının tanımında karışıklık vardır. Hans Morgenthau en az dört tanım öne sürmüştür. Bir başka eleştirmen bu kavramın kullanımında en az yedi anlam bulmuştur. Esasında Güç Dengesi birçok anlama geliyorsa, gerçekten bir şey ifade ediyor mu, sorusuyla karşı karşıya kalınmaktadır. Güç Dengesi savaşı engelleme aksine devlet adamlarına zayıf bir rehber olarak ve savunma harcamaları ile dış maceraları haklı çıkarmada propaganda aracı işlevi görerek savaşa yol açmakla eleştirilmektedir (Viotti ve Kauppi, 2016: 77). “Realist bilimine yapılan daha eski eleştiriler sıklıkla Güç Dengesi gibi kavramların teori inşası ile pek ilgili olmadığı, ideoloji ve uluslararası ilişkiler yönetiminde belirli bir yaklaşımın kendini haklı çıkarması ile daha çok ilgili olduğu fikri üzerinde olmuştur.” (Viotti ve Kauppi, 2016: 79).

Günümüzde çatışmadan ziyade işbirliği arayışının uluslararası ilişkilerin temel normu olduğuna dikkat çekilmektedir. Uluslararası ilişkiler, Hobbesiyen anlamda herkesin herkesle savaştığı bir ortam değildir. Uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler aracılığı ile işbirliğinin sağlanmasına büyük önem verilmekte, bu da dünya siyasetinin analizinde Realist savları yetersiz hale getirmektedir. Uluslararası işbirliğinin gerçekleşmesini uluslararası anarşi varsayımı çerçevesinde istisnai bir durum olarak gören Realizm'in, var olan kurumsal işbirliği girişimlerinin etkisini küçümsediği belirtilmektedir (Arı, 2011: 202-204).

Uluslararası siyaseti “Mahkûmun İkilemi” ile açıklayıp “Sıfır Toplamlı Oyun” olarak algılayan Realist teori, küreselleşmenin getirdiği olanaklar ile oluşan “Kazan-Kazan Mantığı”ni kavrayamamakta, uluslararası siyasetteki işbirliği imkân ve ihtimallerini görmezden gelmektedir.

Realizm, 1939-1989 arası dönemde uluslararası politikayı açıklayan temel paradigma olarak kabul edilmekte, açıklama ve öngörme kapasitesine büyük güven duyulmaktaydı. Ancak, koşulların değiştiği ve artık Realizm'in mevcut ilişkileri açıklamakta yetersiz kaldığı ifade edilmekte, ayrıca, teorinin öngörme gücünün yetersizliği de vurgulanmaktadır (Arı, 2011: 202).

Ayrıca, Realizm'in artık mevcut gelişmeler karşısındaki betimleme ve açıklama gücünün de sorgulandığı gözlenmektedir. Realizm'in genellemeleri ile mevcut koşulların örtüşmediğini düşünen yazarlar, Realizm'in artık gerçekçi olmadığını ileri sürmektedirler. Global gündemde meydana gelen gelişmelere dikkat çeken eleştirmenler, hegemonya mücadelesinin karakterize ettiği Soğuk Savaş gündeminin yerini uluslar-aşırı karşılıklı bağımlılık, çevre sorunları, AIDS, ozon tabakasının tahribi, uyuşturucu kaçakçılığı, doğal kaynakların etkin kullanımı, hızlı nüfus artışı, okyanuslar ve atmosferdeki kirlenme, uluslararası borç sorunları, ekonomik resesyon, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ve insan hakları gibi konuların aldığına işaret ederek, Realizm'in artık gerçekçi analizler yapamayacağına dikkat çekmektedirler (Arı, 2011: 203).

Bununla birlikte, Realizm dünyaya ulusal güvenlik penceresinden baktığı için zenginle yoksul arasındaki sosyo-ekonomik ayırım ya da uluslararası çevre kirliliği gibi konular Realistlerin gündeminde nadiren yer almaktadır (Aydın, 2004: 55). Devlet ve ulusal güvenlik merkezli bir dünya algısı, diğer tüm

konuları ikinci plana itmekte, bu da gerçekçi bir yaklaşım olmamaktadır. Realizm'in eleştirildiği bir diğer konu da "ulusal çıkar" kavramıyla ilgilidir. Devletlerin ulusal çıkarlarına uygun olarak hareket ettiğini varsayan Realizm, ulusal çıkarın net bir tanımını yapamamıştır. "Ulusal çıkar nedir?" sorusunun cevabı belirsiz kaldığında, bu kavram üzerinden yapılacak analizler de şüpheyne açık olmaktadır (Aydın, 2004: 56).

Realizm'e yöneltilebilecek bir diğer eleştiri, temelde Avrupa-merkezli bir modelden yola çıkarak, büyük ölçüde farklılaşmış günümüz küresel sisteminin analizine çalışmasıdır (Aydın, s.56). 19. yüzyıl Avrupa'sından alınan kavramlar ile bugünkü karmaşık uluslararası sistemin analizi arkaik özellikler taşımakta, örneğin küreselleşme olgusunu ve bu olgunun beraberinde getirdiği karmaşık karşılıklı bağımlılık olgusunu gerçekçi biçimde analiz edememektedir.

Realizm, doğası itibariyle yeniliğe kapalı ve statükocudur ve bu, statükonun devamında çıkarı olanların işine yaramakta, var olan adaletsizliklerin meşrulaştırılmasına yol açmaktadır. Realizm, uluslararası ilişkilere teorik olmaktan ziyade ideolojik bir yaklaşımın kendi kendini meşrulaştırma çabası olarak eleştirilmiştir (Aydın, 2004: 57-59). Uluslararası ilişkiler bir güç mücadelesi olarak analiz edilip buna süreklilik atfedildiğinde, en güçlü olanın konumu ve eylemleri de normalize edilmiş olmakta ve sürekliliğe sahip bir meşruiyet kazanmış olmaktadır.

Maruz kaldığı tüm eleştirilere rağmen Realizm, uzun ömürlü olması ile dikkat çekmektedir. Dünya siyasetini, olması gerekene değil, olana odaklanarak analiz eden Realizm, nesnel ve dolayısıyla bilimsel bir teori olduğu iddiasındadır. Bu, bir ölçüde doğrudur. Dünyayı değiştirmek iddiasında olanlar, dünya siyasetinin Realist bir analizini de en azından bilmelidirler. Olayların, olguların, süreçlerin nedenleri ve derin yapıların analizi konusunda olmasa bile, bir ölçüde mevcut olumsuz durumu yansıtmaları anlamında Realizm, dünyanın genel görünümünü yansıtmaktadır. Ne kadar yüzeysel de olsa dünya siyasetinin Realist analizinden Marksistlerin bile çıkarımda bulunmaları mümkündür.

Bununla birlikte, Realizm'in uzun ömürlü olmasının bir nedeni de, güçlü politik talimat bileşenleri içermesidir. Örneğin, Machiavelli'nin "Prens" adlı eseri yöneticiler için bir rehber niteliğinde sunulmuştur. Beyaz Saray'da ulusal

güvenlik danışmanı konumunda bulunan tanınmış birçok siyaset bilimcinin Realist olması bir tesadüften ibaret değildir. Aslında akademik olarak Realist, devlet adamı olarak Realist ile aynı dili konuşur: güç, ulusal çıkar, diplomasi ve zorlama (Viotti ve Kauppi, 2016: 74). “Bazıları ise Realist yazarların tam da analiz ettikleri dünyayı ölümsüzleştirmeye yardımcı olduğunu savunur. Dünyayı şiddet, hile ve savaş açısından tanımlayarak ve daha sonra da devlet adamlarına nasıl hareket etmeleri gerektiği hakkında tavsiyelerde bulunarak bu tür Realistler, uluslararası ilişkilerin belirli bir görüşünü doğrular. Realizm kendini gerçekleştiren kehanet haline gelmektedir.” (Viotti ve Kauppi, 2016: 74).

Dünya siyasetinin güç politikaları üzerinden analizi, tarihsel bir içerikten yoksun olduğunda, süreklilik arz eden bir yapıya bürünmekte, uluslararası ortam kendini tekrar eden ve sonsuza dek sürecek bir sistem görünümü almaktadır. Dünya siyasetinin Realist analizi, güç mücadelesine ve ilişkilerine sonsuzluk atfetmekte, bu da değişim ihtimallerini ortadan kaldırmaktadır. Mevcut duruma ezelden ebede süreklilik atfetmek değişim alternatiflerini önemsizleştirmek anlamına gelmekte ve dolayısıyla mevcut durumda avantajlı olanların konumunu sürekli hale getirmektedir. Realizm’in bu konudaki yaklaşımları da çok ciddi biçimde eleştirilmiştir.

Bununla birlikte, Realizm’in güçlü ve uzun ömürlü bir teori olması, sahip olduğu esneklikten de kaynaklanmıştır. Realizm, kendisini değişen koşullara kolaylıkla uyarlayabilmiştir. Günümüze dek, Realizm’den Neo-Realist Teori, Neo-Klasik Realist Teori, Savunmacı Realist Teori, Saldırgan Realist Teori gibi farklı teoriler türemiş, ayrıca, Hegemonik İstikrar Teorisi gibi alt teoriler de ortaya çıkmıştır. Uluslararası İlişkiler’deki başat konumunu bu şekilde korumaya çalışan Realizm, kendi iç gelişimi ile bir paradigma ve teori geleneği haline gelebilmiştir.

Ne var ki, Realizm’in sorunlu olduğu alanların genelde muğlak bıraktığı alanlar olduğu görülmektedir. Örneğin; evrensel ahlak, uluslararası hukuk, uluslararası örgütler ve işbirliği gibi konularda Realizm net değildir ve bu konuları muğlak bırakmıştır. Aldığı eleştirilerin çoğunu da muğlak bıraktığı ve net olmadığı bu konularda almıştır. Evrensel ahlak vardır belki ama uluslararası siyasette belirleyici değildir. Uluslararası hukuk belirli ölçülere kadar etkili olabilir ama uluslararası siyaseti belirleyemez. Uluslararası örgütler

marifetiyle işbirliği bazen mümkünse de, esas olan çatışma ve rekabettir. Sonuç olarak, dünya siyasetinin güç ilişkileri temelinde analiz edilmesi bu tür bir yaklaşıma yol açmış ve Realizm'in söz konusu alanlarda sorunlu bir teori olduğu iddialarına yol açmıştır. Realizm, bu alanlarda çok güçlü eleştiriler almıştır.

Aldığı eleştirilerin bir sonucu olarak Realizm revize edilmiş ve Kenneth Waltz'un öncülüğünde yeni bir teori, Neo-Realizm ortaya çıkmıştır. Ne var ki, Neo-Realist teori de zaman içerisinde çok güçlü eleştiriler almıştır.

5.2. Neo-Realizm'e Yönelik Eleştiriler

Kenneth Waltz, Uluslararası İlişkiler teorisine yeni ve radikal yaklaşımların eklenmesinde benzeri görülmemiş önemli bir rol oynamıştır. Waltz'un "Neo-Realist Devrim"i, eleştirilmesi çok kolay olan, çok net ve yalın bir davranış kuralı üretmiş, Neo-Realist teori bir grup Post-Devrimci radikal için ünlü "Şamar Oğlanı" haline gelmiştir (Knutsen, 2015: 369).

Son dönemde Uluslararası İlişkiler alanındaki tartışmaların temelinde Waltz'un Neo-Realist teorisine yönelik eleştiriler yer almıştır. Faruk Yalvaç, bu eleştirileri altı başlık altında ele almaktadır. Öncelikle, Waltz'un teorisi devletçiliği açısından eleştirilmiştir. Waltz, uluslararası sistemi sadece siyasal bir yapıya indirgemiş, bu yapının ana birimleri olarak da devletleri önelemiş ve böylece teoride ikinci bir indirgemecilik söz konusu olmuştur. Neo-Realizm, devlet merkezli bir açıklamadır ve uluslararası sistemin yapısı da onu oluşturan devletlerin etkileşimlerinin bir sonucudur. Sistemin devleti ortaya çıkarması imkânsızdır ve sistemde devletin ortaya çıkışını açıklayacak oluşturucu bir öge yoktur (Yalvaç, 2010b: 156-157). Wendt'e göre, Neo-Realizm indirgemeci görüşleri eleştirmiş ancak, kendisinin sistem yapısını tanımlama da ontolojik bir indirgemeciliğe kaymıştır (Aktaran Yalvaç, 2010b: 157).

İkinci olarak, Neo-Realizm, benimsemiş olduğu Pozitivist metodoloji nedeniyle de birçok eleştiri almıştır. Neo-Realizm'in görgücülüğü aşamadığı, gerçek toplumsal ilişkilere dayanan bir yapı kavramına yer vermediği ve devletler sisteminin diğer toplumsal yapılarla olan ilişkisini göz ardı ettiği,

sonuç olarak da değişime kapalı bir uluslararası sistem modeli geliştirdiği şekilde eleştiriler yapılmıştır (Yalvaç, 2010b: 157-158).

Üçüncüsü, Neo-Realizm tarih-dışı bir teori olmakla eleştirilmiştir. Neo-Realizm'de tarih bir süreç olarak göz ardı edilmekte, durağan bir biçimde ele alınmaktadır. Teorik kategorileri sabit olan Neo-Realizm'in politika anlayışı ise sadece bir tekniğe dayanmakta, güç kavramı da askeri güç olarak görülmektedir. Bu anlamda, gücün toplumsal temeli de göz ardı edilmiştir. Tarih-dışılık teorii değişim konusunda da sorunlu bir hale getirmiştir. Dördüncü olarak, Neo-Realizm uluslararası sistemin yapısındaki değişimi açıklayamadığı için de eleştirilmektedir. Waltz'un teorisinde değişim ya yoktur (anarşinin derin yapısı değişmez) ya da çok kutupluluktan iki kutupluluğa geçiş gibi uluslararası sistemdeki bir pozisyon değişikliğini ifade etmektedir. Oysa, sistemde çok daha önemli olan sosyo-ekonomik değişiklikler de yaşanmaktadır. Orta Çağ sisteminin modern uluslararası sisteme dönüşümünü açıklayamayan Neo-Realizm, sistemin yapısının tarihsel bir gelişim süreci dâhilinde oluştuğunu ve yine tarihsel bir süreç dâhilinde değişebileceğini göz ardı etmektedir (Yalvaç, 2010b: 159-160).

Beşincisi, uluslararası sistemin anarşik yapısını açıklayan Neo-Realizm, devletlerarası ilişkileri yöneten norm ve kuralları açıklamakta yetersizdir zira Waltz'un teorisinde normlar, kurallar ve işbirliği bir anomali olarak görülmektedir. Çatışma ve güç ilişkileri temel alınmış, evrensel ahlak ve uluslararası hukuk tali önemde kalmıştır (Yalvaç, 2010b: 160-161).

Altıncısı, Neo-Realizm yapıyı sadece sınırlayıcı bir faktör olarak görmüş, yapanlara ise sadece sistemin yeniden üretimi açısından bir rol vermiş ancak, sistemin dönüşümü açısından aktif bir müdahale öngörmemiştir. Yapanlar pasif bir biçimde sadece sistemin yapısını destekleyici birer unsur olarak görülmektedir. Dolayısıyla Neo-Realizm deterministtir ve sistemin belirleyici niteliğini ön plana koymuştur. Yapanlara sistemin dönüşümü noktasında iradi bir müdahale rolü tanınmayan teoride değişim konusu da bir hayli sorunlu bir mesele olmaktadır (Yalvaç, 2010b: 162-163).

Yerleşik Uluslararası İlişkiler kuramları anarşi söylemi etrafında şekillenmiş, anarşi kavramı hem uluslararası ilişkilerin tarihini hem de uluslararası sistemin yapısını açıklamak için kullanılmıştır. Barry Buzan ve Richard Little, uluslararası ilişkilerin incelenmesinde anarşi olgusunun bu

sürekliliğine “Anarchophilia” (Anarşofili) adını vermektedirler (Aktaran Yalvaç, 2011c: 72). Uluslararası İlişkiler disiplini anarşik bir sistemin sorunlarını inceleyen bir disiplin olarak tanımlanmakta, bu anlayış özellikle Realist ve Neo-Realist okulun teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Realizm’in ve Neo-Realizm’in “uluslararası”ni siyasal ilişkilere indirgeyen politika anlayışı siyasetin gerçek sorunlarını anarşinin düzenlenmesine yönelik teknik bir sorunsala indirgemıştır (Yalvaç, 2011c: 72-73).

Tarih-dışı ya da tarih-üstü bir yaklaşımla Westfalyen düzeni uluslararası sistemin tek değişmez gerçeği olarak gören Kenneth Waltz, devletlerarası anarşinin vazgeçilmez olduğu şeklinde tarih-dışı/tarih-üstü bir varsayımı temel başlangıç noktası yapmıştır (Yalvaç, 2011c: 72-73-74).

Bu varsayımın hâkimiyetindeki uluslararası ilişkiler söylemi de böylece “ilerlemeci” ve tarihsel bir yoruma kapatılmıştır. Faruk Yalvaç, devletler sisteminin değişmeyen yapısal bir özelliği olarak görülen anarşi olgusunun egemen düzenle her zaman iç içe olduğunu ve anarşinin olmadığı bir toplum yaratabilmek için anarşi/düzen zıtlığını yaratan toplumsal yapıların değişmesi gerektiğini belirtmektedir (Yalvaç, 2011c: 93-94).

Anarşi ilkesi, sadece sistem ölçeğinde yapısal koşullar yaratmakla kalmamakta, belirli bir uluslararası fikri/gerçekliği de inşa etmektedir. Anarşi kavramı sadece uluslararası yapının düzenleyici ilkesi, yapı içindeki ilişkilerin, etkileşim ve süreçlerin nedensel açıklamasının referans noktası ve yapının işleyiş mekanizmasını ifade eden operasyonel-araçsal bir kavram değildir. Daha önemlisi, uluslararası denilen gerçekliği kuran, bu gerçekliği bir varlık alanı olarak diğer varlık alanlarından ayıran ve bu gerçekliğin özerkliğinin temel karakteristiğini belirleyen bir ilkedir. Bu nedenle anarşi, uluslararası gerçekliğin daha derin ve karmaşık yapısına işaret etmektedir. Ancak, Neo-Realizm bu derin ve katmanlı uluslararası gerçekliğe hak ettiği yeri vermemiş, uluslararasıını oluşturan temel mekanizma, güç, yapı ve derin eğilimleri saptayamamıştır. Bu başarısızlık, takip edilmesi gereken ontolojik soruşturmanın yapılmaması ile doğrudan ilgilidir. Waltz’un anarşi ilkesi üzerinden inşa ettiği söz konusu uluslararası kavramı; tarihsel-toplumsal olarak inşa edilmiş bir gerçeklik değil, tarih-ötesi, varlığı kendinden menkul, işleyiş kanunu verili ve değişmez özerk bir alan olarak kurgulanmıştır. Egemen devletlerin içinde yer aldığı uluslararası alan, devletlerin ve insanların

müdahalesinden bağımsız bir gerçekliğe işaret etmekte ve uluslararası; mekanik-doğal, tarih-ötesi ve nesnel yapısal bir gerçekliğe kavuşmaktadır (Ülman vd., 2011: 19-20).

Uluslararasıının kurucu ilkesi olduğu iddia edilen anarşi varsayımı sonucunda uluslararası siyasetin özü tarihsel olmaktan çıkmaktadır; ezelden ebediyete anarşi hüküm sürecektir. Böylece “anarşi ilkesi” evrensel bir yasaya dönüşmektedir (Ülman vd., 2011: 33).

Eleştirel Realist bilim felsefesi perspektifinden bakıldığında bu bir “Epistemolojik Yanılgı”dır:

“Pozitivist kuramlar, uluslararası denen tarihsel-toplumsal varlık alanını anlamaya çalışırken epistemolojik yanılgı tuzağına düşmektedirler. Bir diğer deyişle bu kuramlarda ampirisizm ile elde edilen bilgi dağarcıkları kuramların epistemolojik çerçevelerini oluşturmakta, buradan hareketle de uluslararasıının ontolojisine geçiş yapılmaktadır. Anarşi ilkesine yapılan tarih-ötesi, kurucu vurgu bunun en bariz örneğidir: ampirik gözlem ile elde edilen insanlık tarihi boyunca farklı sosyo-politik topluluklar şeklinde var olan yapıların (kavimler, şehir devletleri, imparatorluklar, ulus-devletler vb.) üzerinde herhangi bir üst-yapı (örneğin bir dünya imparatorluğu veya dünya devleti) olmaması bilgisinden hareketle uluslararası varlık alanınının, yani uluslararasıının ontolojisinin, anarşik bir özellik taşıdığı noktasına erişilir. Böylece epistemoloji ontolojik atıflara, hakikatin kendisine dönüşür.” (Ülman vd., 2011: 33-34).

Burada, epistemolojinin ontoloji olarak sunulması gibi bir sorun vardır. Bilgiyi hakikat iddiasına dönüştüren bir epistemolojik yanılgı söz konusudur. Sorunun ciddiyetini Robert Gilpin’in şu cümlesi özetler: “Anarşi kuraldır; düzen, adalet ve ahlak ise istisna.” (Aktaran Ülman vd., 2011: s.20).

Dünya siyasetinin derin yapısını ve işleyiş mekanizmalarını, tarihsel, toplumsal ve kültürel kurucu bileşenlerini göz ardı eden bu Pozitivist ontoloji ve özelde Neo-Realizm, Uluslararası İlişkiler disiplininin çitlenmesine sebep olmuştur. Çarpıtılmış, yanıltıcı bir resim çizerek yanlı bir gerçeklik iddiası üzerinden disiplinde hegemonik bir konum elde etmiştir (Ülman vd., 2011: 34-35).

John Gerard Ruggie tarafından yazılan “Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis” (1983) -Dünya Siyasetinde Süreklilik ve Dönüşüm: Neo-Realist Bir Senteze Doğru- başlıklı

makale Kenneth Waltz'un görüşlerinin büyük kısmını onaylayan eleştirel bir çalışmadır. Bu makalesinde Ruggie, uluslararası sistemi oluşturan aktörler arasındaki fonksiyonel farklılaşmayı göz ardı ettiği için Waltz'un teorisinde değişim olgusunun bir boyutunun eksik kaldığını ifade etmiştir. Ruggie'ye göre, ancak farklılaşma kavramı gerektiği şekilde tanımlanırsa geçmişte yaşanan ve gelecekte yaşanması muhtemel yapısal dönüşümler de açıklanabilecektir. Waltz, sistemin aktörleri arasındaki etkileşimi ve aktörler düzeyindeki tüm faktörleri yok saymış, böylece sistemik dönüşümün ana kaynaklarını teorisinin dışına itmiştir. Neo-Realizm, uluslararası sistemdeki dönüşümü değil, sadece belirli davranış kalıplarının tekrarını açıklayabilmektedir. Bu anlamda, Ruggie'nin eleştirilerinin odak noktası, Neo-Realizm'in uluslararası sistemdeki yapısal değişimleri açıklamaktan uzak olmasıdır. (Aktaran Ünay, 1998: 213).

Örneğin, Neo-Realizm Orta Çağ'dan modern siyasete geçişi net biçimde ortaya koyamamaktadır. Ruggie'ye göre, Orta Çağ ve modern dönem farklı iki kurumsal çerçeveye sahiptir. Modern sistem, bir egemenlik sistemidir, birbirinden sınırlarla ayrılan egemen devletler söz konusu olup devletlerin iç ve dış politik alanları farklılaşmıştır. Bunun aksine, Orta Çağ sisteminde hiçbir net sınır, ülkeleri birbirinden ayırmıyordu ve devletlerin iç/dış politikası arasında hiçbir fark yoktu. Orta Çağ'dan modern siyasete geçiş son bin yılın uluslararası ilişkiler tarihindeki en önemli olaydı (Aktaran Knutsen, 2015: 366).

Bu anlamda, John Ruggie, Neo-Realizm'de eksik kalan boyutun kültürel değişim olduğunu söylemektedir. Söz konusu olan, daha geniş bir Hıristiyan topluma aidiyetten ülkesel egemenlik gibi bir ilkeye geçişin yaşandığı, uluslararası anarşinin farklı tipleri arasındaki bir dönüşümdü. Bu dönüşümün sonucunda bağımsız siyasi aktörler ortaya çıkmış ve bunlar arasındaki etkileşimi düzenleyen hukuki ve ahlaki hak ve ödevler de değişmişti (Aktaran Linklater, 2015: 254).

Avrupa Hıristiyan Krallığı'nın birleştiği düzende tarihsel yapılar farklı bir nitelik gösteriyordu ve Orta Çağ'ın düzeni modern anlamdaki "uluslararası" terimine bile ters bir özellikteydi. Moderniteye geçiş, devlet yapısının dönüşümü açısından da bir açıklama gerektirmektedir. Art arda gelen yapılar arasındaki kırılma noktalarının, dönüşümün gerçekleştiği noktaların belirlenmesi son derece önemlidir ancak, Waltz bu yapısal dönüşümü

açıklamak şöyle dursun, dikkate almakta bile yetersiz kalmıştır (Aktaran Cox, 2013: 546).

Farklı dönemlerdeki düzenlere ait özneler ve özneler arası ilişki biçimlerinde yaşanan değişimlerin analiz edilmemiş olması John Gerard Ruggie'nin Neo-Realizm'e yönelik eleştirilerinin temelinde yer almıştır.

Robert Keohane ise Waltz'un güç kavramını değerlendirme biçimine yönelik bir eleştiride bulunmuş, daha tutarlı ve anlaşılır bir teori geliştirebilmek arzusunun Waltz'u homojen ve aynı anda pek çok amaç için kullanılabilir, tekdüze bir "güç" kavramsallaştırması yapmaya zorladığını belirtmiştir. Fakat, Keohane'e göre, dünya siyasetinin karmaşık gerçeklikleri nedeniyle, değişik şartlar altında çok farklı kabiliyetler bir güç potansiyeli oluşturabilmektedir. Dolayısıyla, homojen güç kavramının genişletilmesi ve sorun alanlarına göre biçimlenen bir güç algısının oluşması ile uluslararası ilişkilerdeki tahmin etme kapasitesi de artabilecektir. Waltz'un teorisindeki, devlet çıkarlarının minimum seviyede varlığını sürdürmek, maksimum seviyede ise evrensel hâkimiyet kurmak olduğu yönündeki varsayımı da eleştiren Keohane'e göre, Neo-Realizm tutarlılık ve açıklık gibi bilimsel erdemlere sahiptir ve devlet stratejilerini anlamak ve açıklamak bağlamında iyi bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Fakat aynı zamanda, dünya siyasetinin gerçekliğini yansıtabilmesi için geliştirilmesi de gerekmektedir. Keohane esasen, Waltz'un Klasik Realizm'i yeniden yorumladığını ve onu sadece sistematize etmekle yetindiğini öne sürmüştür (Aktaran Ünay, 1998: 214-216).

"Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond" başlıklı makalesinde Robert O. Keohane, Realizm'e yönelik yapılan eleştirilerin Batı'nın uluslararası siyasi düşüncesinde Realist yaklaşımın merkeziliğini yeniden onaylamaktan başka bir işe yaramadığını belirtmektedir (Keohane, 1986: 158). Makalesinin başlığından da anlaşılacağı üzere Keohane'e göre, Yapısal Realizm'in gerçekliğe daha uygun hale gelmesi için modifiye edilmesi gerekmektedir. Göreli olarak sade ve net içeriği nedeniyle, bu türden bir tedrici çaba dâhilinde Yapısal Realizm'in modifiye edilmesi sayesinde gerçekliği daha iyi açıklayabilmek de mümkün olacaktır (Keohane, 1986: 191). Aslında Keohane, uluslararası siyasi gerçekliğin daha doğru anlaşılabilmesi için Yapısal Realizm'in ötesine geçilmesini, bu teorinin aşılmasını savunmaktadır.

Keohane, iç siyaset ile dış siyaset alanlarının karşılıklı etkileşimleri dikkate alınarak daha sağlıklı analizler yapılabileceğini öne sürmüştür (Keohane, 1986: 191). Keohane'e göre, modifiye edilmiş bir yapısal araştırma programı uluslararası kurum ve kuralları Yapısal Realizm'de olduğundan daha fazla dikkate alınmalıdır (Keohane, 1986: 194). Keohane ayrıca, Realizm'in ortaya koyduğu ancak, yanıtlamakta başarısız olduğu, üstün bir güç olmadan uluslararası anarşinin nasıl aşılabileceği ve bir düzenin nasıl kurulabileceği sorusuna da cevap bulunması gerektiğini ve uluslararası sistemde barışçıl bir dönüşümün nasıl gerçekleşebileceğinin araştırılması gerektiğini belirtmiştir (Keohane, 1986: 199).

Neo-Realizm'e yönelik diğer bir eleştiri de Aleksander Wendt tarafından yapılmıştır. Wendt'e göre, Neo-Realistlerin indirgemecilik karşıtı ve yapısal söylemleri oldukça yüzeyseldir. Neo-Realistler, mikro-iktisat kuramının sistemik mantığını ve kavramsal araçlarını kullanarak indirgemecilikten kaçınmaya, Klasik Realizm'in devlet-merkezci yaklaşımı ile sistemik bir yaklaşımı tutarlı bir teorik çerçevede bütünleştirmeye çalışmışlardır. Böylece uluslararası ilişkilerde hem devlet yapanlarının hem de sistem yapılarının nedensel rolünü kavrayan bir yapan-yapı ilişkisi kavramsallaştırması ortaya çıkmıştır. Ancak, Aleksander Wendt'e göre, Neo-Realistlerin mikro-seviye indirgemecilikten kaçınma arzuları göz önüne alındığında yapan-yapı sorununa getirdikleri çözümün farklı ve derin bir anlamda indirgemeci olması ironiktir (Wendt, 2009: 9-10).

Neo-Realistlerin karşı çıktığı "indirgemecilik" türü, davranışları yapan seviyesindeki nitelikler çerçevesinde açıklamaya çalışan bir yaklaşımdır fakat uluslararası sistemin yapısını devletlerin niteliklerine -kapasitelerin dağılımına- indirgeyen bireyselci tanımlaması çelişkili bir biçimde Neo-Realizm'in de indirgemeci bir teori olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, pratikte kapasitelerin dağılımını temel alan bireyselci bir yapı kavramı söz konusudur (Wendt, 2009: 10).

Sistem yapısı, yapanların niteliklerine indirgenmiştir. Bu da yapının yapanları yaratamadığını gösterir. Kuvvetli sistemci odağına rağmen Neo-Realizm'in sistem yapıları hakkındaki yaklaşımı devlet -veya yapan-merkezlidir. Yapı, öncelikli olarak yapanlar açısından tanımlanmış, bu ise yapının yapanları yaratamayacağı gibi bir anlama gelmiştir. Devlet ontolojik

olarak öncüllemiş ve yapı, devletlerin niteliklerine -kapasitelerin dağılımına- indirgenerek açıklanmıştır. Bununla birlikte, Neo-Realizm'in bir devlet teorisi de yoktur. Neo-Realizm'in en önemli zayıflığı net bir devlet teorisi geliştirmekte başarısız olmasıdır (Wendt, 2009: 11-12).

Devleti öncülleyen ve devlet merkezli bir yaklaşımın net bir devlet teorisinin olmaması teorinin kendi içindeki bir tutarsızlığa işaret etmektedir. Wendt'e göre, bu durum Neo-Realist teorisyenlerin yeteneksizliğinden kaynaklanmıştır. Neo-Realistler devleti teorik olarak bir "sorunsal" haline getirmelidirler. Devleti ontolojik olarak öncül tutan ve uluslararası sistemin yapısını da devletlerin niteliklerine bağlayan bir teorinin devlet konusunda da net bir açıklamasının olması gerekir. Daha önemlisi, Neo-Realistlerin kapasitelerin dağılımından çok daha fazlasını ifade eden bir yapı anlayışına ihtiyaçları vardır (Wendt, 2009: 13).

Devletler sistemine dair teorileri birbirinden ayıran temel konu, sistemin "yapı"sını nasıl kavramsallaştırdıklarıdır. Realizm, bu kavramsallaştırmalardan birini yapmıştır ve söz konusu kavramsallaştırma o denli baskındır ki, sistemik Uluslararası İlişkiler teorisi sıklıkla onunla özdeşleştirilmiştir. "Theory of International Politics", yapısal koşullar üzerinde bilinçli olarak düşünen ilk çalışmadır. 1979'da yayınlanmasından itibaren Uluslararası İlişkiler alanındaki tüm diğer kitaplardan çok daha fazla atıfta bulunulmuştur ve günümüzde Uluslararası İlişkiler disiplininin en temel eserlerinden biridir (Wendt, 2016: 31).

Aleksander Wendt, Neo-Realizm'in üç önemli niteliğini bireycilik, materyalizm ve etkileşimin ihmali olarak belirtmiştir. Ona göre, öncelikle, itiraf edilmiş yapısalcılığın rağmen, Waltz nihai olarak bir bireycidir. Bu durum, Waltz'un Neo-Klasik mikro-ekonomik teori ile kurduğu analogiye dayanmaktadır zira ekonomistler bir yapının açıklayabileceği en önemli şeylerden biri olan, aktörlerin inşa edilişiyle alakadar değildir ve bu ihmal Neo-Realizm'de de geniş bir şekilde kendini göstermiştir (Wendt, 2016: 32-33). İkincisi, Neo-Realist yapısalcılığın ikinci bir özelliği onun materyalistliğidir, öyle ki, uluslararası sistemin yapısı maddi yeteneklerin anarşi altında dağıtılmasına göre tanımlanmaktadır. "Sistem yapısındaki çeşitlilik, sadece kutupluluk içindeki farklılıklar (yani büyük güçlerin sayısı) tarafından

oluşturulmakta ve bu nedenle de yapısal değişim, sadece bir kutupluluk dağılımından diğerine doğru dönüşümlerle ölçülmektedir.” (Wendt, 2016: 33).

Üçüncüsü, Waltz belirli devletlerin eylemlerinden ziyade sistemde toplulukla ilgili kısıtlama ya da eğilimleri açıklamanın yollarını aramış, uluslararası etkileşimi ihmal etmiş, bu da sistemik teorisini bir çeşit teorik çıkmaz içinde bırakmıştır (Wendt, 2016: 33).

Wendt’e göre, Neo-Realizm yapısal değişikliği açıklayamamaktadır. Yapısal değişiklik ihtimalini bir açıdan kabul etmektedir ancak bu, bir güç dağılımından diğerine geçişlerden ibarettir. Feodalizmden modern egemen devletlere geçiş, Soğuk Savaş’ın sonu, demokratik devletler arasında barışın ortaya çıkışı gibi değişiklikleri Neo-Realizm “yapısal” olarak kabul etmemektedir, çünkü bu değişiklikler güç dağılımını değiştirmemekte ya da anarşiye üstün gelmemektedir. Dolayısıyla, “ne kadar çok değişirse o kadar aynı kalır” iddiası söz konusudur, anarşi mantığının değişmediği varsayılmaktadır (Wendt, 2016: 34).

Yine Wendt’e göre, bir başka sorun Neo-Realizm’in yanlışlanabilir varsayımlar üretme noktasında net olmamasıdır. Örneğin, neredeyse herhangi bir dış politika davranışı dengelemenin bir kanıtı olarak yorumlanabilir. Ayrıca, Neo-Realizm’in kendi namına öne sürülmüş, az sayıda büyük ve önemli şeyi dâhi yeterli derecede açıkladığı da şüphelidir. Örnek olarak, devletler bazen bencildir, bazense değildir ve bu farklılık anarşinin “mantığı”nı değiştirebilir. Anarşi olgusu aktörlerin etkileşim süreçlerinden bağımsız bir mantığa sahip değildir ve etkileşim süreçleri ile yapılandırılmıştır (Wendt, 2016: 34-35-39).

Aleksander Wendt, uluslararası ilişkilerin bir “sosyal inşa” ile oluştuğunu ve bu gerçeğin göz ardı edilmesinin yanlış değerlendirmelere yol açtığını belirtmekte, Neo-Realizm’i ise dünya siyasetini açıklamakta yetersiz kalmış bir teori olarak görmektedir.

Genel olarak Realist paradigmaya ve özelde Neo-Realist teoriye yönelik en ciddi eleştirilerden biri de Robert Cox’tan gelmiştir. “Teori her zaman biri için ve bir hedef içindir” diyen Cox’a göre, “zamandan ve mekândan bağımsız, kendi başına teori diye bir şey yoktur, eğer bir teori kendisini öyle gösteriyorsa onun ideolojisine bakmak ve perspektifini açığa çıkarmak daha önemlidir.” (Cox, 2013: 511-512).

Cox, teorilerin iki amaca hizmet edebileceğini belirtmiştir. İlk amaç, ortaya çıkan problemleri basit ve direkt bir tepki olarak çözmeye rehberlik eden “Problem Çözücü Teori”lerin oluşmasına yol açmaktadır. Bu tür teoriler tarih-dışı ve sabit bir perspektife sahiptirler. İkinci amaç ise, “Eleştirel Teori”ye götürür. Eleştirel Teoriler, alternatif bir dünya yaratabilecek farklı bir perspektif sağlamaktadır. Sadece geçmişle değil, süregiden bir tarihsel değişim süreciyle de ilgilidirler. Oysa, Problem Çözücü teoriler tarih-dışıdır veya tarihsel değildir, önüne süregiden bir şimdiki zaman koyar (Cox, 2013: 512-513).

Edward H. Carr ve Ludwig Dehio gibi Realist gelenekten gelen bazı teorisyenlerin kurumları, olayları ve teorileri kendi tarihsel bağlamında ele aldığını ancak İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Hans Morgenthau ve Kenneth Waltz gibi bazı Amerikan teorisyenlerin, Realizm’i “Problem Çözücü Teori” formuna soktuğunu belirten Robert Cox, tarih-dışı ve sabit bir perspektif ile bir kuramsallaştırmanın söz konusu olduğunu vurgulamıştır. Bu teorik eğilimin ABD’nin uluslararası konumunu koruma endişesinin yaşandığı Soğuk Savaş dönemine denk gelmesi tesadüfi değildir (Cox, 2013: 515).

Cox’a göre, Neo-Realizm esasen üç seviyede genellemeler yapmıştır. Sürekli güç peşinde koşan “İnsan doğası”, ulusal çıkar odaklı hareket eden “Devlet doğası” ve güç dengesi mekanizması ile düzenlenen “Devletler sisteminin doğası”. Esasa dair bu perspektif, malzemeyi tarihten devşirmiş bile olsa, teorinin tarihsel olmaktan çıkmasına yol açmıştır. Neo-Realizm için gelecek her zaman geçmiş gibi olacaktır. Süreklilik ve değişim ikileminde Neo-Realizm süreklilikten yanadır (Cox, 2013: 515-516-517).

Neo-Realizm, çatışmayı süregiden bir yapının yinelenen sonucu olarak görmekte, insanlık durumunun değişmez bir parçası olarak ele almaktadır. Sıfır toplamlı bir oyunda güç ise, oyuncular arasında sürekli el değiştiren politik bir biçime bürünmektedir (Cox, 2013: 519). Üretim sürecini fiilen göz ardı eden Neo-Realizm, vurguyu devletler üzerinde tutmuş ve devleti maddi güce, dünya düzeninin yapısını ise maddi güçler düzeninden oluşan güç dengesine indirgemıştır. Sosyal kuvvetleri göz ardı etmekte ve farklı devlet biçimleriyle de ilgilenmemektedir. Dünya düzeninin kurumsal ve normatif taraflarına daha az değer vermeye meyillidir (Cox, 2013: 520-525).

Cox'a göre, Neo-Realizm yapısal dönüşümleri açıklamakta ve analiz etmekte yetersiz bir teoridir. Tarih, özünde değişmeyen insan hikâyesi ile mümkün olan permütasyon ve kombinasyonları gösteren bir veri madenine dönüştürülmüş, ikna edici olmayan bir tarih anlayışı ortaya çıkmıştır (Cox, 2013: 545).

“Kenneth Waltz'un Pozitivist yaklaşıma ait olduğu tartışma götürmezdir” diyen Cox, Pozitivistlerin ideolojiyi küçümsediğini ancak, bilimde konu seçiminde ve analiz etme amacına göre kaçınılmaz olarak ideolojik öğeler bulunduğunu belirtmiştir. “Eğer bilimsel bir girişim tarihin dışına çıkmak ve evrensel anlamda geçerli bir bilgi formu üretme iddiasındaysa problemlili kısmı ortaya çıkar. Pozitivizm tarihten kaçma iddiasıyla yola çıkarken bilinçsiz ideoloji tuzağına düşmenin büyük riskiyle karşı karşıyadır.” (Cox, 2013: 544-548).

Robert Cox'a göre, Neo-Realizm, ideolojik olarak, büyük güçlerin uluslararası sistemi yönetmesine gereklilik ve meşruiyet atfeden bir bilimsel yaklaşım gibi görünmektedir. Neo-Realizm, statükoda cisimleşen bir ideoloji durumundadır (Cox, 2013: 548-549). “Temel sorun, Neo-Realizm'in dünyanın belli bir şekilde donup kalmış olduğunu ve sonuç olarak da siyasi eylemlerle değiştirilemeyeceğini öngörmesidir.... Neo-Realizm, mevcut düzenin ve bu düzene içkin olan tahakküm ve eşitsizliklerin meşruluğunu sağlamaktadır.” (Robert Cox'tan Aktaran Burchill ve Linklater, 2015: 40).

Robert Cox, Neo-Realizm'i Soğuk Savaş döneminin koşullarını yansıtan bir “Amerikan fenomeni” olarak değerlendirmiştir (Aktaran Arıboğan, 1998: 205). Cox'a göre, Waltz, Soğuk Savaş döneminin gerçeklerinden soyutlamalar yaparak Amerikan-eksenli bir dünya modeli ortaya koymuştur (Aktaran Ünay, 1998: 214-215).

Robert Cox, Realist paradigmanın ABD'nin dış politika davranışlarının ve hedeflerinin “bilimsel meşrulaştırıcısı” işlevi gördüğünü belirtmiştir. Cox'a göre, “Realizm, bu özelliği nedeniyle Uluslararası İlişkiler disiplininin hâkim paradigmasıdır ve alanın Realist teori çerçevesinde anlamlandırılmasına neden olmaktadır.” (Emeklier, 2011: 163-164). Cox, “Uluslararası İlişkiler Disiplini = Amerikan Sosyal Bilimi” şeklinde formüle edilebilecek bu kavramsallaştırmayı şu şekilde açıklamaktadır: “Realizm, Amerika'nın dünya gücü niteliğini kazanması sonucu, Amerikan politika ve uygulamalarını incelemek, onlara ışık

tutmak, hatta onları yönlendirmek gereksinmesi sonucunda, Amerikan ‘gerçek’ ve ihtiyaçlarının bir ürünü olarak doğmuştur. Bu nokta, hegemonun, hegemonyasını bilim ve düşünce alanına da yansıtmayı başardığının bir göstergesidir...” (Aktaran Emeklier, 2011: 164).

Neo-Realizm’e yönelik eleştiriler arasında Andrew Linklater’ın “Kuramda ve Pratikte Neo-Realizm” başlıklı makalesi de önemli bir yer tutmaktadır. Neo-Realizm’in sonuna gelindiğini öne süren Linklater, temel olarak üç noktada eleştiri yapmaktadır.

“Öncelikle, Neo-Realizm, sistem ve bileşenleri arasında yeterli ilişkiyi kuramamıştır ve devletlerin uluslararası politik değişimi düzenleyebileceği konusundaki kapasitelerini küçümsemektedir. İkinci olarak, Neo-Realizm, devletler sistemini aslında içine ait olduğu kültürel pratiklerden kopardığından, çağdaş ahlaki ve kültürel değişimin devasa anlamını kaçırmaktadır. Üçüncü olarak ise Neo-Realizm, normatif görüş alanını çok dar tutmuş ve eleştirel yaklaşımların uluslararası ilişkilere yaptığı katkıları değersiz addetmiştir.” (Linklater, 2015: 251).

Farklı bileşenlerin sistemde benzer noktalarda bulunmalarına rağmen neden farklı davrandıklarını açıklayabilmek için bileşen düzeyindeki karakteristiğın analizini yapmak elzemdir. Devletler, sistemi etkileyebilecek güce sahiptir ve bu noktada, iki yönlü bir nedensel akış bulunmaktadır: Hem yapısal düzlemde bileşenlere hem de bileşenlerden tekrar sisteme doğru. Bileşen temelli bir analiz, bu noktadaki nedensel ağırlığın zaman içerisinde değişebilmesi nedeniyle de zorunludur (Linklater, 2015: 251).

Oysa, Waltz, sistemi temel alan bir teorinin, bileşenlerin yerel doğasını yok sayabileceğini zira bileşenlerin sistemi değiştirmeye güçlerinin yetmeyeceğini iddia etmiştir. Bileşen bazlı fenomenler köklü sistemsel değişiklikler yaratamazlar (Linklater, 2015: 252). Bileşenler sistemi etkileyebilir ama belirleyici olamazlar. “Neo-Realizm güç ve denetim hesabını aşmış bir devlet yönetimi biçimini tahayyül edememektedir. Bu kuramda, yeni küresel normlar ortaya koymaya çalışan devletlerin pratik çabalarına veya siyasal topluma ve dış politikaya yeni anlayışlar getirmeye çalışan kuramsal çabalara hiçbir önem atfedilmez. Vurgu, reformist projelerin sonu kötü olan ütopyalar olduğu üzerinedir.” (Linklater, 2015: 256).

Neo-Realizm, son tahlilde güç dengesinin mümkün olabilecek tek şey olduğunu iddia etmiş, tarihteki tekerrürü temel alarak değişim olasılıklarını ve olanaklarını göz ardı etmiştir. Neo-Realizm, uluslararası sistemin kalıcılığına dair emir verir tonda bir açıklama getirmiştir (Linklater, 2015: 256-257-258).

“Uluslararası sistemin, kendisini oluşturan devletlerin doğasından izole şekilde analiz edilmesi gerektiğini savunan görüş, Realist teorinin bir adım bile önüne geçememektedir. Realizm’in aksine, Neo-Realizm yapının önemini abartmaktadır. Daha da önemlisi, şiddete olan eğilimin anarşinin kaçınılmaz sonucu olmadığını, fakat kısmen devletlerin tarihteki oluşum yollarının bir ürünü olduğunu görememektedir. Buna rağmen, Neo-Realizm devletlerin uluslararası sistemin doğasını etkileyebileceğini kabul eder, yalnızca dönüştürme kapasitelerini hafife alır. Bundan da önemlisi Neo-Realizm, siyasal toplumun ulus-devletlerin geleneksel olarak dışlanmış kimliklere ve aidiyetlere cevap veren yeni biçimleri vasıtasıyla dönüşebilme olasılıklarını yok saymıştır.” (Linklater, 2015: 259).

Neo-Realizm’e yönelik eleştirileri genel olarak “Post-Realist Savlar” şeklinde tanımlayan Linklater’a göre, Neo-Realizm’in aşılması için üç temel öneride bulunmaktadır.

Linklater bu önerileri; bileşenlerin içinde var olan inisiyatif sahibi güçler ile ilgili daha dikkatli bir analiz, dünya siyasetinin kültürel boyutları konusunda daha baskılı bir vurgu ve idealizmi yeniden canlandırmaya yönelik normatif bir bağlılık şeklinde sıralamıştır. Son dönemde uluslararası siyasal değişimle ilgili analizlerde bilim insanlarının öncelikli görevi, Neo-Realizm’in hegemonyasını aşmak olmuş ve kuramsal mücadele başarıya ulaşmıştır. Linklater’a göre, bir sonraki adım, Soğuk Savaş sonrasında Neo-Realizm’in uluslararası siyasal toplumun yeniden kurulması konusundaki umutlarını anlamak olacaktır (Linklater, 2015: 257-259).

Andrew Linklater, soyutlamaları ve eksiklikleri yüzünden Neo-Realizm’in ağır bir bedel ödemekte olduğunu ifade etmiştir. Geleceğin de geçmiş gibi olması gerekmediği için cesaretle ileriye bakılmasını öneren Linklater, son yıllarda bilim insanlarının öncelikli görevinin Neo-Realizm’in hegemonyasını aşmak olduğunu belirtmiş ve sonuç olarak, bu konudaki kuramsal mücadelenin başarıya ulaştığını tespit etmiştir (Linklater, 2015: 259).

Teorik nosyonların değerini, tahmin etme konusunda gösterdikleri fayda ile ölçen Waltz’un Neo-Realist teorisi, Soğuk Savaş’ın sona ermesini öngörememiştir. Uluslararası değişimi savaşa bağlayan Neo-Realizm, Soğuk Savaş’ın barışçıl bir biçimde sona ermesini ve yaşanan sistemsel değişikliği açıklayamamıştır. Ayrıca, Neo-Realizm Soğuk Savaş’ın sona ermesine giden sürecin SSCB’nin iç siyasetindeki faktörler tarafından başlatılmış olması nedeniyle de teoriye içkin bir sorun yaşamıştır. Zira Soğuk Savaş’ın sona erme süreci Neo-Realizm’in teori kapsamında yer vermediği ve özne niteliği de tanımadığı iç siyaset faktörleri tarafından başlatılmıştır (Kolasi, 2013: 171).

Klevis Kolasi’ye göre, genel olarak Uluslararası İlişkiler disiplininin Soğuk Savaş’ın sonunu öngörememesi Neo-Realizm’in disiplinindeki hâkimiyetinden kaynaklanmıştır. Çift kutuplu yapının değişmesi öngörülemediği gibi bu değişimin barışçıl olması da beklenmeyen bir sonuçtu. Özelde Neo-Realizm ve genelde Realist teori geleneği her iki gelişmeyi de ngrememiş, Realizm’in hâkimiyetindeki Uluslararası İlişkiler disiplini de bu konuda yetersiz kalmıştır (Kolasi, 2013: 174).

Uluslararası sistemsel değişiklikleri uluslararası aktörlerin iç politik koşulları üzerinden açıklayan teoriler vardır ve bunlar Soğuk Savaş’ın sona ermesinin nedenlerini aıklayabilmektedirler. Ancak, Neo-Realizm’in bu konuyu açıklayamamış olması bizzat teoriye ya da genelde Realist paradigmaya içkin bir yetersizliğe ve eksikliğe işaret etmektedir.

“Soğuk Savaş boyunca Realizm ve Neo-Realizm ABD’in konumundan dünyayı açıklamaya çalışmış ve analizlerinde bilimsellik ve objektiflik iddia ederek ABD’nin davranışlarını meşrulaştırmıştır” (Kolasi, 2013: 171).

Neo-Realizm, Soğuk Savaş döneminde mevcut düzenin devamlılığını açıklamak için yola çıkmış, barışın sürmesini çift kutuplu yapıya ve “Dehşet Dengesi”ne bağlamıştır. Yapının değişimini büyük güçlerin yükseliş ve çöküşüne bağlı olarak gören ve bu değişimlerin de büyük devletler arasındaki savaşlar ile gerçekleştiğini kabul eden Neo-Realist teori, Soğuk Savaş’ın barışçıl bir biçimde sona ermesini açıklayamamıştır. Neo-Realizm, aslında ABD’nin dünya politikasındaki konum ve davranışlarına meşruluk kazandıran bir teoridir (Kolasi, 2013: 175).

Uluslararası İlişkiler’de entelektüel bir hegemonya kuran ve adeta diğer tüm teorilerin ona göre ölçüldüğü bir “altın standart” haline gelen Neo-

Realizm, mevcut düzeni verili almış, düzenin açıklanmasını odak noktası yapmış ve alternatif düzenlerin düşünülmesinin gereksiz bir girişim olarak görülmesine neden olmuştur (Kolasi, 2013: 175).

Bununla birlikte, Neo-Realistler dünya siyasetinde yaşanan değişim süreçlerini de genellikle önemsizleştirme ya da göz ardı etme eğilimi göstermektedirler. Neo-Realist teorisyenlerin değişim olgusunu kabullenmek istemeyişleri, Kenneth Waltz'un "Soğuk Savaş Sonrasında Yapısal Realizm" başlıklı makalesinde de bir hayli belirgindir. Waltz şöyle yazmaktadır: "Eğer bir teorinin tasarladığı koşullar değiştiyse teorinin artık geçerli olmadığı doğrudur. Ancak ne tür değişiklikler uluslararası politik sistemi bu kadar köklü biçimde değiştirir ki eski düşünce biçimleri artık geçerli olmaz? Sistemin değişimi bunu sağlayabilir; sistemdeki değişimler değil. Sistem-içi değişimler her zaman meydana gelir, bunların bazıları önemlidir, bazılarıysa değil." (Waltz, 2013b: 733).

Soğuk Savaş sonrasında dâhi uluslararası anarşik yapı değişmediği için, Waltz'a göre, söz konusu olan sistem-içi bir değişimdir, fakat sistem değişmemiştir. Bu bağlamda Liberal Demokratik Barış Teorisi'ni de eleştiren Waltz, "tüm devletler demokratik olsa bile uluslararası politikanın yapısı anarşik kalacaktır" şeklinde yazmıştır (Waltz, 2013b: 738). Uluslararası siyasette artan karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin savaş olasılığını azaltacağı yönündeki görüşleri de doğru bulmayan Waltz, göreceli olarak bağımsız olan devletlerin göreceli olarak bağımlı devletlere göre daha güçlü bir konumda olduğunu iddia etmekte, "Sıfır karşılıklı bağımlılıkla ne çatışma ne de savaş mümkündür. Entegrasyonla, uluslararası, ulusal politika haline gelir" iddiasında bulunmaktadır (Waltz, 2013b: 743). Savaş ihtimali konusunda uluslararası kurumların rolünü de inceleyen Waltz, NATO örneğinde, uluslararası kurumların ulusal amaçlara tabi olduğunu öne sürmektedir. Waltz'a göre, uluslararası kurumlar temelde, uluslararası değil, ulusal çıkarlara hizmet etmektedir. Dolayısıyla barışın tesisi konusunda uluslararası kurumlar temelindeki bir işbirliğinin pek bir etkisinin olmadığını ve olamayacağını varsaymaktadır (Waltz, 2013b: 746-749). Waltz'un yaklaşımında, "Uluslararası kurumlar daha güçlü devletler tarafından yaratılır ve kurumlar, yaratıcılarının ana çıkarlarına hizmet ettikleri veya ettikleri düşünüldüğü sürece orijinal formlarında hayata devam ederler." (Waltz, 2013b: 754). Waltz, Soğuk

Savaş'ın sona ermesini sistemsel bir değişiklik olarak görmemiş ve “değişim meydana gelene kadar ve değişim meydana gelmediği sürece, Yapısal Realizm uluslararası politikanın temel teorisi olarak kalacaktır” iddiasında bulunmuştur (Waltz, 2013b: 769). Waltz'un bu yaklaşımı Neo-Realizm'in eleştirisi aldığı, “ezelden ebede” giden uluslararası anarşik sistem varsayımına işaret etmektedir. Waltz, Neo-Realist önermeleri yanlışlayan tüm olgu ve süreçleri önemsizleştirmiş, anarşik yapı değişmediği sürece, söz konusu olanın sistemsel bir değişim olarak kabul edilemeyeceğini öne sürmüştür. Bu yaklaşım “Anarşofili” kavramı ile eleştirilmektedir. Neo-Realizm'de anarşi olgusu o denli abartılı bir biçimde öne sürülmektedir ki, adeta anarşi değişmediği sürece hiçbir şeyin değişmeyeceği iddia edilmektedir.

Neo-Realizm'e yönelik en önemli eleştirilerden birini de Richard K. Ashley yapmıştır. “The Poverty of Neorealism” (Neo-Realizm'in Sefaleti) başlıklı makalesinde Neo-Realist teoriye çok ciddi eleştiriler yöneltmiştir. Richard Ashley, Neo-Realizm'i temel olarak dört noktada eleştirmiştir. Bu eleştiriler; devletçilik, yararcılık, Pozitivizm ve yapısalcılık başlıkları altında ifade edilmiştir.

İlk olarak, Ashley'e göre, Neo-Realizm devlet ile sınırlıdır. Devlet merkezli ya da devletçi bir teoridir. Devlet verili olarak ele alınmakta ve sorunsuz bir birim olarak düşünülmektedir; varlığı, sınırları, tanımlayıcı yapıları, oluşumu, meşruluğu, çıkarları ve kapasitesi sorgulanmamakta, ulus-aşırı sınıflar ve insan hakları gibi olgulardan bağımsız olduğu kabul edilmektedir. Teoride devletin merkeziliği ontolojik bir ilkedir ve devlet ontolojik olarak uluslararası sisteme öncüdür. Ashley, Kenneth Waltz'un farklı kimliklerin ve farklılıkların yapısal konumunu anlayamadığını öne sürmüştür. Devletin iç yapısının önemsenmediği, ulus-aşırı dinamiklerin, sınıfsal kimliklerin, farklılıkların ve insan haklarının tanınmadığı bir teori olarak Neo-Realizm, dünyayı devlet kavramı üzerinden analiz etmektedir (Ashley, 1984: 239-240-241-242). Egemen devletlerin kendi iç yapılarında var olan tüm çeşitlilikler göz ardı edilmiştir.

Bununla birlikte, yine Ashley'e göre, Neo-Realizm'in devletçiliği yararcı bir devletçiliktir. Uluslararası sisteme yararcı bir bakış açısı ile yaklaşan Neo-Realizm, hemen her kaynaktan herhangi bir argümanı, cümleyi ya da kelime grubunu eğer amaçlarına uygunsa alıp kullanabilmektedir. Neo-Realist teorinin

dikkate değer bir karakteristik özelliği de emsalsiz bir eklektisizmi içeriyor olmasıdır. Yararcı bir devletçilik, Neo-Realist araştırma programının “çetin özü”nü oluşturmakta ve bunun etrafında “yardımcı hipotezler” için birçok kaynaktan türetilen bir “koruyucu kuşak” yer almaktadır. Bu tür bir yararcı bakış, güç kavramı konusunda özellikle belirgindir. Neo-Realizm, devletleri oluşturan sosyal güçlere ve bu güçlerin çıkarlarına dair hiçbir şey söylememektedir. Güç, verili devletler arasında dağılmış yetenek olarak algılanmaktadır. Uluslararası toplum olgusunu da kabul etmeyen Neo-Realistler, uluslararası toplumda var olan norm ve davranış ilkelerini de görmezden gelmektedirler. Devlet kavramı bir kez merkeze alınca, diğer tüm unsurlar önemsizleştirilmiştir (Ashley, 1984: 244-245).

Üçüncü olarak, Neo-Realizm’i, Pozitivist metodolojisi nedeniyle de eleştiren Ashley, Pozitivizm’i, “metot olarak maskelenmiş bir teori” biçiminde değerlendirmekte; insani ahlak, değerler, aidiyetler ve amaçlardan arınmış bir bilim anlayışına sahip olduğu için eleştirmektedir. Neo-Realizm’in Pozitivist metodolojisi, devlet merkezli algılama biçiminin sorgulanmasını engellemek açısından da teori için yararlı olmuştur (Ashley, 1984: 253-254). Her tür manevi değerden arındırılan merkezi bir devlet kavramı ile dünyanın algılanıyor olması Neo-Realizm’in yararcılığına uygun bir anlayıştır. Teori, dünyaya bakışında metodolojisi ile de büyük bir tutarlılık göstermektedir.

Sonuçta, uluslararası sisteme öncül olan verili devletlerin, katılımları ile bir yapı oluşturdukları varsayılmaktadır. Ancak bu yapıyı değiştirme iradesine sahip değildirlere. Yapının kendisi de yeni devletler yaratamamaktadır. Bu, son derece yüzeysel ve derinlikten yoksun bir algılama biçimidir.

Dördüncü olarak, Ashley, Neo-Realizm’in yapısalcılığını da eleştirmiştir. Yapısalcılık, Neo-Realist teoride çok daha belirgindir. Ne var ki, bir hayal kırıklığı yaratacak ölçüde hatalı bir içeriğe sahiptir. Yapı kavramının bir derinliği bulunmamakta, aktörlere öncül ve onları yaratan bir olgu olarak görülmemekte, aktör devletlerin katılımı ile oluştuğu varsayılmaktadır. Öncül olan devletlerin katılımı ile oluşan yapı, devletlerden bağımsızlaşarak onların davranışlarını sınırlandıran bir hale gelmektedir. Aktörler yapının gerekliliklerine uymak zorundadırlar. Yapının, zaman içinde, kendisini oluşturan birimlerden bağımsızlaştığı öne sürülmekte ve devletlere kendi yarattıkları yapıyı değiştirebilme iradesi tanınmamaktadır. Aktörler rekabet ve

sosyalleşme üzerinden yapıyı yeniden üretmektedirler. Yapının varlığı ve özerkliği, öncül birimler olarak devletlere dayanmaktadır. Aleksander Wendt'in bireycilik eleştirisinde olduğu gibi Richard Ashley'e göre de, Waltz uluslararası sistemi atomistik bir kavrayış ile algılamıştır (Ashley, 1984: 255-256). Devleti önceleyen bir yapı anlayışı söz konusudur.

Ashley, Neo-Realist yapısalcılığın tarihin dört boyutu hakkında sessiz kaldığını belirtmiştir. Söz konusu dört boyutu "4P" olarak adlandıran Ashley, bunları sırasıyla; Süreç (Process), Pratik (Practice), Güç (Power) ve Siyaset (Politics) şeklinde ifade etmektedir. İlk olarak, Neo-Realist yapısalcılık, tarihi, bir süreç olarak görmemektedir. Mevcut yapı hep bu şekilde var olmuş ve her zaman da böyle kalacaktır. Statik bir tarih algısı söz konusudur. İkincisi, Neo-Realizm kitlelerin eylemsel pratiğinin sahip olduğu tarihsel önemi reddetmektedir. Yapının oluşumunda ve dönüşümünde insan bireylerinin rolü Neo-Realist teoride yok sayılmıştır. Kitlelerin iradesi ve dönüştürücü gücü tanınmamaktadır. Üçüncüsü, Neo-Realizm, gücün sosyal temellerini göz ardı etmektedir. Esas olarak devletlerin sahip olduğu maddi kapasite biçiminde tanımlanan güç, kitlelerin eylemsel pratiği ile de oluşabilecek dönüştürücü bir faktör olarak görülmemektedir. Dördüncüsü, Neo-Realizm, siyaseti sadece bir teknik olarak algılamaktadır. Siyaset, yapısal sınırlamalar altındaki bir politik aktörün, amaçlarına ulaşmak için ekonomik bir mantıkla uyguladığı bir teknik biçiminde görülmektedir (Ashley, 1984: 258-259-260).

Neo-Realizm'in yapısalcılığı bir hayli tuhaftır. Richard Ashley'in eleştirel analizinde dile getirdiği tarihin dört boyutu ile ilgili hatalı yaklaşımlar birlikte düşünüldüğünde, Neo-Realizm'in verili düzeni dondurduğu, tarihsel sürecin önemini küçümseyerek toplumsal gelişme olanaklarını yok saydığı ve dünya siyasetini rekabet halindeki devletlerin güç ilişkilerinden oluşan bir alana indirmediği anlaşılmaktadır. Oysa dünya, süregiden bir tarihsel gelişim süreci dâhilinde, insan bireylerinin ve toplumsal güçlerin çeşitli eylemsel pratikleri ile geleceklerini belirleyebildikleri, siyasallaşarak iradi eylemde bulunabildikleri, sürekli değişen-dönüşen bir gezegendir. Neo-Realizm'in, devlet merkezli bir mantaliteye sahip olduğu için dünya siyasetinde insan faktörünün belirleyiciliğini anlayamadığı iddia edilmektedir. Mevcut düzeni kendiliğinden işleyen sabit bir mekanizma olarak görmek, "Böyle gelmiş,

böyle gider” şeklinde sığ ve kötümser bir mantığa işaret etmektedir; eleştiriler bu yöndedir.

Richard Ashley’e göre, Batı düşüncesinin ürünü olan bir teorinin evrensel ahlak şöyle dursun, bizzat Batı ahlakını da bu denli göz ardı etmesi, faşizme kapı aralayabilecek bir mantaliteye işaret etmektedir (Ashley, 1984: 280). Güç ilişkilerini mutlaklaştıran Neo-Realist teoriyi Richard Ashley, devlet kavramı ile tehlikeli boyutta bağlantılı olduğu ve bir tür “Teknik akıl”dan ibaret olduğu iddiaları ile eleştirmiştir (Ashley, 1984: 280). Klasik Realizm’in oluşumunu bir trajedi olarak gören Richard Ashley, Karl Marx’ın “Tarihte olaylar ilkinde trajedi, ikincisinde komedi olarak tekerrür eder” sözüne atfen Neo-Realizm’in oluşumunun bir komedi olduğunu ifade etmektedir (Ashley, 1984: 280-281). Neo-Realist görüşlerin ve iddiaların ortadan kaldırılması çağrısını yapan Richard Ashley, geçmişte yapılmış bir hata olarak gördüğü Neo-Realizm’in hangi olanakların önünü kesmiş olduğuna dair bir farkındalık oluşması gerektiğini vurgulamıştır (Ashley, 1984: 286).

Richard Ned Lebow’a göre, Neo-Realizm “doğal seçim”e benzer süreçlere dayanmakta ve bilimsel bir teoriden ziyade yanlışlanamaz bir ideolojiye benzemektedir (Lebow, 2016: 64-65). “Pek çok ideoloji gibi Neo-Realizm de yanlışlanamaz; yükselişinin ve düşüşünün kavramsal ve ampirik gelişmelerle çok az ilişkisi vardır. Cazibesi, açık cimriliğinden ve bilime yapay benzerliğinden kaynaklanmaktadır. Çöküşü öncelikli olarak iki kutuplu dünyanın istikrarını açıklamayı görev edinmiş pek çok teori için hayati bir test oluşturan Soğuk Savaş’ın bitmesiyle hızlanmıştır. Soğuk Savaş’ın sona erışı ve sonrasında Sovyetler Birliği’nin çöküşü, akademinin ve kamuoyunun ilgisini Neo-Realizm’in hiç de alakalı olmadığı bir dizi politik probleme yöneltmiştir.” (Lebow, 2016: 65). Neo-Realizm, birçok bilim insanı tarafından Soğuk Savaş dönemine ait bir Amerikan ideolojisi olarak algılanmaktadır. Klasik Realizm’in ardından ve onunla birlikte “Pax Americana”nın Uluslararası İlişkiler disiplindeki paradigmatic meşrulaştırıcısı işlevi gördüğü iddialarıyla eleştirilmiştir.

Realist paradigma, insanı alturistik olmaktan çok antagonistik bir varlık olarak görmekte, insan doğasına kötümser yaklaşmakta, devlet olgusunu öncüllemekte ve güç ilişkilerini mutlaklaştırmaktadır. Şaban Çalış ve Erdem Özlük’e göre, Realistler, Darwinyan anlamda “Güçlü olan yaşar” felsefesini

özümsemişlerdir (Çalış ve Özlük, 2007: 230). Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya'ya göre de, dünya siyasetine Darwinci bir bakış açısından beslenen ve devletlerarası güç mücadelesine odaklanan Realizm geleneğinde uluslararası seviyede sürdürülebilir barışın tesisine ilişkin bir tasarı geliştirilememiştir (Sandıklı ve Kaya, 2013: 67). Tuğçe Varol Sevim'e göre ise, Realizm bir anlamda, orman kanunlarını tespit eden bir paradigma durumundadır (Varol Sevim, 2013: 34). Klevis Kolasi, Neo-Realizm'in güç fetişizmi ile malul bir teori olduğunu belirtmiştir. (Kolasi, 2013: 154). Teorinin içeriğindeki bu temel sorunların yanı sıra yine Klevis Kolasi'ye göre, Neo-Realistler fetişizm düzeyinde saplantılı bir teori algısına sahiptirler (Kolasi, 2013: 154-171).

Realist paradigma Uluslararası İlişkiler disiplininin hâkim paradigması olma özelliğini uzun yıllar boyunca sürdürmüş olmasına rağmen, bilhassa "Eleştirel Dönem"den itibaren almaya başladığı güçlü eleştiriler nedeniyle disiplinindeki hâkim konumunu kaybetmiştir. Ontolojik, epistemolojik ve metodolojik anlamda dört bir yandan saldırıya uğrayan Realist teori geleneği, aksiyolojik açıdan da eleştirilmiş ve Uluslararası İlişkiler disiplinindeki egemen pozisyonunu yitirmiştir.

Genelde Realist paradigmanın, özelde Neo-Realizm'in dünya siyaseti ile ilgili bir mantalite olarak, diğer paradigmalardan ve teorilerden aldığı entelektüel anlamdaki eleştirilerin yanı sıra, belki de daha önemlisi, dünyanın yaşamakta olduğu bir süreç olarak Küreselleşme olgusu da Realist paradigmanın ve Neo-Realist teorinin önermelerini tehdit etmektedir. Bu, Realizm açısından çok daha ciddi bir tehdittir.

5.3. Küreselleşmenin Uluslararası İlişkiler Disiplinine Etkileri ve Realist Paradigmanın Durumu

"Jeremy Bentham ulus-devletlerin ortaya çıktığı 1780'lerde 'uluslararası' terimini literatüre kazandırmıştı. Bundan iki yüz sene sonra, yani 1980'lerde 'uluslararası' teriminin yerini 'küreselleşme' kavramı aldı. Aslında bu sürecin, 1866'da okyanusu geçen telgraf kablolarından başlayarak, 1930'larda radyonun, 1950'lerde Marlboro ve McDonalds gibi markaların ortaya çıkışı, 1974'te ABD'nin kur kontrollerini bırakması, 1987'de ozon deliğinin gündeme gelmesi, 1991'de internetin doğuşu ve 1997'de dünyayı çeviren fiber optik kabloların tamamlanmasıyla ilerlediği söylenebilir.

Küreselleşmenin İngilizce karşılığı ilk kez 1944 yılında kullanılmış, kelime Webster sözlüğündeki yerini ise 1961’de almıştır. Bu tarihten sonra da, kavramın felsefi içeriği sürekli zenginleşmiştir. Bu bakımdan, küreselleşme ya da küreselleşme kavramı ‘dünya çapında yoğunluğu artan karşılıklı bağımlılıklar ve ilişkiler’, ‘yeni teknolojiler sayesinde zaman ve mekânın küçülmesi’ ve ‘zamanlar ve mekânlar üstü bir sosyal ilişkiler bütünü’ olarak kullanılmaktadır. Gerçekten de bugün devletlerin sınırlar, para ve kamu finansmanı üzerindeki kontrolünün giderek azalması, uluslar-üstü bir yapının artan egemenliğine işaret etmektedir.

Öte yandan, küreselleşme kavramı ile ‘uluslararasılaşma’ kavramı arasında bazı farklar vardır. ‘Uluslararasılaşma’ giderek daha önemli hale gelen devletler-arası ilişkileri, anlaşmaları ve ittifakları ifade etmektedir. Bu anlamda, ‘uluslararasılaşma’ kavramındaki odak devlettir. Hâlbuki küreselleşme, anılan ilişkilerin yanı sıra devletlerin çoklu bir uluslar-üstü yapıya bağlanmasını içermektedir. Diğer bir deyişle, tek bir küresel ekonomik, kültürel ve kısmen politik sisteme entegrasyon sağlanmaktadır. Küreselleşmenin sosyal, politik ve ekonomik değişimleri tetikleyen dinamikleri sayesinde, hem modern toplumlar hem de dünya düzeni yeniden oluşmaktadır... Küreselleşme kaçınılmaz ve geri çevrilemez bir süreçtir. Ulus-devletin belirleyici rolü azalmakta ve insanlar arasındaki etkileşim yolları gündün güne değişmektedir. Serbestleşen kur, internet ve sermayenin dolaşımı yatırımcılara yirmi dört saat açık finansal piyasa imkânları sunmuş ve bu imkânlar sayesinde dünya ekonomisi gitgide daha fazla entegre olmaya başlamıştır.” (Altan, 2011: 100-101-102).

Mehmet Altan’ın bu çarpıcı tanım ve tespitleri küreselleşme olgusunun Uluslararası İlişkiler disiplinine etkileri konusunda da bir hayli aydınlatıcıdır. Disiplinin ismindeki iki kelimedenden biri olan “uluslararası” teriminin yerini günümüzde küreselleşme kavramının aldığına dair tespiti ile Mehmet Altan, aslında yaşanmakta olan sürecin Uluslararası İlişkiler disiplini açısından önemini de belirtmiş olmaktadır. Zira disiplin küreselleşmeden sadece içeriği itibarıyla değil, bizzat isim olarak da etkilenmektedir; yaşanan süreç, Uluslararası İlişkiler disiplininin ismini dâhi tehdit etmektedir.

Kaçınılmaz ve geri çevrilemez bir süreç olarak küreselleşme, ulus-devletin belirleyici rolünü azaltarak devlet merkezli ana akım Uluslararası İlişkiler teorilerini tehdit etmektedir. Küreselleşme, yaşanmakta olan bir gerçekliktir ve gerek Uluslararası İlişkiler disiplini gerekse disiplin

kapsamındaki teoriler bu gerçeğe uyum sağlamak zorundadırlar. Özellikle de devlet merkezli ontolojisi ile Realist paradigma tehdit altındadır ve açıklayıcılık kapasitesi sorgulanmaktadır.

“Küreselleşme, aralarında genişlemiş uluslararası ticaret, telekomünikasyon, mali koordinasyon, çok uluslu şirketler, teknik ve bilimsel işbirliği, yeni tür ve boyutlarda kültürel alışverişler, göç ve mülteci akınları ile dünyanın zengin ve fakir ülkeleri arasındaki ilişkilerin de bulunduğu pek çok eğilimi kapsar. Açık ve büyük önemine rağmen küreselleşme belirsiz bir şekilde tanımlanmıştır ve onu iyice açıklayan tek bir teori yoktur.” (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 56). “Küreselleşmeye dair yaygın bir algı, onun ‘toplumsal yaşamın, her yönüyle, dünya çapında birbirine bağlanma sürecinin genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanması’ süreci olduğudur.” (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 56).

“Küreselleşme dünyanın iletişim, kültür ve iktisat anlamında giderek bütünleşmesi; bu sürece eşlik eden ve zaman ve mekâna dair değişen öznel deneyimleri de ifade edebilmektedir.” (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 56).

Colin Hay’e göre, küreselleşme olgusunun karakteristik özellikleri şunlardır (Hay, 2016: 320):

1. Malların, yatırımların ve bilgilerin sınır aşırı akışları.
2. Politik görüş ve karar almada ulus-aşırı süreçler.
3. Devletler arasındaki karşılıklı bağımlılık.
4. Dinamiği ve gelişim yörüngesi basitçe kendisini oluşturan birimlere indirgenemeyecek bir dünya sisteminin gelişmesi.
5. Küresel çözüme ihtiyaç duyan sorunların çoğalması.
6. Hakiki küresel kamu politikalarını düzenlemekle yükümlü kurumların gelişmesi.

Günümüz dünya siyasetinde kelebek etkisi teorisiyle açıklanabilecek bir dönem yaşanmakta, en ücra coğrafyalarda işlenen insan hakları ihlalleri ya da ortaya çıkan ekonomik krizler veya küçük çaplı çatışmalar bile bir anda tüm dünyanın sorunu haline gelebilmektedir (Kan, 2011: 9).

Yaşanan bu karmaşık süreç hakkında Anthony Giddens şunları yazmıştır: “Biz yaptığımız şeylerin hemen her yönünü etkileyen bir dönüşümler çağında yaşıyoruz. İster daha iyi ister daha kötü yönde olsun, hiç kimsenin tam olarak

anlamadığı, ama etkisini hepimiz üzerinde hissettiren bir küresel düzene doğru sürüklenmekteyiz.” (Aktaran Emre, 2015: 11).

Susan Strange ise küreselleşme süreciyle ilgili kafa karışıklığına ilişkin olarak, kavramın sosyal bilimlerde en kötü şekilde kavramsallaştırılan ve bu nedenle kavramsallaştırma düzeyi çok düşük olan bir olgu olduğunu savunmaktadır (Aktaran Karabulut, 2016: 216-217).

5.3.1. Küreselleşme Olgusu ve Ulus-Devletin Dönüşümü

İnsanlık, emperyalist sosyo-ekonomik formasyona ulaşıncaya kadar birbiri ardına farklı toplumsal sistemlerden geçmiştir. İlkel komünal, köleci ve feodal sistemleri yaşayan insanlık, feodalizmin son döneminde ortaya çıkan burjuvazi adındaki yeni bir toplumsal sınıfın öncülüğünde burjuva demokratik devrimleri gerçekleştirerek kapitalist sisteme geçmiştir. İlerici barutu henüz tüketmediği bu dönemde burjuvazi, aristokrasinin karşısına ulusçuluk ideolojisi ile çıkmış, ulus-devlet ve ulusal kültürü yaratarak ulusal pazarları oluşturmuştur. Burjuvazi dünyada kapitalist sistemi egemen kılmıştır ve kapitalizm, tekelleşme ile bir üst aşaması olan emperyalizme ulaşmıştır.

Baskın Oran’a göre, küreselleşme ise emperyalizmin 21. yüzyıl başındaki adıdır (Oran, 2001: 2). Savaş Çoban, küreselleşme ve emperyalizmin iki ayrı kavram olmadığını, “küreselleşme”nin emperyalizmi zararsız hatta sevimli göstermek için ona takılan yeni bir isim olduğunu belirtmektedir (Çoban, 2005: 9).

Karl Marx ve Friedrich Engels, Komünist Manifesto’da kapitalist küreselleşmeyi öngörerek şu şekilde tanımlamışlardır:

“Burjuvazi, dünya pazarını sömürerek bütün ülkelerdeki üretim ve tüketimi kozmopolit bir niteliğe büründürmüş; sanayinin üstünde durduğu ulusal zemini ayaklarının altından çekip alarak gericileri derin bir yasa boğmuştur. Eskiden kurulmuş olan tüm ulusal sanayiler ya yıkıldı gitti ya da her geçen gün yıkılıp gidiyor. Bunların yerini, kurulmaları tüm uygar uluslar için bir ölüm-kalım sorunu olup çıkan yeni sanayiler; artık yerli hammaddeleri değil de, en uzak yerlerden sağlanan hammaddeleri işleyen sanayiler; ürünleri yalnızca üretilen ülkede değil, aynı zamanda dünyanın dört bir yanında tüketilen sanayiler almaktadır. Ülke içinde üretilen ürünlerin karşıladığı eski gereksinimlerin yerini de uzak diyar ve ülkelerin ürünlerini gerektiren yeni gereksinimlerin aldığı

görülmektedir. Eski yerel ve ulusal içekapanıklık ve kendi kendine yeterliliğin yerini çok yönlü ilişkiler ve ülkelerin evrensel karşılıklı bağımlılığı almış bulunmaktadır. Üstelik yalnızca maddi üretimde değil, düşünsel üretimde de. Tek tek ulusların düşünsel yaratıları hepsinin ortak malı olmaktadır. Ulusal tek yanlılık ve dar kafalılık her geçen gün biraz daha olanaksızlaşmakta, çok sayıda ulusal ve yerel edebiyattan bir dünya edebiyatı doğmaktadır.” (Marx ve Engels, 2017: 53-54).

V.İ. Lenin ise, “dünya kapitalizminin üretici güçleri ulus ve devletin sınırlı çerçevesinin dışına taşmıştır” saptamasını 1915’te yapmıştı (Aktaran Demirer, 1996: 105).

Bu öngörüler son derece isabetliydi. Gelineen süreçte, ekonomi artık ulusal değildir, küresel ölçekli ekonomi ulusal sınırları aşmıştır. Sermaye ulus-devletin korumasına ihtiyaç duymamakta, bilakis, kendisi ulus-devletin eylemlerini yönlendirmektedir. Fakat yine de zaman zaman ulus-devletin meşruiyet şemsiyesine sığınmaktadır. Küreselleşme sürecinde ulus-devlet dar görüşlü ve taşralı bir yapı olarak görülmektedir (Akkaya, 2004: 139-140-142).

Küreselleşme, en kısa ve doğru biçimde, Batı’nın, altyapısıyla ve üstyapısıyla tüm dünyaya yayılmasıdır biçiminde tanımlanabilir... Bu tanımla ile küreselleşme, yeni bir olgu değildir (Oran, s.4). Batı’nın denizler ötesi keşiflere girişmesiyle 1490’dan sonra ortaya çıkan Birinci Küreselleşme’ye teknoloji ve denizcilikteki gelişmeler olanak vermişti. Batılı fetihçilerin kullandığı yöntem, kâşiflerin ardından, üstün silah teknolojisinin yardımıyla askeri işgali devreye sokmaktı. İşgaller sırasında yapılan değerli maden yağmasını ve katliamları kendi halklarının gözünde haklı gösterebilmek için Batılı ülkeler bu “putperest” topraklara “Hıristiyanlık değerlerini taşıdıklarını” söylüyorlardı (Oran, 2001: 5).

Batı’nın ikinci yayılması anlamına gelen İkinci Küreselleşme ise 1870’den sonra başlamış ve 1890’da kurumsallaşmıştır. Bu yayılmanın ardında sanayi devrimi bulunuyordu. Yöntem, misyonerlerin ardından ticaret şirketlerinin, onların ardından da Batılı devletlerin giderek bu toprakları askeri işgale uğratması biçiminde olmuştu. Bu işgalin bizzat kendisi ve insanlık dışı davranışları bu sefer yalnızca “Hıristiyanlık götürmek”le değil, “Beyaz adamın boynunun borcu” ve “Uygarlaştırma görevi” gibi ırkçı kavramlarla

gerekçelendirilmişti. Irkçı teoriler, emperyalizmin bir sonucu olarak doğmuştu (Oran, 2001: 6).

1990'ların temsil ettiği Üçüncü Küreselleşme, "Bilgi Çağı" diye anılan üçüncü sanayi devriminin sonucu ortaya çıkmış ve onar yıl arayla birbiri ardına gelen şu üç gelişmenin sonucu muazzam etkili olmuştur: 1) 1970'lerden başlayarak, çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisine egemen olması; 2) 1980'lerde Batı'nın optik kablo, haberleşme uyduları, bilgisayarlar, internet gibi teknolojik buluşları devreye sokarak yarattığı İletişim Devrimi; 3) 1990'larda SSCB'nin dağılması sonucu güç dengesinin ortadan kalkması ve Batı'nın yeniden tek güç odağı konumuna gelmesi (Oran, 2001: 9).

Baskın Oran'a göre, "küreselleşme, hangisinden bahsedilirse bahsedilsin, temel olarak aynı şeydir: Batı kapitalizminin zaman zaman yeniden yapılanma gereksinmesini duyması ve bu sırada pazarını mümkün olduğunca genişletme çabasına girişmesi anlamına gelir. Bu açıdan, 1890 ile 1990 temelde aynı şeyin farklı zamanlardaki farklı görünümüdür." (Oran, 2001: 28). "Sadece, İkinci Küreselleşme, 1930'larda dünya ekonomik bunalımının ve Nazizm-Faşizm'in Batı'yı meşgul etmesi, 1950'lerde ise Sovyetler'in Batı'ya karşıt-ağırlık oluşturması nedeniyle yaklaşık 1930-1980 yılları arasında 50 yıl kadar 'tatil'e çıkmış, sonra Üçüncü Küreselleşme adıyla daha güçlü olarak tekrar 'işbaşı' yapmıştır." (Oran, 2001: 28-29).

Savaş Çoban'a göre, "küreselleşme eğilimi kapitalist kesimin iddia ettiği gibi yepyeni bir olgu olmayıp, esas olarak kapitalizmin emperyalist aşamaya sıçramasıyla ortaya çıkmıştır ve emperyalizmden bağımsız, onu geride bırakan farklı bir aşama değildir. Yeni değildir, çünkü bu gelişmeler birden ortaya çıkmamış, 20. yüzyılın başlarından beri gelişerek bugünkü durumuna ulaşmıştır." (Çoban, 2005: 10).

"(...) [19.] yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başlarında devletleri(ni) arkalarına alarak dünyayı fethetmek için çıkan büyük firmalar söz konusuydu. (...) [Günümüzde ise] her biri ortalama bir ülke ekonomisinden daha büyük işlem düzeyine ulaşmış transnasyonal şirketler, artık devletleri önlerine katıp kovalayabilecek bir güce ve etkinliğe ulaşmış durumdadır. Bu durum, bilinen sermaye-devlet ilişkisinin yeni bir biçim alması demektir. Sermayenin küreselleşmesine eşlik eden ulus-devletin aşınması, devletin, küresel

sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden biçimlendirilmesinin çoktan gündeme geldiğini söylemek, erken tespit değildir.” (Başkaya, 2003: 20-21).

Mehmet Duman, küreselleşmeyi kapitalizmin evrenselleşmesi süreci olarak tanımlamaktadır (Duman, 2002: 15). W.I. Robinson’a göreyse küreselleşme, ulusal niteliği olmayan bir kapitalist sınıf projesidir (Aktaran Karacasulu, 2009: 64). Dolayısıyla, bilinçli ve iradi olarak realize edilen bir süreçtir ve -Marksizan bir tanımlama ile- burjuvazinin/kapitalist sınıfın kompradorlaşmasını ifade etmektedir.

Küreselleşme son derece karmaşık bir niteliğe sahiptir. Çünkü hem siyasal, hem ekonomik, hem de kültürel öğelerden oluşmaktadır. Küreselleşme siyasal anlamda, ABD’nin siyasal liderliği ve dünya jandarmalığı demektir. Ekonomik açıdan, dünyada uluslararası sermayenin egemenliği anlamına gelmektedir. Kültürel yönden değerlendirildiğinde ise, tekdüze tüketim kültürünün bütün dünyaya yayılmasına ve azınlıkların yükselen taleplerine yol açmaktadır (Kongar, 2001: 23-28)

“İnsan toplumları, temel olarak dört eşmerkezli katmandan oluşan sistemlerdir. Bu sistemin merkezinde ‘ekonomik ilişkiler’ bulunur. Onun dışında ikinci olarak ‘toplumsal ilişkiler’ katmanı, üçüncü olarak ‘siyasal ilişkiler’ katmanı, en dışarıda da ‘kültürel ve ideolojik ilişkiler’ katmanı yer alır. 1490 ve 1890’daki küreselleşme akımları bunların hepsini teker teker vurmaya, etkilemeye çalışıyordu. 1990’dan itibaren başlayan Üçüncü Küreselleşme’nin ise yalnızca en dıştaki katmanı, kültür katmanını etkilemesi yetiyor. Örneğin, bacağına 501 Blucin ya da ayağına Caterpillar marka bot geçirmeyen gencin karşı cinsle çekici görünmeyeceğine ilişkin bir kültürel referans çerçevesi yaratıldığı anda, en merkezdeki ekonomi katmanı bile otomatik olarak etkileniyor. Batı’nın güçlü üstyapısı, az gelişmiş ülkenin zayıf altyapısını belirleyebiliyor.” (Oran, 2001: 22).

İktisadi altyapıdaki değişimler ile ortaya çıkan bir süreç olarak küreselleşmenin getirdiği üstyapısal / kültürel ve ideolojik değişimleri anlayabilmek açısından Baskın Oran’ın bu tespiti büyük önem arz etmektedir.

Küreselleşme kavramının ifade ettiği değerlerin muğlak ve birbiriyle zıt olmasının nedenlerinden belki de en önemlisi dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insanlar için görece olarak farklı anlamlara gelmesidir (Kan, 2011: 1). Dolayısıyla, küreselleşme kavramının içinde birtakım dikotomiler saptamak

mümkündür. Küreselleşme, Batı etkisinin her tarafa yayılması demek olduğundan bir tekdüzeleşme sağlıyor. Ama aynı zamanda her çeşit farklılığı, hatta bölünmeyi getiriyor. (Etnik çatışmalar, farklı kültürlerin güçlenmesi vs.) Batı üstyapısında bulunan insan ve azınlık haklarını gündeme getirirken, bu hakların antitezi olan güçlü iktidar özelemlerini, hatta güçlü iktidarın kendisini peşinden sürüklüyor. Bireyi yüceltiyor ama aynı anda aşiret, etni, kan bağına dayanan klan gibi toplumsal birimleri güçlendiriyor. Yerel dilleri, özellikle kaybolma tehlikesi yaşayan sözlü yerel dilleri teşvik için büyük fonlar tahsis ediyor. Diğer yandan, İngilizce'yi gerçek bir Esperanto (dünya dili) haline sokarak bu yerel dilleri fiilen öldürüyor. Ulusal devleti durmadan zayıflatıyor. Diğer yandan, uluslararası sermayenin korunması için bu devletin en azından polis işlevini kuvvetlendiriyor (Oran, 2001: 46-47).

Andrew Linklater, küreselleşmenin kendine özgü paradoksallığını ortaya koyan bir tanımlama olarak "Glokalizasyon" kavramı üzerinden küreselleşme sürecini analiz etmiştir. Buna göre küreselleşme, entegrasyon/bütünleşme ve parçalanma/ayırışma süreçleri ile karakterize olmaktadır (Aktaran Emekler, 2011: 165). Globalleşme ve yerelleşme olgularını içeren paradoksal bir süreç söz konusudur.

Küreselleşme, uluslararası sermayenin dünya üzerindeki egemenliği anlamına geldiğinden, ulus-devlet bu süreçten önemli ölçüde etkilenmektedir. Uluslararası sermayenin yönlendirdiği bugünkü ekonomik gelişmeler, ulus-devleti bir alt sistem haline getirmiştir. Güncel tartışma kapitalizm ile ulus ve dolayısıyla ulus-devlet arasındaki tarihsel bağın kopmakta olduğu üzerinden yapılmaktadır. Küresel ölçekli kurumsal değişimin dayatmaları, bazıları için ulus-devletin sonunun geldiğinin habercisidir (Akkaya, 2004: 138).

Ulus-devletin özerkliğinin temellerini aşındıran küreselleşme sürecinde hükümetlerin politik etkileri azalmakta, bu da devletin ve otoritenin meşruiyeti konusunda yeniden düşünmeyi gerektirmektedir. Buna rağmen, küreselleşme olgusunun içerdiği paradoks, ulusal duyguları yeniden canlandırıyor olmasıdır (Akkaya, 2004: 113).

Sermayenin hareket yasaları, bu hareketin önündeki engelleri sürekli olarak zorlamakta ve bazı üstyapısal değişiklikleri dayatmaktadır. Küreselleşme adı verilen yeni emperyalizm sürecinde sermaye, dünya ekonomisini organize etmek için IMF, Dünya Bankası, OECD ve Dünya

Ticaret Örgütü gibi kurumları kullanmaktadır. Bu tür bir ekonomik düzenleme, beraberinde politik düzenlemeleri de getirmektedir. Kapitalistler kalıcı hukuki düzenlemeleri burjuva ulus-devletlere dayatmakta, sermaye, ulus-devletin sınırlarını aşan çıkarlarını ve hukukunu güvenceye almak için üst birlikler oluşturmaktadır. Dolayısıyla, küreselleşme süreci ulus-devlet kavramının temellerini sarsmıştır (Çoban, 2005: 17-18).

Tüm bu nedenlerle Richard Falk, 1990 sonrası küreselleşme sürecini “Post-Westfalyen Dönem” olarak nitelemiştir. “Yönetişim” kavramı üzerinde duran Falk, yaptığı analizlerde Westfalya sisteminin egemen aktörleri olan ulus-devlet yapılarına ciddi eleştiriler getirmiştir. (Aktaran Emeklier, 2011: 173-174).

Somut bir gerçeklik olarak, Westfalyen devletler sistemine ve ulus-devletlerin egemen eşitliğine dayanan uluslararası siyasi yapı, küreselleşme süreci ile birlikte ciddi bir dönüşüm yaşamaktadır. Ulus-devletler, devlet-altı ve devlet-üstü düzeylerde egemenlik kaybına uğramakta ve uluslararası sistemin temel aktörü olmaktan çıkmaktadırlar.

Esas olarak sermayenin uluslararasılaşması ile başlayan ve ulus-aşırı alandaki serbest dolaşım ile süregiden küreselleşme süreci, devletin egemenlik gücünün azalmasına neden olmuştur. “Devletin egemenlik gücünde yaşanan bu dönüşümle birlikte karar alma noktasında kimi zaman doğrudan kimi zamansa dolaylı bir güç unsuru olarak ulus-devletin yanında üç temel aktör ön plana çıkmıştır; Çok uluslu şirketler, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri.” (Cebeci, 2009: 28).

Ulusal devletin karar verme yetkisi bir yandan uluslar-üstü düzeye, bir yandan da ulus-altı düzeye devir olununca, sonuçta ulusal devletin hukuksal egemenliği de azalmaktadır (Oran, 2001: 50). Ulusal devlet üç yöne doğru güç yitirmektedir: 1) Yukarıya doğru (Uluslararası örgütler gibi devlet-üstü kuruluşlara), 2) Aşağıya doğru (Yerel yönetimler ve özellikle de belediyeler gibi devlet-altı kuruluşlara), 3) Yana doğru (NGO’lar gibi devlet-dışı kuruluşlara) (Oran, 2001: 53-54). Bununla birlikte, ulus-devlet yok olacak gibi de değildir. Aksine, Soğuk Savaş’ta küreselleşmenin öncüsü ABD’nin kazandığı zafer milliyetçiliğin canlanmasına yol açmıştır (Çoban, 2005: 18).

Küreselleşme sürecinde ulus, ulus-altı çözülmektedir. Küçük etnik grupların da uluslaşma ve dolayısıyla ulus-devletleşme iradeleri söz konusudur

ve bu durum ulus modelini bir entegrasyon aracı olarak zayıflatmaktadır. Uluslar çözüldürken ulus-altı birimler, uluslaşma ve ulus-devletleşme iradesi göstermektedir ve bu, küreselleşmenin paradokslarından biri olarak dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, ulus siyasal bir kurgu olarak gücünü korumaktadır ve yeni oluşum modelinde de ulusal irade, uluslar-üstü ve ulus-altı yönetim mekanizmalarının uydusu ve demokrasi adına meşrulaştırıcı aracı olacaktır (Akkaya, 2004: 106-144).

Ziya Öniş'in belirttiği gibi, "küreselleşme süreci devlete gereksinimi daha da artırmaktadır." Benzer şekilde, Çağlar Keyder de "devleti küçültmek değil, değiştirmek gerek"liliğinden söz etmektedir (Aktaran Demirer, 1996: 204). Baskın Oran ise konu hakkında, "(...) Genel işlevler açısından ulusal devlet kilit pozisyonunu koruyor. Uluslar-üstü siyasal örgütlenme halkçı-demokratik meşruiyet kazanana kadar da koruyacağı benziyor. Hatta (...) küreselleşmenin (çok uluslu şirketlerin) yatırımlarının korunabilmesi için devletin en azından polis gücünün kuvvetlenmesine gerek var" şeklinde yazmıştır (Oran, 2001: 57).

Sonuç olarak, "dünyanın 1990'lardan itibaren yaşamaya başladığı süreç, bir anlamda, 1648 yılında başlayan, farklı biçimler olsa da öz olarak değişmeyen, modern uluslararası ilişkilerin ve bu ilişkilere söylemsel anlamlılık kazandıran 'devlet-merkezci' ideolojinin de bitimini simgelemektedir." (Keyman, 2006: 2). "Hem global sermayeye karşı güçsüz bir konumda olan, hem de köktenci kimlik siyasetini anlama, denetleme ve engelleme sürecinde başarısız olmuş, belli konumlarda bu siyasetin taşıyıcılığını yapmış ulus-devlet artık hegemonya mücadelesinin temel aktörü, belirleyici öznesi değildir... Uluslararası İlişkiler de artık devletlerarası ilişkileri değil; sermayeler-arası, kültürler-arası, medeniyetler-arası güç ve rekabet ilişkilerini içeren global ilişkileri analiz etmektedir." (Keyman, 2006: 6).

5.3.2. Küreselleşme Bağlamında Uluslararası İlişkiler Disiplini ve Realist Paradigma

Fuat Keyman'a göre, büyük bir hızla değişen ve dönüşen dünyada, "Küreselleşme" kavramını incelemekten günümüz uluslararası ilişkilerini kavrayıp anlamlandırabilmek neredeyse imkânsızdır. Küreselleşme ile birlikte dünya çok hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiş, sürekli hale gelen çok-boyutlu ve çok-katmanlı krizler tarafından şekillenmeye başlamıştır (Keyman, 2016: 509).

Devletler, ekonomiler, kültürler ve bireyler birbirleriyle bağımlı hale gelmiş, küresel sorunlara küresel yanıtlar verme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Örümcek ağına benzeyen dünyada uluslararası ilişkiler de bu temelde değişmektedir. Süreçler, ilişkiler, sorunlar iç içe geçmekte, birbirini etkilemekte ve küresel bir ağ içinde hareket etmektedir. Ülkelerin iç ve dış siyasetlerini birbirinden ayırmak zorlaşmakta, siyasi karar alma süreçleri değişim yaşamaktadır. Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu dünya siyaseti çok kutuplu, hatta kimilerine göre hiçbir kutbun olmadığı "sıfır kutuplu" siyasete dönüşmekte, askeri güce dayalı "sert güç" anlayışından demokrasi, diplomasi, ekonomi ve kültürel kimlik temelli "yumuşak güç" anlayışına geçilmekte, ülkeler arası ilişkiler "çok taraflı ilişkiler" haline gelmekte, devlet-dışı aktörler de büyük etkinlik kazanmaktadır. Tüm bunlardan uluslararası ilişkilerin pratiği kadar teorisi de etkilenmektedir (Keyman, 2016: 509-510).

Devletler, ekonomiler, kültürler ve hatta bireyler arası ilişkiler yaygınlaşmakta, derinleşmekte ve hızlanmaktadır. Yaşanan bu değişim ve dönüşüm süreci, yerel nitelikteki sorunların küresel sonuçlara yol açabildiği bir durum yaratmıştır. Ülkeler arası ve ekonomi, siyaset, kültür alanlarındaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin yaygınlaşması, derinleşmesi ve hızlanması süreci olarak tanımlanan küreselleşme, ulus-devletleri de etkilemiştir. Zira ulus-devletlerin karşı karşıya kaldıkları sorunlar da küreselleşmiş, bu da küresel çözümleri gerektirmiştir. Küresel sorunların küresel ölçekte çözülmesi gerekliliği yeni aktörlerin müdahalesini getirmiş, ulus-devletlerin egemenliğinin ve iradesinin uluslar-üstü ve devlet-altı düzeylere aktarılmasına neden olmuştur. Uluslararası örgütler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları gibi birçok yeni aktör süreçte etkin rol almaya başlamıştır (Keyman, 2016: 510-511-512).

Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler'e büyük bir dinamizm ve düşünsel zenginlik kazandırmış, disiplinin içeriğini genişletmiştir (Kan, 2011: 1). Küreselleşme olgusu, Uluslararası İlişkiler disiplininin hem hacimsel genişlemesine hem de konularının çeşitlenmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, Uluslararası İlişkiler disiplini, yalnızca ya da ağırlıklı olarak devletlerarası ilişkilerin incelendiği ve anlatıldığı bir alan olmaktan çıkmıştır. İnsan hakları, demokrasi, uluslararası terörizm, ekolojik sorunlar, nüfus hareketleri, sağlık sorunları ve enerji politikaları gibi konular disiplinin daha fazla yoğunlaştığı alanlar haline gelmiştir (Kan, 2011: 6). Bu durum en başta disiplinin uzun yıllar boyunca hâkim paradigması olan Realizm'i etkilemektedir.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Soğuk Savaş'ın ani sonu, dünya siyasetinin halen çok şaşkıncı olduğunu hatırlatan bir olay olarak Uluslararası İlişkiler araştırmacılarının teorik araç ve bilgilerinin yeterliliği konusunda şüphe uyandıran son derece çarpıcı bir siyasi değişimdir. Bu değişimin sonucunda Uluslararası İlişkiler araştırmacıları kendi fikir ve teorilerinin yeterliliğinde kusur aramaya başlamışlar, disiplinin teorik durumu hakkında ciddi biçimde düşünmeye başlamışlardır (Ikenberry ve Doyle, 2015: 269).

Küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı gelişmeler Uluslararası İlişkiler disiplininin çalışma alanını -uluslararası- belirsizleştirmekte ve inceleme birimi olan "devlet" in merkeziliğini azaltmakta, dolayısıyla disiplinin özerkliğini tehdit etmektedir. Sosyal bilimler içinde özerk bir disiplin olarak Uluslararası İlişkiler'in konumunu koruyabilmesi yeni açılımlar yapmasına bağlıdır. Dünya siyaseti artık "uluslararası"ndan ziyade "küresel" nitelikler göstermekte ve devletler bu küresel ortamın yegâne aktörü olmaktan çıkmaktadırlar. Çok uluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası örgütler ve küresel terör teşekkülleri gibi birçok yeni aktör söz konusudur, dolayısıyla disiplinin çalışma alanı "uluslararası"ndan "küresel"e, inceleme birimi de tekillikten -devlet- çoğulluğa doğru kaymıştır. Uluslararası yerine küresel bir çalışma alanı ve inceleme birimi olarak da devletlerin dışyüzü yerine küresel aktörlerin hepsi gündeme gelmiş bulunmaktadır (Ateş, 2009: 21-22).

Uluslararası İlişkiler disiplininin özerkliğini devam ettirebilmesi, değişen çalışma alanı ve inceleme birimine uygun yeni kavramsal ve kuramsal girişimlere bağlıdır. Tanımlayıcı kavramların oluşturulması ve bu temelde yeni

kuramların geliştirilmesi, disiplin özerkliğinin devamında belirleyici olacaktır. Dünya siyasetinin yeni durumunu açıklayabilecek kuram geliştirebilme kabiliyeti özellikle önemlidir. Disiplini geçmişte siyaset biliminden, hukuktan, tarihten ve kısmen iktisattan bağımsız hale getiren nitelikler dönüşen ilişkiler çerçevesinde belirsizleşmiş ve Uluslararası İlişkiler disiplini bir yol ayrımına girmiştir. Bununla birlikte, disiplinin özerkliğini koruması zor olsa da mümkündür. Öncelikle, egemenlikleri aşmıyor bile olsa devletler halen dünya siyasetinde diğer aktörler ile birlikte ortak kararlar almaktadırlar ve bu durum değişecek gibi görünmemektedir. Dolayısıyla, disiplini öteki sosyal bilimlerden özerk kılabilecek çalışma alanı ve inceleme birimi halen mevcuttur. Ayrıca, yaşanmakta olan değişim ve dönüşüm sürecine uygun yeni kavramlar ve kuramlar geliştirilmesi de mümkündür. Bu doğrultuda, Davut Ateş, Uluslararası İlişkiler'in muhtemel yeni adının "Küresel İlişkiler" olacağını öngörmüştür (Ateş, 2009: 22).

Torbjorn L. Knutsen'e göre, çok sayıda bilim insanı Westfalyen devletler sistemine dayanan incelemelerin dar görüşlü doğasını fark ederek aşmıştır. Aynı zamanda, "ulusal birlik" ve "devlet egemenliği" gibi temel kavramların literatürde abartıldığı da anlaşılmıştır (Knutsen, 2015: 376-377).

Küreselleşme sürecinde Uluslararası İlişkiler disiplini, "uluslararası" sıfatına rağmen devletler arasındaki ilişkilerden çok daha fazlası ile ilgilenmektedir. Artık "Dünya Politikası" ya da "Küresel Politika" olarak adlandırılabilir bir bilimsel alan söz konusudur ve bu alanda uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler, çevreci örgütler ve terörist gruplar gibi (ulus-devlet dışında da) birçok farklı aktör faaliyet halindedir. Ayrıca, küreselleşme sürecinde disiplin devlet-içi faktörlere de yoğunlaşmaktadır (Viotti ve Kauppi, 2016: 1).

Tanımlanmasındaki zorluklara ve tüm karmaşıklığına rağmen küreselleşme, halen yaşanmakta olan bir süreç ve realitedir. Fakat Realist paradigmanın savunucuları tarafından tam anlamıyla reddedil(e)mese bile önemsizleştirilmek istenmektedir. Çünkü küreselleşmenin dinamikleri bizzat Realist paradigmanın içeriğine ve önermelerine yönelik tehdit oluşturmaktadır. Uzun yıllar boyunca egemen paradigması Realizm olan Uluslararası İlişkiler disiplini ise bu anlamda bir "ontolojik devrim"e ihtiyaç duyulmaktadır

(Booth, 2015: 330). Dünya siyasetinin kapsamı ve algılanma biçimi büyük ölçüde değişmiştir.

Faruk Yalvaç'a göre, Uluslararası İlişkiler kuramında devlet kavramıyla ilgili son yirmi yılın en önemli gelişmesi devlet kavramının ortodoks Uluslararası İlişkiler kuramında kullanıldığı şekliyle stratejik bir nesne olarak değil, sosyo-ekonomik bir kurum olarak kuramsallaştırılması sürecidir... Devlet ve devletler sistemi daha geniş bir toplumsal bütünlüğün parçası olarak incelenmeli, kapitalist dünya ekonomisi ve devletler sistemi konusunda yapılacak analizler diyalektik olarak uluslararası toplum ve evrensel ahlaki ilkelerin gelişmesi ile de ilişkilendirilmelidir (Yalvaç, 2011b: 50). Çünkü Uluslararası İlişkiler kuramının devlet paradigması ve bizzat devletler sistemi, devletin bir iktidar ve hâkimiyet biçimi olarak üretilmesinin ayrılmaz bir parçası olarak devlet ötesi yaşam biçimlerinin oluşmasına ve insanın ahlaki gelişmesine bir engel oluşturmaktadır. Bu nedenle, sürekli olarak devletin nasıl yeniden üretildiğinin açıklanmasındansa, devlet ötesi bir yaşama geçişin koşulları da incelenmelidir (Yalvaç, 2011b: 50).

Faruk Yalvaç, anarşi kuramının varsaydığı, ulusal çıkarları için güç peşinde koşan rasyonel egoist devlet anlayışının toplumsal olarak üretilmiş ve tarihsel olarak belirlenmiş olduğunu, devletler sisteminin zorunlu bir özelliği olarak görülmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Devlet önyargılı norm ve yapıların aşılması gerektiğini vurgulayan Yalvaç'a göre asıl sorun, devletlerin ötesinde ve iktidar ilişkilerinin olmadığı bir dünyanın nasıl kurulabileceğidir (Yalvaç, 2011b: 50-51).

Aslında Realizm'in çağdaş dünya sisteminin güç yapısıyla ilgili anarşi tespiti büyük ölçüde doğrudur ve bu güç yapısı ulus-devlet sistemine dayanmaktadır. Ne var ki, Uluslararası İlişkiler teorisinde bu güç yapısı meşrulaştırılmış ve tüm toplumsal değişim projeleri önünde bir engel oluşturmuştur. Söz konusu güç sisteminin aşılması, sosyo-ekonomik nedenlerinin anlaşılması ile de ilgilidir. Devlet ötesi ve egemenlik sonrası adil ve özgür bir yaşam ancak bu şekilde anlaşılabilir. Yalvaç'a göre, dünya siyasetine bir tür dünya vatandaşlığı bilinci ve kozmopolit bir yaklaşım ile bakılmalı, ahlak anlayışı ise ulus-devlet ile sınırlı tutulmamalıdır. Barışın önkoşulu, Kant'ın önerdiği gibi veya ona benzer şekilde insanlığa karşı evrensel bir sevgi duygusuna sahip olmaktır (Yalvaç, 2011a: 285).

Bu noktada “Küresel Etik” kavramı üzerinde de düşünmek gerekmektedir. “Küresel etik, küreselleşmeyle ilişkisi sebebiyle, özellikle küresel problemlere yoğunlaşmış ahlak çalışması olarak temayüz etmekte ve insanın saygınlığının ve biyolojik varlığının korunması amacını taşımaktadır. Küresel etik ‘bütün insanlığın iyiliği gözetilerek formüle edilmiş bir ahlak sistemi’ olarak tanımlanır.” (Altan, 2011: 143).

“İnsanlığı bir ideal olarak öne çıkararak ve hümanist bir karaktere sahip olan Küresel Etik, ekolojik problemleri, insan hayatını korumak üzere savaş karşıtlığını, bitki ve hayvanları korumaya yönelik ekolojik bilinci, yerlilerin ve göçmenlerin haklarını, ekonomi ve teknolojiyle ilgili ahlaki problemleri de kapsıyor. Bununla birlikte, Küresel Etik literatürü genel olarak üç temel meseleye değiniyor: İnsan hakları, çevre hakları ve kadın hakları. Küresel Etik, bütün insanlığı kapsayan evrensel değer ve normlar aramakla birlikte, küresel sorumluluk fikrine de vurgu yapıyor.” (Altan, 2011: 143-144).

Küresel Etiğe giden yolun Panhümanizm’den geçtiğini öne süren Mehmet Altan, bunun için de “Küresel Vicdan” a ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Küresel bir vicdanla Panhümanizm’i gerçekleştirmenin önkoşulu ise küresel meselelere artık ulus-devlet mantığından vazgeçerek bakmaktır (Altan, 2011: 146-149-150-157-159).

“Son yıllarda küreselleşmenin doğası, kapsamı ve sonuçlarından daha tartışmalı veya bu çapta bir literatür zenginliğine yol açmış başka bir konu düşünmek zordur. Aynı zamanda Uluslararası İlişkiler teorisi kadar küreselleşmeye dair bu tartışmalara ve literatüre yatırım yapmış başka bir akademik alan da yoktur. Çünkü basitçe söz konusu olan, siyasi şekillenmenin makul biçimde uluslar arası ilişkilere (kelime anlamıyla ‘uluslar arasındaki ilişkiler’) dâhil diye tanımlanabilecek ulusal birimlerden menkul olup olmadığıdır. Eğer küreselleşme, çoğunun belirttiği gibi, günümüz çağını ifade ediyorsa ve eğer, yine çoğunun belirttiği gibi, küreselleşmenin kapsamı ulusal olanın önemini ne düzeyde kaybettiğinin ifadesi ise, ‘Post-uluslararası ilişkiler’ çağında küreselleşme çoktan başlamıştır.” (Hay, 2016: 312-313).

“Açıkçası, küreselleşme tezi baz alındığı takdirde ‘uluslararası ilişkiler’ teriminin kendisi bile modası geçmiş bir kavrama dönüşmektedir.” (Hay, 2016: 312). “Küreselleşmenin kendisinin Uluslararası İlişkiler teorisinin belirleyici

varsayımlarına getirdiği tehdidin kapsamı göz önüne alındığında, küreselleşme tam da bir akademik araştırmanın alanı olan ‘uluslararası ilişkiler’in tanımını sorgulamaktadır.” (Hay, 2016: 313). “(...) Uluslararası İlişkiler teorisinde küreselleşme tartışması aslında devlet merkezli ve devlet merkezli olmayan teorisyenler arasındaki uzun soluklu bir tartışmanın salt cisimleşmiş halidir.” (Hay, 2016: 314).

Colin Hay’e göre, Realizm ve Neo-Realizm’in küreselleşme tartışmaları nedeniyle kaybedecek çok fazla şeyi vardır. Bu nedenle Realistler küreselleşme konusuna şüpheli bir biçimde yaklaşmaktadırlar. Realist paradigma devlet merkezli bir ontoloji üzerinden kurulmuştur fakat küreselleşme tezine göre ulus-devletin sonu gelmiştir. Devlet merkezli ve devlet merkezli olmayan duruşlar arasındaki ontolojik bir ihtilaf olarak küreselleşme konusu, bizzat Realist paradigmayı önemsizleştirdiği için (Hay, 2016: 314-315-316), Realistler de bir öz-savunma refleksi olarak küreselleşmenin önemini yadsıma eğilimi göstermektedirler.

Genel olarak Liberal paradigmanın küreselleşme bağlamında Realizm’e yönelik eleştirileri şu temel iddia dizileri halinde özetlenebilir (Hay, 2016: 315-316):

1. Realizm’in kendisini dayandırdığı, ulus-devletin egemenlik ve siyaset yapma kapasitesinin her ikisi de devletin alan ve kontrolünün ötesindeki sınır aşırı akışların çoğalmasıyla birlikte çok kritik bir düzeye çekilmiştir.
2. Küreselleşme faaliyet alanı ve çap olarak küreselleşen meselelerin (örneğin iklim değişimi veya küresel salgın tehdidi) çoğalmasıyla ilişkilidir (ya da bu meselelerden doğar); bunların çözümlerinde, tartışmalı olmakla birlikte, ulus-devletin kapasitesi hiçbir zaman yeterli olmamıştır.
3. Bu zorluklara yanıt olarak, ulus-devletlerin iradesi dâhilinde olsun ya da olmasın, küresel yönetiminde bir dizi hakiki ulus-aşırı kurum ortaya çıkmıştır ki, bu kurumlar bizi ulus-devlet döneminin ötesine taşıyarak temelde dünya politikasının karakterini değiştirmektedirler.
4. Bu yeni çok katmanlı ve çok seviyeli politik şekillenme farklı bir dizi potansiyel dolaylı aktörlerle doludur. Ve bu, (hepsi olmasa da) bazı ulus-devletleri içerirken, ulus-devlet artık tek önemli temel aktör olma özelliğini taşımamaktadır.
5. Küreselleşme ile bağlantılı gelişen ulus-aşırı politik düşünce ‘alçak siyaset’in görece belirginliğini arttırmaya hizmet ederken Realizm’in asıl olarak ilgilendiği ‘yüksek siyaset’i aşağı çekmiştir.

6. Ekonomik küreselleşme süreci, sermayenin artan hareketliliğiyle ve bir ulusal yetki sınırından diğerine akma kapasitesini arttırmasıyla devlet karşısında sermayenin gücünü arttırmıştır. Bu da tüm iç politika yapma alanlarının özünde depolitize olmasına yol açmıştır.

7. Tüm bunlar birlikte düşünüldüğünde, Realist varsayımlara karşı küreselleşmenin ortaya koyduğu bu medyan okumalar Realizm'i teorik bir doktrin olarak çürütmekle kalmayıp aynı zamanda göbekten bağlı olduğu ulus-devlet döneminin de geride kalmasına yol açmıştır.

Bu eleştiriler temelinde oluşan tartışma, Realizm'i ve Neo-Realizm'i, küreselleşme ve küreselleşme teorilerinin taraftarları karşısında doğrudan markaja almıştır (Hay, 2016: 316).

Bununla birlikte, Barry Buzan, küreselleşme konusu bağlamında detaylı bir Realizm savunması yapmıştır. Küreselleşme sürecinin yarattığı birçok etkiyi kabul eden Buzan, uluslararası sistemde devletin anahtar bir siyasi birim olmaya ve devletlerarası ilişkilerin de güç siyaseti kapsamında kalmaya devam ettiğini öne sürmüştür. Geleneksel güç siyasetinin ve Güç Dengesi Teorisi'nin daha az anlamlı bir hale dönüştüğünü kabul etse de Buzan'a göre, devletler halen karar alma mekanizmalarında kilit önemdedir. Küreselleşme, dünyanın farklı bölgelerinde farklı düzeylerde etki yaratan bir süreçtir ve bu anlamda eşitsiz bir biçimde gelişmektedir fakat uluslararası sistemde devletler halen temel otoritelerdir. Devlete alternatif ne tür bir siyasi birimin var olduğu ya da ne tür bir yeni düzene geçileceği konusunda belirsizlik vardır. Buzan'a göre, küreselleşme "Alçak Siyaset" alanlarına bağlı ekonomik bir olgudur ve Realizm söz konusu alanlarla daha önce hiç ilgilenmemiştir. Uluslararası politikanın Realist karakterini koruduğunu belirten Buzan, aslında devletlerin egemenliklerini yönetim olgusu temelinde ulus-aşırı mekanizmalara akıttıklarını iddia etmektedir. Buzan'a göre, uluslararası politikanın içeriğindeki arslan payı öz olarak devletçi ve dolayısıyla karakter olarak da Realist kalmıştır (Barry Buzan'dan Aktaran Hay, 2016: 317-318).

"Devlet dışı aktörlerin önemi ve ulus-aşırı faaliyetlerin kapsamı aşikârdır. Bundan uluslararası politikanın devlet-merkezci tasarımının bunlar tarafından kadük kılındığı sonucu çıkmaz" (Waltz, 2015: 119) diyen Kenneth Waltz'a göre ise, "devletler, etkileşimleri uluslararası politik sistemlerin yapısını oluşturan birimlerdir. Uzun bir zaman da öyle kalacaklardır." (Waltz, 2015:

121). Tıpkı iktisatçıların piyasaları firmalara göre tanımlamaları gibi, Waltz da uluslararası politik yapıları devletlere göre tanımlamıştır (Waltz, 2015: 119).

Küreselleşme sürecinin, temel aktörler olarak devletleri önemsizleştirdiği iddiasına karşı Waltz şunları yazmıştır:

“Devletler devlet dışı aktörlerle birlikte, kendi dramlarını sahneye koydukları ve tekdüze işlerini yürüttükleri sahneyi kurar. Devletler uzun dönemler boyunca devlet dışı aktörlerin işlerine burunlarını pek sokmamayı tercih etseler de, ya edilgen biçimde gayri resmi kuralların gelişmesine izin vererek ya da artık kendi işlerine gelmeyen kuralları değiştirmek için etkin biçimde müdahale ederek ilişkinin şartlarını saptarlar. Kriz meydana geldiğinde, devletler diğer aktörlerin işleyişlerinde uyacakları kuralları yeniden koyarlar. İnsan, zayıf devletlerin güçlü uluslararası şirketlerin işleyişini engelleme yeteneği ve bu şirketlerin o devletlerin isteklerine gösterdiği dikkat karşısında gerçekten de hayrete düşebilir.” (Waltz, 2015: 120).

Aslında ulus-aşırı karşılıklı bağımlılık ve küresel yönetim süreçlerine odaklanmaktan öğrenilecek çok şey olsa da, ulusal ve uluslararası arenanın her ikisinde de tek değilse bile temel bir aktör olan devlete dönük geleneksel odaklanmadan da edinilecek derin çıkarımlar vardır. Sonuçta her iki odaklanma da birbirini karşılıklı olarak dışlamamaktadır. Durumu bu şekilde tespit eden Colin Hay, “Post-Enternasyonal İlişkiler”i konuşmak için daha erken olduğunu ifade etmiştir (Hay, 2016: 331-332).

5.4. Küresel İlişkiler Realitesi, Eleştirel Dönem ve Postmodern İddialar Karşısında Realizm’in Paradigmatik Konumu

Kenneth Neal Waltz’un sorduğu, “Gelecek, neden geçmişten farklı olsun?” sorusuna (Waltz, 2008: 23) en kısa ve özlü yanıtı aslında Heraklitos, bundan yaklaşık 2500 yıl önce “Değişmeyen tek şey, değişimin kendisidir” diyerek vermiştir. Dünya değişmekte, insanlar değişmekte, devletler değişmekte, kapitalist iktisadi sistem değişmekte ve siyaset de değişmektedir. Bugün kapitalist sistemin bir üst aşaması olan emperyalizm döneminde yaşamakta olduğumuz iyi bilinen bir Marksist analizdir. Gerek kapitalizmi savunanlar gerekse eleştirenler bugün yaşanmakta olan süreci “Küreselleşme”

kavramı ile tanımlamaktadırlar. 21. yüzyıl dünya siyaseti geçmiş dönemlerden çok daha farklı niteliklere ve karakteristik özelliklere sahiptir.

Küreselleşme; Batı'nın altyapısı ve üstyapısı ile tüm dünyaya yayılması (Oran, 2001: 4) anlamına geldiği gibi, kapitalizmin evrenselleşmesi süreci (Duman, 2002: 15) olarak da tanımlanabilmekte, bir başka açıdan ise, ulusal niteliği olmayan bir kapitalist sınıf yaratma projesi (W.I. Robinson'dan Aktaran Karacasulu, 2009: 64) olarak algılanabilmektedir. Liberal perspektiften bakıldığında daha farklı bir şekilde tanımlanmakta, aslında her kesime göre farklı anlamlara gelebilmektedir. Tanımlanmasındaki farklılıklar bir yana, küreselleşme, yaşanmakta olan bir süreç ve günümüz dünyasının realitesidir. Küreselleşme kapitalizmin ulaştığı son aşamadır.

Küreselleşme sürecinin ivme kazanması, yeni bir dizi teorik gücüğü de beraberinde getirmiştir. “Bunlar arasında, karmaşıklığın geleneksel doğrusal düşünce açısından doğurduğu zorluklar, günümüzde dünyanın tek bir ahlaki toplum oluşturma olasılığı ve teorik paradigmalardan değerinin azalması sayılabilir. Paradigmalar anlayış ve sezgi sunabilir fakat aynı zamanda algısal alanımızı sınırlandırabilir.” (Heywood, 2016: 116).

Küreselleşmenin, devlet egemenliğine yönelik etkilerini Andrew Heywood şu şekilde özetlemiştir:

“Küreselleşmenin, devlet egemenliğini kısıtladığı ve ‘post-egemen yönetim’ olarak bilinen bir duruma neden olduğu görüşü yaygındır. Özellikle ekonomik egemenlik, sınır-ötesi ticaret, sermaye ve diğer akışlar tarafından sınırlandırılmıştır. Bazılarına göre bu tür gelişmeler devletin doğasını değiştirerek ‘rekabet’ devleti, ‘piyasa’ devleti veya ‘post-modern’ devletin yükselişine neden olmuştur. ‘Düşüş’ literatürünün aksine, devlet otoritesinin geri döndüğüne dair artan sayıda kanıt mevcuttur. Böyle olmasının nedeni, yeni güvenlik tehditlerine tepkiler, devletin giderek ekonomik bir modernleşme aktörü olarak kullanılması ve kalkınmayı teşvik etme aracı olarak devlet-inşasına yapılan vurgudur. Çoğuna göre, devletin işlevlerini yerine getirdiği ortamdaki değişimler de, yönetimin yerine yönetişimin geçtiği anlamına gelmekte, bu da komuta ve kontrolden koordinasyona geçişi gerektirmektedir. Bu eğilim, yönetimin çeşitli düzeylere ‘esnetilmesi’ ve çok-düzeyleli yönetişimin ortaya çıkışıyla ilişkilendirilmektedir.” (Heywood, 2016: 175).

Küreselleşme süreci devletler açısından olumlu ve olumsuz etkiler yaratan bir süreçtir. Barry Buzan'ın, devletlerin egemenliklerini yönetim olgusu temelinde ulus-aşırı mekanizmalara akıttıkları (Barry Buzan'dan Aktaran Hay, 2016: 317-318), Kenneth Waltz'un, devletlerin halen küresel ilişkilerin koşullarını belirledikleri (Waltz, 2015: 120) ve Colin Hay'in, "Post-Enternasyonal İlişkiler"i konuşmak için henüz erken olduğu (Hay, 2016: 331-332) şeklindeki iddiaları Küreselleşmeci itirazlara karşı Realizm'in halen geçerli olduğuna dair ciddi birer savunu niteliğindedir.

Uluslararası politikanın geleneksel geçer akçesi olan askeri güç de Realist teorisyenlerce özel olarak vurgulanmıştır çünkü onlara göre uluslararası sistemi şekillendiren en önemli unsurlar güvenlik ve hayatta kalma kaygısıdır (Heywood, 2016: 261-262).

"Herkesin kendi başının çaresine baktığı bir dünyada devletler, kendilerini savunma yeteneğine sahip değillerse ulusal bir felaketle karşılaşır. Fakat güç politikasının askeri-temelli bu imgesi, büyüyen ticaret bağlantıları ve artan karşılıklı bağımlılığın devletlerarası savaşların maliyetlerini artırarak olasılığını azalttığını savunan Neo-Liberaller tarafından eleştirilmiştir. Böylece askeri kuvvet, daha az güvenilir ve daha az önemli bir politika seçeneği haline gelmiştir. Dolayısıyla modern dünyada devletler, kuvvet kullanımından ziyade ticaret yoluyla rekabet ederler." (Heywood, 2016: 262).

Uluslararası İlişkiler disiplinde gücün değişen doğası üzerine ciddi tartışmalar yürütülmektedir. Bu tartışmalar, uluslararası siyaseti güç ilişkileri şeklinde analiz eden Realist paradigma açısından büyük önem taşımaktadır.

"Küresel siyasette askeri güç gereksiz hale mi gelmiştir?" sorusuna "Evet" cevabı verenler karşısında Realistlerin "Hayır" cevabı verdikleri ve böylece uluslararası politikanın güç ilişkileri temelinde işlemeye devam ettiği iddiasını sürdürdükleri görülmektedir.

Liberal demokratik yönetimlerin yaygınlaşması nedeniyle savaşın modasının geçtiği iddiaları karşısında Realistler, uluslararası anarşik sistemde çatışma eğilimi devam ettiği için ve askeri güç, devletlerin hayatta kalması ve güvenliği için tek kesin güvence olmaya devam ettiği için, savaşların sona erdiği ya da erebileceği fikrini reddetmektedirler. Realistlere göre, savaş sonsuzdur (Heywood, 2016: 299).

Küreselleşme sürecinde, artık devletlerin ekonomik kazanımlarını savaş yerine ticaret yoluyla elde edebilecekleri, ekonomik karşılıklı bağımlılıklar nedeniyle savaşların çok daha büyük kayıplara neden olabileceği, ekonomik ilişki biçimleri ve ticaret nedeniyle tecrit edilmiş milliyetçilik türlerinin ortadan kalktığı şeklindeki argümanlar ile savaş yerine ticaretin daha kazançlı olduğu iddia edilmektedir (Heywood, 2016: 299).

Buna karşıt olarak ise Realistler, küreselleşme sürecinde devletlerarası savaşların azalmasının dünyayı daha güvenli bir yer haline getirmediğini öne sürmektedirler. Zira 11 Eylül ve diğer saldırılarda görüldüğü gibi küresel terörizm, dünyayı daha tehlikeli hale getirmiştir. Artık devletlerin hem daha sıkı iç güvenlik önlemleri almaları hem de yabancı terörist kamplarına ve belki de teröristleri himaye eden devletlere saldırmak için daha komplike askeri stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir (Heywood, 2016: 299).

Savaşın doğasındaki değişimler, tarafların yeteneklerine bakarak savaşın sonuçlarını tahmin etmeyi zorlaştırmıştır. Tarih boyunca Vietnam, Irak ve Afganistan’da ABD’nin yürüttüğü asimetrik savaşlarda bu durum açıkça görülmüştür. Bu tür “Kazanılmaz Savaşlar” dünya siyasetinde etkili olabilmek için alternatif askeri olmayan yöntemleri giderek daha cazip hale getirmektedir (Heywood, 2016: 299).

Ne var ki; iç savaşlar, etnik çatışmalar ve insani felaketler dışarıdan bir askeri müdahale olmaksızın istikrarı tehdit etmekte ve “İnsani müdahale” adı altında “İnsani savaşlara” yol açabilmektedir. Bu durum üzerinden de Realistler, askeri gücün küresel siyasette gereksiz hale geldiği iddialarına karşı çıkmaktadırlar (Heywood, 2016: 299).

Küresel siyasetin halen belirli ölçülerde güç ilişkilerinden de oluşuyor olması ve koşullarını da halen devletlerin belirliyor olması, tüm eleştirilere rağmen Realist analizlerin kısmen de olsa halen geçerli olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Realizm’in günümüz dünya siyasetini tam olarak açıklayamadığı da ortadadır. Gelinen süreçte Realizm, dünya siyasetini açıklamakta yetersiz kalmıştır.

Küreselleşme, her şeyden önce iktisadi altyapıda ortaya çıkan bir süreçtir ve temel olarak sermayenin uluslararasılaşması ile karakterize olmaktadır. Dünya pazarını genişletmek isteyen sermaye, ulusal sınırları aşarak

uluslararasılaşmış ve bu hareketin önündeki engelleri de aşama aşama yıkmaya başlamıştır.

Bu durum, sermayenin ulus-devletlere çok önemli hukuksal ve siyasal değişiklikleri dayatması anlamına gelmiştir. Bilgi Çağı'nın ve İletişim Devrimi'nin olanaklarını da kullanarak dünya üzerinde serbest hareket etme yeteneği kazanan sermaye, böylece liberal bir ekonomi yaratmıştır. Liberal ekonomi beraberinde liberal demokrasinin yaygınlaşmasını da getirmiştir.

Ulusal sınırların aşıldığı, ulus-aşırı alanın büyük bir dinamizm kazandığı bu süreç, devletlerin egemenliklerini kaybetmeye başladığı bir süreçtir ve bu da, ontolojik olarak devleti öncülleyen Realist paradigmanın açıklamakta zorlandığı bir gerçekliğe işaret etmektedir.

Değişen konjonktürde devletlerin egemenliği; devlet-üstü, devlet-altı ve devlet-dışı olmak üzere üç yöne doğru azalmaktadır. Bazı devletler üye oldukları uluslararası örgütlere birtakım egemenlik haklarını devredebilmekte, bazıları yerel yönetimler ile yetkilerini paylaşabilmekte, bazıları da belirli konulardaki sorumluluklarını sivil toplum örgütleri gibi hükümet-dışı kuruluşlara aktarabilmektedir. Üç yöne doğru güç kaybeden ulus-devletin halen dünya siyasetindeki koşulları belirliyor olması bir ölçüde doğrudur ama ulus-devletin egemenliğini kaybediyor olması da bir gerçekliktir.

Ayrıca, bu gerçekliğin de bir sonucu olarak artık devletler dünya siyasetinin biricik aktörleri olmaktan çıkmıştır. Çok uluslu şirketler, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler gibi birçok yeni aktör söz konusudur ve bu durum, devlet merkezli yaklaşımın sonunun geldiğine işaret etmektedir. Dünya siyasetindeki karar alma mekanizmaları daha demokratik bir şekilde ve yönetişim olgusu temelinde oluşmaktadır. Devletlerin halen koşulları belirlediği ve egemenliklerini kendi istekleri ile ulus-aşırı yönetişim mekanizmalarına aktırdığı şeklindeki bir Realizm savunusu bir ölçüde doğru olsa da, söz konusu koşullara aslında mecbur kaldıkları da unutulmamalıdır.

Egemenliklerini ulus-aşırı yönetişim mekanizmalarına aktırmaları kendi rızaları ile bile olsa aslında bir zorunluluk nedeniyledir. Örneğin, Avrupa Birliği uluslar-üstü bir yapılanma olarak üye devletlerin birçok konuda egemenliklerini ve yetkilerini devrettikleri bir örgüttür. Üye devletler

arasındaki işbirliğini temel alan bu yapılanma ile Avrupa refah ve zenginliğin arttığı bir siyasi coğrafya haline gelmiştir.

Bu konuda Kuzey Kore örneği çarpıcıdır. Otarşi temelinde yapılanmış bir devlet olarak Kuzey Kore, nükleer silah üreten ama yoksulluğun çok yaygın olduğu bir ülkedir. Herhangi bir AB üyesi ülke ile kıyaslandığında uluslararası işbirliğinin önemi daha kolay anlaşılabilir.

Uluslararası sermayenin hareket yasalarına direnen bir devletin üretilen zenginlikten pay alması son derece zordur. Çok uluslu şirketler, sermayenin dünya üzerindeki serbest dolaşımını sağlayan aktörler olarak devletlerin zenginleşmesinde belirleyici rolü olan birimlerdir. Devletlerin kendi içindeki gelir adaletsizliği ise ayrı bir konudur.

İktisadi kalkınma hedefindeki bir devlet için uluslararası sermayenin ülkeye girmesi günümüz koşullarında neredeyse bir zorunluluk haline geldiğinden, söz konusu devletin sermayenin hareket yasalarına uyum sağlaması beklenir. Bu ise, koşulları devletler belirliyor bile olsa, iktisadi kalkınma hedefinin devletleri sermayenin hareket yasalarına uyum sağlamaya zorladığını, uyum sağlamalarının kendi menfaatleri gereği olduğunu göstermektedir. Bu aslında günümüz dünya koşullarında zımni bir zorunluluktur. Kapitalist iktisadi sistemin ve sermayenin hareket yasalarının bir gereği olan bu durum, iktisadi kalkınma hedefindeki devletler için günümüz koşullarında bir zorunluluk haline gelmiştir. Aksi durumda, karşımıza Kuzey Kore gibi, nükleer silah üreten yoksul bir ülke çıkacaktır. Otarşi ve karşılıklı bağımlılık ikileminde gidişat ve yükselen trend, uluslararası sermayenin hareket yasalarına uyum sağlamak yönündedir.

Söz konusu zorunluluk iktisadi kalkınma hedefindeki devletler için geçerlidir ve bu zorunluluğa direnen bir devletin dünyada üretilen zenginlikten pay alması son derece zordur. Uluslararası ticaret temelinde uluslararası işbirliği olanaklarının kullanılması ve uluslar-üstü yönetim mekanizmaları ile devletlerin egemenliklerinden bazı tavizler vererek “Kazan-Kazan Mantığı” çerçevesinde zenginleşmeleri mümkündür. Bu, günümüz dünya siyasetinde güçlenen bir eğilimdir ve devlet merkezli bir yaklaşımda ısrar ederek açıklanması zor olan bir durumdur. Süreç ve gidişat bu yönde ilerlerken devletçi bir yaklaşımda direnmek günümüz dünya siyasetinin analizinde eksiklik yaratacaktır.

Yine AB örneğinde düşünülürse, gerçekte üye devletlerin egemenlik haklarından taviz verdikleri ama bu durumun Realistlerce, devletlerin yönetim süreçlerine egemenliklerini aktıttıkları, yani aslında egemenliklerini kaybetmedikleri şeklinde bir savunu ile karşılandığı görülmektedir. Realistlerin bu savunusu bir kelime oyunudur. AB üyesi devletler bazı egemenlik haklarından taviz vererek başka alanlarda çıkar sağlamaktadırlar. Uluslar-üstü bir yapılanma olarak AB, “Kazan-Kazan Mantığı”nın uygulandığı tipik bir örnektir ve devlet merkezli bir yaklaşımın açıklamakta zorlanacağı bir gerçekliktir. Realizm, bu konuda muğlak önermelere sahiptir ve yaptığı savunu da bir kelime oyununa dayanmaktadır. Pratikte yaşanan süreci gerçekçi biçimde analiz etmekte zorlanmakta, bir kelime oyunu ile geçiştirmektedir. Devletler, yönetim süreçlerine kendi rızaları ile katılıyor bile olsalar, bunun günümüz koşullarında iktisadi kalkınma için bir zorunluluk haline geldiği unutulmamalıdır. Egemenliklerini kendi rızaları ile ulus-aşırı yönetim mekanizmalarına aktarıyor olmaları, egemenliklerinin azalıyor olması sonucunu da değiştirmemektedir. Devletlerin egemenliklerindeki aşınma, yaşanmakta olan nesnel bir sürece uyum sağlama zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Bu sürece uyum sağlamamakta direnen devletler, Kuzey Kore benzeri bir duruma mahkûm olacaklardır.

Realizm, elbette otarşiyi savunmamaktadır ama uluslararası ticareti, uluslararası işbirliğini, uluslar-üstü yönetim mekanizmalarını ve karmaşık karşılıklı bağımlılık ilişkilerini gerektiği şekilde açıklayamamakta, bu konularda ciddi bir yetersizlik göstermektedir.

Devlet, artık ontolojik olarak öncüllemesi ve dünya siyasetinin biricik aktörü olarak kabul edilmesi mümkün olmayan bir birimdir. Artık temel olarak devlet yönetiminden değil, devletlerarası yönetim süreçlerinden bahsedilmekte ve bu da Realizm’in önermelerinde çok ciddi bir noksanlık oluşturmaktadır.

Küreselleşme esasen iktisadi bir süreç olup çok derin siyasi ve hukuki etkiler yaratmıştır. Ne var ki, ekonomik alan Realizm’in “alçak siyaset” kavramı ile önemsiz addettiği konulardan biridir ve bu nedenle Realist paradigma küreselleşme sürecinde yaşanan değişimleri açıklamakta zorlanmaktadır. Realizm daha önce ekonomik konular ile pek fazla ilgilenmemiştir ve dolayısıyla bu alanda başlayıp çok derin etkiler yaratan

küreselleşme sürecini değerlendirme tarzı da bir savunma refleksi şeklinde olmuştur. Önemsiz gördüğü bir alanın bu denli büyük değişimlere yol açması, Realizm’i söz konusu değişimleri de önemsiz olarak algılamaya ya da kerhen kabul etmeye itmiş, dolayısıyla Realizm adeta küreselleşme sürecinin karşısında konumlanmıştır. Önemsiz gördüğü ve karşısında konumlanarak kendisini savunmak zorunda kaldığı küreselleşme süreci, Realizm’in gerektiği şekilde açıklayamadığı ama son derece önem arz eden değişimler yaratmıştır.

Bununla birlikte, günümüz dünya siyasetinin sadece güç ilişkileri temelinde analiz edilmesi de doğru değildir. Yaygınlaşan işbirliği olanakları ile çok çeşitli aktörler sinerji yaratabilmekte, kendilerinden daha güçlü odaklar karşısında bile hedeflerine ulaşabilmektedir. Greenpeace adlı örgütün internet üzerinde düzenlediği bir imza kampanyası ile Kuzey Buz Denizi’ndeki bir petrol arama tesisinin faaliyetlerine engel olması mümkündür. Oysa Greenpeace’in askeri bir gücü yoktur. Bu durum, İletişim Devrimi’nin olanakları da kullanılarak dayanışma ve işbirliği ile sinerji yaratılabildiğini, güçlü aktörlere rağmen başarılı olunabildiğini göstermektedir. Hiçbir askeri gücü olmayan bir sivil toplum kuruluşunun kendisinden daha güçlü olan aktörlerin aleyhine sonuçlar yaratabiliyor olması, devlet dışı aktörlerin varlığını teyit ettiği gibi, sadece güç ilişkilerinden oluşan bir dünya siyaseti varsayımına da aykırı bir gerçekliğe işaret etmektedir. Dolayısıyla dünya siyasetinin güç ilişkileri temelinde analiz edilmesi her koşulda doğru sonuçlar vermemektedir. Realizm, bu açıdan da yetersiz kalmış bir paradigmadır.

Gücün doğası değişmiş, askeri/fiziki anlamının dışında, hatta ekonomik anlamının bile dışında soyut/manevi bir güç algısı/kavramı ortaya çıkmıştır. Barry Buzan’ın da kabul etmiş olduğu gibi, geleneksel güç siyaseti ve Güç Dengesi Teorisi daha az anlamlı bir hale dönüşmüştür. Günümüz dünya siyasetini klasik güç anlayışı ile analiz etmek gerçekçi sonuçlar vermeyecektir. Klasik güç ilişkileri dışında da bir ilişkiler alanı oluşmuştur. Askeri/fiziki gücün önemi azalmış ve bu gerçeklik, Sert Güç / Yumuşak Güç ayrımı ile de teyit edilmiştir.

Küreselleşme sürecinde birey önem kazanmıştır. İnsan hakları hukuku ve evrensel ahlak gibi olgular bireyin varlığını ve haklarını koruyan temel değerlerdir. Küresel bir vicdan oluşmaya başlamış ve buna giden yolu da Mehmet Altan, Panhümanizm olarak öngörmüştür. Gerçekten de, insanlığın

ortaklaştığı evrensel ilkeler, dünyanın en gelişmiş metropollerinden en ücre köylerine kadar yayılmakta, hümanist felsefe temelinde yeni ortak değerler oluşmaktadır. Bu, küreselleşme sürecindeki kültürel etkileşimin olumlu bir sonucudur.

Ne var ki, dünya siyasetini güç ilişkileri temelinde analiz ederek evrensel ahlaki tali önemde gören Realist teori geleneği, bu tür bir manevi değişime uyum sağlamakta zorluk çekmektedir. Gidişat küresel vicdanın oluşması yönüdeyken dünya siyasetini temel olarak güç ilişkileri ile analiz etmek sürecin akışına direnmek anlamına gelmekte ve Realizm’i realite karşısında yetersiz bırakmaktadır.

Günümüz dünya siyasetinde birey bile başlı başına bir aktördür. Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvuran bir birey, büyük devletlerin ve güçlü aktörlerin aleyhine kararlar alırdabilmekte, onlara rağmen başarı kazanıp hedeflerine ulaşabilmektedir. Uluslararası insan hakları hukuku ve evrensel ahlak ilkeleri, bireyin varlığını ve haklarını koruyan olgular olup Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi uluslararası mekanizmalar ile bireyi önemli kılmakta ve bir aktör durumuna getirmektedir. Bu durumu Realist perspektiften açıklamak bir hayli zordur. Neo-Klasik Realizm’de devlet adamları da bir aktör olarak görülüyor olmasına rağmen, burada söz konusu olan daha geniş anlamda insan bireyidir. Uluslararası mahkemelerin artan etkinliği ve birçok durumda bireyleri belirleyici aktörler konumuna yükseltmeleri günümüz dünya siyasetini geçmiş dönemlerden farklılaştıran ve özgün kılan önemli bir değişimdir. 21. yüzyılda birey de küresel siyasetin bir aktörü durumundadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin bir uluslararası hukuk mekanizması olarak artan etkinliği, bireyin dünya siyasetinde kimi zaman belirleyici olabileceğini göstermekte, bu anlamda dünya siyasetinin analizinde ontolojik olarak bireyi de öncülleyen bir teorik/paradigmatik yaklaşımın gerekliliğine işaret etmektedir. Katı devletçi bir yaklaşımın küresel siyasette bir aktör olarak birey faktörünü gerektiği şekilde tanımlayıp izah etmesi bir hayli zordur.

Soğuk Savaş sonrasında küreselleşmenin de etkisiyle etnik kimlik hareketleri yükselişe geçmiş, dünyanın birçok bölgesinde ulusal kurtuluş hareketleri oluşmuş ya da mevcut hareketler güçlenmiştir. Her biri kendisini

siyasi bir irade olarak ortaya koyan bu hareketler Realizm'in açıklayıcılık kapasitesini aşan bir realiteye işaret etmektedir. Zira Realist paradigma kapsamında "Ulusal kurtuluş hareketleri" gibi bir kategori yoktur. Bu eksiklik Realizm tarafından dünya siyasetinin gerektiği şekilde analiz edilmesini bir hayli zorlaştırmaktadır. Abhazya, Güney Osetya, Kosova, İskoçya ve Katalonya gibi bölgelerin siyasi bağımsızlığa yönelik iradeleri, Realizm açısından paradigmaya içkin bir yetersizliğe işaret etmektedir.

21. yüzyılda dünya siyaseti, örümcek ağına benzeyen ilişkiler ağından oluşmaktadır. Uluslararası sermayenin devlet sınırlarını aşan biçimde serbest hareketi, uluslararası örgütlerin devletlere rağmen belirleyici kararlar alıp uygulayabilmesi, sivil toplum kuruluşlarının büyük devletlere rağmen hedeflerine ulaşabiliyor olması ve etnik kimlik hareketlerinin yükselişi gibi tüm gelişmeler bu gerçekliğe işaret etmektedir. Küresel ilişkilerden oluşan günümüz dünya siyasetinin katı devletçi bir yaklaşım ile analiz edilmesi son derece zordur. Realizm, bu konudaki yetersizlikleri nedeniyle Uluslararası İlişkiler disiplindeki egemen konumunu kaybetmiştir. Barry Buzan'ın, dünya siyasetinin Realist karakterini koruduğuna dair iddiası kısmen doğrudur zira ulus-devletlerin müdahale edemediği ve güç ilişkilerinin dışında yapılanmış çeşitli alanlar oluşmuş ve güçlenmiştir; bu da Realist analizlerin açıklamakta zorlandığı ve yetersiz kaldığı bir durum yaratmıştır.

Küreselleşme, temel olarak iktisadi altyapıda ortaya çıkan ve dünya siyasetinin hemen tüm alanlarında kendisini hissettiren bir süreçtir. Uluslararası İlişkiler disiplinde küreselleşme sürecine tekabül eden dönem ise Fuat Keyman tarafından Eleştirel Dönem olarak adlandırılmıştır.

Eleştirel Dönem'de Neo-Realizm'e yapılan eleştirileri Faruk Yalvaç altı başlık altında toplamıştır. Bunlar, "Neo-Realizm'e Yönelik Eleştiriler" bölümünde aktarılmıştır. Söz konusu eleştiriler detaylı biçimde ele alınırsa, ilk olarak; Neo-Realizm devletçi ve devlet merkezli bir teoridir ve uluslararası sistemin yapısının onu oluşturan devletlerin etkileşimlerinin bir sonucu olduğunu öne sürmektedir. Bu anlamda, Neo-Realizm'de iki türlü indirgemecilik söz konusudur. Birincisi, uluslararası sistem sadece siyasal bir yapıya indirgenmiş; ekonomi/politika ve iç toplum/dış toplum ayrımları ile, bütüncül aktörler olarak devletler arasındaki siyasi ilişkiler esas alınmıştır. Böylece, dünya siyasetinin analizi de bir hayli sınırlı kalmıştır. İkincisi,

indirgemeci teorileri eleştiren Neo-Realizm, uluslararası sistemin aktörleri olarak devletleri öncüllemesi nedeniyle aslında kendisi de ontolojik bir indirgemeciliğe kaymıştır. Verili devletlerin etkileşimleri ile oluşan sistem yapısının devleti ortaya çıkarması imkânsızdır ve bu nedenle de devletin kendisinin açıklanmasına gerek duyulmamıştır. Yapısalcı bir teorinin yapanlara bu denli önem atfetmesi, kendi içinde bir çelişki yaratmıştır. Devletler verili olarak ele alındığı ve yapının içinde yeni devletlerin nasıl ortaya çıkabileceği açıklanmadığı, buna ihtimal verilmediği için Neo-Realizm önemli bir eksiklik içermektedir. Mevcut devletleri öncülleyip verili ve sabit bir biçimde ele alarak ontolojik bir indirgemeciliğe kayan Neo-Realizm; Abhazy'nın, Güney Osetya'nın, Kosova'nın bağımsız birer devlet olarak ortaya çıkışı düşünüldüğünde teoriye içkin bir yetersizlik yaşamaktadır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na üye bağımsız devletlerin sayısı elbette değişebilir, bu tür bir ihtimale teori kapsamında yer verilmemiş olması ciddi bir eksikliktir. Neo-Realizm'in yapısalcılığı bu anlamda da sorunludur. Dünyanın herhangi bir yerinde bir etnik kimlik sorunu ya da ideolojik bir ihtilaf ile yeni bir devlet oluşabilir. Uluslararası yapıyı Neo-Realizm'de olduğu gibi sabit bir biçimde kavramsallaştırmak doğru değildir. Ayrıca, yapı ve yapanlar arasında diyalektik bir ilişki vardır, yapının içinde yeni birimler ortaya çıkabileceği gibi, yapanlar da yapıya müdahale edip değiştirebilirler. Aleksander Wendt'in bu noktada yapmış olduğu eleştirel analizler bir hayli önemlidir. Yapı-yapan etkileşimi yapılanma kuramları çerçevesinde ele alınırsa daha doğru ve gerçekçi sonuçlar ortaya çıkabilir.

İkinci olarak, Eleştirel Dönem'de Realizm, Pozitivist metodolojisi nedeniyle de eleştirilmiştir. Ampirik bilgiyi esas alan ve olgu-değer ayırımına dayalı Pozitivist metodolojisi ile Neo-Realizm, son derece yüzeysel analizler yapmakta ve evrensel ahlaki ilkeleri de göz ardı eden bir yaklaşım sunmaktadır.

Neo-Realizm'in dünya siyasetindeki derin yapı ve mekanizmaları açıklayamadığı görülmektedir. Uluslararası anarşi hemen herkesin gözlemleyebildiği yüzeysel bir bilgidir; anarşiyi yaratan tarihsel, toplumsal ve kültürel faktörler göz ardı edildiğinde, bu anarşik yapının işleyiş mekanizmaları tahlil edilmediğinde, anarşinin neden ve nasıl oluştuğu açıklanmadığında, yapılmış olan tespit de yetersiz kalmaktadır. Bu durum,

ampirik bilginin hakikat olarak sunulması ya da epistemolojinin ontolojiye dönüştürülmesi anlamında bir “Epistemolojik yanılğı”dır. Abartılı biçimde yapılan ama ciddi eksiklikler içeren anarşi tespiti, “Anarşofili” anlamına gelmiştir. Epistemolojik yanılğı konusunda Burak Ülman, Evren Balta-Paker ve Muhammed A. Ağcan’ın, “Anarşofili” konusunda ise Faruk Yalvaç’ın “Neo-Realizm’e Yönelik Eleştiriler” bölümünde aktarılmış olan eleştirileri ve tespitleri doğrudur ve yerindedir. Anarşi ezelden edebe gidecek bir yapı olarak sabitleştirildiğinde ve abartıldığında ortaya “Epistemolojik yanılğı” ve “Anarşofili” gibi iki hatalı yaklaşım çıkmaktadır.

Üçüncü olarak, Neo-Realizm tarih-dışı bir teoridir, tarihi bir süreç olarak göz ardı etmiş, anarşi başta olmak üzere hemen tüm kavramlarını verili ve sabit olarak sunmuştur. Bu durum, ezelden ebede giden anarşik yapı varsayımı kadar, verili devletler dışında anarşik yapıda yeni devletlerin oluşmasına ihtimal verilmeyişinde de görülmektedir. Politikayı mevcut güç ilişkileri içindeki bir teknik, gücü de temelde askeri güç olarak gören Neo-Realizm, gücün toplumsal temelini de göz ardı etmiştir. İsyanlar, devrimci ayaklanmalar, ulusal kurtuluş hareketleri ve işçi sınıfı mücadelesi gibi konular Neo-Realizm’in teori kapsamında yer vermediği, dolayısıyla açıklayamadığı ama dünya siyasetinde son derece önemli olan konulardır. Bu konularda Robert Cox ve Richard Ashley’in eleştirileri yerindedir. Mevcut dünya siyasetinin tarihsel bir süreç dâhilinde oluştuğu tespit edilmediğinde, mevcut durum durağan biçimde algılanmakta, değişim olasılıkları ve olanakları da göz ardı edilmiş olmaktadır. Bu ise statükocu ve değişime kapalı bir mantaliteye işaret etmektedir.

Dördüncü olarak, Neo-Realizm değişim konusuna bakışı itibariyle sorunlu bir teoridir. Anarşik yapı değişmeyeceğine göre değişim ya yoktur ya da çok kutupluluktan iki kutupluluğa geçiş gibi basit bir pozisyon değişikliğini ifade eder. Oysa sistemde ekonomik, kültürel, sosyal vd. değişimler de olabilmekte, Neo-Realizm bu tür değişimlere teori kapsamında yer vermemektedir. Örneğin, ekonomik bir süreç olarak küreselleşme ya da anarşi mantığının Kantçı kültür üzerinden oluşarak (Avrupa Birliği’nde olduğu şekli ile) dostluk temelindeki bir rol yapısına dayanması gibi değişimler dünya siyasetindeki önemli değişimlerdir ve Realizm, bu tür değişim olanaklarını göz ardı etmiştir.

Bununla birlikte, Neo-Realizm Soğuk Savaş'ın sona ermesini öngörememiş, sona erme nedenlerini de açıklayamamıştır. Değişimi temelde savaflara bağlayan teori, Soğuk Savaş'ın barışçıl biçimde sona ermesini izah edememiştir. Soğuk Savaş döneminin egemen paradigması olan bir teori geleneği, Soğuk Savaş'ın neden ve nasıl sona erdiğini açıklayamıyorsa bu, çok ciddi bir sorundur ve paradigmaya içkin çok önemli bir yetersizlik olduğunu göstermektedir. Dünya siyasetinde savaşız değişim olabildiği gibi, savaş her koşulda değişimi getirmez. Bazı değişimlerse devletlerin iç yapılarında başlayıp uluslararası alanda devam eder. Dolayısıyla Klevis Kolasi'nin Soğuk Savaş'ın sona ermesi konusunda Neo-Realizm'e yönelik eleştirileri doğru ve yerindedir. Soğuk Savaş'ın sona erme sürecinin Sovyetler Birliği'nin iç yapısındaki değişimler ile başlamış olması, devletlerin iç yapılarındaki heterojenliği göz ardı eden Realizm'in açıklayamadığı çok önemli bir konudur. Zaten bu konudaki yetersizliği nedeniyle Realizm revize edilmiş ve Neo-Klasik Realist teori ortaya çıkmıştır.

Beşinci olarak, Neo-Realizm uluslararası ilişkileri düzenleyen norm ve kuralları açıklamakta da yetersiz kalmaktadır. Uluslararası hukuk ve evrensel ahlak ilkeleri tali önemde görülmüş, işbirliği ise bir anomali olarak algılanmıştır. Çatışma ve güç ilişkileri temel alındığı için barışa istisnai bir durum olarak yer verilmiştir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerin yarım yüzyılı aşkın bir süredir kendi aralarında savaşmıyor olması, uluslararası hukuk, demokrasi ve evrensel ahlak ilkeleri temelinde işbirliği ve dayanışma ile barış içinde yaşıyor olmaları Realist perspektiften açıklanması zor olan bir realitedir.

Uluslararası hukuk kurallarını önceleyen ülkelerin ortaklaşması, dayanışma göstermesi ve işbirliği yapması durumunda barış her zaman mümkündür ve bu, bir anomali olarak görülmemelidir. Dünyada siyasetinde yükselen eğilim çatışma ve güç ilişkileri değil, işbirliği ve barışa yönelik yeni olanakların yaratılması yönündedir. Bu konuda, 17. yüzyıldan bu yana gelişerek günümüze gelen uluslararası hukuk sisteminin önemi yadsınamaz. Devletler ve tüm diğer aktörler uluslararası hukuk kurallarına riayet ettikleri ölçüde saygı görmektedirler. Uluslararası hukuk ve evrensel ahlak ilkeleri o kadar önemlidir ki, yaygınlaşması halinde uluslararası anarşik yapıyı bile değiştirebilirler. Bu konuda Liberal paradigmanın Realizm'e yönelik eleştirileri

bir hayli önemli ve aydınlatıcıdır. Aktörler arasında düşmanlık yerine rekabete, hatta dostluğa dayanan yeni algılama biçimleri oluşabilir.

Altıncı olarak, Neo-Realizm determinist yapısalcılığı nedeniyle de eleştirilmiştir. Neo-Realizm’de yapı, sınırlayıcı bir faktör olarak görülmüş, yapanlara sistemin dönüşümü açısından aktif bir müdahale öngörülmemiştir. Maceracı bir faşist devletin dünyayı işgale yeltenmeyeceğini (Nazi Almanya’sı gibi) ya da sosyalist devrim ile kurulan Troçkist bir devletin “Dünya devrimi” stratejisi ile uluslararası sistemi değiştirmeyeceğini kimse garanti edemez. Bazı aktörler de kendi aralarındaki bir işbirliği ile sinerji yaratarak uluslararası sistemi elbette değiştirebilirler. Fakat Neo-Realizm yapanları o denli pasif bir biçimde tanımlamıştır ki, hiçbir iradi müdahale olanağı tanınmamış ve söz konusu determinist içeriği ile de yetersiz kalmıştır. Bu konuda sadece maceracı devletler (Saldırgan Realizm’de bu tür bir ihtimale yer verilir) değil, ama uluslararası sistemdeki herhangi bir aktör de irade göstererek sistemin yapısına müdahale edebilir. İradi insan eylemi de küçümsenmemeli ve uluslararası anarşik yapının varlığı/önemi bu denli abartılmamalıdır. Konuyla ilgili, Mustafa Aydın’ın “Klasik Realizm’e Yapılan Eleştiriler” bölümünde aktarılan eleştirilerinin yanı sıra Richard Ashley’in ve Aleksander Wendt’in “Neo-Realizm’e Yönelik Eleştiriler” bölümünde aktarılan eleştirileri de bir hayli önemli ve aydınlatıcıdır. Neo-Realizm’de yapıya atfedilen nedensellik rolü eksik kalmış, yapanlar ise son derece pasif bir biçimde tanımlanmıştır. Uluslararası siyaseti yapılanma kuramları çerçevesinde analiz etmek gerçekliğe daha uygun sonuçlar verecektir. Yapı ve yapanlar arasındaki diyalektik ilişki ve etkileşim süreçleri göz ardı edilmemelidir.

Bununla birlikte; Eleştirel, Neo-Gramşiyen, Konstrüktivist vd. yaklaşımların yanında Eleştirel Dönem’in entelektüel içeriğini oluşturan Postmodernizm ise kendisini, iktisadi altyapıda başlayan bir değişim olarak küreselleşme sürecinin üstyapı alanındaki kültürel mantığı biçiminde tanımladığı için özellikle önemlidir ve Realizm’e yönelik çarpıcı eleştirilerde bulunmuştur.

“Eleştirel Kuram, Postmodernizm’den ayrı tutulabilir çünkü birçok Eleştirel kuramcı çalışmalarına rehberlik etmesi amacıyla sıkı metodolojik kriterler benimsemektedir. Hiçbir şekilde bilimi veya Pozitivizm’i tamamen reddetme yoktur. Ancak entelektüel öncüler ve temel varsayımlar bağlamında

ele alındığında Eleştirel Kuram'ın bakış açıları Uluslararası İlişkiler'deki Postmodernist anlayışla örtüşmektedir.” (Viotti ve Kauppi, 2016: 333).

Postmodernist teorisyenlerce, yaşadığımız dönem “Postmodern Çağ” olarak nitelenmekte ve Modern Çağ'ın aşılmağa olduğu öne sürülmektedir. Kelime olarak “Postmodernizm”, “Modernizm Sonrası” anlamına gelmektedir. James Der Derian, Postmodernizm'i “Geç Modernizm” olarak tanımlamış ve küresel bir olgu olarak değerlendirmiştir (Derian, 2015: 56). Fredric Jameson tarafından “Geç kapitalizmin kültürel mantığı” (Jameson, 1990: 59) olarak tanımlanan Postmodernizm, henüz yeni başlamış bir süreç olup tıpkı küreselleşme gibi varlığı hissedilen ama tanımlanması bir hayli zor olan bir kavrama işaret etmektedir. Fredric Jameson'ın tanımına göre, Postmodernizm, ulaştığı aşama ve yaşadığı yapısal değişim itibariyle kapitalist iktisadi sistemin psiko-kültürel mantığı olarak değerlendirilmektedir.

Dolayısıyla, küreselleşmenin ve Postmodernizm'in birbiriyle bağlantılı kavramlar olduğu öne sürülmektedir. Küreselleşme, dünya ekonomisinin ulaştığı bir üst aşamayı ifade ederken Postmodernizm, bu aşamaya denk gelen kültürel formasyona işaret etmektedir. Bu iki kavramın neredeyse eşzamanlı olarak gündeme gelmesi bir tesadüf değildir. İktisaden küreselleşen dünyanın, kültürel olarak da Modernite sonrası bir döneme, yani Postmodernite'ye geçiş yaptığı, Modern Çağ'ın kültürel ve mantıksal çerçevesinin aşıldığı düşünülmektedir. Ekonomik altyapıdaki değişim kültürel üstyapıda da değişim yaratmış ve Postmodernizm, küreselleşme adı verilen bu yeni sürecin kültürel mantığı olarak kavramsallaştırılmıştır. Dünya o denli derin bir dönüşüm süreci yaşamaktadır ki, örneğin, teknolojik gelişimin bir sonucu olarak üretimde tam otomasyona geçiş ihtimali, Marksist analizleri de geçersiz kılacak bir potansiyel yaratmıştır. Bu karmaşık süreç, aynı zamanda entelektüel hayatın hemen tüm alanlarında da kaotik bir etkide bulunmuştur.

Jürgen Habermas, Postmodernizm ile ilgili olarak, “Bu akım, Aydınlanma sonrası, Modernizm sonrası ve hatta tarih sonrasına ilişkin teorilerin kapsamı içinde” tespitini yapmaktadır (Habermas, 1990: 31). Bu tespitin, Francis Fukuyama'nın “Tarihin Sonu” teziyle olan benzerliği özellikle önemlidir. Tuhaf, tam olarak tanımlayamadığımız, belirsizliklerle dolu ama yeni bir psiko-kültürel yapının oluşmaya başladığını hissetmek hiç de zor değildir. Jean-François Lyotard ise, Postmodern kavramının “Gelecek zamanın

geçmişi” paradoksu ile anlaşılması gerektiğini belirtmiştir (Lyotard, 1990: 58). Kesin olan, insanlığın bir geçiş döneminde olduğudur.

Kendisini, özgürleşim ve özgürleştirim amacına dönük siyasal bir bakış açısı (Polat, 2010: 284-285) olarak sunan Postmodernizm’in Uluslararası İlişkiler disiplinde yer bulmaya başlaması 1980’lerde söz konusu olmuştur. Postmodernizm akımının kültürel-entelektüel yaşamda ve sosyal bilimlerde ortaya çıkması aslında 1950’lerde başlamış olmasına rağmen bunun Uluslararası İlişkiler’e yansımaları 1980’lerde olmuştur. Uluslararası İlişkiler’de Postmodern yaklaşımlar; Eleştirel, Neo-Gramşçıyan, Post-Yapısalcı, Post-Pozitivist, Feminist, Konstrüktivist vd. yaklaşımlar ile birlikte Eleştirel Dönem’in entelektüel içeriğini oluşturmaktadır. Westfalyen devletler sistemi, ulus-devlet, ulusal egemenlik, sınırların dokunulmazlığı gibi konularda disiplinin ana akım teorilerine yönelik çok ciddi eleştiriler yapan Postmodern teorisyenler, Postmodern yaklaşıma ihtiyaç duyulmasının en önemli nedenini, Uluslararası İlişkiler teorilerinin artık “tıkanmış” olması şeklinde açıklamaktadırlar. Modernizm’in etkisi altında geliştirilmiş ve ideolojik yönleri ağır basan yaklaşımlar artık dünya siyasetini anlamak ve anlamlandırmak noktasında yetersiz kalmaktadır. Yeni bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunu belirten Postmodern teorisyenler, “meta-anlatı”ları ve “gerçekliğin tekliği”ni reddetmekte, Modern Çağ’da kimliklerin birer “öteki” üzerinden ve suni olarak yaratıldığını savunmaktadırlar (Karabulut, 2016: 271-272-273).

Postmodern yaklaşım, uluslararası siyaseti modern-devletçi gelenekten beslenerek “okuyan” anlayışın eleştirisini yapmıştır. Geleneksel anlayışta, ulusal olan ilerlemeyi, akılcılığı veya en azından düzeni temsil ederken, uluslararası olan ise potansiyel bir tehdit kümesidir ve kaba kuvveti, düzensizliği ima etmektedir. Diğer devletleri sürekli düşman olarak algılayan devletler aslında böylece kendi varlıklarını da güvence altına almış olmaktadır (Kardaş ve Erdağ, 2016: 382-383). Bu durum Postmodern teorisyenlerce eleştirilen bir mantalitenin ürünüdür ve bu mantalite Realizm’de de belirgindir.

Uluslararası ilişkilerin devletlerarası şablon ile analiz ediliyor olması da yine Postmodernist teorisyenlerce eleştirilmiştir. Devlet dışı tüm diğer aktörlerin ikincil veya parazit olarak algılandığını iddia eden Postmodern

yaklaşım, ana akım Uluslararası İlişkiler teorilerini eleştiriye tabi tutmuştur (Kardaş ve Erdağ, 2016: 383).

“ (...) [Postmodernizm], Realizm’in teorikleştirdiği anarşik (yani üst otoritesiz), düzensiz, belirsiz ve kaotik bir dış (uluslararası) yapının karşısına düzenli, güvenli, hukuk ve adaletin gözetildiği bir (iç) siyasi yapının konulması fikrine itiraz eder. Bu türden bir sunumun, yani başka bir deyişle ‘tehlikeli dışarı’ ile ‘güvenli içeri’ ikileminin kurgusal olduğunu ve bu kurgunun devletin ortaya çıkmasında, toplumun gözünde meşruiyetini ve hayatını sürdürmesinde öneminin büyük olduğunu temellendirir. Bu yüzden (...) [Postmodernizm’e] göre devletler kimliklerini sürekli düşman aramak durumunda kalarak inşa ederler. Halkı istikrarsız kimliklere sahip bir devlet, içteki istikrarsızlığın ve düzensizliğin önünü almak için dış politikasını sıklıkla ‘dışarıdaki düşman devletlerin’ veya ‘dış tehditlerin’ varlığına dayandırır. Zira bu ‘dış tehditler’ ve düşmanlar içeride bir ‘ortak biz’in inşasında temel girdi ve gereçlerindedir.” (Kardaş ve Erdağ, 2016: 384).

Ahlakdışı bir algı ile devletlerarası ortamı inceleyen ve devleti ontolojik olarak öncülleyen Realizm, ciddi biçimde eleştirilmekte; devletin meşruiyetini aldığı ulusal kimliğin bir “öteki” üzerinden ve suni olarak yaratıldığı savlanmaktadır. Oysa evrensel ahlak ilkeleri temelinde dünyanın daha barışçıl bir yer olması mümkündür ve kozmopolit bir ahlaki tutum ulus-devletlerin dar çerçevesini aşan bir zihniyeti gerektirmektedir. Bu konudaki Postmodern itirazlar da Realizm’in Uluslararası İlişkiler’deki egemen konumunu yitirmesinde çok önemli bir entelektüel faktör olmuştur.

James Der Derian, küresel bir olgu olarak bahsettiği Postmodernizm döneminde etiğin Uluslararası İlişkiler’e ebedi bir dönüş yaptığını ifade ederek disiplinin ulaştığı aşamayı “Post-Teori” kavramı ile nitelendirmiştir (Derian, 2015: 55-56). Uluslararası İlişkiler’in ana akım teorilerinin içerik olarak eleştirilmesinden ya da olumsuzlanmasından öte, bizzat teori kavramına yönelik bir itiraz da söz konusudur ve bu itiraz, disipline etik değerlerin ebedi dönüşü biçiminde dile getirilmektedir. Olgu-değer ayırımına dayalı Pozitivist metodoloji temelinde oluşan tüm teoriler çok ciddi biçimde yapı-söküme tabi tutulmaktadır.

Eksiklikleri ve yetersizlikleri nedeniyle özellikle Eleştirel Dönem’den itibaren yoğun eleştiriler alan Realist paradigma, günümüz dünya siyasetini

açıklamakta zorlanmaktadır ve Uluslararası İlişkiler disiplindeki egemen konumunu kaybetmiştir. Günümüzde Uluslararası İlişkiler’de bir anlamda, “Post-Realist Dönem” yaşanmaktadır. Bu dönem, Andrew Linklater’ın “Post-Realist Savlar” (Linklater, 2015: 257) şeklinde tanımladığı ve Realist paradigmadaki yetersizliklerin tespit edilmesinin yanı sıra oluşumunun arkasındaki niyetleri de deşifre etmeye yönelik iddialardan oluşmaktadır.

Özelde Neo-Realizm ve genelde Realist paradigma bilhassa Eleştirel Dönem’de çok güçlü eleştiriler almıştır. Realistler, aldıkları eleştirilerin bir sonucu olarak paradigmatik/teorik yetersizliklerini anladıklarında revizyon ihtiyacı hissetmektedirler. Böylece, tarihsel süreçte Realizm’in teorik açıdan revize edilmesi bir süreklilik arz etmektedir. Teorik revizyon, paradigmatik restorasyonu sağlamaktadır. Realist paradigma, sürekli teorik revizyonlar ile açıklayıcılık kapasitesini arttırmakta ve kendisini Uluslararası İlişkiler disiplinde sürekli restore etmektedir. Bu anlamda, yapılan eleştiriler önemlidir ve Realistlerce de ciddiye alınmaktadır. Dolayısıyla Realizm aslında bu yönüyle son derece esnek ve değişen koşullara adaptasyon yeteneği bir hayli yüksek olan bir paradigma durumundadır.

Eleştirel Dönem’de birçok Uluslararası İlişkiler uzmanı Realizm’e çok ciddi eleştiriler yöneltmiş, bunun sonucu olarak Realizm, Uluslararası İlişkiler disiplindeki egemen konumunu kaybetmiştir. Çünkü Realizm, 21. yüzyıl dünya siyasetini açıklamakta ve analiz etmekte yetersiz kalmıştır. Ampirik bilgiyi esas alan içeriği ve yüzeysel analizleri ile Realizm, özellikle küreselleşme sürecinde dünya siyasetinin karmaşık gerçekliğini tam olarak açıklayamamaktadır. Yapılan eleştirilerin nedeni de bu yetersizliktir. Teorik/paradigmatik yetersizlikleri nedeniyle Realizm, pratikte yaşanan gerçekliği tam olarak açıklayamamaktadır ve Eleştirel Dönem’de yapılan eleştiriler söz konusu yetersizlikleri detaylı biçimde ortaya çıkarmıştır.

Artık Realizm, Uluslararası İlişkiler’in egemen paradigması değildir ve bundan sonra yapılması gerekenler konusunda, 20. yüzyıl uluslararası ilişkiler düşüncesinin neden bir gelecek perspektifinden yoksun olduğuna dair Ken Booth’un saptamaları aydınlatıcı olabilir. Ken Booth’a göre, Soğuk Savaş döneminde Realizm’in hâkimiyeti altındaki Uluslararası İlişkiler disiplinde uzmanlar geleceğe inanmıyordu. “Sonsuz bir şimdiki” zaman öngörülmekte,

Thukydides'in aktardığı meşhur Melian diyalogu devletlerin ebedi senaryosu olarak algılanmaktaydı (Booth, 2015: 332).

Uluslararası İlişkiler teorisinin arşivi yoksullaştırılmış, ana akım metinler üzerinden kısıtlı bir dünya analizi yapılmış, sosyoloji, felsefe ve diğer entelektüel alanlar göz ardı edilmişti. Gelecek hakkında düşünen barış teorisyenleri marjinalize edilmiş ya da görmezden gelinmişti (Booth, 2015: 332-333). Uluslararası siyasal teori büyük ölçüde Batılı bir ideoloji olmuştu. Batı, farklı bir gelecek istemiyordu çünkü pratikte şimdiki zamana hâkimdi. Özgürleşim hakkındaki düşüncelere ise hiç yer verilmiyordu (Booth, 2015: 333).

Uluslararası İlişkiler uzmanları güncel politikaya uygun düşünceler üretiyorlardı. Bir sonraki kuşak hakkında değil, bir sonraki seçim hakkında düşünen politikacıların gündemiyle daha fazla ilgilidiler. Dolayısıyla güç ilişkileri onlar için merkezi önemdeydi (Booth, 2015: 334).

Soğuk Savaş döneminde, barış yalnızca bir “dünya savaşı olmaması” anlamına gelebiliyordu ve bu, tuhaf bir anlayıştı. Fiilen çok az ulus-devlet olmasına rağmen Uluslararası İlişkiler’de genel ilkesel tutum ulus-devleti öncelemişti. Ulus-devlet disiplinde merkezi konumdaydı ama onun iç yapısı ve içerdiği farklılıklar hakkında pek az şey söylenmişti. Ayrıca, fiili devlet özerkliği sürekli azaldığı halde üretilen düşüncelerin büyük bölümü egemenlik kavramına dayanıyordu. Sınıfsal analizler ise tamamen göz ardı edilmişti. Nükleer silahların varlığı “Dehşet dengesi” kavramı ile meşrulaştırılıyor ve “Medeniyetin muhtemel yok oluşu” gibi bir olasılıktan hiç bahsedilmiyordu. Güç kavramı ise kabaca askeri güç ile eşitleniyordu. Soğuk Savaş döneminde Realist paradigmanın entelektüel hâkimiyeti altındaki Uluslararası İlişkiler uzmanları, Ken Booth’a göre bu nedenlerle, gelecek hakkında yararlı bir biçimde düşünme alışkanlığı geliştirememişlerdi (Booth, 2015: 334-335-336).

Gerçekten de, Realist paradigmanın hâkimiyeti altındaki Uluslararası İlişkiler disiplininde gelecek üzerine pek fazla düşünülmemiş, evrensel ahlak ve barış ideali temelinde gelecek hakkında fikir yürüten teorisyenler genellikle alay konusu edilmişlerdir. Bu durum, disiplinin kuruluş amacına da aykırıydı ve disiplini adeta varlık nedeni belli olmayan bir alan haline getirmişti. Bu noktada yaptığı eleştirel analizler temelinde Ken Booth, “Tüm konuların konusu” olarak gördüğü dünya siyasetini “Küresel Bir Ahlaki Bilim” olarak

tanımlamış ve çok ciddi bir çağrıda bulunmuştur: Geleceği yeniden yaratmak (Booth, 2015: 340-348).

20. yüzyıl uluslararası ilişkiler düşüncesini bir şekilde domine eden Realist paradigma, 21. yüzyıl dünya siyasetini açıklamakta yetersiz kalmıştır. Realizm, günümüz dünya gerçekliğine ve yaşanan değişim süreçlerine uyum sağlamakta büyük ölçüde başarısız olmuştur. Araştırmanın hipotezi de bu şekilde ispatlanmış olmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında küreselleşme sürecinin de etkisiyle Realizm, uluslararası siyaseti açıklamakta/analiz etmekte yetersiz kalmıştır.

20. yüzyılda Uluslararası İlişkiler disiplininde bir teori olarak ortaya çıkan, kendi içinde bir gelişim süreci yaşayıp günümüze dek gelen Realizm, kendisini revizyona tabi tutarak paradigmatic anlamda sürekli restore edilmiş ve bugün kapsamlı bir teori geleneği ve bir paradigma haline gelmiştir. Ne var ki, Soğuk Savaş sonrasında küreselleşme sürecinin de etkisiyle dünya siyasetinin karmaşık gerçeklikleri karşısında yetersiz kalmıştır.

Bununla birlikte, Realizm'in halen açıklayabildiği bazı konular vardır. Örneğin, Realizm ile Marksizm'i mukayese eden Andrew Linklater, Marksizm'in sınıf ve üretim ile ilgili analizlere aşırı ağırlık verdiğini fakat insanlık tarihi üzerinde derin etkileri olan stratejik rekabet ve savaşın yansımaları konusunda sessiz olduğunu, özellikle de jeopolitik militarizmi tanımlamak konusunda yetersiz kaldığını ifade etmiştir (Aktaran Özlük, 2017: 100). Robert Keohane'e göre, Marksistler askeri gücün önemi konusunda kimi zaman Realist analizlere başvurmak zorunda kalmaktadırlar. Bu anlamda, ideolojik sınırları da aşan Realist anlayış halen devam etmektedir (Keohane, 1986: 182). Andrew Davenport da, modern uluslararası siyasetin bir gerçekliği olan jeopolitik bölünme ve bu bölünmenin sonuçları ile ilgili Marksizm'in Realist öze referans vermek zorunda kaldığını belirtmiştir (Aktaran Özlük, 2017: 100). Yine Andrew Davenport'a göre, Marksizm, Realizm'e başvurmaksızın uluslararası ilişkileri tam olarak kavrayamamaktadır (Aktaran Özlük, 2017: 100).

Joseph M. Grieco'ya göre ise, "Realizm, dünya siyaseti çalışması için faydalı bir yaklaşım olabilir, ancak çeşitli sorunlara sahiptir ve henüz kesinlikle entelektüel sona ulaşmamıştır. Hâlâ, dünya siyaseti anlayışımıza Realizm tarafından yapılacak katkılar bulunmaktadır." (Grieco, 2015: 191).

Jack Donnelly'nin Realizm'in geleceği konusunda ulaştığı yargı bir hayli çarpıcıdır ve aynı zamanda, adeta uluslararası ilişkiler düşüncesinde ulaşılan bir sonuç durumundadır:

“Realizm çok az en önemli şeyi iyi bir şekilde açıklasa da, disiplini bu konularla sınırlandırmanın hiçbir gerekçesi olamaz. Şüphesiz bizler, kendini ölümün sadece üç temel nedenini incelemek ve tedavi etmekle sınırlandırmış bir tıp bilimi istemeyiz. Diğer yandan, Realizm'in uluslararası ilişkilerin büyük bölümünü açıklayamaması onu karalamak veya marjinalize etmek için sebep olamaz. Bununla birlikte, Realistler aynı durumun diğer teoriler için de geçerli olduğunu kabul etmelidir. Realizm çoğulcu bir uluslararası çalışmalar disiplininin önemli, hatta en temel bir bileşeni olmalıdır. Ne eksik ama ne de fazla.... Realizm, ciddi bütün uluslararası ilişkiler çalışanlarının analitik araç takımının bir parçası olmalıdır. Fakat eğer o, bizim tek -veya hatta başlıca-aracımız ise analitik görevlerimiz açısından felaket derecede eksik donanımlı oluruz; uluslararası ilişkiler vizyonumuz acınacak bir şekilde yoksullaşır ve teorinin pratik üzerinde etkisi olduğu oranda da dünyada üstlendiğimiz projeler yara almaya ve yanlış şekillenmeye maruz kalır.” (Donnelly, 2015: 83-84).

Jack Donnelly'nin görüşlerine benzer bir yaklaşım Ruda Sil ve Peter J. Katzenstein tarafından geliştirilmiştir. Kendilerini belli bir paradigmanın boyunduruğu altında hissetmekten bunalarak ortaya attıkları “Analitik Uzlaştırmacılık” (Analytic Eclecticism) fikri ile ontolojik, epistemolojik ve metodolojik anlaşmazlıkların farklı dünya görüşlerinden kaynaklandığını ve bunları çözümlenmeye çalışmanın vakit kaybı olduğunu ifade etmişlerdir. Oysa uzlaşılabilir konular bulunmaktadır ve kuramsal anlamda bir orta yol izlenebilir. Teoriler birbirlerini dışlamak yerine tamamlamalıdır. Çoklu teori kullanımı, yani her konuya uygulanabilecek en iyi teorinin seçilerek teoriler arasında bir uzlaşmanın sağlanması ve bilimsel analizin bu şekilde yapılması önerilmektedir (Aktaran Şatana, 2015: 13). Bu görüş, Jack Donnelly'nin Realizm için “analitik araç takımının bir parçası olmalıdır” önerisi ile de uyumludur.

Günümüz dünya siyasetinde, Realist paradigmanın domine ettiği 20. yüzyıl uluslararası ilişkiler düşüncesi büyük oranda aşılmış, Realizm disiplindeki egemen konumunu kaybetmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplini ise, yaşadığı kaotik süreçte, “Büyük Tartışmalar”ın sona erdiği düşünülen ve teorik

uzlaşma arayışlarının gündeme geldiği bir entelektüel alan durumundadır. Bu süreci Ken Booth'un bahsettiği bir "Yaratıcı Kaos" (Booth, 2015: 339) olarak kullanmak ve insanlığın geleceğine dair umutları yitirmemek önemlidir. Uluslararası İlişkiler çalışmaları, Uluslararası İlişkiler hatırına değil, insanlığın geleceği için yapılırsa disiplin, misyonu ve vizyonu olan bir bilim dalına dönüşebilir, bu sayede kendisini büyük güçlerin politik rehberi olmaktan da tamamen ve kesin olarak kurtarabilir.

Uluslararası ilişkiler düşüncesinin 20. yüzyıldaki hatalarını tekrarlamaması, dünyanın yaşadığı değişimi anlayıp anlamlandırabilmesine ve insanlık adına bir gelecek vizyonu ortaya koyabilmesine bağlıdır. Bu ise, Realizm'in de içinde olduğu çoğulcu bir teorik ve paradigmatik mantaliteyi gerektirmektedir. Dolayısıyla, gelinen süreçte Realist paradigma, Uluslararası İlişkiler çalışanlarının analitik araç takımının sadece bir parçası olabilir. Ne eksik ama ne de fazla.

6. BÖLÜM

SONUÇ

Uluslararası İlişkiler disiplini, oluşumunu tamamlayıp kendisini bağımsız bir bilim dalı olarak ortaya koyduğu dönemden günümüze kendi içinde bir gelişim süreci yaşamış ve tarihi boyunca büyük bir entelektüel dinamizme sahip olmuştur. Bugün Uluslararası İlişkiler disiplininden bahsedildiğinde akıllara onlarca teori gelmektedir.

Disiplinin “Kurucu Tartışma”sının taraflarından biri olan Realizm, 20. yüzyıl uluslararası ilişkiler düşüncesini domine eden bir teoridir ve dünya siyasetine dair bir mantalite olarak kendi içinde bir gelişim süreci de yaşamıştır. Edward Hallett Carr ile başlayıp Hans Joachim Morgenthau ile devam eden ve Reinhold Niebuhr gibi bilim insanlarının katkıları ile gelişen bir teori olarak Realizm, zaman içinde revize edilmiş, kendi içinden yeni teoriler çıkarmış ve böylece dünya siyasetine Realist yaklaşım kendisini paradigmatic anlamda sürekli restore etmiştir.

Realist teorinin dünya siyasetini açıklamakta yetersiz kalması birçok yönden eleştiri almasına neden olmuş ve bu eleştiriler sonucunda da Kenneth Neal Waltz’un öncülüğünde teori revize edilmiştir. Bu şekilde, Neo-Realist teorinin oluşmasının ardından Realist yaklaşım daha da çeşitlenmiş ve bünyesinde farklı teoriler barındıran bir ekol, bir teori geleneği, bir paradigma haline gelmiştir.

Realist mantalitenin yeni teoriler ile zenginleşmesi sonucunda ilk olarak ortaya çıkan Realist teori de “Klasik Realizm” ya da “Geleneksel Realizm” adıyla anılır olmuştur. Realist teorinin revizyonu ile oluşan diğer teoriler; Neo-Realizm, Savunmacı (Defansif) Realizm, Saldırgan (Ofansif) Realizm, Neo-Klasik Realizm ve Hegemonik İstikrar Teorisi olarak sayılabilir.

Neo-Realizm ve Neo-Klasik Realizm başlı başına birer teori iken, Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm, Neo-Realist teori içindeki bir ayrışmayı ifade etmektedir. Hegemonik İstikrar Teorisi’ni ise Neo-Realizm kapsamındaki bir alt-teori olarak tanımlamak mümkündür. Sonuçta,

Uluslararası İlişkiler disiplinde Realist teorinin gelişimi, Realist teori geleneğinin ya da Realist paradigmanın oluşması anlamına gelmiştir.

Realizm, değişen koşullara kendini uyarlayabilmiş esnek bir paradigmadır. Entelektüel gücü de buradan kaynaklanmaktadır. Diğer paradigmlar karşısında kendisini savunma yeteneği bir hayli fazladır ve paradigma-içi büyük bir entelektüel dinamizme sahiptir. Realist bilim insanları adeta kendi aralarında bir işbölümü yapmışçasına çok ciddi bir entelektüel emek sarf etmişler, Realizm'i 20. yüzyılın egemen Uluslararası İlişkiler paradigması haline getirmişlerdir.

Tarihsel-entelektüel köklerinin Antik Yunan dünyasına dek uzandığı ve bir mantalite olarak Thukydides ile başladığı iddia edilen Realizm, kendisini Sun Tzu, Kautilya, Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes ve Carl von Clausewitz gibi tarihi şahsiyetlerin eserleri üzerinden tanımlayarak köklü bir düşünce sistemi olarak sunmuştur.

Realizm, modern uluslararası ilişkilerin başlangıcını 1648 tarihli Westfalya Barış Antlaşması olarak kabul etmekte, Westfalyen devletler sisteminin oluşumunu temel almaktadır. Westfalya Barışı sonucunda ortaya çıkan “ülkesel devlet”in Fransız Devrimi ile “ulus-devlet” formuna dönüşmesi nedeniyle de Realizm’de ulus ve devlet kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Realizm’e göre devlet, ilkesel olarak ulus-devlettir. Bu durum, aynı zamanda Realizm’in Batı düşüncesine ait bir fenomen olduğunu da göstermektedir.

İlkeleri, temel kavramları, kapsamı ve metodolojisi ile bu çalışmada analizi yapılan Realist teori, hakeza ondan türeyen diğer teoriler dünya siyasetini çatışma ve rekabete dayalı güç ilişkilerinden oluşan bir alan olarak algılamakta; barış istisnai bir durum olarak görülmekte, evrensel ahlak olgusunun önemi göz ardı edilmekte, uluslararası işbirliği olanakları tali önemde kalmakta ve değişim ise savaflara bağlanmaktadır. Dünya siyaseti temelde anarşik bir alan olarak tanımlanmaktadır. Bu, Realizm’in ontolojik varsayımlarından biridir. Oysa, Uluslararası İlişkiler konusunda hiçbir bilgisi olmayan sıradan bir insanın bile farkında olduğu ampirik bir bilgidir anarşi ve Realizm’de bir derin yapı ve mekanizma olarak analiz edilmemiş, yüzeysel bir biçimde elde edilen bu ampirik bilgi, hakikat olarak sunulmuştur. Epistemoloji ontolojiye dönüştürülmüştür. Yüzeysel bir bakışla anarşi durumunu tespit

etmekten daha önemlisi anarşinin neden oluştuğu ve nasıl aşılabileceğidir. Bilimsel bir teoriden beklenen, bu sorulara yanıt aramasıdır ama Realizm’de bu yapılmamıştır. Anarşinin toplumsal, kültürel ve ekonomik nedenleri tespit edilmemiş ve nasıl aşılabileceği konusu da sorunsallaştırılmamıştır. Dolayısıyla dünya siyasetinin Realist analizinde bir “Epistemolojik yanılğı” söz konusudur. Son derece yüzeysel bir ampirik bilgi, ontoloji olarak öne sürülmüştür. Ayrıca anarşi olgusunu yapısal bir özellik olarak kavramsallaştırıp buna teori kapsamında süreklilik atfetmek, ezelden ebede gidecek bir özellik olduğunu iddia etmek de doğru değildir. Realizm’de uluslararası siyasete yönelik “anarşofil” bir yaklaşım vardır. Yüzeysel bir biçimde tespiti yapılan anarşi olgusuna abartılı bir önem atfedilmiştir.

Aslında dünya siyasetinde temel sorun zaten bizzat anarşidir, anarşi halinin aşılması gerekliliğidir. Bir sorunu kural haline getirmek doğru bir yaklaşım değildir. Uluslararası işbirliği olanaklarını da küçümseyerek bir olumsuzluğun, bir sorunun düzenleyici ilke olarak temel alınması çarpık bir gerçeklik algısına sahip olmak anlamına gelmektedir.

Kaos ve düzensizlik anlamına gelen bir kelimenin, dünya siyasetinin düzenleyici ya da organize edici ilkesi olarak kavramsallaştırılması, bu ilkeye süreklilik atfedilmesi ile birlikte düşünüldüğünde oldukça karamsar bir gelecek algısına işaret etmektedir. Kaldı ki, uluslararası siyaset her koşulda düşmanlığa dayalı bir anarşik yapı oluşturmaz. Rekabete ya da dostluğa dayalı bir yapı da oluşabilir. Uluslararası ortamda Hobbesçu kültür kadar Lockeçu kültür ve hatta Kantçı kültür de hâkim olabilir. Kantçı kültürün evrensel hâkimiyeti, bizzat uluslararası anarşiyi dâhi ortadan kaldırabilir. Dolayısıyla anarşinin önemi bu denli abartılmamalıdır. Anarşi, aktörlerin niyetlerine ve kolektif tutumlarına bağlı olarak da elbette değişebilir.

Barışı dünya siyasetinde istisnai bir durum olarak gören Realistler, bu yaklaşımları ile Uluslararası İlişkiler disiplininin kuruluş amacına da ters bir zihniyete sahiptirler. Dünya üzerinde barışın hâkim kılınması amacı ile kurulmuş bir disiplini bu tür bir zihniyetin uzun yıllar boyunca domine etmiş olması gerçekten şaşırtıcıdır. İnsanlığın ortak ideali ve Uluslararası İlişkiler disiplininin kuruluş nedenlerinden biri olan barış, Realizm’de istisnai bir durum olarak görülmüştür. Oysaki insanlık açısından barış son derece

önemlidir, barış içinde bir arada yaşanacak bir hayat insan türü için olmazsa olmaz öneme sahiptir.

Realizm, tarihsel bir kategori olan devleti ontolojik olarak öncüllemiş ama devletle ilgili değerlendirmelerini tarih-dışı bir biçimde yapmıştır. Oysa bir “sosyal inşa” olan devlet, tarihsel olarak oluşmuştur, toplumsal düzeni sağlamak için insan düşüncesinin ürettiği soyut bir kavramdır. Tarihsel gelişim sürecinde toplumsal hayatı düzenli bir biçimde sürdürme ihtiyacı devletin varlığını gerekli hale getirmiştir. Ne var ki devletsiz toplum olabileceği gibi, toplumsal düzen her koşulda devleti zorunlu kılmaz. Nitekim ilkel komünal sistem gibi tarihin bazı dönemlerinde insanların devletsiz bir toplumsal düzene sahip oldukları bilinmektedir. Günümüzde ise küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak devletler egemenliklerini kaybetmekte, toplumsal hayatta devletin rolü sürekli azalmaktadır. Realist teori geleneğinde devlet kavramına yüklenmiş olan aşırı ve abartılı önem, 21. yüzyıl dünya gerçekliğinin açıklanmasında sorun yaratmaktadır. Bir teorinin devlet kavramına ontolojik anlamda öncelik vermesi anlaşılabilir ancak, devletin bir “sosyal inşa” ve tarihsel bir kategori olduğunun, kendi içinde de heterojen bir yapı arz ettiğinin farkında olunması gerekir. Tüm bunları göz ardı ederek devleti mutlaklaştırmak yapılan analizlerin de yetersiz kalması sonucuna yol açmaktadır.

Bununla birlikte, sahip olduğu esneklik ve değişen koşullara kendini uyarlayabilmesi nedeniyle Realizm, 20. yüzyıl uluslararası ilişkiler düşüncesini bir şekilde domine edebilmiştir. Fakat geline süreçte, yaşanmakta olan birçok değişim, Realizm’in bazı önermelerini geçersizleştirmiştir. Temelde ekonomik bir süreç olan küreselleşme, nesnel bir gerçeklik olarak, Realizm’in bazı önermelerini boşa çıkarmaktadır. Sermayenin uluslararasılaşması, ulus-devletin egemenlik gücünü kaybetmesi ve ulus-aşırı alanın büyük bir dinamizm kazanması ile karakterize olan küreselleşme süreci, Realizm’i yetersiz bir paradigma haline getirmiştir.

21. yüzyıl dünya siyaseti sadece devletlerden oluşmamaktadır. Küreselleşme süreci günümüzün temel realitesidir; bu süreçte devlet-üstü, devlet-dışı ve devlet-altı birçok yeni aktörün örümcek ağına benzeyen bir ilişkiler ağı içinde etkinlik gösterdiği yeni bir döneme girilmiştir. Uluslararası örgütler, devletlerin bazı egemenlik haklarını devrettikleri aktörler olarak çok

daha güçlü bir biçimde inisiyatif almışlardır. Çok uluslu şirketler, uluslararası sermayenin serbest hareketini sağlayan aktörler olarak devlet egemenliğini azaltan yeni hukuksal ve siyasal değişimleri dayatmışlardır. Devlet-altı yerel birimler güçlenmekte, etnik kimlik hareketleri yükselişe geçerek jeopolitik sınırları değiştirebilmektedir. Sivil toplum kuruluşları da dünya siyasetinde söz sahibi olan yeni aktörlerdir. Tüm bunlar, 21. yüzyıl dünya siyasetinin karakteristiğini belirleyen değişimlerdir ve katı devletçi bir ontolojiye sahip olan Realist yaklaşımın açıklamakta zorlandığı karmaşık bir gerçekliğe işaret etmektedir. Realizm'in küreselleşmeci itirazlar karşısında yaptığı savunular ise çoğunlukla muğlaktır ve söz konusu değişimlerin kerhen kabul edildiği intibasını uyandırmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında ezberler bozulmuş ve dünya siyasetinin sadece ulus-devletlerden oluşmadığı artık iyice anlaşılmış, “uluslararası” kavramı büyük ölçüde demode olmuş, Uluslararası İlişkiler disiplininin ismi dâhi sorgulanmaya başlanmıştır. Disiplinin muhtemel yeni ismi “Küresel İlişkiler”, “Küresel Politika / Küresel Siyaset” veya “Dünya Politikası / Dünya Siyaseti” vb. şeklinde belirlenebilir, bu konuda üniversitelerin Uluslararası İlişkiler kürsüleri dünya çapında bir kongre düzenleyerek isim sorununa çözüm arayabilirler. Çünkü artık dünya siyaseti denilen ontolojik alan sadece uluslardan / devletlerden / ulus-devletlerden oluşan bir alan değildir. “Post-Enternasyonal İlişkiler” çağı çoktan başlamıştır.

Uluslararası İlişkiler disiplininin kendilerini kapitalist iktisadi sistem üzerinde tanımlayan iki temel paradigması Realizm ve Liberalizm'dir. Amerika Birleşik Devletleri'nin bir dünya gücü olarak ortaya çıkması ve dünya siyaseti ile doğrudan ilgilenmeye başlaması, bu iki paradigma arasındaki ayrışmanın da nedenlerinden biridir. Realizm, temelde Amerikan mantalitesinin bir ürünü olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya meselelerine ilgisinin artmasıyla birlikte kendisini Kıta Avrupa'sı merkezli Liberal paradigmadan ayrıştırarak Uluslararası İlişkiler disiplininde konumlanmıştır. Ekonomik altyapı anlamında aynı düşünce tarzına sahip oldukları bilinen bu iki paradigmayı ayrıştıran temel unsur, Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyadaki hegemonik pozisyonu olmuştur. Yani Liberalizm'in ve Realizm'in esas ayrışma nedeni siyasidir. Dünya egemenliği konusunda o döneme dek rakip olan Liberalizm ile Marksizm arasındaki mücadelenin

içinden sıyrılarak Realizm, bir Amerikan fenomeni biçiminde Uluslararası İlişkiler disiplininde kendine özgü bir konum almıştır. Dolayısıyla, Pax Americana'nın hegemonik gücü Amerika Birleşik Devletleri, 20. yüzyıl uluslararası ilişkiler düşüncesinin dominant paradigması ise Realizm'dir. Teori, pratikten doğmuş, pratiği yansıtmış, dönemin dünya siyasetine uygun bir ideolojik teorik pratiğin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu konuda, Stanley Hoffmann'ın Uluslararası İlişkiler'in disipliner kimliği ile ilgili ve Robert Cox'un Realizm'deki ideolojik mantalite ile ilgili tespitleri ve eleştirileri anlamlıdır.

Ne var ki, dünya siyasetinin günümüzde çok kutupluluğa doğru evrilmiş olması Amerika Birleşik Devletleri'nin hegemonik konumunun sarsılması dolayısıyla Realist paradigmanın Uluslararası İlişkiler'deki egemenliğine darbe vuran bir başka gerçekliktir ve disiplini sınırlayan ideolojik çitlerin yıkılması anlamına gelmiştir. Böylece, Batı-dışı Uluslararası İlişkiler teorisi arayışları da artmıştır. Ayrıca, teorilerin gücünü öngörme kapasitesi ile ölçen Realizm geleneği, Soğuk Savaş'ın sonunu öngörememiştir ve daha önemlisi, Soğuk Savaş'ın sona erme nedenlerini açıklayamamıştır. Bu, bizzat paradigmaya içkin bir yetersizliktir. Soğuk Savaş'ın egemen paradigması, Soğuk Savaş'ın neden sona erdiğini açıklayamamışsa bu, çok ciddi bir sorundur, kaldı ki söz konusu olan, dünyanın yaşadığı en önemli siyasi değişimlerden biridir.

Küreselleşme sürecinin ivme kazandığı yıllar Uluslararası İlişkiler disiplinindeki Eleştirel Dönem'e tekabül etmektedir. Bu dönemde Realist paradigmaya yapılan eleştiriler Realizm'in paradigma-içi yetersizliklerini tespit etmesi açısından son derece önemlidir. Zira dünya siyasetindeki değişimleri Realizm'in gerektiği şekilde izah edemiyor olması Eleştirel Dönem'de yapılan eleştiriler ile net biçimde ortaya çıkmıştır. Bu şekilde, Realizm'in yetersizlikleri bir anlamda deşifre edilmiştir.

Bu çalışmada tespit edilerek ortaya koyulan tüm bulgular birlikte düşünüldüğünde araştırmaya yön veren hipotezin de doğrulandığı görülecektir. Soğuk Savaş sonrasında küreselleşmenin de etkisiyle Realizm, uluslararası siyaseti açıklamada ve analiz etmede yetersiz kalmıştır. Realizm'in Uluslararası İlişkiler disiplinindeki egemen konumunu kaybetmiş olması da gerçekte bu yetersizliğin bir sonucudur.

Bununla birlikte, geline süreçte Uluslararası İlişkiler disiplinde “Büyük Tartışmalar”ın sonu, teorik çoğulculuk ve sentez, “Kuramsal Barış” gibi söylemler yüksek sesle ifade edilmeye başlanmış, bu da disiplinin geleceği açısından umut veren bir gelişme olmuştur. Bu tür bir entelektüel zeminde hiçbir teorinin birbirini dışlamaması ve marjinalize etmemesi gerekir. Monolog yerine diyalog kurmayı deneyerek teorik ve paradigmatik anlamda senteze ulaşmak mümkündür. Disiplin bir hayli gelişmiş bir entelektüel altyapıya sahiptir ve sahip olduğu teorik çeşitlilik çoğulcu bir anlayışla bir zenginlik olarak değerlendirilmelidir. 20. yüzyıl uluslararası ilişkiler düşüncesini domine eden ve Uluslararası İlişkiler disiplininin sınırlı kalmasına neden olan Realizm’in ise sahip olduğu esneklik ile kendisini 21. yüzyıl dünya gerçekliğine de uyarlaması elbette mümkündür. Fakat birçok Realist düşünür, dünyada yaşanmakta olan değişim süreçlerini önemsizleştirmekte ya da göz ardı etmekte, bu tutumları ile aslında ekol-içi gelişim potansiyelini ve imkânlarını da bastırmış olmaktadır. Realizm’in entelektüel sona ulaştığı iddiası biraz abartılı olabilir ancak, paradigmatik varlığını koruyabilmesi de kendi içinde bir zihniyet değişimi yaşamayı ile mümkündür.

Realizm, yukarıda detaylı olarak izah edildiği üzere ve bu araştırmanın hipotezinde de belirtildiği şekilde, 21. yüzyılın karmaşık dünya gerçekliğini tam olarak açıklayamamaktadır ve Uluslararası İlişkiler disiplinindeki egemen konumunu da artık kaybetmiştir. Ne var ki, uluslararası ilişkiler düşüncesinin bir parçası olarak dünya siyasetinin analizinde halen belli konularda başvurulabilecek bir paradigmadır. Dünya siyasetinin analizinde temel alınmamalı ama gerektiğinde kısmen de olsa kullanılabilirdir.

Devletlerarası ilişkiler, siyasi coğrafya ve militarizm; küreselleşme sürecindeki karmaşık karşılıklı bağımlılık; dünya üzerindeki yoksulluk ve gelir adaletsizliği; ekolojik sorunlar; kadın-erkek eşitsizliği; sömürgecilik ve emperyalizm; Postmodernizm; iradi insan eylemi vb. gibi birçok konuyu temel alan çok çeşitli Uluslararası İlişkiler teorileri ve paradigmatları vardır. Bunlar arasında bir senteze gidilmesi günümüz dünya siyasetinin analizinde daha doğru ve gerçekçi sonuçlar verecektir. Teorik / paradigmatik çoğulculuk ve senteze giden ilk yol ise monolog yerine diyalog kurmayı başarabilmektir.

Eleştirel Dönem ile birlikte gündeme gelen birçok Realizm eleştirisinin ardından artık Post-Realizm Dönemi’nde Uluslararası İlişkiler disiplini,

disipliner gelişimini sürdürebilmek açısından ciddi bir potansiyele sahiptir. Uluslararası İlişkiler disiplini kendisini sınırlandıran, 20. yüzyılın egemen mantalitesinden özgürleşmiştir. Disiplin 21. yüzyıl dünya gerçekliğine uygun olarak kendisini yeniden tanımlama sürecindedir ve bunu yaparken de artık hiçbir baskı hissetmemekte, entelektüel bir özgürlük ortamı içinde disipliner kimliğini korumaktadır. Bu konuda teorik / paradigmatik çoğulculuk ve senteze yönelik çabalar, artık yüksek sesle dile getirilen bir çağrının yansıması olarak Uluslararası İlişkiler'in disipliner geleceği konusunda umut vermektedir. Dünya siyasetine dair gerçeğin tek bir teorik gelenekte bulunamayacağı, teoriler ve paradigmlar arasında bir senteze ulaşmak gerektiği anlaşılmıştır.

Günümüzün en popüler bilim dallarından biri olan Uluslararası İlişkiler disiplini, çok kutuplu dünya siyasetine uygun bir tarzda, hiçbir paradigmanın egemen olmadığı, çoğulcu ve bu doğrultuda diyalogu temel alan bir bilim dalı olarak ve güçlü entelektüel altyapısı ile disipliner gelişimini 21. yüzyılda da sürdürecektir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR, MAKALELER VE KİTAP BÖLÜMLERİ

- Akkaya, R. (2004). *Küreselleşme Olgusu Karşısında Ulus Sorunu*. 1. Baskı. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Altan, M. (2011). *Küresel Vicdan*. 1. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Arı, T. (2011). *Uluslararası İlişkiler Teorileri (Çatışma, Hegemonya, İşbirliği)*. 7. Baskı. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arıboğan, D.Ü. (1998). *Kabileden Küreselleşmeye Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*. 1. Baskı. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Ashley, R.K. (1984). "The Poverty of Neorealism". *International Organization*, 38(2): 225-286.
- Atakay, K. (2016). "Giriş", *Prens* (Niccolo Machiavelli) içinde. (s.13-30). K. Atakay (Çev.). 16. Baskı. İstanbul: Can Yayınları.
- Ateş, D. (2009). "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm / Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği". *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(1): 11-25.
- Aydın, M. (1996). "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 51(1): 71-114.
- Aydın, M. (2004). "Uluslararası İlişkilerin 'Gerçekçi' Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(1): 33-60.
- Aydın, M., Akgül Açıkmeşe, S. (2015). "Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Ana Akımlara Yeniden Bakış". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 12(46): 1-9.
- Balcı, A. (2016). "Realizm". *Uluslararası İlişkilere Giriş (Tarih, Teori, Kavram ve Konular)* içinde. (s.119-146). Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.). 5. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları.
- Başkaya, F. (2003). "Sunuş". *Küreselleşme mi? Emperyalizm mi? Piyasacı Efsanenin Çöküşü* içinde. (s.9-22). F. Başkaya (Ed.). 2. Baskı. Ankara: Ütopya Yayınevi.

- Bilgiç, A. (2011). “Güvenlik İkilemi’ni Yeniden Düşünmek - Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29): 123-142.
- Booth, K. (2015). “Bilmeye Cesaret Etme: Uluslararası İlişkiler Kuramına Karşı Gelecek”. *Uluslararası İlişkiler Kuramları* içinde. (s.328-350). K. Booth ve S. Smith (Ed.). M. Aydın (Çev.). 1. Baskı. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Boztaş, A. (2014). “Wilson İlkeleri’nin Türk Dış Politikasına Yansımaları: Realist ve Pragmatist Bir Perspektif”. *Akademik Bakış Dergisi*, 7(14): 163-176.
- Brooks, S.G. (1997). “Dueling Realisms”. *International Organization*, 51(3): 445-477.
- Burchill, S., Linklater, A. (2015). “Giriş”. *Uluslararası İlişkiler Teorileri* içinde. (s.11-51). S. Burchill vd. (Ed.). M. Ağcan ve A. Aslan (Çev.). 4. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları.
- Carr, E.H. (2015). *Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)*. C. Cemgil (Çev.). 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cebeci, K. (2009). “Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü”. *Sayıştay Dergisi*, (71): 23-39.
- Clausewitz, C.V. (2015). *Savaş Üzerine*. S. Koçak (Çev.). 1. Baskı. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Clausewitz, C.V. (2017). *Savaşın Esasları / Strateji Üzerine Mektuplar*. G. Aydın (Çev.). 1. Baskı. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Cleary, T. (2013a). “İngilizceye Çevirenin Önsözü”. *Savaş Sanatı* (Sun Tzu) içinde. (s.9-10). S. Özbudun ve Z. Ataman (Çev.). 6. Baskı. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Cleary, T. (2013b). “İngilizceye Çevirenin Girişi”. *Savaş Sanatı* (Sun Tzu) içinde. (s.11-50). S. Özbudun ve Z. Ataman (Çev.). 6. Baskı. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Cox, R.W. (2013). “Sosyal Kuvvetler, Devletler ve Dünya Düzenleri (Uluslararası İlişkiler Teorisinin Ötesinde)”. S. Durgun (Çev.). *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler* içinde. (s.509-549). E. Diri (Hzl.). 1. Baskı. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.

- Çakmak, C. (2016). “Uluslararası Örgütler”. *Uluslararası İlişkilere Giriş (Tarih, Teori, Kavram ve Konular)* içinde. (s.453-463). Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.). 5. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları.
- Çalış, Ş. ve E. Özlük. (2007). “Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 18(1): 225-243.
- Çelik, M. (2017). *Devletlerin Egemen Eşitliği: Bir Uluslararası İlişkiler Miti*. 1. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çıtak, E. (2014). “Uluslararası İlişkilerde Gerçekçilik”. *Uluslararası İlişkiler Teorileri (Temel Kavramlar)* içinde. (s.29-63). M. Şahin ve O. Şen (Ed.). 1. Baskı. Ankara: Kripto Kitaplar Yayınevi.
- Çoban, S. (2005). *Küreselleşme, Ulus-Devlet, Azınlıklar ve Dil*. 1. Baskı. İstanbul: Su Yayınevi.
- Demir, S., Varlık, A.B. (2013). “Realist ve Liberal Teorilerde ‘Güç’ Anlayışı”. *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar* içinde. (s.67-87). H. Çomak ve C. Sancaktar (Ed.). 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Demirer, T. (1996). *Yeni Dünya Düzeni ya da Düzensizliği*. H. Aykol (Ed.). 1. Baskı. İstanbul: Pelikan Yayınları.
- Derian, J.D. (2015). “Post-Teori: Etiğin Uluslararası İlişkilere Ebedi Dönüşü”. O. Ergülü (Çev.). *Uluslararası İlişkiler Teorisine Yeni Düşünce* içinde. (s.55-76). M.W. Doyle ve G.J. Ikenberry (Ed.). 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Donnelly, J. (2015). “Realizm”, S. Burchill vd. (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* içinde. (s.53-84). S. Burchill vd. (Ed.). M. Ağcan ve A. Aslan (Çev.). 4. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları.
- Duman, M. (2002). “Hegemonya ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset ve İktisat İlişkileri”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2): 1-16.
- Elman, C. (2007). “Realism”. *International Relations Theory For The Twenty-First Century (An Introduction)* içinde. (s.11-20). M. Griffiths (Ed.). 1. Baskı. Londra: Routledge.
- Emeklier, B. (2011). “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar”. *Bilge Strateji Dergisi*. 3(4): 143-192.

- Emre, Y. (2015). “Anthony Giddens ve Uluslararası İlişkiler: Yapılanma, Modernite ve Küreselleşme”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11(44): 5-23.
- Eralp, A. (2010). “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”. *Devlet, Sistem ve Kimlik (Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar)* içinde. (s.57-88). A. Eralp (Drl.). 12. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eralp, A. (2011). “Hegemonya”. *Devlet ve Ötesi (Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar)* içinde. (s.155-181). A. Eralp (Drl.). 6. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ersoy, E. (2016). “Realizm”. *Uluslararası İlişkiler Teorileri* içinde. (s.159-187). R. Gözen (Drl.). 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gilpin, R. (2001). *Global Political Economy (Understanding The International Economic Order)*. Oxford: Princeton University Press.
- Gilpin, R. (2012). *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası*. M. Duran, S. Oktay, M.K. Ceyhan ve G. Polat (Çev.). 2. Baskı. Ankara: Kripto Kitaplar Yayınevi.
- Gilpin, R. (2013). “Hegemonik Savaş Teorisi”. B. Terzioğlu (Çev.). *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler* içinde. (s.423-441). E. Diri (Hzl.). 1. Baskı. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Goldstein, J.S., Pevehouse, J.C. (2015). *Uluslararası İlişkiler*. H. Özdemir (Çev.). 1. Baskı. Ankara: BB101 Yayınları.
- Gözen, R. (2016). “İdealizm”. *Uluslararası İlişkiler Teorileri* içinde. (s.67-119). R. Gözen (Drl.). 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gözen, R., Özpek, B.B. (2016). “Sonuç: Özet ve Değerlendirme”. *Uluslararası İlişkiler Teorileri* içinde. (s.565-586). R. Gözen (Drl.). 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Grieco, J.M. (2015). “Realist Uluslararası Teori ve Dünya Siyaset Çalışması”. F.A. Durakçay (Çev.). *Uluslararası İlişkiler Teorisinde Yeni Düşünce* içinde. (s.163-202) M.W. Doyle ve G.J. Ikenberry (Ed.). 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Habermas, J. (1990). “Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje”. G. Naliş (Çev.). *Postmodernizm* içinde. (s.31-44). N. Zekâ (Drl.). 1. Baskı. İstanbul: Kıyı Yayınları.

- Hay, C. (2016). "Uluslararası İlişkiler Teorisi ve Küreselleşme". *Uluslararası İlişkiler Teorileri (Disiplin ve Çeşitlilik)* içinde. (s.312-333). T. Dunne, M. Kurki ve S. Smith (Ed.). Ö. Keleşçi (Çev.). 1. Baskı. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Herz, J.H. (1950). "Idealist Internationalism and The Security Dilemma". *World Politics*. 2(2): 157-180.
- Heywood, A. (2016). *Küresel Siyaset*. N. Uslu ve H. Özdemir (Çev.). 4. Baskı. Ankara: Adres Yayınları.
- Hobbes, T. (2017). *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*. S. Lim (Çev.). 15. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hoffmann, S.H. (2013). "Bir Amerikan Sosyal Bilimi: Uluslararası İlişkiler", B. Terzioğlu (Çev.). *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler* içinde. (s.143-164). E. Diri (Hızl.). 1. Baskı. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Ikenberry, G.J., Doyle, M.W. (2015). "Sonuç: Uluslararası İlişkiler Teorisinde Devamlılık ve Yenilik". H.A. Özcan ve Ö.N. Öğütücü (Çev.). *Uluslararası İlişkiler Teorisinde Yeni Düşünce* içinde. (s.269-283). M.W. Doyle ve G.J. Ikenberry (Ed.). 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Jameson, F. (1990). "Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı". D. Erksan (Çev.). *Postmodernizm* içinde. (s.59-116). N. Zekâ (Drl.). 1. Baskı. İstanbul: K1y1 Yayınları.
- Kan, K. (2011). "Globalleşmenin Uluslararası İlişkilere Etkileri". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20): 1-10.
- Karabulut, B. (2014). "Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi". *Akademik Bakış Dergisi*, 8(15): 57-72.
- Karabulut, B. (2016). *Uluslararası İlişkiler (Kavramlar-Teoriler-Kurumlar)*. 1. Baskı. Ankara: Barış Kitabevi.
- Karacasulu, N. (2009). "Hegemonik Düzen Tartışmaları ve Eleştirel Görüşler". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(4): 53-71.
- Kardaş, Ş. (2013). "Realizmin Kaçınılmaz Cazibesi - Kenneth Waltz". *Analist Dergisi*. (29): 72-73.

- Kardaş, T., Erdağ, R. (2016). "Postyapısalcılık ve Uluslararası İlişkiler". *Uluslararası İlişkiler Teorileri* içinde. (s.379-404). R. Gözen (Dr.). 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keohane, R.O. (1986). "Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond". *Neorealism and Its Critics* içinde. (s.158-203). R.O. Keohane (Ed.). New York: Columbia University Press.
- Keyman, E.F. (2006). "Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(9): 1-20.
- Keyman, E.F. (2010). "Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark". *Devlet, Sistem ve Kimlik (Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar)* içinde. (s.227-260). A. Eralp (Dr.). 12. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyman, E.F. (2016). "Küreselleşme". *Uluslararası İlişkilere Giriş (Tarih, Teori, Kavram ve Konular)* içinde. (s.509-522). Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.). 5. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları.
- Knutsen, T.L. (2015). *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*. M. Özay (Çev.). 2. Baskı. İstanbul: Açılımkıtap Yayınevi.
- Kolasi, K. (2013). "Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 68(2): 149-179.
- Kolasi, K. (2016). *Uluslararası Politikanın Yapısal Teorisi*. 1. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kongar, E. (2001). *Küresel Terör ve Türkiye (Küreselleşme, Huntington, 11 Eylül)*. 1. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurki, M. ve C. Wight. (2016). "Uluslararası İlişkiler ve Sosyal Bilimler". *Uluslararası İlişkiler Teorileri (Disiplin ve Çeşitlilik)* içinde. (s.15-38). T. Dunne, M. Kurki ve S. Smith (Ed.). Ö. Keleşçi (Çev.), 1. Baskı. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Kurubaş, E. (2016). "Dünya Politikasının Dönüşümü ve Uluslararası İlişkiler Çağı". *Uluslararası İlişkilere Giriş (Tarih, Teori, Kavram ve Konular)* içinde. (s.13-32). Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.). 5. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları.
- Lebow, R.N. (2016). "Klasik Realizm". *Uluslararası İlişkiler Teorileri (Disiplin ve Çeşitlilik)* içinde. (s.64-85). T. Dunne, M. Kurki ve S.

- Smith (Ed.). Ö. Kelekçi (Çev.). 1. Baskı. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Linklater, A. (2015). “Kuramda ve Pratikte Neorealizm”. *Uluslararası İlişkiler Kuramları* içinde. (s.241-262). K. Booth ve S. Smith (Ed.). M. Aydın (Çev.). 1. Baskı. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Lyotard, J.F. (1990). “Postmodern Nedir Sorusuna Cevap”. D. Sabuncuoğlu (Çev.). *Postmodernizm* içinde. (s.45-58). N. Zekâ (Drl.). 1. Baskı. İstanbul: Kıyı Yayınları.
- Machiavelli, N. (2016). *Prens*. K. Atakay (Çev.). 16. Baskı. İstanbul: Can Yayınları.
- Marx, K., Engels, F. (2017). *Komünist Manifesto*. C. Üster ve N. Deriş (Çev.). 24. Baskı. İstanbul: Can Yayınları.
- Mearsheimer, J.J. (2016). “Yapısal Realizm”. *Uluslararası İlişkiler Teorileri (Disiplin ve Çeşitlilik)* içinde. (s.86-106). T. Dunne, M. Kurki ve S. Smith (Ed.). Ö. Kelekçi (Çev.). 1. Baskı. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Morgenthau, H.J. (1970). *Uluslararası Politika (Güç ve Barış Mücadelesi) Cilt I-II*. B. Oran ve Ü. Oskay (Çev.). 1. Baskı. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Niebuhr, R. (2001). *Ahlaklı İnsan, Ahaksız Toplum*. S. Akad (Çev.). 1. Baskı. Ankara: Yeryüzü Yayınevi.
- Oran, B. (2001). *Küreselleşme ve Azınlıklar*. 4. Baskı. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Özlük, E. (2008). “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Davranışsalci Paradigmanın Anlamı, Kökeni ve Çatışma Çözümlemesi Örneğinde Davranışsalcılığın Katkısı”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19): 375-394.
- Özlük, E. (2009a). “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü”. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17): 237-260.
- Özlük, E. (2009b). “Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışmasını Bağlamında Anlamak”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64(3): 197-220.

- Özlük, E. (2016a). “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu, Kimliği ve Sorunları”. *Uluslararası İlişkilere Giriş* içinde. (s.103-118). Ş. Kardeş ve A. Balcı (Ed.). 5. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları.
- Özlük, E. (2016b). “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Krizleri ve Aksiyolojik Sessizliği”. *International Journal of Social Science*, (44): 91-106.
- Özlük, E. (2016c). *Uluslararası İlişkilere Duygusal Bakış*. 1. Baskı. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özlük, E. (2017). “Realizm ve Marksizm”. *Marksizm ve Uluslararası İlişkiler Kuramları* içinde. (s.67-104). F. Yalvaç (Drl.). 1. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Pirinççi, F. (2013). “Savunmacı ve Saldırgan Realizm”. *Uluslararası İlişkiler Kuramları-II* içinde. (s.48-68). T. Arı ve E. Toprak (Ed.). 1. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Polat, N. (2010). “Post-Yapısalcı Yaklaşımlar”. *Devlet, Sistem ve Kimlik (Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar)* içinde. (s.261-289). A. Eralp (Drl.). 12. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sander, O. (2001). *Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918’e)*. 9. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sandıklı, A., Kaya, E. (2013). “Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23): 59-79.
- Schmidt, B.C. (2005). “Competing Realist Conceptions of Power”. *Journal of International Studies*, 33(3): 523-549.
- Smith, S. (2000). “The Discipline of International Relations: Still An American Social Science?”. *British Journal of Politics and International Relations*. 2(3): 374-402.
- Smith, S. (2015). “Bir Disiplinin Öz Görüntüleri: Uluslararası İlişkiler Kuramının Bir Soyağacı”. *Uluslararası İlişkiler Kuramları* içinde. (s.1-37). K. Booth ve S. Smith (Ed.). M. Aydın (Çev.). 1. Baskı. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Şatana, N.S. (2015). “Uluslararası İlişkilerde Bilimsellik, Metodoloji ve Yöntem”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 12(46): 11-33.

- Şen, O. (2014). “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Gelişimi”. *Uluslararası İlişkiler Teorileri (Temel Kavramlar)* içinde. (s.13-27). M. Şahin ve O. Şen (Ed.). 1. Baskı. Ankara: Kripto Kitaplar Yayınevi.
- Şöhret, M. (2013). “Hegemonya ve Hegemonik İstikrar Teorisi”. *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar* içinde. (s.379-417). H. Çomak ve C. Sancaktar (Ed.). 1. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Tanrısever, O.F. (2010). “Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması”. *Devlet, Sistem ve Kimlik (Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar)* içinde. (s.89-129). A. Eralp (Dr.). 12. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tanrısever, O.F. (2011). “Güç”. *Devlet ve Ötesi (Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar)* içinde. (s.53-71). A. Eralp (Dr.). 6. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taşkın, Ö., Omca Çobanoğlu, E., Apaydın, Z., Çobanoğlu, İ.H., Yılmaz, B. ve Şahin, B. (2008). “Lisans Öğrencilerinin Kuram (Teori) Kavramını Algılayışları”. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 25(2): 35-51.
- Thukydides. (2017). *Peloponnesos Savaşları*. F. Akderin (Çev.). 2. Baskı. İstanbul: Belge Yayınları.
- Tzu, S. (2013). *Savaş Sanatı*. S. Özbudun ve Z. Ataman (Çev.). 6. Baskı. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Ülman, B., Balta-Paker, E. ve Ağcan, M.A. (2011). “‘Uluslararası’ Fikri, Epistemolojik Yanılgı ve Eleştirel Gerçekliğin İmkânları”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(30): 15-41.
- Ünay, S. (1998). “Yapısal Realizm ve Ötesi: Kenneth Waltz’un ‘Uluslararası Siyaset Teorisi’ne Eleştirel Bir Yaklaşım”. *Divan Dergisi*, (4): 207-216.
- Varol Sevim, T. (2013). “Mearsheimer ve Waltz’ın Realist Bakışı”. *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar* içinde. (s.33-66). H. Çomak ve C. Sancaktar (Ed.). 1. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Viotti, P.R., Kauppi, M.V. (2016). *Uluslararası İlişkiler Teorisi*. M. Aksoy (Çev. Ed.). 1. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Waeber, O. (2009). “Waltz’s Theory of Theory”. *International Relations*, 23(2): 201-222.

- Waeber, O. (2016). "Tüm Bu Tartışmalardan Sonra Hala Bir Disiplinden Söz Edebilir miyiz?". *Uluslararası İlişkiler Teorileri (Disiplin ve Çeşitlilik)* içinde. (s.334-358). T. Dunne, M. Kurki ve S. Smith (Ed.). Ö. Kelekçi (Çev.). 1. Baskı. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Waltz, K. (1982). "Uluslararası İlişkiler Kuramı". *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi* içinde. (s.1-95). (Çev. E. Onulduran). 1. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. (orijinal baskı tarihi 1975).
- Waltz, K.N. (1990). "Realist Thought and Neorealist Theory". *Journal of International Affairs*, 44(1): 21-37.
- Waltz, K. (2008). "Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 5(17): 3-44.
- Waltz, K. N. (2009). *İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik Bir Analiz*. E. Bozkurt, S. Kanat ve S. Yalçın (Çev.). 1. Baskı. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Waltz, K.N. (2013a). "Yeni Gerçekçilik Kuramına Göre Savaşın Kökeni". E. Yağ (Çev.). *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler* içinde. (s.443-455). E. Diri (Hzl.). 1. Baskı. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Waltz, K.N. (2013b). "Soğuk Savaş Sonrasında Yapısal Realizm". P. Alkan Genca (Çev.). *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler* içinde. (s.733-769). E. Diri (Hzl.). 1. Baskı. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Waltz, K. N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. O.S. Binatlı (Çev.). 1. Baskı. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Wendt, A.E. (2009). "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapı-Sorun". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(23): 3-44.
- Wendt, A. (2016). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*. H.S. Ertem ve S.G. İhlamur Öner (Çev.). 2. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları.
- Yalvaç, F. (2010a). "Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivizm Sonrası Aşama". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(24): 3-32.
- Yalvaç, F. (2010b). "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar". *Devlet, Sistem ve Kimlik (Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar)*

- çinde. (s.131-183). A. Eralp (Drl.). 12. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yalvaç, F. (2011a). “Savaş ve Barış”. *Devlet ve Ötesi (Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar)* içinde. (s.251-285). A. Eralp (Drl.). 6. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yalvaç, F. (2011b). “Devlet”. *Devlet ve Ötesi (Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar)* içinde. (s.15-51). A. Eralp (Drl.). 6. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yalvaç, F. (2011c). “Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29): 71-99.
- Yalvaç, F. (2012). “Uluslararası İlişkiler Teorisindeki Temel Tartışmalar ve Eleştirel Gerçekçilik”. *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-I* içinde. (s.1-37). T. Arı (Drl.). Bursa: MKM Yayıncılık.
- Yalvaç, F. (2016). “Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar”. *Uluslararası İlişkiler Teorileri* içinde. (s.31-65). R. Gözen (Drl.). 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz, S. (2015). “Neoklasik Realizm: İlerletici mi? Yozlaştırıcı mı? Lakatosyan Bir Değerlendirme”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (46): 1-18.
- Yurdusev, N. (2005). “Uluslararası İlişkilere Teorik Bakmak”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 2(6): 157-163.
- Yurdusev, A.N. (2010). “‘Uluslararası İlişkiler’ Öncesi”. *Devlet, Sistem ve Kimlik (Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar)* içinde. (s.15-55). A. Eralp (Drl.). 12. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

ANSİKLOPEDİLER VE SÖZLÜKLER

- Bilimsel Felsefe Sözlüğü*. (1999). “Teori”. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Gelişim Hachette (Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi)*. (1993). “Kuram”. Cilt 7. Yayın Yeri: Interpres Basın ve Yayıncılık.
- Marksist Düşünce Sözlüğü*. (2012). “Pozitivizm”. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marksizm Sözlüğü*. (2012). “Pozitivizm”. İstanbul: Yordam Kitap.

Meydan Larousse (Büyük Lügat ve Ansiklopedi). (1992). “Kuram”. Cilt 12.

Yayın Yeri: Yayınevi.

Uluslararası İlişkiler Sözlüğü. (2010a). “Westfalya Antlaşması, 1648”.

İstanbul: Der Yayınları.

Uluslararası İlişkiler Sözlüğü. (2010b). “Egemenlik”. İstanbul: Der Yayınları.

Uluslararası İlişkiler Sözlüğü. (2010c). “Dehşet Dengesi”. İstanbul: Der Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı: Yeldar Barış KALKAN

Doğum Yeri ve Tarihi: Kayseri, 14 Mart 1980

Medeni Hâli: Bekâr

Telefon Numarası: +90 541 590 38 85

E-Posta: spartacus_1980@yahoo.com

Adres-1: Uğur Mumcu Mahallesi, Medeni Sokağı, Özbirlik Apartmanı, No: 11/31, Kartal-İstanbul

Adres-2: Esenyurt Mahallesi, Sakarya Caddesi, Sakarya Apartmanı, A Blok, No: 12/9, Melikgazi-Kayseri

EĞİTİM DURUMU

Lise: 1998 - Çanakkale İbrahim Bodur Lisesi

Lisans: 2008 - Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

İŞ DENEYİMLERİ

Nart Market, Sorumlu Müdür: 10 Kasım 2008 - 7 Aralık 2009 (Rusya Federasyonu/Maykop)

Biba Grup Çağrı Merkezi, Çağrı Merkezi Operatörü: Kasım 2015 - Aralık 2015 (Türkiye/İstanbul)

Setur Servis Turistik A.Ş. Sabiha Gökçen Uluslararası Havalimanı Duty Free Mağazalar, Satış Danışmanı: 7 Mart 2016 - 19 Nisan 2016 (Türkiye/İstanbul)

YABANCI DİL

İngilizce, Rusça

YAYINLAR

Adıgey'de Devletleşme Süreçleri ve Ulusal Sorun, Phoenix Yayınevi, Ankara - Ağustos 2016

Çerkes Halkı ve Sorunları, Gün Yayıncılık, İstanbul - Aralık 2006